

Ksenofont
SPOMINI NA SOKRATA

Prevod in spremna beseda
Gregor Pobežin

kud
Logos

Slika na naslovnici:
Lizip, Sokrat, ca 330 pr. Kr.,
marmorna kopija po bronastem originalu,
Louvre, Pariz

Tiskana izdaja knjige je izšla leta 2012

ISBN 978-961-6519-67-0

Ksenofont

SPOMINI NA SOKRATA

Prevod in spremna beseda
Gregor Pobežin

Ljubljana
2018

Elektronska knjižna zbirka

e-36

Urednik *Gorazd Kocijančič*

Ksenofont

SPOMINI NA SOKRATA

Prevod in spremna beseda *Gregor Pobežin*

Oblikovanje elektronske izdaje *Lucijan Bratuš*

Izdajatelj

Za KUD Logos *Mateja Komel Snoj*

Ljubljana 2018

Elektronska izdaja e-36

Elektronski vir (pdf)

Način dostopa (URL):

<http://www.kud-logos.si/e-knjige/>

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v
Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-ID=297062144
ISBN 978-961-7011-63-0 (pdf)

Vsebina

7	Prva knjiga
73	Druga knjiga
145	Tretja knjiga
227	Četrta knjiga
305	<i>Gregor Pobežin</i> Le od vrlih naučiš se vrlosti

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ Α΄

1.1.1. Πολλάκις ἐθαύμασα τίσι ποτὲ λόγοις Ἀθηναίους ἔπεισαν οἱ γραψάμενοι Σωκράτην ὡς ἄξιος εἶη θανάτου τῆ πόλει. ἢ μὲν γὰρ γραφὴ κατ' αὐτοῦ τοιάδε τις ἦν· ἀδικεῖ Σωκράτης οὓς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ νομίζων, ἔτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσφέρων· ἀδικεῖ δὲ καὶ τοὺς νέους διαφθείρων.

1.1.2. Πρῶτον μὲν οὖν, ὡς οὐκ ἐνόμιζεν οὓς ἡ πόλις νομίζει θεοὺς, ποίῳ ποτ' ἐχρήσαντο τεκμηρίῳ; θύων τε γὰρ φανερός ἦν πολλάκις μὲν οἴκοι, πολλάκις δὲ ἐπὶ τῶν κοινῶν τῆς πόλεως βωμῶν, καὶ μαντικῇ χρώμενος οὐκ ἀφανὴς ἦν. διετεθρύλητο γὰρ ὡς φαίη Σωκράτης τὸ δαιμόνιον ἑαυτῷ

PRVA KNJIGA¹

I.

(1) Dostikrat sem se spraševal, s kakšnimi argumenti neki so Sokratovi tožniki² prepričali Atence, da si je pred državo zaslužil smrtno kazen. Obtožnica mu je očitala sledeče: Sokrat je kriv nepriznavanja državno priznanih bogov in uvajanja novih božanstev,³ kriv pa je tudi kvarjenja mladine.

(2) Glede prvega očitka, da ni priznaval državno priznanih bogov, se sprašujem, kakšne dokaze so predložili za to obtožbo? Pogosto je vsem na očeh žrtvoval bogovom tako doma kakor tudi na javnih mestnih oltarjih in nobena skrivnost ni bila, da si je pomagal s prerokbami. Po govoricah sodeč je Sokrat namreč razlagal, da se mu oglašajo dajmonij⁴

1 V opombah pod črto sem skušal zajeti vse najosnovnejše podatke, potrebne za tekoče branje tega besedila, da bralec ne bi bil prisiljen nenehno odlagati knjigo in iskati razlago za posamezne pojme v enciklopedičnih pripomočkih. V izogib vtisu, da podcenjujem znanje naklonjenega bralca, pa določenih gesel le nisem razlagal: med temi so denimo imena, kot so Zevs, Herakles, Hermes, Agamemnon ipd. Kdo ali kaj se morebiti skriva za neznanimi imeni ali izrazi, lahko bralec preveri bodisi v Leksikonu Antika (Cankarjeva založba, 1998), močno pa priporočam tudi obsežno imensko in stvarno kazalo k prevodu zbranih Platonovih del (Platon, Zbrana dela, prev. G. Kocijančič, Celjska Mohorjeva družba, 2006), kjer bo bralec našel tudi dragocene napotke, kje lahko pri Platonu najde omembe posameznih oseb in pojmov.

2 Trije glavni tožniki proti Sokratu so bili Anit, Melet in Likon.

3 V gr. izvorniku *καὶνὰ δαιμόνια εἰσφέρειν* (*kainà daimónia eisphérein*) – »da uvaja nova božanstva«.

4 Ksenofont ponavlja domnevo, izraženo že pri Platonu (Apl 27), da je pri Sokratovi obtožbi pravzaprav prišlo do zmotne domneve, da Sokrat s svojo vero v »dajmonij« (δαιμόνιον – *daimónion*) ne verjame v državno priznane bogove in s tem uvaja nova božanstva. Izraz »dajmonij« pri Sokratu zaznamuje »notranji glas«, ki mu svetuje, katerih dejanj naj se vzdrži. Ta »notranji glas«, ki je Sokratu denimo svetoval, naj se vzdrži politike, bi lahko provizorično poimenovali »vest«, čeprav ga Sokrat ne dojema kot neko prirojeno zmožnost za presojo npravno dobrega ali slabega, pač pa kot božji glas.

σημαίνει· ὅθεν δὴ καὶ μάλιστα μοι δοκοῦσιν αὐτὸν αἰτιάσασθαι καινὰ δαιμόνια εἰσφέρειν. 1.1.3. ὁ δ' οὐδὲν καινότερον εἰσέφερε τῶν ἄλλων, ὅσοι μαντικὴν νομίζοντες οἰωνοῖς τε χρῶνται καὶ φήμαις καὶ συμβόλοις καὶ θυσίαις. οὗτοί τε γὰρ ὑπολαμβάνουσιν οὐ τοὺς ὄρνιθας οὐδὲ τοὺς ἀπαντῶντας εἰδέναι τὰ συμφέροντα τοῖς μαντευομένοις, ἀλλὰ τοὺς θεοὺς διὰ τούτων αὐτὰ σημαίνειν, κάκεῖνος δὲ οὕτως ἐνόμιζεν. 1.1.4. ἀλλ' οἱ μὲν πλεῖστοί φασιν ὑπὸ τε τῶν ὄρνιθων καὶ τῶν ἀπαντῶντων ἀποτρέπεσθαι τε καὶ προτρέπεσθαι· Σωκράτης δ' ὡσπερ ἐγίγνωσκεν, οὕτως ἔλεγε· τὸ δαιμόνιον γὰρ ἔφη σημαίνειν. καὶ πολλοῖς τῶν συνόντων προηγόρευε τὰ μὲν ποιεῖν, τὰ δὲ μὴ ποιεῖν, ὡς τοῦ δαιμονίου προσημαίνοντος· καὶ τοῖς μὲν πειθομένοις αὐτῷ συνέφερε, τοῖς δὲ μὴ πειθομένοις μετέμελε. 1.1.5. καίτοι τίς οὐκ ἂν ὁμολογήσειεν αὐτὸν βούλεσθαι μῆτ' ἠλίθιον μῆτ' ἀλαζόνα φαίνεσθαι τοῖς συνοῦσιν; ἐδόκει δ' ἂν ἀμφοτέρα ταῦτα, εἰ προαγορεύων ὡς ὑπὸ θεοῦ φαινόμενα καὶ ψευδόμενος ἐφαίνετο. δῆλον οὖν ὅτι οὐκ ἂν προέλεγεν, εἰ μὴ ἐπίστευεν ἀληθεύσειν. ταῦτα δὲ τίς ἂν ἄλλω πιστεύσειεν ἢ θεῷ; πιστεύων δὲ θεοῖς πῶς οὐκ εἶναι θεοὺς ἐνόμιζεν; 1.1.6. ἀλλὰ μὴν ἐποίει καὶ τάδε πρὸς τοὺς ἐπιτηδείους. τὰ μὲν γὰρ ἀναγκαῖα συνεβούλευε καὶ πράττειν ὡς ἐνόμιζεν ἄριστ' ἂν πραχθῆναι· περὶ δὲ τῶν ἀδήλων ὅπως ἀποβήσοιτο μαντευσομένους ἔπεμπεν, εἰ ποιητέα. 1.1.7. καὶ τοὺς μέλλοντας οἴκους τε καὶ πόλεις καλῶς οἰκήσειν μαντικῆς ἔφη προσδεῖσθαι· τεκτονικὸν μὲν γὰρ ἢ χαλκευτικὸν ἢ γεωργικὸν ἢ ἀνθρώπων ἀρχικὸν ἢ τῶν τοιούτων ἔργων ἐξεταστικὸν ἢ λογιστικὸν ἢ οἰκονομικὸν ἢ στρατηγικὸν γενέσθαι, πάντα τὰ τοιαῦτα μαθήματα καὶ ἀνθρώπου γνώμη αἰρετὰ ἐνόμιζεν εἶναι· 1.1.8. τὰ δὲ μέγιστα τῶν ἐν τούτοις ἔφη τοὺς θεοὺς ἑαυτοῖς καταλείπεσθαι, ὧν οὐδὲν δῆλον εἶναι τοῖς ἀνθρώποις. οὔτε γὰρ τῷ καλῶς ἀγρὸν φυτευσάμενῳ δῆλον ὅστις

in prav to je po mojem botrovalo obtožbi, da si izmišlja nova božanstva. (3) V resnici pa si jih ni izmišljal nič bolj kot drugi, ki se zanašajo na prerokovanje in upoštevajo ptičja znamenja, prerokbe, slutnje in žrtvovanja. Vsi ti seveda gotovo ne mislijo, da ptice ali pa naključni mimoidoči vedo, kaj se ima zgoditi tistim, ki iščejo nasvet, pač pa da bogovi to sporočajo na tak način; prav to je verjel tudi Sokrat. (4) Večina ljudi pravi, da jih ptičegledje ali naključna srečanja odvrnejo od kakega podjetja ali spodbudijo k njemu, Sokrat pa je povedal, kar je mislil, in sicer, da so to znamenja dajmonija. Pogosto je navzoče spodbujal h kakemu dejanju ali jim ga odsvetoval, ker da tako kažejo znamenja dajmonija; tistim, ki so poslušali njegov nasvet, se je to obrestovalo, tisti pa, ki so ga preslišali, so to obžalovali. (5) Gotovo bi se vsakdo strinjal, da si Sokrat ni prizadeval za to, da bi v družbi obveljal za lahkomišelnega pridaniča, pa vendar bi si o njem mislili prav to, če bi očitno napak razlagal znamenja bogov; na dlani je potemtakem, da česa takega že ni izrekel, če ni bil prepričan, da govori resnico. Komu drugemu pa bi človek zaupal v teh rečeh, če ne bogu? In če je Sokrat bogovom zaupal, le kako ne bi tudi verjel vanje? (6) Med svojimi prijatelji je zavzel tole stališče: svetoval jim je, naj opravijo neizogibno, kakor se jim zdi najbolje; zastran vsega tistega, za kar niso prepričani, kako se bo izšlo, pa jih je napotil na preročišče po nasvet, ali naj se tega lotijo. (7) Menil je, da bi tudi tistim, ki želijo dobro upravljati posestvo ali pa državo, prišel prav nasvet preročišča. Vsakdo lahko postane, je bil prepričan, gradbenik, kovač, poljedelec, lahko vlada ljudem, lahko te poklice preučuje, lahko obvlada računstvo, gospodarstvo ali vojaško umetnost, kajti vse te spretnosti so človeškemu umu dosegljive; najgloblje skrivnosti teh zadev pa so bogovi po njegovem mnenju zadržali zase, zato so ljudem skrite. (8) Človek, ki je skrbno posejal polje, ne more vedeti, kdo bo požel plodove, zidar, ki je trdno zgradil hišo, pa ne more vedeti, kdo bo v njej živel; poveljnik ne more

καρπώσεται, οὔτε τῷ καλῶς οἰκίαν οἰκοδομησαμένῳ δῆλον ὅστις ἐνοικήσει, οὔτε τῷ στρατηγικῷ δῆλον εἰ συμφέρει στρατηγεῖν, οὔτε τῷ πολιτικῷ δῆλον εἰ συμφέρει τῆς πόλεως προστατεῖν, οὔτε τῷ καλῆν γῆμαντι, ἴν' εὐφραίνηται, δῆλον εἰ διὰ ταύτην ἀνιάσεται, οὔτε τῷ δυνατοῦς ἐν τῇ πόλει κηδεστὰς λαβόντι δῆλον εἰ διὰ τούτους στερήσεται τῆς πόλεως. 1.1.9. τοὺς δὲ μηδὲν τῶν τοιούτων οἰομένους εἶναι δαιμόνιον, ἀλλὰ πάντα τῆς ἀνθρωπίνης γνώμης, δαιμονᾶν ἔφη· δαιμονᾶν δὲ καὶ τοὺς μαντευομένους ἃ τοῖς ἀνθρώποις ἔδωκαν οἱ θεοὶ μαθοῦσι διακρίνειν (οἶον εἴ τις ἐπερωτῶη πότερον ἐπιστάμενον ἠνιοχεῖν ἐπὶ ζεύγος λαβεῖν κρεῖττον ἢ μὴ ἐπιστάμενον, ἢ πότερον ἐπιστάμενον κυβερνᾶν ἐπὶ τὴν ναῦν κρεῖττον λαβεῖν ἢ μὴ ἐπιστάμενον), ἢ ἃ ἔξεστιν ἀριθμήσαντας ἢ μετρήσαντας ἢ στήσαντας εἰδέναι· τοὺς τὰ τοιαῦτα παρὰ τῶν θεῶν πυνθανομένους ἀθέμιτα ποιεῖν ἡγεῖτο. ἔφη δὲ δεῖν, ἃ μὲν μαθόντας ποιεῖν ἔδωκαν οἱ θεοὶ, μανθάνειν, ἃ δὲ μὴ δῆλα τοῖς ἀνθρώποις ἐστί, πειρᾶσθαι διὰ μαντικῆς παρὰ τῶν θεῶν πυνθάνεσθαι· τοὺς θεοὺς γὰρ οἷς ἂν ὧσιν ἴλεω σημαίνειν.

1.1.10. Ἀλλὰ μὴν ἐκεῖνός γε αἰεὶ μὲν ἦν ἐν τῷ φανερῷ· πρῶ τε γὰρ εἰς τοὺς περιπάτους καὶ τὰ γυμνάσια ἦε καὶ πληθούσης ἀγορᾶς ἐκεῖ φανερός ἦν, καὶ τὸ λοιπὸν αἰεὶ τῆς ἡμέρας ἦν ὅπου πλείστοις μέλλοι συνέσεσθαι· καὶ ἔλεγε μὲν ὡς τὸ πολὺ, τοῖς δὲ βουλομένοις ἐξῆν ἀκούειν. 1.1.11. οὐδεὶς δὲ πώποτε Σωκράτους οὐδὲν ἀσεβὲς οὐδὲ ἀνόσιον οὔτε πράττοντος εἶδεν οὔτε λέγοντος ἤκουσεν. οὐδὲ γὰρ περὶ τῆς τῶν πάντων φύσεως, ἥπερ τῶν ἄλλων οἱ πλείστοι, διελέγετο σκοπῶν ὅπως ὁ καλούμενος ὑπὸ τῶν σοφιστῶν κόσμος ἔχει καὶ τίσιν ἀνάγκαις ἕκαστα γίγνεται τῶν οὐρανίων, ἀλλὰ καὶ τοὺς φροντίζοντας τὰ τοιαῦτα μωραίνοντας ἀπεδείκνυε. 1.1.12. καὶ πρῶτον μὲν αὐτῶν ἐσκοπεῖ πότερά ποτε νομίσαντες ἰκανῶς ἤδη τὰνθρώπινα εἰδέναι ἔρχονται ἐπὶ τὸ περὶ τῶν τοιούτων φροντίζειν, ἢ τὰ μὲν ἀνθρώπινα παρέντες, τὰ δαιμόνια δὲ σκοποῦντες ἡγοῦνται τὰ προσή-

vedeti, ali bo uspešen na čelu vojske, državnik pa ne, ali bo uspešen pri vodenju države. Človek, ki se je poročil z lepo žensko, da bi mu bila v veselje, ne more vedeti, ali ga ne bo morda prizadela, in človek, ki je v svoji deželi stkal vplivna zaveznikstva, ne more vedeti, ali ne bo prav zaradi njih iz države izgnan. (9) Prepričanje, da v vsem tem ni ničesar božanskega, pač pa je vse odvisno od človekove volje, je Sokrat označil za praznoverje, kakor so se mu praznoverni zdeli tudi tisti, ki iščejo nasvet preročišča zastran zadev, ki so jih bogovi prepustili ljudem v presojo – denimo v primeru, da bi se kdo spraševal, ali bi bilo bolje, da vzame vajeti na vozu v roke izkušen ali neizkušen voznik, ali pa denimo, ali bi bilo bolje, da ladjo krmari izkušen ali neizkušen krmar –, oziroma zastran zadev, ki jih je mogoče preračunati, izmeriti ali stehtati. Tisti, ki o takšnih zadevah sprašujejo bogove, je menil Sokrat, ravnajo narobe. Vsega, kar so bogovi prepustili našim umskim zmožnostim, je pravil, se moramo z umom tudi lotiti; za vse tisto, kar je ljudem nedoumljivo, pa velja skušati dobiti odgovore bogov pri preročišču, kajti bogovi govorijo tistim, ki so jim naklonjeni.

(10) Ne nazadnje pa je bil Sokrat tudi vedno vsem na očeh. Že navsezgodaj se je odpravil do stebrenih sprehajališč in vadbišč in ko se je na trgu že trlo ljudi, je bil tudi on tam, da so ga vsi videli; ostanek dneva je vedno preživel tam, kjer je pričakoval največ družbe – večidel je govoril in kdor je le hotel, ga je lahko poslušal. (11) Nihče ni nikoli slišal ali videl Sokrata storiti ali reči kaj brezbožnega ali svetoskrunskega; za razliko od večine drugih tudi ni razpredal o naravi sveta in se poglobljaj v zgradbo kozmosa, kakor ga imenujejo sofisti, niso ga zanimali niti razlogi za nebesne pojave; nasprotno, tiste, ki se ukvarjajo s temi vprašanji, je imel za prismuknjene. (12) Spraševal se je predvsem, ali se tovrstnih vprašanj lotevajo šele potem, ko so bili prepričani v svoje temeljito znanje o človeških zadevah, ali pa vprašanja o človeškem kar preskočijo in se, misleč da je tako

κοντα πράττειν. 1.1.13. ἐθαύμαζε δ' εἰ μὴ φανερόν αὐτοῖς ἐστίν, ὅτι ταῦτα οὐ δυνατόν ἐστίν ἀνθρώποις εὐρεῖν· ἐπεὶ καὶ τοὺς μέγιστον φρονοῦντας ἐπὶ τῷ περὶ τούτων λέγειν οὐ ταῦτὰ δοξάζειν ἀλλήλοις, ἀλλὰ τοῖς μαινομένοις ὁμοίως διακεῖσθαι πρὸς ἀλλήλους. 1.1.14. τῶν τε γὰρ μαινομένων τοὺς μὲν οὐδὲ τὰ δεινὰ δεδιέναι, τοὺς δὲ καὶ τὰ μὴ φοβερὰ φοβεῖσθαι, καὶ τοῖς μὲν οὐδ' ἐν ὄχλῳ δοκεῖν αἰσχρὸν εἶναι λέγειν ἢ ποιεῖν ὅτιοῦν, τοῖς δὲ οὐδ' ἐξιτητέον εἰς ἀνθρώπους εἶναι δοκεῖν, καὶ τοὺς μὲν οὐθ' ἱερὸν οὔτε βωμὸν οὔτ' ἄλλο τῶν θείων οὐδὲν τιμᾶν, τοὺς δὲ καὶ λίθους καὶ ξύλα τὰ τυχόντα καὶ θηρία σέβεσθαι· τῶν τε περὶ τῆς τῶν πάντων φύσεως μεριμνώντων τοῖς μὲν δοκεῖν ἐν μόνον τὸ ὄν εἶναι, τοῖς δ' ἄπειρα τὸ πλῆθος, καὶ τοῖς μὲν ἀεὶ πάντα κινεῖσθαι, τοῖς δ' οὐδὲν ἂν ποτε κινήθηναι, καὶ τοῖς μὲν πάντα γίνεσθαι τε καὶ ἀπόλλυσθαι, τοῖς δὲ οὔτ' ἂν γενέσθαι ποτὲ οὐδὲν οὔτε ἀπολεῖσθαι. 1.1.15. ἐσκόπει δὲ περὶ αὐτῶν καὶ τάδε, ἄρ', ὡσπερ οἱ τὰνθρώπεια μανθάνοντες ἠγοῦνται τοῦθ' ὅ τι ἂν μάθωσιν ἑαυτοῖς τε καὶ τῶν ἄλλων ὅτῳ ἂν βούλωνται ποιήσιν, οὕτω καὶ οἱ τὰ θεῖα ζητοῦντες νομίζουσιν, ἐπειδὴν γινῶσιν αἷς ἀνάγκαις ἕκαστα γίνεσθαι, ποιήσιν, ὅταν βούλωνται, καὶ ἀνέμους καὶ ὕδατα καὶ ὥρας καὶ ὅτου ἂν ἄλλου δέωνται τῶν τοιοῦτων, ἢ τοιοῦτον μὲν οὐδὲν οὐδ' ἐλπίζουσιν, ἀρκεῖ δ' αὐτοῖς γινῶναι μόνον ἢ τῶν τοιοῦτων ἕκαστα γίνεσθαι. 1.1.16. περὶ μὲν οὖν τῶν ταῦτα πραγματευομένων τοιαῦτα ἔλεγεν· αὐτὸς δὲ περὶ τῶν ἀνθρωπειῶν ἀεὶ διελέγετο σκοπῶν τί εὐσεβές, τί ἀσεβές, τί καλόν, τί αἰσχρὸν, τί δίκαιον, τί ἄδικον, τί σωφροσύνη, τί μανία, τί ἀνδρεία, τί

prav, lotijo preučevanja božanskega. (13) Čudilo ga je, kako vendar ne vidijo, da ljudje tega ne morejo odkriti, saj se celo najbolj učeni v razpravi o teh rečeh ne morejo zediniti med sabo, pač pa kakor blazneži vztrajajo vsak na svojem bregu. (14) Nekateri teh blaznežev, je menil, se ne bojijo niti česa res strašnega, spet drugi se bojijo lastne sence; nekateri brez pomisleka tudi v množici storijo ali rečejo prav vsako stvar, medtem ko si drugi niti ne upajo pojaviti v javnosti; nekateri ne spoštujejo ne svetišč, ne oltarjev, sploh ničesar svetega, spet drugi časté kamne, poljubne kose lesa in živali ... in tako so tudi med tistimi, ki razglabljajo o naravi sveta, nekateri prepričani v obstoj enega samega bivajočega,⁵ drugi pa v neskončno množico bivajočih (stvari); po mnenju nekaterih je vse v nenehnem gibanju, drugi pa trdijo, da se nič ne giblje; nekateri menijo, da vse nastaja in propada, spet drugi pa, da nič ne nastane in torej tudi ne propade.⁶ (15) Zanimalo ga je pa tudi tole: ljudje, ki se posvečajo človeškim zadevam, pričakujejo, da bodo lahko s svojim znanjem kaj storili zase ali za koga drugega; ali potemtakem tudi preučevalci božjih zadev menijo, da bodo lahko, potem ko bodo preučili razloge za nastanek pojavov, poljubno povzročili vetrove, dež, spremembe letnih časov in kar je še takšnega, po čemer bi se pokazala potreba,⁷ ali pa morda ne pričakujejo ničesar takšnega, pač pa jim zadošča že spoznanje, kako pride do vsega tega? (16) Tako je torej Sokrat govoril o ljudeh, ki so preiskovali takšna vprašanja; sam je ves čas razpredal o človeških zadevah in premišljeval, kaj je sveto in kaj nesveto, kaj je lepo in kaj sramotno, kaj je pravično in kaj

5 Gr. τὸ ὄν (*tò ón*) – tj. to, kar (v resnici) biva, od Parmenida naprej temeljni pojem grške misli.

6 Gr. filozof Parmenid (ok. 515–450 pr. Kr.) iz Eleje v južni Italiji je avtor nauka (razvil ga je v filozofski pesnitvi z naslovom Περὶ φύσεως (*Peri phýseos*) – »O naravi«), da Bivajoče ni podvrženo rojstvu ali propadu, pač pa je eno, nedeljivo, popolno in nespremenljivo.

7 Namig na predsokratskega filozofa Empedokla (ok. 495–435 pr. Kr.), ki v enem izmed fragmentov (frg. 111) obljublja takšne sposobnosti.

δειλία, τί πόλις, τί πολιτικός, τί ἀρχή ἀνθρώπων, τί ἀρχικός ἀνθρώπων, καί περὶ τῶν ἄλλων, ἃ τοὺς μὲν εἰδότας ἠγεῖτο καλοὺς κάγαθοὺς εἶναι, τοὺς δ' ἀγνοοῦντας ἀνδραποδώδεις ἂν δικαίως κεκληῖσθαι.

1.1.17. Ὅσα μὲν οὖν μὴ φανερὸς ἦν ὅπως ἐγίγνωσκεν, οὐδὲν θαυμαστὸν ὑπὲρ τούτων περὶ αὐτοῦ παραγνῶναι τοὺς δικαστάς· ὅσα δὲ πάντες ἤδεσαν, οὐ θαυμαστὸν εἰ μὴ τούτων ἐνεθυμήθησαν; 1.1.18. βουλευσας γάρ ποτε καὶ τὸν βουλευτικὸν ὄρκον ὁμόσας, ἐν ᾧ ἦν κατὰ τοὺς νόμους βουλεύσειν, ἐπιστάτης ἐν τῷ δήμῳ γενόμενος, ἐπιθυμήσαντος τοῦ δήμου παρὰ τοὺς νόμους [ἐννέα στρατηγούς] μιᾷ ψήφῳ τοὺς ἀμφὶ Θράσυλλον καὶ Ἐρασινίδην ἀποκτεῖναι πάντας, οὐκ ἠθέλησεν ἐπιψηφίσαι, ὀργιζομένου μὲν αὐτῷ τοῦ δήμου, πολλῶν δὲ καὶ δυνατῶν ἀπειλούντων· ἀλλὰ περὶ

krivično, kaj je modrost in kaj norost, kaj je pogum in kaj strahopetnost, kaj je država in kaj državnik, kaj je vladavina in kaj vladar, skratka o vsem, kar naj bi po njegovem plemenit in pošten posameznik⁸ vedel in zaradi česar bi lahko nekoga, ki o tem ne ve nič, po pravici imenovali sužnja.

(17) Kar zadeva njegova prepričanja, ki niso bila tako očitna, se ne kaže čuditi, da so sodniki prišli do napačne sodbe, toda ali ni nenavadno, da niso upoštevali tistega, kar so vsi vedeli? (18) Enkràt, ko je bil izvoljen v svèt in je prisegel kot svètnik – med drugim tudi to, da bo »kot svètnik ravnal v skladu z zakonom« –, je bil izbran tudi za predsednika skupščine; takrat je hotelo ljudstvo mimo zakonov z enim glasovanjem usmrtiti Trazila in Erasinida ter z njima vseh ostalih devet strategov. Sokrat se je uprl in predloga ni dal na glasovanje, čeprav se je ljudstvo nanj srdilo in mu grozili številni veljaki.⁹ Pomembneje se mu je namreč zdelo

8 Gr. καλὸς καὶ ἀγαθός (*kalòs kai agathós*); »kalokagatija« je ideal človeka, ki je tako lepe zunanosti (gr. καλὸς – »lep«), kakor tudi нравno dober v svojih dejanjih (gr. ἀγαθός – »dober«); pri drugih avtorjih ima izraz tudi socialno konotacijo in označuje posameznika, ki je lep, izobražen, dobrega rodu in ustrezno visoko na družbeni lestvici, obenem pa tudi družbeno angažiran (Ksenofont se vsebini izraza intenzivneje posveča v svojem drugem dialoškem delu z naslovom *Oikonomikos* – gl. spremno besedo). Pri Sokratu izraz nima poudarjene socialne komponente - καλὸς καὶ ἀγαθός lahko postane vsakdo, tudi nekdo, ki ni nujno visokega rodu. V smislu Sokratove rabe te sintagme bi bil najustreznejši npr. francoski izraz *gentilhomme* ali angl. *gentleman*; prevedek »plemenit in pošten« je kompromisna rešitev, ki sledi Sokratovemu pogledu zmernosti pri vsem, kar naj človek počne, tudi pri skrbi za zunanost.

9 Trazil in Erasinid sta bila dva od osmih obsojenih strategov (še en je bil Periklov istoimenski sin, ki ga Ksenofont omenja v nadaljevanju), ki so uspešno vodili atensko ladjevje v bitki pri Arginuzah l. 406 proti spartanskemu ladjevju; Atenci so Spartancem prizadejali silovit poraz (uničili ali zajeli so kar 70 njihovih ladij), vendar so jim doma sodili na podlagi obtožbe, da se po končanem spopadu niso dovolj potrudili, da bi pobrali brodolomce, čeprav je ladjevju grozila nevihta. Med procesom, ki meče precej temno luč na atensko politiko tega časa (treba pa je razumeti, da je zaradi slabega stanja

πλείονος ἐποιήσατο εὐορκεῖν ἢ χαρίσασθαι τῷ δήμῳ παρὰ τὸ δίκαιον καὶ φυλάξασθαι τοὺς ἀπειλοῦντας. 1.1.19. καὶ γὰρ ἐπιμελεῖσθαι θεοὺς ἐνόμιζεν ἀνθρώπων οὐχ ὄν τρόπον οἱ πολλοὶ νομίζουσιν· οὗτοι μὲν γὰρ οἴονται τοὺς θεοὺς τὰ μὲν εἰδέναι, τὰ δ' οὐκ εἰδέναι· Σωκράτης δὲ πάντα μὲν ἠγείτο θεοὺς εἰδέναι, τὰ τε λεγόμενα καὶ πραττόμενα καὶ τὰ σιγῇ βουλευόμενα, πανταχοῦ δὲ παρεῖναι καὶ σημαίνειν τοῖς ἀνθρώποις περὶ τῶν ἀνθρωπείων πάντων.

1.1.20. Θαυμάζω οὖν ὅπως ποτὲ ἐπέισθησαν Ἀθηναῖοι Σωκράτην περὶ θεοὺς μὴ σωφρονεῖν, τὸν ἀσεβῆς μὲν οὐδὲν ποτε περὶ τοὺς θεοὺς οὔτ' εἰπόντα οὔτε πράξαντα, τοιαῦτα δὲ καὶ λέγοντα καὶ πράττοντα περὶ θεῶν οἷά τις ἂν καὶ λέγων καὶ πράττων εἶη τε καὶ νομίζοιτο εὐσεβέστατος.

1.2.1. Θαυμαστὸν δὲ φαίνεται μοι καὶ τὸ πεισθῆναί τινας ὡς Σωκράτης τοὺς νέους διέφθειρεν, ὃς πρὸς τοῖς εἰρημένοις πρῶτον μὲν ἀφροδισίων καὶ γαστρὸς πάντων ἀνθρώπων ἐγκρατέστατος ἦν, εἶτα πρὸς χειμῶνα καὶ θέρος καὶ πάντας πόνους καρτερικώτατος, ἔτι δὲ πρὸς τὸ μετρίων δεῖσθαι πεπαιδευμένος οὕτως, ὥστε πάνν μικρὰ κεκτημένος πάνν ῥαδίως ἔχειν ἀρκοῦντα. 1.2.2. πῶς οὖν αὐτὸς ὢν τοιοῦτος ἄλλους ἂν ἢ ἀσεβεῖς ἢ παρανόμους ἢ λίχνους ἢ ἀφροδισίων ἀκρατεῖς ἢ πρὸς τὸ πονεῖν μαλακοὺς ἐποίησεν; ἀλλ' ἔπαυσε μὲν τούτων πολλοὺς ἀρετῆς ποιήσας ἐπιθυμεῖν καὶ ἐλπίδας παρασχών, ἂν ἑαυτῶν ἐπιμελῶνται, καλοὺς κἀγαθοὺς ἔσεσθαι· 1.2.3. καίτοι γε οὐδεπώποτε ὑπέσχετο διδάσκαλος εἶναι τούτου, ἀλλὰ τῷ φανερὸς εἶναι τοιοῦτος ὢν

ostati zvest prisegi, kakor pa dobrikati se ljudstvu in se obvarovati pred grožnjami za ceno prekršenega zakona. (19) Prepričan je bil, da bogovi skrbno pazijo na ljudi, a ne tako, kot misli večina ljudi: ti namreč menijo, da bogovi nekatere stvari vedo, drugih pa ne; Sokrat pa je verjel, da bogovi vedo za vse – za besede in dejanja, pa tudi zamolčane namene –, da so povsod prisotni in da ljudem sporočajo vse, kar je del človeškega sveta.

(20) Prav zato se čudim, da so se Atenci pustili prepričati, da je imel Sokrat zmotna prepričanja o bogovih, ko pa se vendar proti bogovom nikoli ni prekršil ne z besedo ne z dejanjem, pač pa je bil do njih v besedah in dejanjih tako spoštljiv, kot bi lahko bil le nekdo, ki velja za neizmerno pobožnega.

II.

(1) Čudi me tudi, da so se nekateri pustili prepričati, da je Sokrat pohujševal mladino. Kot že rečeno, se je imel, če naštejemo po vrsti, pri ljubezenskih užitkih in poželenju po hrani med vsemi ljudmi daleč najbolj v oblasti, bil je neverjetno utrjen proti vročini, mrazu in vsakovrstnim naporom, poleg tega pa se je tako privadil zmernosti, da je bil s svojim skromnim premoženjem povsem zadovoljen.¹⁰ (2) Le kako bi lahko takšen človek druge pripravil k brezbožnosti, h kršenju zakonov, k pohlepu, razuzdanosti in pomehkuženosti? Prej nasprotno – mnoge je od tega odvrnil, jih navdušil za krepost in jim dal upanje, da bi tudi sami postali plemeniti in pošteni, če bi se le vzeli v roke. (3) In vendar se nikoli ni imel za učitelja teh kakovosti, pač pa je z očitnim zgledom zbujal upanje, da bodo tudi tisti, ki z njim preživljajo čas,

med t.i. peloponeško vojno ljudstvo iskalo krivce za katastrofalne razmere), sta dva stratega pobegnila, preostali šesterici pa so sodili; iz Ksenofontovih besed na tem mestu je mogoče razumeti, da se je Sokrat uspešno uprl splošnemu ogorčenju, vendar jih je svet (*bulé*) obsodil na smrt. Sokrat se je uprl procesni napaki v postopku, kajti sodili so jim skupaj namesto posamezno.

10 Sokrat je svoje premoženje ocenil na ok. 5 min (Ksenofont, *Oec.* II, 3)

ἐλπίζειν ἐποίει τοὺς συνδιατρίβοντας ἑαυτῷ μιμουμένους ἐκεῖνον τοιοῦτους γενήσεσθαι. 1.2.4. ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦ σώματος αὐτός τε οὐκ ἡμέλει τοὺς τ' ἀμελοῦντας οὐκ ἐπήνει· τὸ μὲν οὖν ὑπερεσθίοντα ὑπερπονεῖν ἀπεδοκίμαζε, τὸ δὲ ὅσα ἡδέως ἢ ψυχὴ δέχεται, ταῦτα ἱκανῶς ἐκπονεῖν ἐδοκίμαζε· ταύτην γὰρ τὴν ἕξιν ὑγιεινὴν τε ἱκανῶς εἶναι καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν οὐκ ἐμποδίζειν ἔφη. 1.2.5. ἀλλ' οὐ μὴν θρυπτικός γε οὐδὲ ἀλαζονικός ἦν οὔτ' ἀμπεχόνῃ οὔθ' ὑποδέσει οὔτε τῇ ἄλλῃ διαίτῃ. οὐ μὴν οὐδ' ἐρασιχρημάτους γε τοὺς συνόντας ἐποίει. τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἐπιθυμιῶν ἔπαυε, τοὺς δ' ἑαυτοῦ ἐπιθυμοῦντας οὐκ ἐπράττετο χρήματα. 1.2.6. τούτου δ' ἀπεχόμενος ἐνόμιζεν ἐλευθερίας ἐπιμελεῖσθαι· τοὺς δὲ λαμβάνοντας τῆς ὀμιλίας μισθὸν ἀνδραποδιστὰς ἑαυτῶν ἀπεκάλει διὰ τὸ ἀναγκαῖον αὐτοῖς εἶναι διαλέγεσθαι παρ' ὧν [ἄν] λάβοιεν τὸν μισθόν. 1.2.7. ἐθαύμαζε δ' εἴ τις ἀρετὴν ἐπαγγελλόμενος ἀργύριον πρᾶττοιτο καὶ μὴ νομίζει τὸ μέγιστον κέρδος ἕξειν φίλον ἀγαθὸν κτησάμενος, ἀλλὰ φοβοῖτο μὴ ὁ γενόμενος καλὸς κάγαθος τῷ τὰ μέγιστα εὐεργετήσαντι μὴ τὴν μεγίστην χάριν ἕξει. 1.2.8. Σωκράτης δὲ ἐπηγγείλατο μὲν οὐδενὶ πώποτε τοιοῦτον οὐδέν, ἐπίστευε δὲ τῶν συνόντων ἑαυτῷ τοὺς ἀποδεξαμένους ἄπερ αὐτὸς ἐδοκίμαζεν εἰς τὸν πάντα βίον ἑαυτῷ τε καὶ ἀλλήλοις φίλους ἀγαθοὺς ἔσεσθαι. πῶς ἂν οὖν ὁ τοιοῦτος ἀνὴρ διαφθείροι τοὺς νέους; εἰ μὴ ἄρα ἢ τῆς ἀρετῆς ἐπιμέλεια διαφθορά ἐστιν.

1.2.9. Ἄλλὰ νῆ Δία, ὁ κατήγορος ἔφη, ὑπερορᾶν ἐποίει τῶν καθεστώτων νόμων τοὺς συνόντας, λέγων ὡς μῶρον εἶη τοὺς μὲν τῆς πόλεως ἄρχοντας ἀπὸ κυάμου καθιστάναι, κυβερνήτη δὲ μηδένα θέλειν χρῆσθαι κυαμευτῷ μηδὲ τέ-

postali takšni, če ga bodo posnemali.

(4) Svojega telesa ni zanemarjal in za tiste, ki so se zapustili, ni imel pohvalnih besed. Prenaprezanje po preobilnem obroku se mu je zdelo vse graje vredno, odobral pa je telesno vadbo, ki odtehta, kar je kdo zaužil iz užitka; tak odnos je bil po njegovem zdrav in primeren in nikakor ne v oviro duhovnemu razvoju. (5) Njegova oblačila in obutev, pravzaprav ves njegov življenjski slog, so bili vse prej kot gizdalinski in nastopaški. Svojih tovarišev ni navduševal za bogastvo – nasprotno, rešil jih je vseh stremljenj in od tistih, ki so si želeli njegove družbe, ni zahteval nobenega denarja.¹¹ (6) Izogibanje tovrstnemu zaslužku je razumel kot negovanje osebne svobode; tiste, ki so za svojo družbo zaračunavali plačilo, je namreč imel za sužnje samih sebe, kajti bili so prisiljeni razpravljati s svojimi plačniki. (7) Ni mogel razumeti, da lahko nekdo govori o kreposti in za to prejema denar, ne zavedajoč se, da je največji dobitek vrl prijatelj, pri tem pa ga skrbi, ali ne bo morda učenec, ki je postal plemenit in pošten, premalo hvaležen svojemu največjemu dobrotniku. (8) Sokrat česa takega nikoli ni ponudil nikomur, pač pa je verjel, da bodo tisti iz njegove družbe, ki bodo sprejeli njegova načela, postali njegovi in medsebojni tesni prijatelji. Tak človek pač ni mogel pohujšati mladine – razen če skrb za krepost predstavlja kvaren vpliv.

(9) Pri moji veri, obtožili so ga celo tega,¹² da je svoje družabnike spodbujal k preziru do veljavne zakonodaje rekoč, da je nespametno z žrebom nastavljati državne voditelje, saj tudi za krmarja ne bi nihče hotel zaposliti nekega

11 Ksenofontu se to zdi posebej vredno poudariti, kajti sofisti so za svoje usluge zaračunavali visok honorar.

12 To ni del uradne obtožnice na dejanskem procesu proti Sokratu, pač pa Ksenofont polemizira z vsebino pamfleta z naslovom »Sokratova obtožba« (gr. Κατηγορία Σωκράτους, *Kategoría Sokrátous*), ki ga je verjetno ok. l. 393/92 spisal sofist Polikrat (ok. 440 – 370. pr. Kr.) in v katerem je Sokrata predstavil v zelo temni luči; tudi v nadaljevanju zato uporabljam besedno zvezo »avtor obtožbe« namesto tožnik.

κτονι μηδ' αὐλητῆ μηδ' ἐπ' ἄλλα τοιαῦτα, ἃ πολλῶ ἐλάττονας βλάβας ἀμαρτανόμενα ποιεῖ τῶν περὶ τὴν πόλιν ἀμαρτανομένων· τοὺς δὲ τοιούτους λόγους ἐπαίρειν ἔφη τοὺς νέους καταφρονεῖν τῆς καθεστώσης πολιτείας καὶ ποιεῖν βιαίους. 1.2.10. ἐγὼ δ' οἶμαι τοὺς φρόνησιν ἀσκούντας καὶ νομίζοντας ἱκανοὺς ἔσεσθαι τὰ συμφέροντα διδάσκειν τοὺς πολίτας ἥκιστα γίγνεσθαι βιαίους, εἰδότας ὅτι τῇ μὲν βία πρόσεισιν ἔχθραι καὶ κίνδυνοι, διὰ δὲ τοῦ πείθειν ἀκινδύνως τε καὶ μετὰ φιλίας ταῦτα γίγνεται. οἱ μὲν γὰρ βιασθέντες ὡς ἀφαιρεθέντες μισοῦσιν, οἱ δὲ πεισθέντες ὡς κεχαρισμένοι φιλοῦσιν. οὐκουν τῶν φρόνησιν ἀσκούντων τὸ βιάζεσθαι, ἀλλὰ τῶν ἰσχὺν ἄνευ γνώμης ἐχόντων τὰ τοιαῦτα πράττειν ἐστίν. 1.2.11. ἀλλὰ μὴν καὶ συμμαχῶν ὁ μὲν βιάζεσθαι τολμῶν δέοιτ' ἂν οὐκ ὀλίγων, ὁ δὲ πείθειν δυνάμενος οὐδενός· καὶ γὰρ μόνος ἠγοῖτ' ἂν δύνασθαι πείθειν. καὶ φονεύειν δὲ τοῖς τοιούτοις ἥκιστα συμβαίνει· τίς γὰρ ἀποκτεῖναί τινα βούλοιτ' ἂν μᾶλλον ἢ ζῶντι πειθομένῳ χρῆσθαι;

1.2.12. Ἄλλ' ἔφη γε ὁ κατήγορος, Σωκράτει ὁμίλητὰ γενομένῳ Κριτίας τε καὶ Ἄλκιβιάδης πλεῖστα κακὰ τὴν πόλιν

izžrebanca, pa tudi ne za tesarja, glasbenika ali katero koli drugo delovno mesto, na katerem je mogoče povzročiti dosti manj škode kot na vodilnem državnem položaju; avtor obtožbe trdi, da takšno govorjenje spodbuja mladino k zaničevanju zakonodaje in prevratništvu. (10) Sam sem mnenja, da so tisti, ki naprezajo duha in se imajo za primerne, da sodržavljane poučujejo o njihovih koristih, še najmanj prevratniški, saj vedo, da pridejo s prevratom tudi sovražnosti in nevarnosti, medtem ko je prav vse mogoče doseči s pogovorom in v prijateljskem vzdušju brez vsake nevarnosti. Žrtve nasilja so namreč pod vtisom krivic polne sovraštva, medtem ko so udeleženci razgovora¹³ pod vtisom ljubeznivosti prijateljsko razpoloženi. Prevratništvo potemtakem prav gotovo ni značilno za tiste, ki naprezajo duha, pač pa prej za tiste, ki brez vsake pameti uporabljajo silo. (11) Poleg tega bo tisti, ki misli kaj opraviti s silo, potreboval nemalo sostorilcev, tisti pa, ki to zna s pregovarjanjem, ne potrebuje nikogar; prepričan je lahko, da bo opravil tudi povsem sam. Takšna oseba je tudi zadnja, ki bi lahko morila: le kdo bi hotel ubiti človeka, če pa bi mu kot prepričan somišljenik bolj koristil živ?

(12) Avtor obtožbe pa je zatrdil tudi, da sta dva Sokratova družabnika, Kritija¹⁴ in Alkibiad,¹⁵ državi povzročila ogro-

13 Dob. »tisti, ki so bili (v pogovoru) prepričani« (gr. πεισθέντες – *peisthéntes*).

14 Kritija (ok. 460–403 pr. Kr.), atenski aristokrat, je bil Platonov stric, Sokratov učenec in osebni znanec. Bil je vpleten v škandal, povezan z oskrunjenjem herm l. 415, s katerim so povezovali tudi Alkibiada, vendar je bil oproščen. Vpleten je bil tudi v oligarhično revolucijo l. 411, l. 406 je bil izgnan iz Aten in se vrnil po koncu peloponeške vojne l. 404 ter postal eden od tridesetih tiranov. Ubit je bil naslednjega leta v bitki pri Munihiji med uporom proti trideseterici. Bil je izjemno izobražen (pisal je celo tragedije in elegije), nastopa pa tudi kot govorec v Platonovih dialogih *Kritias*, *Protagora* in *Timaj*.

15 Atenski aristokrat (roj. ok. 450, umrl 404 pr. Kr.), pomemben državnik in vojskovodja v drugi polovici peloponeške vojne; od malega je bil njegov skrbnik Perikles, kajti njegov oče je padel l. 446 v bitki pri

ἐποησάτην. Κριτίας μὲν γὰρ τῶν ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ πάντων πλεονεκτίστατός τε καὶ βιαιότατος ἐγένετο, Ἀλκιβιάδης δὲ αὐτῶν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ πάντων ἀκρατέστατός τε καὶ ὑβριστότατος. 1.2.13. ἐγὼ δ', εἰ μὲν τι κακὸν ἐκείνῳ τὴν πόλιν ἐποησάτην, οὐκ ἀπολογήσομαι· τὴν δὲ πρὸς Σωκράτην συνουσίαν αὐτοῖν ὡς ἐγένετο διηγήσομαι. 1.2.14. ἐγενέσθη μὲν γὰρ δὴ τῷ ἄνδρῳ τούτῳ φύσει φιλοτιμοτάτῳ πάντων Ἀθηναίων, βουλομένῳ τε πάντα δι' ἑαυτῶν πράττεσθαι καὶ πάντων ὀνομαστοτάτῳ γενέσθαι. ἤδεσαν δὲ Σωκράτην ἀπ' ἐλαχίστων μὲν χρημάτων αὐταρκέστατα ζῶντα, τῶν ἡδονῶν δὲ πασῶν ἐγκρατέστατον ὄντα, τοῖς δὲ διαλεγόμενοις αὐτῷ πᾶσι χρώμενον ἐν τοῖς λόγοις ὅπως βούλοιο. 1.2.15. ταῦτα δὲ ὁρῶντε καὶ ὄντε οἷω προεῖρησθον, πότερόν τις αὐτῷ φῆ τοῦ βίου τοῦ Σωκράτους ἐπιθυμήσαντε καὶ τῆς σωφροσύνης, ἣν ἐκεῖνος εἶχεν, ὀρέξασθαι τῆς ὁμιλίας αὐτοῦ, ἣ νομίσαντε, εἰ ὁμιλησαίτην ἐκείνῳ, γενέσθαι ἂν ἰκανωτάτῳ

mno gorja; Kritija je bil namreč v oligarhični vladi najhujši grabežljivec, nasilnež in morilec, Alkibiad pa še v demokratični ureditvi največji razuzdanec, nadutež in nasilnež. (13) Ne nameravam ju opravičevati za gorje, ki sta ga ta dva povzročila državi, bom pa povedal, kako sta prišla v Sokratovo družbo. (14) Bila sta namreč po naravi med vsemi Atenci najbolj častihlepna, vse sta hotela imeti v svojih rokah in se tudi najbolj proslaviti. Dobro sta vedela, da Sokrat povsem zadovoljno živi od nadvse skromnega imetja, da se ima pri užitkih povsem v oblasti in da v razgovoru s komer koli, ki z njim govori, doseže, kar hoče. (15) Naj si mislimo, da sta ta dva, ki sta pač bila takšna, kakor smo ju zgoraj opisali, iskala Sokratovo družbo zaradi njegovega življenjskega sloga in njegove modrosti, ali pač zaradi spoznanja, da bosta v njegovi družbi postala izjemno sposobna govornika in moža

Koroneji. Alkibiad se je prvič izkazal kot vojak pri obleganju Potejdaje (432–430), sodeloval je skupaj s Sokratom tudi v bitki pri Deliju l. 424, ko so Atene porazili Tebanci. L. 420 je postal vodja radikalnih demokratov in kot demagog največ prispeval k temu, da so Atene l. 415 prelomile mirovni sporazum (t.i. Nikijev mir iz l. 421) s Sparto ter organizirale vojaško ekspedicijo na Sicilijo pod njegovim poveljstvom. Udeležen je bil v škandalu, povezanem s skrunitvijo herm in elevzinskih misterijev, zato se je moral kmalu po začetku odprave vrniti v Atene, vendar je na poti nazaj pobegnul ter iskal zatočišče v Sparti (v odsotnosti je bil obsojen na smrt), kjer je s svojim znanjem precej prispeval k propadu atenske ekspedicije na Siciliji, ki se je končala s popolno katastrofo in izgubo vseh ladij ter moštva (dva preostala atenska poveljnika, Demosten in Nikija, sta bil obglavljena, vojaki pa odpeljani v sužnost). L. 412 je v Joniji organiziral upor proti Atencem, toda kmalu je padel v nemilost tudi pri Spartancih in nato iskal zavetje v Perziji. L. 411 ga je Samos, ki se ni udeležil oligarhičnega prevrata v Atenah, povabil za svojega stratega. Do l. 406 je Alkibiad ostal na čelu samoške vojske; l. 407 so ga po obnovljeni demokraciji v Atenah povabili nazaj za svojega stratega, vendar je pod njegovim poveljstvom atenska mornarica doživela poraz pri Notiju l. 406, za katerega ni bil odgovoren Alkibiad, toda vseeno je izgubil zaupanje Atencev in se bil znova prisiljen umakniti, tokrat v traški Heronez, kjer ga je dal perzijski satrap Farnabaz l. 404 umoriti, verjetno na namig trideseterice tiranov v Atenah.

λέγειν τε καὶ πράττειν; 1.2.16. ἐγὼ μὲν γὰρ ἡγοῦμαι, θεοῦ διδόντος αὐτοῖν ἢ ζῆν ὅλον τὸν βίον ὡσπερ ζῶντα Σωκράτην ἐώρων ἢ τεθνάναι, ἐλέσθαι ἂν μᾶλλον αὐτῷ τεθνάναι. δῆλω δ' ἐγενέσθην ἐξ ὧν ἐπραξάτην· ὡς γὰρ τάχιστα κρείττονε τῶν συγγιγνομένων ἡγησάσθην εἶναι, εὐθὺς ἀποπηδήσαντε Σωκράτους ἐπραττέτην τὰ πολιτικά, ὧν περ ἕνεκα Σωκράτους ὠρεχθήτην.

1.2.17. Ἴσως οὖν εἶποι τις ἂν πρὸς ταῦτα ὅτι ἐχρῆν τὸν Σωκράτην μὴ πρότερον τὰ πολιτικά διδάσκειν τοὺς συνόντας ἢ σωφρονεῖν. ἐγὼ δὲ πρὸς τοῦτο μὲν οὐκ ἀντιλέγω· πάντας δὲ τοὺς διδάσκοντας ὁρῶ αὐτοὺς δεικνύοντας τε τοῖς μανθάνουσιν ἤπερ αὐτοὶ ποιοῦσιν ἃ διδάσκουσι καὶ τῷ λόγῳ προσβιβάζοντας. οἶδα δὲ καὶ Σωκράτην δεικνύοντα τοῖς συνοῦσιν ἑαυτὸν καλὸν κάγαθὸν ὄντα καὶ διαλεγόμενον κάλλιστα περὶ ἀρετῆς καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρωπίνων. 1.2.18. οἶδα δὲ κάκεινῳ σωφρονοῦντε, ἔστε Σωκράτει συνήστην, οὐ φοβουμένῳ μὴ ζημιοῖντο ἢ παιοῖντο ὑπὸ Σωκράτους, ἀλλ' οἰομένῳ τότε κράτιστον εἶναι τοῦτο πράττειν.

1.2.19. Ἴσως οὖν εἶποιεν ἂν πολλοὶ τῶν φασκόντων φιλοσοφεῖν ὅτι οὐκ ἂν ποτε ὁ δίκαιος ἀδικος γένοιτο, οὐδὲ ὁ σῶφρων ὑβριστής, οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν ὧν μάθησις ἐστὶν ὁ μαθῶν ἀνεπιστήμων ἂν ποτε γένοιτο. ἐγὼ δὲ περὶ τούτων οὐχ οὕτω γινώσκω· ὁρῶ γὰρ ὡσπερ τὰ τοῦ σώματος ἔργα τοὺς μὴ τὰ σώματα ἀσκούντας οὐ δυναμένους ποιεῖν, οὕτω καὶ τὰ τῆς ψυχῆς ἔργα τοὺς μὴ τὴν ψυχὴν ἀσκούντας οὐ δυναμένους· οὔτε γὰρ ἃ δεῖ πράττειν οὔτε ὧν δεῖ ἀπέχεσθαι δύνανται. 1.2.20. δι' ὃ καὶ τοὺς υἱεῖς οἱ πατέρες, κἂν ὧσι σῶφρονες, ὅμως ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων εἴργουσιν, ὡς τὴν μὲν τῶν χρηστῶν ὁμιλίαν ἀσκησιν οὔσαν τῆς ἀρετῆς, τὴν δὲ τῶν πονηρῶν κατάλυσιν. μαρτυρεῖ δὲ καὶ τῶν ποιητῶν ὃ τε λέγων·

Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἅπ' ἐσθλὰ διδάξειαι· ἦν δὲ κακοῖσι
συμμίσγης, ἀπολεῖς καὶ τὸν ἐόντα νόον,
καὶ ὁ λέγων·

dejanj? (16) Sam se bolj nagibam k misli, da bi se, če bi jima bog dal na izbiro živeti vse življenje, kakor sta videla živeti Sokrata, ali smrt, bržkone raje odločila za smrt. O njiju ne nazadnje vse povedo njuna dejanja: kakor hitro sta začutila, da sta postala vplivnejša od sovrstnikov, sta zapustila Sokrata in se spustila v politiko, zaradi katere sta Sokratovo družbo sploh iskala.

(17) Morda kdo na to poreče, da Sokrat svojih družabnikov ne bi smel učiti politike, preden jih je naučil treznega, zmernega razmišljanja. Temu pomisleku ne ugovarjam, vendar vidim, da vsi učitelji svojim učencem tudi z dejanji dajejo zgled tistega, kar učijo, z besedami pa jih usmerjajo.

(18) Vem, da je tudi Sokrat svojim družabnikom pokazal, da je plemenit in pošten in da je z njimi nadvse lepo razpravljaval o kreposti in drugih človeških kakovostih – vem pa tudi, da sta bila ona dva zmerna, le dokler sta bila blizu Sokratu, pa ne iz strahu pred grajo ali telesno kaznijo, pač pa, ker sta tedaj menila, da se je tako najbolje obnašati.

(19) Marsikateri samoooklicani filozof bi morda dejal, da pravičen človek nikoli ne bi mogel postati krivičen in zmeren človek ne nadut – podobno pa tudi drugega znanja ni mogoče pozabiti. Sam se s tem ne morem strinjati. Opažam namreč, da tisti, ki ne urijo svojih teles, niso kos telesnim naporom, prav tako pa tudi tisti, ki ne urijo duha, niso kos duševnim preizkušnjam: ne znajo se lotiti, česar bi se morali lotiti, in ne znajo se vzdržati, česar bi se morali vzdržati.

(20) Iz tega razloga tudi očetje varujejo svoje sinove, naj so še tako pametni, pred malopridnimi ljudmi, pač v prepričanju, da družba vrlih ljudi ugodno vpliva na razvoj kreposti, medtem ko ima družba malopridnežev kvaren vpliv. O tem govorijo tudi pesnikove besede:

*Le od vrlih naučiš se vrlosti;
v okolju prostakov
zgubil še tisto boš čud,*

Αὐτὰρ ἀνὴρ ἀγαθὸς τοτὲ μὲν κακός, ἄλλοτε δ' ἔσθλος.

1.2.21. κἀγὼ δὲ μαρτυρῶ τούτοις· ὀρῶ γὰρ ὡσπερ τῶν ἐν μέτρῳ πεπονημένων ἐπῶν τοὺς μὴ μελετῶντας ἐπιλανθανομένους, οὕτω καὶ τῶν διδασκαλικῶν λόγων τοῖς ἀμελοῦσι λήθην ἐγγιγνομένην. ὅταν δὲ τῶν νοουθετικῶν λόγων ἐπιλάθηται τις, ἐπιλέλησται καὶ ὧν ἡ ψυχὴ πάσχουσα τῆς σωφροσύνης ἐπεθύμει· τούτων δ' ἐπιλαθόμενον οὐδὲν θαυμαστόν καὶ τῆς σωφροσύνης ἐπιλαθέσθαι. 1.2.22. ὀρῶ δὲ καὶ τοὺς εἰς φιλοποσίαν προαχθέντας καὶ τοὺς εἰς ἔρωτας ἐγκυλισθέντας ἦττον δυναμένους τῶν τε δεόντων ἐπιμελεῖσθαι καὶ τῶν μὴ δεόντων ἀπέχεσθαι. πολλοὶ γὰρ καὶ χρημάτων δυνάμενοι φείδεσθαι, πρὶν ἐρᾶν, ἐρασθέντες οὐκέτι δύνανται· καὶ τὰ χρήματα καταναλώσαντες, ὧν πρόσθεν ἀπείχοντο κερδῶν, αἰσχροὶ 1.2.23. νομίζοντες εἶναι, τούτων οὐκ ἀπέχονται. πῶς οὖν οὐκ ἐνδέχεται σωφρονήσαντα πρόσθεν αὐθις μὴ σωφρονεῖν καὶ δίκαια δυνηθέντα πράττειν αὐθις ἀδυνατεῖν; πάντα μὲν οὖν ἕμοιγε δοκεῖ τὰ καλὰ καὶ τὰγαθὰ ἀσκητὰ εἶναι, οὐχ ἥκιστα δὲ σωφροσύνη. ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ σώματι συμπεφυτευμένοι τῇ ψυχῇ αἱ ἡδοναὶ πείθουσιν αὐτὴν μὴ σωφρονεῖν, ἀλλὰ τὴν ταχίστην ἑαυταῖς τε καὶ τῷ σώματι χαρίζεσθαι.

1.2.24. Καὶ Κριτίας δὴ καὶ Ἀλκιβιάδης, ἕως μὲν Σωκράτει συνήστην, ἐδυνάσθην ἐκεῖνον χρωμένω συμμαχῶ τῶν μὴ καλῶν ἐπιθυμιῶν κρατεῖν· ἐκεῖνου δ' ἀπαλλαγέντε, Κριτίας μὲν φυγὼν εἰς Θετταλίαν ἐκεῖ συνῆν ἀνθρώποις ἀνομία μᾶλλον ἢ δικαιοσύνη χρωμένοις, Ἀλκιβιάδης δ' αὖ διὰ μὲν κάλλος ὑπὸ πολλῶν καὶ σεμνῶν γυναικῶν θηρώμενος, διὰ δύναιμι δὲ τὴν ἐν τῇ πόλει καὶ τοῖς συμμαχοῖς ὑπὸ πολλῶν

*ki po naravi jo imaš.*¹⁶

Spet drugi pesnik pravi:

*Tudi v poštenem človeku z dobroto se druží hudoba.*¹⁷

(21) To lahko tudi sam potrdim: vidim namreč, kako nekemu, ki ne ponavlja verzov, ti uidejo iz glave; podobno tudi nauki učiteljev utonejo v pozabo, če se jih ne neguje. Kadar torej kdo pozabi kak nauk, se izgubijo tudi vtisi, zaradi katerih je srce hrepenelo po modrosti – nič čudnega ni torej, da je nekdo, ki je pozabil na te vtise, izgubil tudi modrost.

(22) Opažam tudi, da imajo tisti, ki so se vdali pijači ali tisti, ki so se zapletli v ljubezenska razmerja, težave s tem, da se posvetijo tistemu, kar je treba, in opustijo tisto, kar ni potrebno. Mnogi namreč, ki so varčevali z denarjem, preden so se zaljubili, pozneje z njim ne znajo več; ko pa poženejo vse svoje imetje, se za dobiček oprimejo tudi poslov, ki se jih prej ne bi pritaknili v prepričanju, da so nečastni. (23) Mar ni potemtakem možno tudi, da nekdo, ki je bil nekoč umen in preudaren, to ni več – ali pa da nekdo, ki je bil sposoben poštenega ravnanja, tega več ne zmore? Po mojem je vse lepe in dobre kakovosti mogoče uriti, prav gotovo tudi zmernost in preudarnost; v enem in istem telesu so namreč skupaj z dušo pognale in zrasle tudi strasti, ki duši branijo zmernost in jo podpihujejo, da bi jim bila kar najbolj pripravljena ustreči.

(24) Tudi Kritija in Alkibiad sta, dokler sta se družila s Sokratom, znala z njegovo pomočjo obvladovati svoja nečedna nagnjenja. Ko pa sta se od njega ločila, je Kritija iskal zatočišče v Tesaliji,¹⁸ kjer se je družil z ljudmi, ki jih je bolj zanimalo kršenje zakonov kakor pa pravična dejanja. Alkibiada so zaradi lepe zunanosti oblegale številne pomembne ženske, zaradi njegovega vpliva v državi in pri zaveznikih pa

16 Teognis 35-6 (prev. A. Sovre).

17 Avtor teh verzov je neznan, navaja pa ga tudi Platon v delu *Protagoras* (344d)

18 Kritija je bil izgnan iz Aten l. 407 in se vrnil l. 405.

καὶ δυνατῶν [κολακεύειν] ἀνθρώπων διαθρυπτόμενος, ὑπὸ δὲ τοῦ δήμου τιμώμενος καὶ ῥαδίως πρωτεύων, ὥσπερ οἱ τῶν γυμνικῶν ἀγῶνων ἀθληταὶ ῥαδίως πρωτεύοντες ἀμελοῦσι τῆς ἀσκήσεως, οὕτω κάκεινος ἠμέλησεν αὐτοῦ. 1.2.25. τοιοῦτων δὲ συμβάντων αὐτοῖν, καὶ ὠγκωμένω μὲν ἐπὶ γένει, ἐπηρμένω δ' ἐπὶ πλούτῳ, πεφουσημένω δ' ἐπὶ δυνάμει, διατεθρυμμένω δὲ ὑπὸ πολλῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ δὲ πᾶσι τούτοις διεφθαρμένω καὶ πολὺν χρόνον ἀπὸ Σωκράτους γεγονότε, τί θαυμαστὸν εἰ ὑπερηφάνω ἐγενέσθην; 1.2.26. εἴτα, εἰ μὲν τι ἐπλημμελησάτην, τούτου Σωκράτην ὁ κατήγορος αἰτιᾶται; ὅτι δὲ νέω ὄντε αὐτῷ, ἠνίκα καὶ ἀγνωμονεστάτω καὶ ἀκρατεστάτω εἰκὸς εἶναι, Σωκράτης παρέσχε σῶφρονε, οὐδενὸς ἐπαίνου δοκεῖ τῷ κατηγορῷ ἄξιος εἶναι; 1.2.27. οὐ μὴν τά γε ἄλλα οὕτω κρίνεται. τίς μὲν γὰρ ἀυλητής, τίς δὲ κιθαριστής, τίς δὲ ἄλλος διδάσκαλος ἱκανοὺς ποιήσας τοὺς μαθητάς, ἐὰν πρὸς ἄλλους ἐλθόντες χεῖρους φανῶσιν, αἰτίαν ἔχει τούτου; τίς δὲ πατήρ, ἐὰν ὁ παῖς αὐτοῦ συνδιατρίβων τῷ σωφρονῇ, ὕστερον δὲ ἄλλῳ τῷ συγγενόμενος πονηρὸς γένηται, τὸν πρόσθεν αἰτιᾶται, ἀλλ' οὐχ ὅσῳ ἂν παρὰ τῷ ὑστέρω χείρων φαίνεται, τοσοῦτῳ μᾶλλον ἐπαινεῖ τὸν πρότερον; ἀλλ' οἳ γε πατέρες αὐτοὶ συνόντες τοῖς υἱέσι, τῶν παίδων πλημμελούντων, οὐκ αἰτίαν ἔχουσιν, ἐὰν αὐτοὶ σωφρονῶσιν. 1.2.28.1 οὕτω δὲ καὶ Σωκράτην δίκαιον ἦν κρίνειν· εἰ μὲν αὐτὸς ἐποίει τι φαῦλον, εἰκότως ἂν ἐδόκει πονηρὸς εἶναι· εἰ δ' αὐτὸς σωφρονῶν διετέλει, πῶς ἂν δικαίως τῆς οὐκ ἐνούσης αὐτῷ κακίας αἰτίαν ἔχοι;

1.2.29. Ἄλλ' εἰ καὶ μηδὲν αὐτὸς πονηρὸν ποιῶν ἐκείνους φαῦλα πράττοντας ὁρῶν ἐπήνει, δικαίως ἂν ἐπιτιμῶτο. Κριτίαν μὲν τοίνυν αισθανόμενος ἐρῶντα Εὐθύδημου καὶ πειρῶντα χρῆσθαι, καθάπερ οἱ πρὸς τάφροδίσια τῶν σωμάτων ἀπολαύοντες, ἀπέτρεπε φάσκων ἀνελεύθερόν τε εἶναι καὶ οὐκ πρέπον ἀνδρὶ καλῷ κάγαθῷ τὸν ἐρώμενον, ᾧ

so se mu dobrikali številni veljaki; ker so ga ljudje spoštovali, je zlahka zadržal prvaštvo – toda prav kakor se atlet, ki zlahka zmaguje na tekmah, poleni, se je zapustil tudi Alkibiad. (25) Je mar res nenavadno, da sta torej ta dva ob takšnem razvoju dogodkov, takšnem poreklu, tolikšnem bogastvu, tolikšnem vplivu, tolikim izkazanim častem, podlegla vsem tem kvarnim vplivom in se, daleč proč od Sokrata, pač prevzela? (26) Za vsako najmanjšo napako, ki sta jo zagrešila, avtor obtožb dolži Sokrata; kaj pa to, da ju je še kot mladiča, ko je bilo samoumevno, da sta naravnost nespametna in razpuščena, Sokrat spravil k pameti? Mar to po njegovem mnenju prav nič ne šteje? V kakem drugem primeru bi bržkone ne sodil tako ostro. (27) Učitelja, ki je svojega učenca primerno naučil igranja na avlos in kitharo,¹⁹ prav gotovo ne moremo dolžiti za to, da je učenec šel k drugemu učitelju in tam nazadoval? Le kakšen oče bi grajal modrega učitelja, od katerega je njegov otrok odšel kam drugam in se tam spri-dil? Ali ne bi prej vsaj toliko hvalil prvega učitelja, kolikor je pri drugem nazadoval? Tudi sami starši, ki živijo s svojimi otroki, niso krivi, da ti delajo napake, če so sami zmerni in preudarni. (28) Tako bi morali soditi tudi Sokrata; če bi on sam storil kaj slabega, bi po pravici veljal za malopridnega – če pa je življenje preživel zmerno, le kako je lahko kriv napak, ki jih ni zagrešil?

(29) Celo če bi Sokrat, čeprav sam brez greha, izrazil pohvalo za njune očitne prekrške, bi si po pravici zaslužil grajo. Pa vendar je, ko je izvedel, da se je Kritija zaljubil v Evtidema²⁰ in ga skušal zapeljati, kakor pač to počno tisti, ki želijo potešiti ljubezenske nagone, skušal Kritija od tega odvrniti rekoč, da je naravnost hlapčevsko in vse prej kot primerno za poštenega in plemenitega človeka, da kakor berač oblega

19 Avlos in kithara sta bili tipični grški glasbili, vrsta piščali in brenkala (lira).

20 Evtidem, Dioklov sin, je bil eden od Sokratovih učencev; Platon ga omenja v Smp 222b.

βούλεται πολλοῦ ἄξιος φαίνεσθαι, προσαιτεῖν ὡσπερ τοὺς πτωχοὺς ἰκετεύοντα καὶ δεόμενον προσδοῦναι, καὶ ταῦτα μηδενὸς ἀγαθοῦ. 1.2.30. τοῦ δὲ Κριτίου τοῖς τοιοῦτοις οὐχ ὑπακούοντος οὐδὲ ἀποτρεπομένου, λέγεται τὸν Σωκράτην ἄλλων τε πολλῶν παρόντων καὶ τοῦ Εὐθυδήμου εἰπεῖν ὅτι ὑκὸν αὐτῷ δοκοίη πάσχειν ὁ Κριτίας, ἐπιθυμῶν Εὐθυδήμῳ προσκνησθαι ὡσπερ τὰ ὕδια τοῖς λίθοις. 1.2.31. ἐξ ὧν δὴ καὶ ἐμίσει τὸν Σωκράτην ὁ Κριτίας, ὥστε καὶ ὅτε τῶν τριάκοντα ὧν νομοθέτης μετὰ Χαρικλέους ἐγένετο, ἀπεμνημόνευσεν αὐτῷ καὶ ἐν τοῖς νόμοις ἔγραψε λόγων τέχνην μὴ διδάσκειν, ἐπηρεάζων ἐκείνῳ καὶ οὐκ ἔχων ὄπη ἐπιλάβοιτο, ἀλλὰ τὸ κοινῇ τοῖς φιλοσόφοις ὑπὸ τῶν πολλῶν ἐπιτιμώμενον ἐπιφέρων αὐτῷ καὶ διαβάλλων πρὸς τοὺς πολλοὺς· οὐδὲ γὰρ ἔγωγε οὐτ' αὐτὸς τοῦτο πώποτε Σωκράτους ἤκουσα οὐτ' ἄλλου του φάσκοντος ἀκηκοέναι ἠσθόμην. 1.2.32. ἐδήλωσε δέ· ἐπεὶ γὰρ οἱ τριάκοντα πολλοὺς μὲν τῶν πολιτῶν καὶ οὐ τοὺς χειρίστους ἀπέκτεινον, πολλοὺς δὲ προετρέποντο ἀδικεῖν, εἶπέ που ὁ Σωκράτης ὅτι θαυμαστόν οἱ δοκοίη εἶναι, εἴ τις γενόμενος βοῶν ἀγέλης νομεὺς καὶ τὰς βοῦς ἐλάττους τε καὶ χεῖρους ποιῶν μὴ ὁμολογοίη κακὸς βουκόλος εἶναι, ἔτι δὲ θαυμαστότερον, εἴ τις προστάτης γενόμενος πόλεως καὶ ποιῶν τοὺς πολίτας ἐλάττους τε καὶ χεῖρους μὴ αἰσχύνεται μηδ' οἶεται κακὸς εἶναι προστάτης τῆς πόλεως. 1.2.33. ἀπαγγελθέντος δὲ αὐτοῖς τούτου, καλέσαντες ὃ τε Κριτίας καὶ ὁ Χαρικλῆς τὸν Σωκράτην τὸν τε νόμον ἐδεικνύτην αὐτῷ καὶ τοῖς νέοις ἀπειπέτην μὴ διαλέγεσθαι. ὁ δὲ Σωκράτης ἐπήρετο αὐτῶν εἰ ἐξείη πυνθάνεσθαι, εἴ τι ἀγνοοῖτο τῶν προαγορευομένων. τῷ δ' ἐφάτην. 1.2.34. Ἐγὼ τοίνυν, ἔφη, παρεσκευάσμαι μὲν πείθεσθαι τοῖς νόμοις· ὅπως δὲ μὴ δι' ἄγνοιαν λάθω τι παρανομήσας, τοῦτο βούλομαι σαφῶς μαθεῖν παρ' ὑμῶν, πότερον τὴν τῶν λόγων τέχνην σὺν τοῖς ὀρθῶς λεγομένοις εἶναι νομίζοντες ἢ σὺν τοῖς μὴ ὀρθῶς

svojega izbranca, pred katerim bi vendar moral nastopati kot spoštovanja vreden posameznik, in ga prosjači, naj mu ustreže. Iz tega, je dejal, ne more nastati nič dobrega. (30) Toda ker se Kritija na to ni oziral in se je požvižgal na njegove besede, je Sokrat bojda vpričo vseh, tudi Evtidema, dejal, da Kritija očitno daje in ščemi kot prašiča, saj se hoče podrgniti ob Evtidema, kakor se kak pujssek drgne ob kamen. (31) Kritija je bil poslej Sokratu hudo gorak, tako da je, ko je skupaj s Hariklom²¹ kot član trideseterice prevzel zakonodajno oblast, še vedno kuhal zamero in zato tudi sestavil zakon, ki je prepovedoval poučevanje spretnosti razpravljanja; zapretil mu je lahko le na tak način, kajti drugega sredstva ni imel, s katerim bi se ga lotil. Lahko mu je zgolj naprtil očitek, ki ga ljudje obče namenjajo filozofom, in ga žalil v javnosti. Sam sicer pri Sokratu nisem nikoli poslušal takega uka, pa tudi ne vem, da bi pri njem kaj takega poslušal kdo drug. (32) Vendar pa je vse prišlo na dan: ko je trideseterica pomorila številne državljane, in to sploh ne tiste najslabše, mnoge pa je napeljevala k zločinom, je Sokrat dejal, da bi se mu zdelo prav nenavadno, ko bi se nekdo, ki je kot pastir dobil v oskrbo čredo govedi in jo nato zredčil ter pustil propasti, ne imel za slabega pastirja – še bolj čudno pa bi se mu zdelo, ko bi nekoga na čelu države, ki je povzročil upad števila državljanov in jih spridil, ne bilo nič sram in bi ne mislil, da je slab državnik. (33) Ko jima je to prišlo na ušesa, sta Kritija in Harikles poklicala Sokrata, mu pokazala zakon in mu prepovedala razgovarjati se z mladino. Sokrat ju je vprašal, ali ju sme kaj povprašati o čem takem, česar iz njunih navodil ni razumel, v kar sta privolila. (34) »Seveda sem pripravljen,« je dejal, »ubogati zakone; da pa ne bi nevede zagrešil kakega prekrška, bi rad od vaju jasen odgovor zastran ,spretnosti razpravljanja', ki mi jo prepovedujeta: ali pod tem izrazom razumeta razpravljanje s pravnimi ali

21 Harikles, Apolodorov sin, je bil eden od tridesetih tiranov; omenja ga tudi Aristotel v Pol. 1305 b.

ἀπέχεσθαι κελεύετε αὐτῆς. εἰ μὲν γὰρ σὺν τοῖς ὀρθῶς, δῆλον ὅτι ἀφεκτέον (ἄν) εἴη τοῦ ὀρθῶς λέγειν· εἰ δὲ σὺν τοῖς μὴ ὀρθῶς, δῆλον ὅτι πειρατέον ὀρθῶς λέγειν. 1.2.35. καὶ ὁ Χαρικλῆς ὀργισθεὶς αὐτῷ, Ἐπειδὴ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἀγνοεῖς, τάδε σοι εὐμαθέστερα ὄντα προαγορευόμεν, τοῖς νέοις ὅλως μὴ διαλέγεσθαι. καὶ ὁ Σωκράτης, Ἴνα τοίνυν, ἔφη, μὴ ἀμφίβολον ἦ ὡς ἄλλο τι ποιῶ ἢ τὰ προηγορευμένα, ὀρίσατέ μοι μέχρι πόσων ἐτῶν δεῖ νομίζειν νέους εἶναι τοὺς ἀνθρώπους. καὶ ὁ Χαρικλῆς, Ὅσουπερ, εἶπε, χρόνου βουλευεῖν οὐκ ἔξεστιν, ὡς οὐπω φρονίμοις οὔσι· μηδὲ σὺ διαλέγου νεωτέροις τριάκοντα ἐτῶν. 1.2.36. Μηδ' ἐάν τι ὠνώμαι, ἔφη, ἦν πωλῆ νεώτερος τριάκοντα ἐτῶν, ἔρωμαι ὀπόσου πωλεῖ; Ναὶ τά γε τοιαῦτα, ἔφη ὁ Χαρικλῆς· ἀλλὰ τοι σύγε, ὦ Σώκρατες, εἴωθας εἰδῶς πῶς ἔχει τὰ πλείστα ἐρωτᾶν· ταῦτα οὖν μὴ ἐρώτα. Μηδ' ἀποκρίνωμαι οὖν, ἔφη, ἄν τις με ἐρωτᾷ νέος, ἐάν εἰδῶ, οἷον ποῦ οἰκεῖ Χαρικλῆς ἢ ποῦ ἐστι Κριτίας; Ναὶ τά γε τοιαῦτα, ἔφη ὁ Χαρικλῆς. 1.2.37. ὁ δὲ Κριτίας· Ἀλλὰ τῶνδὲ τοί σε ἀπέχεσθαι, ἔφη, δεήσει, ὦ Σώκρατες, τῶν σκυτέων καὶ τῶν τεκτόνων καὶ τῶν χαλκέων· καὶ γὰρ οἶμαι αὐτοὺς ἤδη κατατετρίφθαι διαθρυλοῦ μένους ὑπὸ σοῦ. Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ τῶν ἐπομένων τούτοις, τοῦ τε δικαίου καὶ τοῦ ὀσίου καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Χαρικλῆς· καὶ τῶν βουκόλων γε· εἰ δὲ μή, φυλάττου ὅπως μὴ καὶ σὺ ἐλάττους τὰς βουῖς ποιήσης. 1.2.38. ἔνθα καὶ δῆλον ἐγένετο ὅτι ἀπαγγελθέντος αὐτοῖς τοῦ περὶ τῶν βοῶν λόγου ὠργίζοντο τῷ Σωκράτει.

nepravilnimi pojmi? Če s pravilnimi, potem se moram očitno vzdržati pravilnega razpravljanja; če pa z nepravilnimi, pa to očitno pomeni, da moram skušati pravilno razpravljati.«

(35) Harikles mu je nejevoljno odgovoril: »Če že ne razumeš, Sokrat, ti bo tale ukaz bolj jasen: sploh ne smeš razpravljati z mladino.«

Na to Sokrat: »Da torej ne bo kakega dvoma, ali morda kršim zapoved, opredelita, do katere starosti ljudje veljajo za mlade.«

»Vse dotlej,« je odvrnil Harikles, »dokler še ne smejo postati člani sveta, ker še niso dovolj razsodni; ne smeš se torej pogovarjati z mlajšimi od trideset let.«

(36) »Kaj pa če kaj kupim,« je nadaljeval Sokrat, »in je prodajalec mlajši od trideset let, ali ga ne smem vprašati, po koliko prodaja?«

»Pač, kaj takega že smeš vprašati,« je dejal Harikles, »a ti, Sokrat, navadno sprašuješ vprašanja, na katera že veš odgovor; takšnih vprašanj ne smeš zastavljati.«

»Torej tudi odgovoriti ne smem,« je vprašal Sokrat, »če me mlad človek kaj vpraša in poznam odgovor na vprašanje, kakor denimo, kje živi Harikles ali kje je Kritija?«

»Pač, tudi to smeš,« je odvrnil Harikles.

(37) »Izogibati se moraš,« je dejal Kritija, »predvsem strojarjev, tesarjev in kovačev, Sokrat. Ti te imajo, če kaj vem, vrh glave, ko se toliko ukvarjaš z njimi.«²²

»Torej se moram izogibati tudi vsemu, kar ponazorim s temi poklici,« je vprašal Sokrat, »denimo pravičnosti, pobožnosti in kar je še takega?«

»Seveda, pri Zevsu,« je odvrnil Harikles, »pa tudi pastirjev nikar ne omenjaj več, da ne boš slučajno tudi ti razlog, da je število govedi upadlo.«

(38) S tem je postalo jasno, da ju je razsrdila Sokratova primera z govedom.

22 V nadaljevanju Ksenofont podrobneje opisuje Sokratov odnos do obrtnikov; gl. III, 10.

Οἷα μὲν οὖν ἡ συνουσία ἐγεγόνει Κριτία πρὸς Σωκράτην καὶ ὡς εἶχον πρὸς ἀλλήλους, εἴρηται. 1.2.39. φαίην δ' ἂν ἔγωγε μηδενὶ μηδεμίαν εἶναι παιδείουσιν παρὰ τοῦ μὴ ἀρέσκοντος. Κριτίας δὲ καὶ Ἀλκιβιάδης οὐκ ἀρέσκοντος αὐτοῖς Σωκράτους ὠμιλησάτην ὄν χρόνον ὠμιλείτην αὐτῷ, ἀλλ' εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὠρμηκότε προεστάναι τῆς πόλεως. ἔτι γὰρ Σωκράτει συνόντες οὐκ ἄλλοις τισὶ μᾶλλον ἐπεχείρουν διαλέγεσθαι ἢ τοῖς μάλιστα πράττουσι τὰ πολιτικά. 1.2.40. λέγεται γὰρ Ἀλκιβιάδην, πρὶν εἴκοσιν ἐτῶν εἶναι, Περικλεῖ ἐπιτρόπῳ μὲν ὄντι αὐτοῦ, προστάτῃ δὲ τῆς πόλεως, τοιάδε διαλεχθῆναι περὶ νόμων· 1.2.41. Εἶπέ μοι, φάναι, ὦ Περικλεις, ἔχοις ἂν με διδάξαι τί ἐστὶ νόμος; Πάντως δήπου, φάναι τὸν Περικλέα. Δίδαξον δὴ πρὸς τῶν θεῶν, φάναι τὸν Ἀλκιβιάδην· ὡς ἐγὼ ἀκούων τινῶν ἐπαινουμένων, ὅτι νόμιμοι ἄνδρες εἰσίν, οἷμαι μὴ ἂν δικαίως τούτου τυχεῖν τοῦ ἐπαινοῦ τὸν μὴ εἰδότα τί ἐστὶ νόμος. 1.2.42. Ἄλλ' οὐδὲν τι χαλεποῦ πράγματος ἐπιθυμεῖς, ὦ Ἀλκιβιάδη, φάναι τὸν Περικλέα, βουλόμενος γνῶναι τί ἐστὶ νόμος· πάντες γὰρ οὗτοι νόμοι εἰσίν, οὓς τὸ πλῆθος συνελθὼν καὶ δοκιμάσαν ἔγραψε, φράζον ἅ τε δεῖ ποιεῖν καὶ ἅ μὴ. Πότερον δὲ τὰγαθὰ νομίσαν δεῖν ποιεῖν ἢ τὰ κακά; Τὰγαθὰ νῆ Δία, φάναι, ὦ μειράκιον, τὰ δὲ κακὰ οὐ. 1.2.43. Ἐὰν δὲ μὴ τὸ πλῆθος, ἀλλ' ὡσπερ ὅπου ὀλιγαρχία ἐστίν, ὀλίγοι συνελθόντες γράψωσιν ὅ τι χρή ποιεῖν, ταῦτα τί ἐστὶ; Πάντα, φάναι, ὅσα ἂν τὸ κρατοῦν τῆς πόλεως βουλευσάμενον, ἃ χρή ποιεῖν, γράψῃ, νόμος καλεῖται. Κἂν τύραννος οὖν κρατῶν τῆς πόλεως

(39) V takšnih odnosih sta torej bila Sokrat in Alkibiad. Sam bi dodal, da se nihče ne pusti poučevati od človeka, ki mu ni pogodu. Kritija in Alkibiad se s Sokratom nista družila – kolikor dolgo sta se z njim družila – zato, ker bi jima ugajal, pač pa zato, ker sta se že od vsega začetka namenila zavihteti na oblast. Še ko sta se družila s Sokratom, sta se prej kot s kom drugim raje spustila v pogovor z najbolj dejavnimi državniki. (40) Govori se, da bi se naj Alkibiad še pred svojim dvajsetim letom takole pogovarjal o zakonih z arhontom Periklom,²³ svojim skrbnikom:

(41) »Povej mi no, Perikles,« naj bi dejal, »bi mi znal razložiti, kaj je zakon?«

»Seveda,« je odvrnil Perikles.

»Pa mi razloži, pri bogovih,« je dejal Alkibiad. »Slišim namreč za ljudi, kako spoštujejo zakone, in si mislim, da si takšno hvalo zasluži le nekdo, ki ve, kaj je zakon.«

(42) »Če želiš vedeti, kaj je zakon,« je dejal Perikles, »se nisi lotil težke naloge. Zakoni so namreč vse to, kar ljudstvo na skupščini sklene kot zavezujoče zastran tega, kaj se sme in kaj se ne sme, ter da to zapisati.«

»Pa sklenejo, da je treba delati dobro ali slabo?«

»Dobro, vendar! Slabega pač ne, mladenič,« je zatrdil Perikles.

(43) »Če bi se torej namesto množice sestala peščica ljudi, kakor je to tam, kjer je oligarhična vlada, in bi ti zapisali, kaj je treba – kaj je potem to?«

»Vse, kar vladajoče telo neke države sklene o tem, kaj je treba, in to zapiše,« je odvrnil Perikles, »se imenuje zakon.«

23 Ksantipov sin Perikles (ok. 490–429 pr. Kr.) je bil atenski državnik, ki je posebljal zlato obdobje atenske demokracije; za stratega je bil izvoljen kar petnajstkrat zapovrstjo. L. 462/461 je sodeloval pri političnih reformah, po katerih je naslednjih trideset let obvladoval atensko notranjo in zunanjo politiko. V veliki meri je odgovoren za rastoči atenski imperializem v obdobju pred peloponeško vojno. Po začetku peloponeške vojne so Atenci izgubili zaupanje vanj in ga odstavili, l. 429 pa je podlegel kugi.

γράψη τοῖς πολίταις ἃ χρῆ ποιεῖν, καὶ ταῦτα νόμος ἐστί; Καὶ ὅσα τύραννος ἄρχων, φάναι, γράφει, καὶ ταῦτα νόμος καλεῖται. 1.2.44. Βία δέ, φάναι, καὶ ἀνομία τί ἐστίν, ὧ Περικλείς; ἄρ' οὐχ ὅταν ὁ κρείττων τὸν ἥττω μὴ πείσας, ἀλλὰ βιασάμενος, ἀναγκάσῃ ποιεῖν ὅ τι ἂν αὐτῷ δοκῆ; Ἐμοιγε δοκεῖ, φάναι τὸν Περικλέα. Καὶ ὅσα ἄρα τύραννος μὴ πείσας τοὺς πολίτας ἀναγκάζει ποιεῖν γράφων, ἀνομία ἐστί; Δοκεῖ μοι, φάναι τὸν Περικλέα· ἀνατίθεμαι γὰρ τὸ ὅσα τύραννος μὴ πείσας γράφει νόμον εἶναι. 1.2.45. Ὅσα δὲ οἱ ὀλίγοι τοὺς πολλοὺς μὴ πείσαντες, ἀλλὰ κρατοῦντες γράφουσι, πότερον βίαν φῶμεν ἢ μὴ φῶμεν εἶναι; Πάντα μοι δοκεῖ, φάναι τὸν Περικλέα, ὅσα τις μὴ πείσας ἀναγκάζει τινὰ ποιεῖν, εἴτε γράφων εἴτε μὴ, βία μᾶλλον ἢ νόμος εἶναι. Καὶ ὅσα ἄρα τὸ πᾶν πλῆθος κρατοῦν τῶν τὰ χρήματα ἐχόντων γράφει μὴ πείσαν, βία μᾶλλον ἢ νόμος ἂν εἴη; 1.2.46. Μάλα τοι, φάναι τὸν Περικλέα, ὧ Ἄλκιβιάδη, καὶ ἡμεῖς τηλικούτοι ὄντως δεινοὶ τὰ τοιαῦτα ἤμεν· τοιαῦτα γὰρ καὶ ἐμελετῶμεν καὶ ἐσοφίζόμεθα οἷάπερ καὶ σὺ νῦν ἐμοὶ δοκεῖς μελετᾶν. τὸν δὲ Ἄλκιβιάδην φάναι· Εἴθε σοι, ὧ Περικλείς, τότε συνεγενόμην ὅτε δεινότατος ἐαυτοῦ ἦσθα.

1.2.47. Ἐπεὶ τοίνυν τάχιστα τῶν πολιτευομένων ὑπέλαβον κρείττονες εἶναι, Σωκράτει μὲν οὐκέτι προσῆσαν· οὔτε γὰρ αὐτοῖς ἄλλως ἤρεσκεν, εἴ τε προσέλθοιεν, ὑπὲρ ὧν ἡμάρτανον ἐλεγχόμενοι ἤχθοντο· τὰ δὲ τῆς πόλεως ἔπραττον, ὧνπερ ἔνεκεν καὶ Σωκράτει προσῆλθον. ἀλλὰ Κρίτων τε Σωκράτους ἦν ὀμιλητῆς καὶ Χαιρεφῶν καὶ Χαι-

»Kaj pa če državljanom predpiše, kaj je treba, tiran, ki vlada državi? Je tudi to zakon?«

»Tudi kar zapiše vladajoči tiran, se imenuje zakon.«

(44) »Kaj pa je nasilje in brezzakonje, Perikles?« je nadaljeval Alkibiad. »Mar ni to stanje, ko močnejši šibkejšega primora s silo, ne z argumenti, da stori, kar se mu zazdi?«

»Mislim, da je res tako,« je odvrnil Perikles.

»Mar ni torej vse, v kar tiran brez posveta primora ljudi s predpisi, prisila?«

»Tako se zdi,« je odvrnil Perikles. »Preklicujem trditev, da je to, kar tiran sklene brez posveta, zakon.«

(45) »Kaj pa to, da peščica ljudi nekaj predpiše, ne da bi se posvetovala z množico, pač pa ji to zaukaže, naj to imenujemo prisila ali ne?«

»Vse, v kar nekdo koga drugega primora brez posveta,« je odvrnil Perikles, »naj to zapiše ali ne, se mi zdi prej prisila kot pa zakon.«

»Kaj pa to, da množica, ki številčno premaga posestnike, nekaj predpiše, ne da bi se z njim posvetovala – je to zakon ali prisila?«

(46) »No, ja, Alkibiad,« je zaključil Perikles, »tudi jaz sem se v tvojih letih v takem pogovoru odlično znašel. Prav kakor ti zdaj sem se tudi sam takole poigraval s sofizmi.«

Alkibiad naj bi na to odvrnil: »Ko bi te vsaj srečal takrat, Perikles, ko si bil v tem res spreten!«

(47) Kakor hitro sta se torej Kritija in Alkibiad čutila sposobna stopiti v svet politike, sta se prenehala družiti s Sokratom; poleg tega, da jima je bil tudi sicer ni bilo prijeto v njegovi družbi, ju je težilo tudi to, da sta poslušala grajo zavoljo svojih napak. Polotila sta se torej politike, zaradi katere sta k Sokratu sploh prišla. (48) Sokratovi pravi družabniki so bili Kriton,²⁴ pa Hajrefont,²⁵ Hajrekrat,

24 Bogat Atenec (Ksenofont ga omenja tudi v nadaljevanju, prim. 2,9,2; 2,9,4) in Sokratov tesen prijatelj, ki je bil navzoč tudi ob njegovi smrti.

25 Sokratov prijatelj in privrženec, prepričan demokrat, ki je bil med

ρεκράτης καὶ Ἐρμογένης καὶ Σιμίας καὶ Κέβης καὶ Φαιδών-
δας καὶ ἄλλοι, οἱ ἐκεῖνῳ συνῆσαν, οὐχ ἵνα δημηγορικοὶ ἢ
δικανικοὶ γένοιτο, ἀλλ' ἵνα καλοὶ τε κάγαθοὶ γενόμενοι
καὶ οἴκῳ καὶ οἰκέταις καὶ οἰκείοις καὶ φίλοις καὶ πόλει καὶ
πολίταις δύναιτο καλῶς χρῆσθαι. καὶ τούτων οὐδεὶς οὔτε
νεώτερος οὔτε πρεσβύτερος ὢν οὔτ' ἐποίησε κακὸν οὐδὲν
οὔτ' αἰτίαν ἔσχεν.

1.2.49. Ἀλλὰ Σωκράτης γ', ἔφη ὁ κατήγορος, τοὺς πα-
ρέρας προπηλακίζειν ἐδίδασκε, πείθων μὲν τοὺς συνόντας
αὐτῷ σοφωτέρους ποιεῖν τῶν πατέρων, φάσκων δὲ κατὰ
νόμον ἐξεῖναι παρανοίας ἐλόντι καὶ τὸν παρέρα δῆσαι, τε-
κυμηριῷ τούτῳ χρώμενος, ὡς τὸν ἀμαθέστερον ὑπὸ τοῦ
σοφωτέρου νόμιμον εἶη δεδέσθαι. 1.2.50. Σωκράτης δὲ τὸν
μὲν ἀμαθίας ἔνεκα δεσμεύοντα δικαίως ἂν καὶ αὐτὸν ᾤετο
δεδέσθαι ὑπὸ τῶν ἐπισταμένων ἃ μὴ αὐτὸς ἐπίσταται· καὶ
τῶν τοιούτων ἔνεκα πολλάκις ἐσκόπει, τί διαφέρει μανίας
ἀμαθίας· καὶ τοὺς μὲν μαινομένους ᾤετο συμφερόντως ἂν
δεδέσθαι καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς φίλοις, τοὺς δὲ μὴ ἐπισταμέ-
νους τὰ δέοντα δικαίως ἂν μανθάνειν παρὰ τῶν ἐπισταμέ-
νων. 1.2.51. ἀλλὰ Σωκράτης γε, ἔφη ὁ κατήγορος, οὐ μόνον
τοὺς πατέρας ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς ἐποιοεῖ ἐν ἀτι-
μία εἶναι παρὰ τοῖς ἑαυτῷ συνοῦσι, λέγων ὡς οὔτε τοὺς κά-
μνοντας οὔτε τοὺς δικαζομένους οἱ συγγενεῖς ὠφελοῦσιν,
ἀλλὰ τοὺς μὲν οἱ ἰατροί, τοὺς δὲ οἱ συνδικεῖν ἐπιστάμενοι.
1.2.52. ἔφη δὲ καὶ περὶ τῶν φίλων αὐτὸν λέγειν ὡς οὐδὲν
ὄφελος εὔνουσ εἶναι, εἰ μὴ καὶ ὠφελεῖν δυνήσονται· μόνους
δὲ φάσκειν αὐτὸν ἀξίους εἶναι τιμῆς τοὺς εἰδότας τὰ δέοντα
καὶ ἐρμηνεῦσαι δυναμένους· ἀναπείθοντα οὖν τοὺς νέους

Hermogen,²⁶ Simija,²⁷ Kebes,²⁸ Fajdonda in drugi, ki so se z njim družili ne zato, da bi postali večji javnega nastopanja, pač pa, da bi postali plemeniti in pošteni in da bi bili v vzornih odnosih z družino, s sužnji, s sorodniki in prijatelji, z državo in s sodržavljani. Nihče od njih, ne mlajši ne starejši, ni nikoli ničesar zagrešil in ni bil nikoli česa obtožen.

(49) Toda Sokrat je, pravi tožnik, učil otroke zaničevati svoje starše, in sicer tako, da je svoje družabnike prepričeval, da jih bo vzgojil v pametnejše od staršev rekoč, da je po zakonu dovoljeno na podlagi obtožbe slaboumnosti vkleniti tudi lastnega očeta; to naj bi utemeljil s tem, da je zakonito, da pametnejši odvzame svobodo neumnemu. (50) Sokrat je v resnici menil, da bi človeka, ki koga zapre zaradi slaboumnosti, po pravici lahko vrgel v okove kdo, ki ve več kot on. Prav zaradi takšnih primerov je pogosto razmišljal, kaj loči norost od nevednosti; sodil je namreč, da sicer vklepanje blaznežev res koristi tako njim samim kot njihovim bližnjim, da pa je za nevedneže primerno, da se učijo od tistih, ki znanje imajo.

(51) Avtor obtožb pa pravi tudi, da Sokrat svojih družabnikov ni učil zgolj zaničevanja staršev, pač pa tudi ostalih sorodnikov, z besedami, da bolnikom ali obtožencem ne pomagajo sorodniki, pač pa prvim pomagajo zdravniki, slednjim pa zagovorniki. (52) O prijateljih je Sokrat po besedah iz te obtožbe dejal, da od njihove naklonjenosti ni nobene koristi, če ne morejo biti tudi dejansko koristni; le tisti naj bi bili po njegovih besedah vredni, da jih ima človek v časteh, ki vedo, kaj je treba in znajo to tudi pojasniti. Na

vladavino trideseterice pregnan iz Aten, umrl pa je najbrž kmalu po Sokratovi smrti.

26 Sokratov prijatelj, Platon ga omenja kot enega od navzočih ob Sokratovi smrti v Fjdn 59b.

27 Sokratov prijatelj iz Teb, morda pitagorejec. Platon ga omenja kot enega govornikov v več dialogih.

28 Sokratov prijatelj iz Teb.

αὐτόν, ὡς αὐτὸς εἶη σοφώτατός τε καὶ ἄλλους ἰκανώτατος ποιῆσαι σοφούς, οὕτω διατιθέναι τοὺς ἑαυτῷ συνόντας, ὥστε μηδαμοῦ παρ' αὐτοῖς τοὺς ἄλλους εἶναι πρὸς ἑαυτόν. 1.2.53. ἐγὼ δ' αὐτὸν οἶδα μὲν καὶ περὶ πατέρων τε καὶ τῶν ἄλλων συγγενῶν [τε] καὶ περὶ φίλων ταῦτα λέγοντα· καὶ πρὸς τούτοις γε δὴ, ὅτι τῆς ψυχῆς ἐξελεύσεως, ἐν ἣ ἴσως γίνεται φρόνησις, τὸ σῶμα τοῦ οἰκειοτάτου ἀνθρώπου τὴν ταχίστην ἐξενέγκαντες ἀφανίζουσιν. 1.2.54. ἔλεγε δ' ὅτι καὶ ζῶν ἕκαστος ἑαυτοῦ, ὃ πάντων μάλιστα φιλεῖ, τοῦ σώματος ὃ τι ἂν ἀχρεῖον ἦ καὶ ἀνωφελές, αὐτὸς τε ἀφαιρεῖ καὶ ἄλλω παρέχει. αὐτοὶ τέ γε αὐτῶν ὄνυχάς τε καὶ τρίχας καὶ τύλους ἀφαιροῦσι καὶ τοῖς ἰατροῖς παρέχουσι μετὰ πόνων τε καὶ ἀλγηδόνων καὶ ἀποτέμνειν καὶ ἀποκάειν, καὶ τούτων χάριν οἶονται δεῖν αὐτοῖς καὶ μισθὸν τίνειν· καὶ τὸ σίαιον ἐκ τοῦ στόματος ἀποπτύουσιν ὡς δύναται πορρωτάτω, διότι ὠφελεῖ μὲν οὐδὲν αὐτοὺς ἐνόν, βλάπτει δὲ πολὺ μᾶλλον. 1.2.55. ταῦτ' οὖν ἔλεγεν οὐ τὸν μὲν πατέρα ζῶντα κατορύττειν διδάσκων, ἑαυτὸν δὲ κατατέμνειν, ἀλλ' ἐπιδεικνύων ὅτι τὸ ἄφρον ἄτιμόν ἐστι παρεκάλει ἐπιμελεῖσθαι τοῦ ὡς φρονιμώτατον εἶναι καὶ ὠφελιμώτατον, ὅπως, ἕαν τε ὑπὸ πατρὸς ἕαν τε ὑπὸ ἀδελφοῦ ἕαν τε ὑπ' ἄλλου τινὸς βούληται τιμᾶσθαι, μὴ τῷ οἰκεῖος εἶναι πιστεύων ἀμελεῖν, ἀλλὰ πειράται, ὅφ' ὢν ἂν βούληται τιμᾶσθαι, τούτοις ὠφέλιμος εἶναι.

1.2.56. Ἐφη δ' αὐτὸν ὁ κατήγορος καὶ τῶν ἐνδοξοτάτων ποιητῶν ἐκλεγόμενον τὰ πονηρότατα καὶ τούτοις μαρτυρίοις χρώμενον διδάσκειν τοὺς συνόντας κακούργους τε εἶναι καὶ τυραννικούς, Ἡσιόδου μὲν τὸ

Ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δέ τ' ὄνειδος·

τοῦτο δὴ λέγειν αὐτόν, ὡς ὁ ποιητῆς κελεύει μηδενὸς ἔργου μῆτ' ἀδίκου μῆτ' αἰσχροῦ ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ποιεῖν ἐπὶ τῷ κέρδει. 1.2.57. Σωκράτης δ' ἐπεὶ διομολογῆ-

ta način naj bi Sokrat mladino prepričal, da je daleč najmodrejši in daleč najbolj sposoben drugim dati modrost, kar je imelo na njegovo družbo močan vpliv, kajti v njihovih očeh ni v primerjavi z njim nihče drug veljal prav nič. (53) Sam pa vem, da se je Sokrat o starših, sorodnikih in prijateljih sicer res tako izrazil, vendar pa je k temu dodal, da potem, ko je duša zapustila telo – prav duša pa je sedež razuma –, najbližji sorodniki umrlega telo takoj odpeljejo proč in pokopljejo. (54) Dejal je tudi, da se je vsakdo zaživa pripravljn odreči kakemu delu svojega telesa, torej nečesa, kar mu je najdražje, pa mu ne koristi več, in sicer ga odstrani sam ali pa to nalogo zaupa komu drugemu. Ljudje si sami režejo nohte in lase, odstranjujejo kurja očesa, pri zdravnikih trpijo muke in bolečine, ko jim pustijo kaj izrezati ali izžgati, pa še hvaležne se čutijo in jim za to plačujejo! Iz ust pljujejo slino, kolikor daleč le morejo, saj jim v ustih prav nič ne koristi, kvečjemu škodi. (55) S temi besedami seveda Sokrat ni spodbujal k temu, da bi kdo zakopal svojega živega očeta ali da bi se kdo razrezal, pač pa je le dokazoval, da je nekaj neumnega tudi ničvredno in pozival k temu, naj ljudje negujejo tisto, kar je najrazumnejše in potemtakem tudi najbolj koristno. Ko bo torej kdo od svojih staršev, od svojih sorodnikov ali od svojih prijateljev čakal spoštovanje, ne bo računal nanj zgolj zaradi medsebojne bližine in se za to nič potrudil, pač pa bo skušal narediti vse, da bi bil v pomoč tistim, od katerih si želi priznanja.

(56) Avtor obtožbe pravi tudi, da je Sokrat izbiral naj-sramotnejše verze največjih pesnikov in si pomagal s temi primeri, ko je prisotne usmerjal na pota malopridnosti in tiranije. Heziodov verz »delo ni nikdar sramota; brezdolje prinaša sramoto«²⁹ naj bi po besedah obtožbe razlagal, da z njim pesnik daje napotek, naj se ne vzdržimo nobenega dela, niti krivičnega ali sramotnega, pač pa naj ga za dobiček opravimo. (57) Sokrat se je sicer res strinjal, da je delo za

29 Heziod, *Dela in dnevi* 311 (prev. K. Gantar).

σαιτο τὸ μὲν ἐργάτην εἶναι ὠφέλιμόν τε ἀνθρώπῳ καὶ ἀγαθὸν εἶναι, τὸ δὲ ἀργὸν βλαβερόν τε καὶ κακόν, καὶ τὸ μὲν ἐργάζεσθαι ἀγαθόν, τὸ δ' ἀργεῖν κακόν, τοὺς μὲν ἀγαθὸν τι ποιοῦντας ἐργάζεσθαι τε ἔφη καὶ ἐργάτας ἀγαθοὺς εἶναι, τοὺς δὲ κυβεύοντας ἢ τι ἄλλο πονηρὸν καὶ ἐπιζήμιον ποιοῦντας ἀργοὺς ἀπεκάλει. ἐκ δὲ τούτων ὀρθῶς ἂν ἔχοι τὸ Ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δέ τ' ὄνειδος.

1.2.58. τὸ δὲ Ὀμήρου ἔφη ὁ κατήγορος πολλάκις αὐτὸν λέγειν, ὅτι Ὀδυσσεὺς

Ὅντινα μὲν βασιλῆα καὶ ἔξοχον ἄνδρα κιχείη,
τὸν δ' ἀγανοῖς ἐπέεσσιν ἐρητύσασκε παραστάς·
Δαιμόνι, οὗ σε ἔοικε κακὸν ὧς δειδίσσεσθαι,
ἀλλ' αὐτός τε κάθησο καὶ ἄλλους ἴδρυσε λαούς,
ὄν δ' αὖ δῆμου τ' ἄνδρα ἴδοι βοόωντά τ' ἐφεύροι,
τὸν σκήπτρῳ ἐλάσασκεν ὁμοκλήσασκέ τε μύθῳ·
Δαιμόνι, ἀτρέμας ἦσο, καὶ ἄλλων μῦθον ἄκουε,
οἱ σέο φέρτεροί εἰσι· σὺ δ' ἀπτόλεμος καὶ ἄναλκις,
οὔτε ποτ' ἐν πολέμῳ ἐναριθμῖος οὔτ' ἐνὶ βουλήῃ.

ταῦτα δὴ αὐτὸν ἐξηγεῖσθαι, ὡς ὁ ποιητὴς ἐπαινοῖα παῖεσθαι τοὺς δημότας καὶ πένητας. 1.2.59. Σωκράτης δ' οὐ ταῦτ' ἔλεγε· καὶ γὰρ ἑαυτὸν οὕτω γ' ἂν ᾤετο δεῖν παίεσθαι· ἀλλ' ἔφη δεῖν τοὺς μήτε λόγῳ μήτ' ἔργῳ ὠφελίμους ὄντας μήτε στρατεύματι μήτε πόλει μήτε αὐτῷ τῷ δῆμῳ, εἴ τι δέοι, βοηθεῖν ἰκανούς, ἄλλως τ' ἐὰν πρὸς τούτῳ καὶ θρασεῖς ὦσι, πάντα τρόπον κωλύεσθαι, κὰν πάνυ πλούσιοι τυγχάνωσιν ὄντες. 1.2.60. ἀλλὰ Σωκράτης γε τάναντία τούτων φανερός ἦν καὶ δημοτικὸς καὶ φιλόανθρωπος ὢν. ἐκεῖνος γὰρ πολλοὺς ἐπιθυμητὰς καὶ ἀστοὺς καὶ ξένους λαβῶν οὐδένα πώποτε μισθὸν τῆς συνουσίας ἐπράξατο, ἀλλὰ πᾶσιν ἀφθόνωσ ἐπήρκει τῶν ἑαυτοῦ· ὢν τινες μικρὰ μέρη παρ' ἐκείνου προῖκα λαβόντες πολλοῦ τοῖς ἄλλοις ἐπώλουν, καὶ οὐκ ἦσαν ὥσπερ ἐκεῖνος δημοτικοί· τοῖς γὰρ μὴ ἔχουσι χρήματα

človeka dobro in koristno, lenoba pa slaba in škodljiva – da je torej dobro, da kdo dela in slabo, če lenari, dejal pa je tudi, da le tisti, ki delajo kaj dobrega, zares delajo in so dobri delavci, tiste pa, ki mečejo kocke ali počnejo kaj podobno malopridnega ter kvarnega, je označil za lenuhe. Iz tega sledi, da verz »delo ni nikdar sramota; brezdelje prinaša sramoto« povsem drži. (58) Tudi Homerja naj bi Sokrat, pravi avtor obtožb, pogosto citiral, in sicer, da Odisej

*kjer naleti na katerega knezov in boljših veljakov,
stopi na pot mu in skuša ovreti z besedo ga lepo:
»Nič ni spodobno ti, brat, da se vedeš ko plašno prostace!
Sedi lepo spet sam, pa tudi ljudi potolaži!«*

...

*Kjer pa zagleda prostaka moža in ga sliši kričati,
lopne ga z žezlom po plečih, zmerjaje z besedo grozečo:
»Sedi, bedak, ne gani se in drugih besedo poslušaj,
njih, ki so gorši od tebe, saj ti si le kilav strašljivec,
piškava ničla povsod, ne šteješ ne v boju ne v svetu!«³⁰*

Po Sokratovi razlagi, se glasi obtožba, naj bi pesnik v teh verzih hvalil pretepanje ljudi nizkega rodu in revežev, vendar pa ni rekel tega – saj bi s tem vendar mislil, da bi tudi sam moral biti deležen tepeža. (59) V resnici je dejal, da bi morali vse tiste, ki ne z besedami ne z dejanji ne bi mogli v stiski pomagati ne vojski ne državi ne ljudem, poleg tega pa bi bili še predrzni, na kakršen koli način onemogočati, pa naj bodo še tako bogati. (60) Sokrat je bil, v nasprotju z obtožbo, prav očitno človek preproste množice in velik človekoljub. Kljub temu, da je imel tako med someščani kot tudi med tujci številne privrženke, ni od nikogar zahteval plačila za svojo družbo, pač pa je vsem velikodušno dajal še od svojega.³¹ Nekateri so drobce znanja, ki so ga dobili od njega v dar, potem drago prodajali drugim; za razliko

30 Homer, Iliada, 2, 188-91; 198-203 (prev. A. Sovre).

31 Prim. Platon, Sokratov zagovor, 33a-b.

διδόναι οὐκ ἤθελον διαλέγεσθαι. 1.2.61. ἀλλὰ Σωκράτης γε καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους κόσμον τῇ πόλει παρεῖχε πολλῶ μᾶλλον ἢ Λίχας τῇ Λακεδαιμονίων, ὃς ὀνομαστός ἐπὶ τούτῳ γέγονε. Λίχας μὲν γὰρ ταῖς γυμνοπαιδαίαις τοὺς ἐπιδημοῦντας ἐν Λακεδαίμονι ξένους ἐδειπνίξει, Σωκράτης δὲ διὰ παντὸς τοῦ βίου τὰ ἑαυτοῦ δαπανῶν τὰ μέγιστα πάντας τοὺς βουλομένους ὠφέλει· βελτίους γὰρ ποιῶν τοὺς συγγιγνομένους ἀπέπεμπεν.

1.2.62. Ἐμοὶ μὲν δὴ Σωκράτης τοιοῦτος ὢν ἐδόκει τιμῆς ἄξιός εἶναι τῇ πόλει μᾶλλον ἢ θανάτου. καὶ κατὰ τοὺς νόμους δὲ σκοπῶν ἂν τις τοῦθ' εὖροι. κατὰ γὰρ τοὺς νόμους, ἐάν τις φανερός γένηται κλέπτων ἢ λωποδυτῶν ἢ βαλλαντιο τομῶν ἢ τοιχωρυχῶν ἢ ἀνδραποδιζόμενος ἢ ἱεροσυλῶν, τούτοις θάνατός ἐστιν ἢ ζημία· ὢν ἐκεῖνος πάντων ἀνθρώπων πλεῖστον ἀπεῖχεν. 1.2.63. ἀλλὰ μὴν τῇ πόλει γε οὔτε πολέμου κακῶς συμβάντος οὔτε στάσεως οὔτε προδοσίας οὔτε ἄλλου κακοῦ οὐδενὸς πώποτε αἴτιος ἐγένετο· οὐδὲ μὴν ἰδίᾳ γε οὐδένα πώποτε ἀνθρώπων οὔτε ἀγαθῶν ἀπεστέρησεν οὔτε κακοῖς περιέβαλεν, ἀλλ' οὐδ' αἰτίαν τῶν εἰρημένων οὐδενὸς πώποτ' ἔσχε. 1.2.64. πῶς οὖν ἂν ἔνοχος εἴη τῇ γραφῇ; ὃς ἀντὶ μὲν τοῦ μὴ νομίζειν θεοῦς, ὡς ἐν τῇ γραφῇ ἐγέγραπτο, φανερός ἦν θεραπεύων τοὺς θεοὺς μάλιστα τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἀντὶ δὲ τοῦ διαφθεῖρειν τοὺς νέους, ὃ δὴ ὁ γραψάμενος αὐτὸν ἠτιᾶτο, φανερός ἦν τῶν συνόντων τοὺς πονηρὰς ἐπιθυμίας ἔχοντας τούτων μὲν παύων, τῆς δὲ καλλίστης καὶ μεγαλοπρεπεστάτης ἀρετῆς, ἣ πόλεις τε καὶ οἴκοι εὖ οἰκοῦσι, προτρέπων ἐπιθυμεῖν· ταῦτα δὲ πράττων πῶς οὐ μεγάλης ἄξιός ἦν τιμῆς τῇ πόλει;

od Sokrata ti niso bili ljudje množice, kajti z ljudmi, ki niso imeli denarja, da bi plačali, se pač niso hoteli pogovarjati. (61) Sokrat je v očeh ljudi svoji državi prinesel še dosti večjo slavo kot pa Lihās Sparti, ki se je proslavil s tem, da je ob gimnopedijah³² pogostil prišleke, ki so obiskali Lakedajmon. Sokrat pa je vse življenje trosil svoje največje bogastvo v korist vsem, ki so ga hoteli; od njega je vsakdo odšel boljši.

(62) Zdi se mi, da si je Sokrat, kakršen je bil, zaslužil prej vse državne časti kakor pa smrtno obsodbo.³³ Tudi skrbno branje zakonov omogoča ta sklep; po zakonih je namreč smrtna kazen zagrožena tistim, ki jih zasačijo pri kraji, tatvini oblačil, žeparjenju, vlamljanju, zasuznjevanju ali ropanju templjev – s čim takim pa je imel Sokrat med vsemi ljudmi najmanj opravka. (63) Še več, v javnem življenju ni povzročil nobene neuspešne vojne, zanetil nobene vstaje, zagrešil nobenega izdajstva, skratka, povzročil ni nobenega gorja; v zasebnem življenju ni nikogar za kaj prikrajšal ali ga kako oškodoval, pa tudi nihče ga ni nikoli za kaj takega obtožil. (64) Le kako ga je lahko potemtakem zadela ta obtožba? Kar zadeva očitek v obtožnici, da ne spoštuje bogov, se je pokazalo, da je bil očitno eden najbolj pobožnih ljudi; zastran kvarjenja mladine, katerega ga je obtožil tožnik, se je jasno pokazalo, da je svoje družabnike, ki so jih navdajale neprimerne strasti, od teh odvrnil in jih navduševal za najlepšo in najprimernejšo krepost, ki pomaga dobro voditi države in posestva. Le kako je mogoče, da si s temi dejanji ni prislužil najvišjega državnega priznanja?

32 Gimnopedije (gr. γυμνοπαΐδιαι – *gymnopaídiái*) so bile letni festival »golih mladeničev« (gr. γυμνός – »gol«, παῖς – »deček, fant«) v Sparti; uvedli so jo kmalu po porazu proti Argošanom pri Hizijah l. 669. Slovesnost, ki je potekala julija, je trajala več dni, vključevala pa je ples, gimnastične igre in himne bogovom.

33 Prim. Platon, *Sokratov zagovor*, 36b–37a.

1.3.1. Ὡς δὲ δὴ καὶ ὠφελεῖν ἐδόκει μοι τοὺς συνόντας τὰ μὲν ἔργῳ δεικνύων ἑαυτὸν οἶος ἦν, τὰ δὲ καὶ διαλεγόμενος, τούτων δὴ γράψω ὅποσα ἂν διαμνημονεύσω. τὰ μὲν τοίνυν πρὸς τοὺς θεοὺς φανερὸς ἦν καὶ ποιῶν καὶ λέγων ἥπερ ἢ Πυθία ἀποκρίνεται τοῖς ἐρωτῶσι πῶς δεῖ ποιεῖν ἢ περὶ θυσίας ἢ περὶ προγόνων θεραπείας ἢ περὶ ἄλλου τινὸς τῶν τοιούτων· ἢ τε γὰρ Πυθία νόμῳ πόλεως ἀναιρεῖ ποιοῦντας εὐσεβῶς ἂν ποιεῖν, Σωκράτης τε οὕτω καὶ αὐτὸς ἐποίει καὶ τοῖς ἄλλοις παρήγει, τοὺς δὲ ἄλλως πῶς ποιοῦντας περιέρχους καὶ ματαίους ἐνόμιζεν εἶναι. 1.3.2. καὶ ἠῤῃχετο δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς ἀπλῶς τάγαθὰ διδόναι, ὡς τοὺς θεοὺς κάλλιστα εἰδότας ὅποια ἀγαθὰ ἐστί· τοὺς δ' εὐχομένους χρυσίον ἢ ἀργύριον ἢ τυραννίδα ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων οὐδὲν διάφορον ἐνόμιζεν εὐχεσθαι ἢ εἰ κυβείαν ἢ μάχην ἢ ἄλλο τι εὐχόιντο τῶν φανερῶς ἀδήλων ὅπως ἀποβήσοιτο. 1.3.3. θυσίας δὲ θύων μικρὰς ἀπὸ μικρῶν οὐδὲν ἠγεῖτο μειοῦσθαι τῶν ἀπὸ πολλῶν καὶ μεγάλων πολλὰ καὶ μεγάλα θυόντων. οὔτε γὰρ τοῖς θεοῖς ἔφη καλῶς ἔχειν, εἰ ταῖς μεγάλαις θυσίαις μᾶλλον ἢ ταῖς μικραῖς ἔχαιρον· πολλάκις γὰρ ἂν αὐτοῖς τὰ παρὰ τῶν πονηρῶν μᾶλλον ἢ τὰ παρὰ τῶν χρηστῶν εἶναι κεχαρισμένα· οὔτ' ἂν τοῖς ἀνθρώποις ἄξιον εἶναι ζῆν, εἰ τὰ παρὰ τῶν πονηρῶν μᾶλλον ἦν κεχαρισμένα τοῖς θεοῖς ἢ τὰ παρὰ τῶν χρηστῶν· ἀλλ' ἐνόμιζε τοὺς θεοὺς ταῖς παρὰ τῶν εὐσεβεστάτων τιμαῖς μάλιστα χαίρειν. ἐπαινέτης δ' ἦν καὶ τοῦ ἔπους τούτου·

Καδδύναμιν δ' ἔρδειν ἰέρ' ἀθανάτοισι θεοῖσι,
καὶ πρὸς φίλους δὲ καὶ ξένους καὶ πρὸς τὴν ἄλλην διαίταν καλὴν ἔφη παραίνεσιν εἶναι τὴν Καδδύναμιν δ' ἔρδειν.
1.3.4. εἰ δέ τι δόξειεν αὐτῷ σημαίνεσθαι παρὰ τῶν θεῶν, ἦττον ἂν ἐπεισθῆ παρὰ τὰ σημαιόμενα ποιῆσαι ἢ εἴ τις αὐτὸν ἔπειθεν ὁδοῦ λαβεῖν ἠγεμόνα τυφλὸν καὶ μὴ εἰδότα

III.

(1) Navedel bom, kolikor mi bo spomin dovolil, primere, kako je bil po mojem mnenju Sokrat svojim družabnikom v pomoč, bodisi z zgledom bodisi z besedami. Kar zadeva njegov odnos do bogov, je menda jasno, da so bila njegova dejanja in besede ubrane s tem, kar Pitija³⁴ odgovarja na vprašanje, kako je treba postopati denimo pri žrtvovanju, kako ravnati v odnosu do prednikov in kar je še takšnega. Tem Pitija odgovarja, da tisti ravna pobožno, ki ravna v skladu z državnimi zakoni; Sokrat je tudi sam tako ravnal in je tako svetoval tudi drugim – če je kdo ravnal drugače, ga je imel za malenkostnega in nečimrnega.

(2) Molil je k bogovom s preprosto željo, da bi mu dali dobrega, pač z zavestjo, da bogovi najbolje vedo, kaj je dobro; po njegovem vsi tisti, ki so prosili za zlato, za srebro, za oblast ali kaj podobnega, niso ravnali nič drugače, kot če bi prosili za ugodne kocke, za uspeh v bitki, skratka, za stvari s povsem nejasnim razpletom. (3) Zaradi skromne daritve bogovom, ki jo je zmožel v skromnih razmerah, se ni čutil nič manj vrednega od tistih, ki so od bogatega in obilnega imetja obilno darovali; za bogove, je pravil, bi ne bilo dobro, če bi se obilnih daritev veselili bolj kot skromnih – v tem primeru bi jim namreč pogosto bolj godile daritve malopridnih ljudi kot pa dobrih, pa tudi ljudem bi se ne zdelo vredno živeti, če bi daritve malopridnežev bile pri bogovih bolje sprejete kot daritve dobrih ljudi. Ne, Sokrat je bil prepričan, da se bogovi najbolj veselijo čaščenja najbolj pobožnih ljudi. Všeč mu je bil še posebej tale verz: *svete daritve po svojih močeh prinašaj bogovom.*³⁵ Trdil je, da je v odnosu do prijateljev, tujcev in ostalih vidikov življenja »dati vse od sebe« prav lepa spodbuda. (4) Če se mu je zazdelo, da mu bogovi kaj sporočajo, bi ga teže prepričali, naj ravna proti njihovi volji, kot pa bi ga prepričali v to, naj na pot vzame

34 Apolonova svečenica v Delfih.

35 Heziod, *Dela in dnevi* 336 (prev. K. Gantar).

τὴν ὁδὸν ἀντὶ βλέποντος καὶ εἰδότος· καὶ τῶν ἄλλων δὲ μωρίαν κατηγορεῖ, οἵτινες παρὰ τὰ ὑπὸ τῶν θεῶν σημαινόμενα ποιούσι τι, φυλαττόμενοι τὴν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἀδοξίαν· αὐτὸς δὲ πάντα τὰνθρώπινα ὑπερέωρα πρὸς τὴν παρὰ τῶν θεῶν συμβουλίαν.

1.3.5. Διαίτη δὲ τὴν τε ψυχὴν ἐπαίδευσε καὶ τὸ σῶμα ἢ χρώμενος ἂν τις, εἰ μὴ τι δαιμόνιον εἴη, θαρραλέως καὶ ἀσφαλῶς διάγοι καὶ οὐκ ἂν ἀπορήσειε τοσαύτης δαπάνης. οὕτω γὰρ εὐτελής ἦν, ὥστ' οὐκ οἶδ' εἴ τις οὕτως ἂν ὀλίγα ἐργάζοιτο ὥστε μὴ λαμβάνειν τὰ Σωκράτει ἀρκοῦντα. σίτω μὲν γὰρ τοσοῦτω ἐχρήτο, ὅσον ἠδέως ἦσθιε, καὶ ἐπὶ τοῦτο οὕτω παρεσκευασμένος ἦει ὥστε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ σίτου ὄψον αὐτῷ εἶναι· ποτὸν δὲ πᾶν ἠδὺ ἦν αὐτῷ διὰ τὸ μὴ πίνειν, εἰ μὴ διψῶη. 1.3.6. εἰ δέ ποτε κληθεὶς ἐθελήσειεν ἐπὶ δεῖπνον ἐλθεῖν, ὃ τοῖς πλείστοις ἐργωδέστατόν ἐστιν, ὥστε φυλάξασθαι τὸ ὑπὲρ τὸν κόρον ἐμπίμπλασθαι, τοῦτο ῥαδίως πάνυ ἐφυλάττετο. τοῖς δὲ μὴ δυναμένοις τοῦτο ποιεῖν συνεβούλευε φυλάττεσθαι τὰ πείθοντα μὴ πεινῶντας ἐσθίειν μηδὲ διψῶντας πίνειν· καὶ γὰρ τὰ λυμαινόμενα γαστέρας καὶ κεφαλὰς καὶ ψυχὰς ταῦτ' ἔφη εἶναι. 1.3.7. οἶεσθαι δ' ἔφη ἐπισκώπτων καὶ τὴν Κίρκην ὅς ποιεῖν τοιούτοις πολλοῖς δειπνίζουσαν· τὸν δὲ Ὀδυσσεῖ Ἑρμοῦ τε ὑποθημοσύνη καὶ αὐτὸν ἐγκρατῆ ὄντα καὶ ἀποσχόμενον τοῦ ὑπὲρ τὸν κόρον τῶν τοιούτων ἄπτεσθαι, διὰ ταῦτα οὐ γενέσθαι ἔν. τοιαῦτα μὲν περὶ τούτων ἔπαιζεν ἅμα σπουδάζων.

1.3.8. Ἀφροδισίων δὲ παρήνει τῶν καλῶν ἰσχυρῶς ἀπέχεσθαι· οὐ γὰρ ἔφη ῥαδίον εἶναι τῶν τοιούτων ἀπτόμενον σωφρονεῖν. ἀλλὰ καὶ Κριτόβουλόν ποτε τὸν Κρίτωνος πυθόμενος ὅτι ἐφίλησε τὸν Ἀλκιβιάδου υἱὸν καλὸν ὄντα, παρόντος τοῦ Κριτοβούλου ἤρετο Ξενοφῶντα· 1.3.9. Εἰπέ

slepega vodnika, ki ne pozna smeri, kot pa nekoga, ki se na pot spozna in vidi. Upirala se mu je nespametnost ljudi, ki so ravnali mimo volje bogov, ker so se bali, da bi med ljudmi prišli na slab glas – sam se na mnenje ljudi, ko je šlo za svet bogov, ni prav nič oziral.

(5) S svojim življenjskim slogom je Sokrat izuril svojega duha in telo, s katerim bi vsakdo, če bi se ne vmešala kaka višja sila, živel povsem mirno in nikoli zašel v stisko zaradi svojih stroškov. Bil je celo tako skromen, da niti ne vem, ali bi sploh mogel kdo tako malo delati, da bi ne zaslužil toliko, kolikor je zadoščalo Sokratu. Jedel je namreč le toliko, kolikor mu je teknilo, k mizi pa je sedel že tako lačen, da mu je le pogled na jed zbujal tek; zadovoljil se je z vsakršno pijačo, saj je pil le, ko je bil žejen. (6) Kadar se je odzval povabilu na večerjo, mu je bilo nekaj najlažjega storiti to, s čimer ima večina ljudi težave, in sicer upreti se prenajedanju. Tistim, ki tega niso zmogli, je svetoval, naj se izogibajo vsemu, kar jih spodbudi k temu, da jedo, kadar niso lačni in pijejo, kadar niso žejni: takšna nezmernost, je govoril, namreč uničuje želodec, glavo in dušo. (7) V šali je pripomnil, da je brzkone tudi Kirka spremenila ljudi v svinje na obilni pogostitvi;³⁶ Odisej se je tej usodi izognil le s pomočjo Hermesovega nasveta in pa zato, ker se je znal brzdati ter se vzdržal tega, da bi jedel čez mero. Tako se je le pošalil o stvareh, ki jih je sicer jemal zelo resno.

(8) Kar zadeva ljubezenske strasti, je svetoval, naj se posameznik drži čim bolj stran od lepih ljudi – kdor se z njimi zaplete, je govoril, le težka ohrani trezno glavo. Ko je do njegovih ušes prišlo, da je Kritobul,³⁷ Kritonov sin, poljubil lepega Alkibiadovega sina, je vpričo Kritobula vprašal Ksenofonta: (9) »Povej no, Ksenofont, ali nisi bil tudi ti pod vtisom, da je Kritobul prej zmeren kot pa razpuščen človek?

36 Zgodbo pripoveduje Homer v Odiseji, 10, 229 ss.

37 Kritonov sin Kritobul (roj. ok. 445), ki nastopa tudi v drugih Ksenofontovih delih, denimo v *Ojkonomikos*. Eden glavnih Sokratovih sogovornikov, ki je bil navzoč tudi ob njegovi smrti (Fjdn 59b).

μοι, ἔφη, ὦ Ξενοφῶν, οὐ σὺ Κριτόβουλον ἐνόμιζες εἶναι τῶν σωφρονικῶν ἀνθρώπων μᾶλλον ἢ τῶν θρασέων καὶ τῶν προνοητικῶν μᾶλλον ἢ τῶν ἀνοήτων τε καὶ ῥιψοκινδύνων; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν. Νῦν τοίνυν νόμιζε αὐτὸν θερμουργότατον εἶναι καὶ λεωργότατον· οὗτος κἂν εἰς μαχαίρας κυβιστήσῃε κἂν εἰς πῦρ ἄλοιτο. 1.3.10. Καὶ τί δὴ, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ἰδὼν ποιοῦντα τοιαῦτα κατέγνωκας αὐτοῦ; Οὐ γὰρ οὗτος, ἔφη, ἐτόλμησε τὸν Ἀλκιβιάδου υἱὸν φιλήσαι, ὄντα εὐπροσωπότατον καὶ ὠραιότατον; Ἄλλ' εἰ μέντοι, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, τοιοῦτόν ἐστι τὸ ῥιψοκίνδυνον ἔργον, κἂν ἐγὼ δοκῶ μοι τὸν κίνδυνον τοῦτον ὑπομῆναι. 1.3.11. Ὡς τλήμων, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ τί ἂν οἶε παθεῖν καλὸν φιλήσας; ἄρ' οὐκ ἂν αὐτίκα μάλα δοῦλος μὲν εἶναι ἀντ' ἐλευθέρου, πολλὰ δὲ δαπανᾶν εἰς βλαβεράς ἡδονάς, πολλὴν δὲ ἀσχολίαν ἔχειν τοῦ ἐπιμεληθῆναι τινος καλοῦ κάγαθοῦ, σπουδάζειν δ' ἀναγκασθῆναι ἐφ' οἷς οὐδ' ἂν μαινόμενος σπουδάσειεν; 1.3.12. Ὡς Ἡράκλειος, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ὡς δεινὴν τινα λέγεις δύναμιν τοῦ φιλήματος εἶναι. Καὶ τοῦτο, ἔφη ὁ Σωκράτης, θαυμάζεις; οὐκ οἶσθ' ὅτι τὰ φαλάγγια οὐδ' ἡμιωβελιαῖα τὸ μέγεθος ὄντα προσασάμενα μόνον τῷ στόματι ταῖς τε ὀδύναις ἐπιτρίβει τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοῦ φρονεῖν ἐξίστησι; Ναὶ μὰ Δί, ἔφη ὁ Ξενοφῶν· ἐνίησι γάρ τι τὰ φαλάγγια κατὰ τὸ δῆγμα. 1.3.13. Ὡς μῶρε, ἔφη ὁ Σωκράτης, τοὺς δὲ καλοὺς οὐκ οἶε φιλοῦντας ἐνιέναι τι, ὅτι σὺ οὐχ ὄρα· οὐκ οἶσθ' ὅτι τοῦτο τὸ θηρίον, ὃ καλοῦσι καλὸν καὶ ὠραῖον, τοσοῦτῳ δεινότερόν ἐστι τῶν φαλαγγίων, ὅσῳ ἐκεῖνα μὲν ἀψάμενα, τοῦτο δὲ οὐδ' ἀπτόμενον, ἐάν τις αὐτὸ θεᾶται, ἐνίησί τι καὶ πάνυ πρόσωθεν τοιοῦτον ὥστε μαινέσθαι ποιεῖν; [ἴσως δὲ καὶ οἱ ἔρωτες τοξόται διὰ τοῦτο καλοῦνται, ὅτι καὶ πρόσωθεν οἱ καλοὶ τιτρώσκουσιν.] ἀλλὰ συμβουλεύσοι, ὦ Ξενοφῶν, ὅποταν ἴδῃς τινὰ καλόν, φεύγειν προτρο-

Da je prej moder kot pa nespameten in nepremišljen?«

»Da, prav res,« je odvrnil Ksenofont.

»No, zdaj boš nanj gledal kot na vročekrvneža in razuzdanca; ta bi še prevale delal čez bodala in skakal v ogenj.«³⁸

(10) »Kaj pa je storil,« je vprašal Ksenofont, »da ga obtožuješ česa takega?«

»Kaj neki – drznil si je poljubiti lepega in postavnega Alkibiadovega sina!«

»No, če je to predrzno početje,« je dejal Ksenofont, »sem tudi sam v podobni nevarnosti.«

(11) »Nesrečnik,« je odvrnil Sokrat, »kaj neki bi se po tvojem zgodilo, če bi poljubil kakega lepotca? V hipu bi postal suženj, namesto da bi bil svoboden človek, veliko bi trošil za pogubne naslade, nobenega časa ne bi imel, da bi se posvečal lepemu in dobremu, in prisiljen bi se bil pečati s stvarmi, ki se jih ne bi pritaknil niti blaznež.«

(12) »Pri Herkulu,« je dejal Ksenofont, »kakšno strašno moč pripisuješ poljubu!«

»Se čudiš?« je odvrnil Sokrat. »Mar ne veš, da pajki, veliki komaj za pol novca, že z drobnim ugrizom povzročijo ljudem neznosne bolečine, da povsem zblaznijo?«

»Seveda vem; pajki ob ugrizu nekaj vbrizgajo,« je odgovoril Ksenofont.

(13) »Ti naivnež! Mar misliš,« je dejal Sokrat, »da lepi ljudje ob poljubu ničesar ne vbrizgajo, samo zato, ker ti tega ne vidiš? Kaj ne veš, da je ta zver, ki jo imenujejo mladostna lepota, še dosti nevarnejša od pajkov? Pajki namreč nekaj vbrizgajo z ugrizom, ta pa še ugriza ne potrebuje; že če jo kdo pogleda, od daleč nekaj vbrizga, in sicer nekaj takega, kar povzroči blaznost. [Prav zato se tudi eroti imenujejo lokostrelci, ker v vsej svoji lepoti od daleč prožijo smrtonosne strelice.] Svarim te, Ksenofont, da se urno pobereš, kadar ugledaš kakega lepotca; tebi, Kritobul, pa svetujem,

38 Ksenofont precej podrobno opisuje takšno cirkuško točko v svojem delu *Simpozij* 2,11.

πάδην. σοὶ δ' ὦ Κριτόβουλε, συμβουλεύω ἀπενιαυτίσαι· μόλις γὰρ ἂν ἴσως ἐν τοσοῦτῳ χρόνῳ τὸ δῆγμα ὑγιῆς γένοιο. 1.3.14. οὕτω δὴ καὶ ἀφροδισιάζειν τοὺς μὴ ἀσφαλῶς ἔχοντας πρὸς ἀφροδίσια ᾤετο χρῆναι πρὸς τοιαῦτα, οἷα μὴ πάνυ μὲν δεομένου τοῦ σώματος οὐκ ἂν προσδέξαιτο ἢ ψυχῆ, δεομένου δὲ οὐκ ἂν πράγματα παρέχοι. αὐτὸς δὲ πρὸς ταῦτα φανερός ἦν οὕτω παρεσκευασμένος ὥστε ῥᾶον ἀπέχεσθαι τῶν καλλίστων καὶ ὠραιωτάτων ἢ οἱ ἄλλοι τῶν αἰσχίστων καὶ ἄωροτάτων. 1.3.15. περὶ μὲν δὴ βρώσεως καὶ πόσεως καὶ ἀφροδισίων οὕτω κατεσκευασμένος ἦν καὶ ᾤετο οὐδὲν ἂν ἦττον ἀρκούντως ἡδεσθαι τῶν πολλὰ ἐπὶ τούτοις πραγματοποιομένων, λυπεῖσθαι δὲ πολὺ ἔλαττον.

1.4.1. Εἰ δέ τινες Σωκράτην νομίζουσιν, ὡς ἔνιοι γράφουσί τε καὶ λέγουσι περὶ αὐτοῦ τεκμαιρόμενοι, προτρέψασθαι μὲν ἀνθρώπους ἐπ' ἀρετὴν κράτιστον γεγενῆσθαι, προαγαγεῖν δ' ἐπ' αὐτὴν οὐχ ἰκανόν, σκεψάμενοι μὴ μόνον ἂ ἐκεῖνος κολαστηρίου ἕνεκα τοὺς πάντ' οἰομένους εἰδέναι ἐρωτῶν ἠλεγεῖν, ἀλλὰ καὶ ἂ λέγων συνημέρουε τοῖς συνδι-ατρίβουσι, δοκιμαζόντων εἰ ἰκανὸς ἦν βελτίους ποιεῖν τοὺς συνόντας. 1.4.2. λέξω δὲ πρῶτον ἂ ποτε αὐτοῦ ἤκουσα περὶ τοῦ δαιμονίου διαλεγομένου πρὸς Ἀριστόδημον τὸν μικρὸν ἐπικαλούμενον. καταμαθὼν γὰρ αὐτὸν οὔτε θύοντα τοῖς θεοῖς [μὴ μαχόμενον] οὔτε μαντικῇ χρώμενον, ἀλλὰ καὶ τῶν ποιούντων ταῦτα καταγελῶντα· Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Ἀριστόδημε, ἔστιν οὐστὶνας ἀνθρώπους τεθαύμακας ἐπὶ σοφίᾳ; Ἐγὼ γ', ἔφη. καὶ ὅς, λέξον ἡμῖν, ἔφη, τὰ ὀνόματα αὐτῶν. Ἐπὶ μὲν τοίνυν ἐπῶν ποιήσει Ὅμηρον ἔγωγε μάλιστα τεθαύμακα, ἐπὶ δὲ διθυράμβῳ Μελανιπίδην, ἐπὶ δὲ τραγωδίᾳ

da za kako leto odideš: v tem času se tvoj ugriz morda ravno pozdravi.«

(14) Ljudje, ki v ljubezenskih nagnjenjih niso trdnega značaja, bi po Sokratovem mnenju morali svoje poželenje usmeriti na kaj takega, česar duša ne bi zavrnila le v primeru, da bi bila telesna potreba res huda – in kar v primeru takšne potrebe ne bi povzročilo kakih težav. On sam je bil v tem tako izurjen, da se je laže izogibal lepim, privlačnim ljudem kot pa drugi grdim in neprivlačnim.

(15) Takšen je bil torej njegov odnos do hrane, pijače in ljubezenskih poželenj; prepričan je bil, da ne bo nič bolj prikrajšan za užitek kot tisti, ki si prizadevajo številna zadovoljstva, zagotovo pa bo utrpel dosti manj tegob.

IV.

(1) Nekateri o Sokratu govorijo in pišejo ter dokazujejo, da je bil sicer nadvse sposoben človeka usmeriti h kreposti, da pa do nje ni znal tudi pripeljati; če je kdo takšnega mnenja, naj se spomni, kako je z izpraševanjem in protidokazi v zadrego spravil vse tiste, ki so mislili, da so vsevedni, pa tudi to, kako je ves dan preživel v razgovoru s svojo družbo – in naj potem razmisli, ali je bil sposoben svoje družabnike napraviti boljše ali ne. (2) Naj najprej ponovim, kaj sem iz njegovih ust slišal o božanskem v razgovoru z Malim Aristodemom,³⁹ kakor so ga klicali. Ko je namreč Sokrat izvedel, da Aristodem ne žrtvuje bogovom, da ne da nič na vedeževanje, pač pa se celo posmehuje tistim, ki to počno, ga je vprašal: »Povej mi, Aristodem, si že kdaj koga občudoval zaradi njegove modrosti?«

»Sem,« je odvrnil oni.

(3) »No, pa mi povej njegovo ime,« nadaljuje Sokrat.

»Med epskimi pesniki najbolj občudujem Homerja; med

39 Aristodem je bil eden od Sokratovih učencev iz atenskega demosa Kidatenaja.

Σοφοκλέα, ἐπὶ δὲ ἀνδριαντοποιία Πολύκλειτον, ἐπὶ δὲ ζωγραφία Ζεῦξιν. 1.4.4. Πότερά σοι δοκοῦσιν οἱ ἀπεργαζόμενοι εἶδωλα ἄφρονά τε καὶ ἀκίνητα ἀξιοθαυμαστότεροι εἶναι ἢ οἱ ζῶα ἔμφρονά τε καὶ ἐνεργά; Πολὺ νῆ Δία οἱ ζῶα, εἶπερ γε μὴ τύχη τινί, ἀλλ' ὑπὸ γνώμης ταῦτα γίνονται. Τῶν δὲ ἀτεκμάρτως ἐχόντων ὅτου ἔνεκα ἔστι καὶ τῶν φανερώς ἐπ' ὠφελεία ὄντων πότερα τύχης καὶ πότερα γνώμης ἔργα κρίνεις; Πρέπει μὲν τὰ ἐπ' ὠφελεία γιγνόμενα γνώμης εἶναι ἔργα. 1.4.5. Οὐκοῦν δοκεῖ σοι ὁ ἐξ ἀρχῆς ποιῶν ἀνθρώπους ἐπ' ὠφελεία προσθεῖναι αὐτοῖς δι' ὧν αἰσθάνονται ἕκαστα, ὀφθαλμοὺς μὲν ὥσθ' ὄραν τὰ ὀρατά, ὠτα δὲ ὥστ' ἀκούειν τὰ ἀκουστά; ὀσμῶν γε μὴν, εἰ μὴ ῥίνες προσετέθησαν, τί ἂν ἡμῖν ὄφελος ἦν; τίς δ' ἂν αἰσθησις ἦν γλυκέων καὶ δριμέων καὶ πάντων τῶν διὰ στόματος ἡδέων, εἰ μὴ γλῶττα τούτων γνώμων ἐνεργάσθη; 1.4.6. πρὸς δὲ τούτοις οὐ δοκεῖ σοι καὶ τάδε προνοίας ἔργοις εἰκέναι, τὸ ἐπεὶ ἀσθενῆς μὲν ἐστὶν ἡ ὄψις, βλεφάροις αὐτὴν θυρῶσαι, ἅ, ὅταν μὲν αὐτῇ χρῆσθαι τι δέη, ἀναπετάννυται, ἐν δὲ τῷ ὕπνῳ συγκλείεται, ὡς δ' ἂν μὴδὲ ἄνεμοι βλάπτωσιν, ἡθμὸν βλεφαρίδας ἐμφῦσαι, ὀφρύσι τε ἀπογεισῶσαι τὰ ὑπὲρ τῶν ὀμμάτων, ὡς μὴδ' ὁ ἐκ τῆς κεφαλῆς ἰδρῶς κακουργῆ· τὸ δὲ τὴν ἀκοὴν δέχασθαι μὲν πάσας φωνάς, ἐμπίμπλασθαι δὲ μήποτε· καὶ τοὺς μὲν πρόσθεν ὀδόντας πᾶσι ζῴοις οἴους τέμνειν εἶναι, τοὺς δὲ γομφίους οἴους παρὰ τούτων δεξαμένους λεαίνειν· καὶ στόμα μὲν, δι' οὗ ὧν ἐπιθυμεῖ τὰ ζῶα εἰσπέμπεται, πλησίον ὀφθαλμῶν καὶ ῥινῶν καταθεῖναι· ἐπεὶ δὲ τὰ ἀποχωροῦντα δυσχερῆ, ἀποστρέψαι τοὺς τούτων ὀχετοὺς καὶ ἀπενεγκεῖν ἢ δυνατὸν προσωτάτω ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων· ταῦτα οὕτω προνοητικῶς πεπραγμένα ἀπορεῖς πότερα τύχης ἢ γνώμης ἔργα ἐστίν; 1.4.7. Οὐ μὰ τὸν Δί', ἔφη, ἀλλ' οὕτω γε σκοπούμενῳ πάννυ ἔοικε ταῦτα σοφοῦ τινος δημιουργοῦ καὶ φιλοζώου τεχνήμασι. Τὸ δὲ ἐμφῦσαι μὲν ἔρωτα τῆς τεκνο-

ditirambskimi pesniki Melanipida; med tragiškimi Sofokla; med kiparji občudujem Poliklejta, med slikarji pa Zevksisa.«

(4) »Pa se ti zdijo bolj vredni občudovanja tisti umetniki, ki upodabljajo brezumne, negibne podobe, ali tisti, ki upodabljajo žive, umevajoče in dejavne?«

»Dosti bolj občudujem tiste, ki upodabljajo žive stvari, če seveda ne gre za posledico naključja, pač pa za hoteni učinek.«

»Za nekatere stvari ne moremo ravno reči, kaj je njihov namen, spet druge pa očitno nečemu služijo; katere so po tvojem posledica naključja in katere so načrtovane?«

»Najbrž so načrtovane tiste stvari, ki nečemu služijo.«

(5) »Ali se ti ne zdi potemtakem, da je stvarnik ljudi tem dal sredstva čutne zaznave v določen namen – denimo oči, da vidijo, kar je vidno, in ušesa, da slišijo, kar je slišno? Le kaj bi nam pomenile vonjave, če bi ne imeli nosov? Kako bi zaznali sladek, trpek ali sploh kakršen koli ustom prijeten okus, če bi nam ne bil ustvarjen jezik, da z njim to razločimo? (6) Ali se ti poleg tega ne zdi, da je bila na delu neka previdnost tudi pri, denimo, tem, da vid, ki je občutljiv, pripirajo veke, ki se razprejo, kadar moramo kaj videti, med spancem pa se zaprejo? Da vidu ne bi škodil prepah, na vekah zraste zastor trepalnic; predel nad očmi varuje obok obrvi, da jim ne bi škodoval niti pot s čela. Naš sluh prestreže vse zvoke, pa ni nikoli prenasičen. Vsa bitja imajo sprednje zobe za sekanje, kočnike pa, da zmeljejo, kar je prišlo od sekalcev. Usta, skozi katera gre vse, kar je živim bitjem v slast, so v bližini oči in nosu, odprtina za neprijetne izločke pa je kar se da daleč proč od čutil. Kaj praviš, so vse te očitno premišljene stvari posledica naključij ali nekaj načrtovanega?«

(7) »Če tako gledamo, ni nobenega dvoma,« je dejal Aristodem. »Vsekakor se zdi, da je vse to delo nekega modrega in dobrohotnega stvarnika.«

ποιίας, ἐμφῦσαι δὲ ταῖς γειναμέναις ἔρωτα τοῦ ἐκτρέφειν, τοῖς δὲ τραφεῖσι μέγιστον μὲν πόθον τοῦ ζῆν, μέγιστον δὲ φόβον τοῦ θανάτου; Ἀμέλει καὶ ταῦτα ἔοικε μηχανήμασι τινος ζῶα εἶναι βουλευσαμένου. 1.4.8. Σὺ δὲ σαυτῷ δοκεῖς τι φρόνιμον ἔχειν; Ἐρώτα γοῦν καὶ ἀποκρinoῦμαι. Ἄλλοθι δὲ οὐδαμοῦ οὐδὲν οἶει φρόνιμον εἶναι; καὶ ταῦτ' εἰδὼς ὅτι γῆς τε μικρὸν μέρος ἐν τῷ σώματι πολλῆς οὐσης ἔχεις καὶ ὑγροῦ βραχὺ πολλοῦ ὄντος καὶ τῶν ἄλλων δήπου μεγάλων ὄντων ἐκάστου μικρὸν μέρος λαβόντι τὸ σῶμα συνήρμοσταί σοι νοῦν δὲ μόνον ἄρα οὐδαμοῦ ὄντα σε εὐτυχῶς πως δοκεῖς συναρπάσαι, καὶ τάδε τὰ ὑπερμεγέθη καὶ πλήθος ἄπειρα δι' ἀφροσύνην τινά, ὡς οἶει, εὐτάκτως ἔχειν; 1.4.9. Μὰ Δί' οὐ γὰρ ὀρῶ τοὺς κυρίους, ὥσπερ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων τοὺς δημιουργούς. Οὐδὲ γὰρ τὴν σαυτοῦ σύγε ψυχὴν ὀρᾶς, ἢ τοῦ σώματος κυρία ἐστίν· ὥστε κατὰ γε τοῦτο ἔξεστί σοι λέγειν, ὅτι οὐδὲν γνώμη, ἀλλὰ τύχη πάντα πράττεις. 1.4.10. καὶ ὁ Ἀριστόδημος, Οὔτοι, ἔφη, ἐγώ, ὦ Σώκρατες, ὑπερορῶ τὸ δαιμόνιον, ἀλλ' ἐκεῖνο μεγαλοπρεπέστερον ἡγοῦμαι (ἢ) ὡς τῆς ἐμῆς θεραπείας προσδεῖσθαι. Οὐκοῦν, ἔφη, ὅσῳ μεγαλοπρεπέστερον ὄν ἀξιοῖ σε θεραπεύειν, τοσοῦτῳ μᾶλλον τιμητέον αὐτό. 1.4.11. Εὖ ἴσθι, ἔφη, ὅτι, εἰ νομίζοιμι θεοὺς ἀνθρώπων τι φροντίζειν, οὐκ ἂν ἀμελοῖην αὐτῶν. Ἐπειτ' οὐκ οἶει φροντίζειν; οἱ πρῶτον μὲν μόνον τῶν ζῶων ἄνθρωπον ὀρθὸν ἀνέστησαν· ἢ δὲ ὀρθότης καὶ προορᾶν πλέον ποιεῖ δύνασθαι καὶ τὰ ὑπερθεν μᾶλλον θεᾶσθαι καὶ ἦττον κακοπαθεῖν [καὶ ὄψιν καὶ ἀκοὴν καὶ στόμα ἐνεποίησαν·] ἔπειτα τοῖς μὲν ἄλλοις ἐρπετοῖς πόδας ἔδωκαν, οἱ τὸ πορεύεσθαι μόνον παρέχουσιν, ἀνθρώπῳ δὲ καὶ χεῖρας προσέθεσαν, αἱ

»Kaj pa prirojeni nagon rojevanja, pa materam prirojeni nagon, da vzredijo svoj zarod? In otrokom prirojena želja po življenju in strah pred smrtjo?«

»Gotovo, tudi to se zdi delo nekoga, ki si je zamislil obstoj živih bitij.«

(8) »Kaj pa ti – misliš, da imaš (v sebi) nekaj razumskega?«

»Sprašuj, pa boš izvedel!«

»Misliš, da ni nikjer drugod ničesar razumskega? Tudi če veš, da je v tvojem telesu le drobec te neizmerne zemlje, pa komaj kaplja od vse vode, da je, skratka, tvoje telo sestavljeno iz neznatnih deležev vsake posamezne sestavine, ki je je sicer v ogromnih količinah? Mar misliš, je tvoj um edini, da ga ni nikjer drugje in ti si ga dobil po srečnem naključju – da je torej vsa ta brezmejna, neskončna množica vsega urejena od nekakšne nerazumnosti?«

(9) »Pri Zevsu, res! Saj ne vidim upravitelja, ki nad tem gospoduje, kakor lahko okrog sebe vidim rokodelce, ki upravljajo svoje delo.«

»Saj tudi svoje duše ne vidiš, ki upravlja telo; potemtakem bi lahko rekel, da ničesar ne delaš po premisleku, pač pa zgolj po naključju.«

(10) Aristodem je na to dejal: »Sokrat, nikakor ne gledam zviška na bogove, pač pa se mi zdijo preveč veličastni, da bi potrebovali mojo pozornost.«

»Tem bolj,« je odvrnil Sokrat, »moraš boga spoštovati, kolikor večji se ti zdi.«

(11) »Lahko si prepričan,« je dejal Aristodem, »da bi ne zanemarjal bogov, če bi menil, da se bogovi kaj zmenijo za ljudi.«

»Misliš torej, da se ne? Prvič, človek je edino bitje, ki so ga ustvarili pokončnega; ta njegova vzravnost mu omogoča, da bolje vidi predse ter da bolje opazuje, kar je nad njim, zato je v manjši nevarnosti. [Dali so mu vid, sluh in usta.] Dalje, drugim živalim so dali noge, ki omogočajo le

τὰ πλείστα οἷς εὐδαιμονέστεροι ἐκείνων ἐσμέν ἐξεργάζονται. 1.4.12. καὶ μὴν γλώτταν γε πάντων τῶν ζῶων ἐχόντων, μόνην τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐποίησαν οἷαν ἄλλοτε ἀλλαχῆ ψαύουσιν τοῦ στόματος ἀρθροῦν τε τὴν φωνὴν καὶ σημαίνειν πάντα ἀλλήλοισι ἃ βουλόμεθα. τὸ δὲ καὶ τὰς τῶν ἀφροδισίων ἡδονὰς τοῖς μὲν ἄλλοις ζῴοις δοῦναι περιγράφαντας τοῦ ἔτους χρόνον, ἡμῖν δὲ συνεχῶς μέχρι γήρωσ ταῦτα παρέχειν. 1.4.13. οὐ τοίνυν μόνον ἤρκεσε τῷ θεῷ τοῦ σώματος ἐπιμεληθῆναι, ἀλλ', ὅπερ μέγιστόν ἐστι, καὶ τὴν ψυχὴν κρατίστην τῷ ἀνθρώπῳ ἐνέφυσε. τίνας γὰρ ἄλλου ζῴου ψυχὴ πρῶτα μὲν θεῶν τῶν τὰ μέγιστα καὶ κάλλιστα συνταξάντων ἦσθηται ὅτι εἰσί; τί δὲ φύλον ἄλλο ἢ ἀνθρωποι θεοὺς θεραπεύουσι; ποία δὲ ψυχὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἰκανωτέρα προφυλάττεσθαι ἢ λιμὸν ἢ δίψος ἢ ψύχη ἢ θάλη, ἢ νόσοις ἐπικουρῆσαι, ἢ ῥώμην ἀσκῆσαι, ἢ πρὸς μάθησιν ἐκπονησαι, ἢ ὅσα ἂν ἀκούσῃ ἢ ἴδῃ ἢ μάθη ἰκανωτέρα ἐστὶ διαμεμνησθαι; 1.4.14. οὐ γὰρ πάνυ σοὶ κατάδηλον ὅτι παρὰ τἄλλα ζῶα ὥσπερ θεοὶ ἀνθρωποὶ βιοτεύουσι, φύσει καὶ τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ κρατιστεύοντες; οὔτε γὰρ βοὸς ἂν ἔχων σῶμα, ἀνθρώπου δὲ γνώμην ἐδύνατ' ἂν πράττειν ἃ ἐβούλετο, οὔθ' ὅσα χεῖρας ἔχει, ἄφρονα δ' ἐστὶ, πλεον οὐδὲν ἔχει. σὺ δ' ἀμφοτέρων τῶν πλείστου ἀξίω τετυχηκῶς οὐκ οἶει σοῦ θεοὺς ἐπιμελεῖσθαι; ἀλλ' ὅταν τί ποιήσωσι, νομεῖς αὐτοὺς σοῦ φροντίζεις; 1.4.15. Ὅταν πέμπωσιν, ὥσπερ σὺ φῆς πέμπειν αὐτούς, συμβούλους ὃ τι χρὴ ποιεῖν καὶ μὴ ποιεῖν. Ὅταν δὲ Ἀθηναίους, ἔφη, πυνθανομένοις τι διὰ μαντικῆς φράζωσιν, οὐ καὶ σοὶ δοκεῖς φράζειν αὐτούς, οὐδ' ὅταν τοῖς Ἑλλῆσι τέρατα πέμποντες προσημαίνωσιν, οὐδ' ὅταν πᾶσιν ἀνθρώποις, ἀλλὰ μόνον σὲ ἐξαιροῦντες ἐν ἀμελείᾳ κατατίθενται; 1.4.16. οἶει δ' ἂν τοὺς θεοὺς τοῖς ἀνθρώποις δόξαν ἐμφῶσαι ὡς ἰκανοὶ εἰσιν εὖ καὶ κακῶς ποιεῖν, εἰ μὴ δυνατοὶ ἦσαν, καὶ ἀνθρώπους ἐξαπατωμένους τὸν πάντα χρόνον οὐδέποτε ἂν αἰσθῆσθαι; οὐχ ὀραῖς ὅτι τὰ πολυχρονώτατα καὶ σοφώτατα τῶν ἀνθρωπίνων, πόλεις καὶ ἔθνη, θεοσεβέστατά ἐστι, καὶ αἱ φρονιμώταται ἡλικίαί θεῶν ἐπιμελέστα-

potovanje, človeku pa so dali tudi roke, ki izdelajo večino tega, zaradi česar smo srečnejši od živali. (12) Tudi jezik imajo vse živali, a le človeškega so bogovi izgotovili tako, da more z različnimi položaji v ustih razčleniti glasove in sporočiti drugim, kar hočemo. Ne nazadnje, živalim so bogovi ljubezenske užitke omejili na določeno obdobje v letu, nam pa so jih trajno podelili vse do pozne starosti. (13) Bog pa ni bil zadovoljen zgolj s skrbjo za telo, pač pa je – in to je še dosti pomembnejše – človeku vsadil tudi nadvse sposobno dušo. Se duša drugih živih bitij zaveda obstoja bogov, ki so vso to neizmerno lepoto sestavili v red? Mar časti bogove še kaka druga vrsta razen ljudi? Je še kakšna duša razen človeške tako sposobna obrambe pred lakoto in žejo ali pred mrazom in vročino? Ali zna zdraviti bolezni in uriti telesno moč? Ali se zmore trudoma učiti in si zapomniti vse, kar sliši, vidi ali izve? (14) Se ti mar ne zdi očitno, da ljudje v primerjavi z drugimi živimi bitji živijo kakor bogovi, saj jih prekašajo po naravi, po telesnih značilnostih in po duševnih sposobnostih?⁴⁰ Nekdo z volovskim telesom, pa človeško pametjo ne bi mogel narediti vsega, kar želi; podobno tudi bitja z rokami, a brez pameti, niso nič na boljšem. In ti, ki imaš to srečo, da imaš obe ti neprecenljivi stvari, misliš, da bogovom ni mar? Kdaj boš verjel, da skrbijo zate, kaj naj še storijo?«

(15) »Ko bodo poslali, kakor ti razlagaš, svetovalce z navodili, kaj se sme in kaj ne.«

»Se ti ne zdi, da so sporočila, ki jih bogovi pošiljajo Atencem v obliki preroških besed, namenjena tudi tebi? Kaj pa, kadar v znamenjih pošiljajo sporočila Grkom ali kar vsem ljudem, mar takrat samo pri tebi naredijo izjemo in te prezrejo? (16) Mar misliš, da bi bogovi ljudem vcepili zavest, da so sposobni dobrih ali zlih dejanj, če tega ne bi zmogli? So bili ljudje po tvojem ves ta čas zavedeni in tega niso opazili? Ali ne vidiš, da so najbolj trajne in najmodrejše

40 Dobesedno »po telesu in duši«.

ται; 1.4.17. ὠγαθέ, ἔφη, κατάμαθε ὅτι καὶ ὁ σὸς νοῦς ἐνῶν τὸ σὸν σῶμα ὅπως βούλεται μεταχειρίζεται. οἶεσθαι οὖν χρὴ καὶ τὴν ἐν (τῷ) παντὶ φρόνησιν τὰ πάντα, ὅπως ἂν αὐτῇ ἡδὺ ἦ, οὕτω τίθεσθαι, καὶ μὴ τὸ σὸν μὲν ὄμμα δύνασθαι ἐπὶ πολλὰ στάδια ἐξικνεῖσθαι, τὸν δὲ τοῦ θεοῦ ὀφθαλμὸν ἀδύνατον εἶναι ἅμα πάντα ὄρᾶν, μηδὲ τὴν σὴν μὲν ψυχὴν καὶ περὶ τῶν ἐνθάδε καὶ περὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Σικελίᾳ δύνασθαι φροντίζειν, τὴν δὲ τοῦ θεοῦ φρόνησιν μὴ ἰκανὴν εἶναι ἅμα πάντων ἐπιμελεῖσθαι. 1.4.18. ἂν μέντοι, ὥσπερ ἀνθρώπους θεραπεύων γινώσκεις τοὺς ἀντιθεραπεύειν ἐθέλοντας καὶ χαριζόμενος τοὺς ἀντιχαριζομένους καὶ συμβουλευόμενος καταμανθάνεις τοὺς φρονίμους, οὕτω καὶ τῶν θεῶν πείραν λαμβάνης θεραπεύων, εἴ τί σοι θελήσουσι περὶ τῶν ἀδήλων ἀνθρώποις συμβουλεύειν, γνῶσει τὸ θεῖον ὅτι τοσοῦτον καὶ τοιοῦτόν ἐστιν ὥσθ' ἅμα πάντα ὄρᾶν καὶ πάντα ἀκούειν καὶ πανταχοῦ παρεῖναι καὶ ἅμα πάντων ἐπιμελεῖσθαι [αὐτούς]. 1.4.19. ἐμοὶ μὲν οὖν ταῦτα λέγων οὐ μόνον τοὺς συνόντας ἐδόκει ποιεῖν ὅποτε ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὀρῶντο, ἀπέχεσθαι τῶν ἀνοσιῶν τε καὶ ἀδίκων καὶ αἰσχρῶν, ἀλλὰ καὶ ὅποτε ἐν ἐρημίᾳ εἶεν, ἐπεὶ περ ἡγήσαιντο μηδὲν ἂν ποτε ὦν πράττοιεν θεοὺς διαλαθεῖν.

1.5.1. Εἰ δὲ δὴ καὶ ἐγκράτεια καλὸν τε κάγαθὸν ἀνδρὶ κτῆμά ἐστιν, ἐπισκεψώμεθα εἴ τι προυβίβαζε λέγων εἰς ταύτην τοιάδε· Ὡς ἄνδρες, εἰ πολέμου ἡμῖν γενομένου βουλοίμεθα ἐλέσθαι ἄνδρα, ὑφ' οὗ μάλιστ' ἂν αὐτοὶ μὲν σφζοίμεθα,

med človeškimi stvarmi, se pravi države in ljudstva, tudi najbolj pobožne in da so najmodrejše dobe prav tiste, ki so do bogov najbolj skrbne?

(17) Razumi vendar, dragi moj,« je nadaljeval, »da tvoj um, ki se nahaja v tvojem telesu, z njim upravlja, kakor hoče; tako je treba razumeti tudi dejstvo, da vesoljna razumnost vse razporeja, kakor se ji zdi prav. Če tvoj pogled seže nekaj stadijev⁴¹ daleč, to še ne pomeni, da tudi oko boga ne more vsega hkrati zaobjeti s pogledom; in če lahko tvoja duša razmišlja o tukajšnjih razmerah, pa o tistih v Egiptu in na Siciliji,⁴² to še ne pomeni, da se razumnost boga ni sposobna osredotočiti na vse hkrati. (18) V skrbi za ljudi lahko ugotoviš, kdo ti je pripravljen izkazati svojo skrb v zameno; ugotoviš lahko, kdo ti je prijazen pripravljen poplačati s prijaznostjo in kadar si deležen kakega nasveta, se prepričaš, kdo je moder – podobno lahko s pozornim odnosom do bogov tudi te postaviš ne preizkušnjo, ali so ti pripravljeni svetovati zastran vsega, kar je ljudem skrito. Spoznal boš, da je Božanstvo tolikšno in takšno, da more vse hkrati videti, vse hkrati slišati, biti povsod hkrati navzoče in za vse hkrati skrbeti.«

(19) Bil sem pod vtisom, da je s temi besedami navzoče pripravil do tega, da so se vpričo ljudi, pa tudi, kadar so bili sami, vzdržali vsakršnega nesvetega, krivičnega in sramotnega početja, kajti verjeli so, da bogovom nobeno njihovo dejanje ne more ostati skrito.

V.

(1) Če je samoobvladovanje človekovo lepo, plemenito bogastvo, pogledjmo, ali je Sokrat kaj pripomogel k temu s sledečimi razmišljanji: »Gospodje, če bi v primeru vojne hoteli izvoliti moža, pod čigar vodstvom bi sebe oteli in

41 Grška dolžinska mera (600 čevljev), ok. 200 m.

42 Izbira teh dveh dežel v pogovoru ni naključna, kajti Egipt in Sicilija sta bila med najpomembnejšimi točkami atenske zunanje politike.

τοὺς δὲ πολεμίους χειροίμεθα, ἄρ' ὄντινα αισθανοίμεθα ἦττω γαστρὸς ἢ οἴνου ἢ ἀφροδισίων ἢ πόνου ἢ ὕπνου, τοῦτον ἂν αἰροίμεθα; καὶ πῶς ἂν οἰηθῆμεν τὸν τοιοῦτον ἢ ἡμᾶς σῶσαι ἢ τοὺς πολεμίους κρατῆσαι; 1.5.2. εἰ δ' ἐπὶ τελευτῇ τοῦ βίου γενόμενοι βουλοίμεθά τῳ ἐπιτρέψαι ἢ παῖδας ἄρρενας παιδεῦσαι ἢ θυγατέρας παρθένους διαφυλάξαι ἢ χρήματα διασῶσαι, ἄρ' ἀξιοπίστον εἰς ταῦθ' ἡγησόμεθα τὸν ἀκρατῆ; δούλω δ' ἀκρατεῖ ἐπιτρέψαιμεν ἂν ἢ βοσκήματα ἢ ταμειᾶ ἢ ἔργων ἐπιστασίαν; διάκονον δὲ καὶ ἀγοραστήν τοιοῦτον ἐθελήσαιμεν ἂν προῖκα λαβεῖν; 1.5.3. ἀλλὰ μὴν εἴ γε μηδὲ δούλον ἀκρατῆ δεξαίμεθ' ἂν, πῶς οὐκ ἄξιον αὐτόν γε φυλάσασθαι τοιοῦτον γενέσθαι; καὶ γὰρ οὐχ ὥσπερ οἱ πλεονέκται τῶν ἄλλων ἀφαιρούμενοι χρήματα ἑαυτοὺς δοκοῦσι πλουτίζειν, οὕτως ὁ ἀκρατῆς τοῖς μὲν ἄλλοις βλαβερὸς, ἑαυτῷ δ' ὠφέλιμος, ἀλλὰ κακοῦργος μὲν τῶν ἄλλων, ἑαυτοῦ δὲ πολὺ κακοῦργότερος, εἴ γε κακοῦργότατόν ἐστι μὴ μόνον τὸν οἶκον τὸν ἑαυτοῦ φθεῖρειν, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν· 1.5.4. ἐν συνουσίᾳ δὲ τίς ἂν ἠσθεῖν τῷ τοιούτῳ, ὃν εἰδείη τῷ ὄψῳ τε καὶ τῷ οἴνῳ χαίροντα μᾶλλον ἢ τοῖς φίλοις καὶ τὰς πόρνas ἀγαπῶντα μᾶλλον ἢ τοὺς ἐταίρους; ἄρα γε οὐ χρή πάντα ἄνδρα, ἡγησάμενον τὴν ἐγκράτειαν ἀρετῆς εἶναι κρηπίδα, ταύτην πρῶτον ἐν τῇ ψυχῇ κατασκευάσασθαι; 1.5.5. τίς γὰρ ἄνευ ταύτης ἢ μάθοι τι ἂν ἀγαθὸν ἢ μελετήσειεν ἀξιολόγως; ἢ τίς οὐκ ἂν ταῖς ἡδοναῖς δουλεύων αἰσχυρῶς διατεθεῖν καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν; ἐμοὶ μὲν δοκεῖ νῆ τὴν Ἥραν ἐλευθέρῳ μὲν ἀνδρὶ εὐκτὸν εἶναι μὴ τυχεῖν δούλου τοιοῦτου, δουλεύοντα δὲ ταῖς τοιαύταις ἡδοναῖς ἰκετευτέον τοὺς θεοὺς δεσποτῶν ἀγαθῶν τυχεῖν· οὕτω γὰρ ἂν μόνως ὁ τοιοῦτος σωθεῖν. 1.5.6. τοιαῦτα δὲ λέγων ἔτι ἐγκρατέστερον τοῖς ἔργοις ἢ τοῖς λόγοις ἑαυτὸν ἐπεδείκνυεν· οὐ γὰρ μόνον τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν ἐκράτει, ἀλλὰ καὶ τῆς διὰ τῶν χρημάτων, νομίζων τὸν παρὰ τοῦ τυχόντος χρήματα λαμβάνοντα δεσπότην ἑαυτοῦ καθιστάναι καὶ δουλεύειν δουλείαν οὐδεμιᾶς ἦττον αἰσχυρᾶν.

nasprotnike pokorili, menda ne bi izbrali človeka, za katerega bi vedeli, da se ne zna obvladovati pri hrani, vinu in telesnih užitkih? Le kako bi vedeli, da nas bo tak človek rešil in nasprotnike premagal? (2) Kaj pa, če bi ob koncu življenjske poti želeli komu zaupati vzgojo naših sinov v može ali varstvo naših neporočenih hčera ali upravljanje z našim premoženjem? Bi bil kak razuzdanec vreden našega zaupanja? Bi razuzdanemu sužnju zaupali živino, gospodarstvo, nadzor nad deli? Bi ga imeli za slugo ali oskrbnika, tudi če bi ga dobili v dar? (3) No, če ne bi trpeli niti razbrzdanega sužnja, je gotovo prav, da si tudi sami prizadevamo, da bi ne postali takšni? Za razliko od dobičkarja, ki naj bi bogatel na račun drugih, razuzdanec nima nobene koristi od tega, da škodi ljudem, kajti s tem, da drugim povzroča škodo, najbolj škodi prav sebi; največja škoda namreč ni le v tem, da zapravi svojo posest, pač pa da pogubi tudi svoje telo in duha. (4) Komu bi bil v družbi tak človek v veselje, ko bi ga videl bolj navdušenega nad hrano in pijačo kot pa nad bližnjimi? Ko bi videl, da so mu ljubše cipe kot pa prijatelji? Mar ne bi torej moral vsak človek spoznati, da je samoobvladovanje temelj kreposti, in v svojem duhu najprej zgraditi ta temelj? (5) Le kdo bi brez tega temelja mogel kar koli dobrega spoznati ali se s tem na omembe vreden način ukvarjati? Le kdo ne bi duševno in telesno propadel, če bi bil suženj strasti? Pri Heri, mislim, da bi si moral svoboden človek na vso moč želei, naj nikar ne postane takšen suženj! Tisti pa, ki že dela tlako takšnim strastem, bi moral prositi bogove, da bi prišel v roke dobrim gospodarjem – le tako bi namreč tak človek lahko bil rešen.«

(6) Ko je tako razpredal, je pokazal, da se ima v dejanjih še dosti bolj v oblasti kakor pa v besedah, kajti ni obvladoval zgolj telesnih potreb, pač pa tudi željo po denarju; prepričan je bil namreč, da človek, ki sprejme denar od kogar si že bodi, vabi nadse gospodarja in se spušča v sužnost, ki ni nič manj sramotna kot katera koli druga.

1.6.1. Ἄξιον δ' αὐτοῦ καὶ ἅ πρὸς Ἀντιφῶντα τὸν σοφιστὴν διελέχθη μὴ παραλιπεῖν. ὁ γὰρ Ἀντιφῶν ποτε βουλόμενος τοὺς συνουσιαστάς αὐτοῦ παρελέσθαι προσελθὼν τῷ Σωκράτει παρόντων αὐτῶν ἔλεξε τάδε· 1.6.2. ὦ Σώκρατες, ἐγὼ μὲν ᾧμην τοὺς φιλοσοφούντας εὐδαιμονεστεροὺς χρεῖνα γίγνεσθαι· σὺ δέ μοι δοκεῖς τάναντία τῆς φιλοσοφίας ἀπολελαυκέναι. ζῆς γοῦν οὕτως ὡς οὐδ' ἂν εἷς δοῦλος ὑπὸ δεσπότη διαιτώμενος μείνειε· σίτά τε σιτῇ καὶ ποτὰ πίνεις τὰ φαυλότατα, καὶ ἱμάτιον ἠμφίεσαι οὐ μόνον φαῦλον, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ θέρους τε καὶ χειμῶνος, ἀνυπόδητός τε καὶ ἀχίτων διατελεῖς. 1.6.3. καὶ μὴν χρήματά γε οὐ λαμβάνεις, ἅ καὶ κτωμένους εὐφραίνει καὶ κεκτημένους ἐλευθεριώτερόν τε καὶ ἥδιον ποιεῖ ζῆν. εἰ οὖν ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων ἔργων οἱ διδάσκαλοι τοὺς μαθητὰς μιμητὰς ἑαυτῶν ἀποδεικνύουσιν, οὕτω καὶ σὺ τοὺς συνόντας διαθήσεις, νόμιζε κακοδαιμονίας διδάσκαλος εἶναι. καὶ ὁ Σωκράτης πρὸς ταῦτα εἶπε· 1.6.4. Δοκεῖς μοι, ὦ Ἀντιφῶν, ὑπειληφέναι με οὕτως ἀνιαρῶς ζῆν, ὥστε πέπεισμαι σὲ μᾶλλον ἀποθανεῖν ἂν ἐλέσθαι ἢ ζῆν ὥσπερ ἐγώ. ἴθι οὖν ἐπισκεψώμεθα τί χαλεπὸν ἦσθησαι τοῦ ἐμοῦ βίου. 1.6.5. πότερον ὅτι τοῖς μὲν λαμβάνουσιν ἀργύριον ἀναγκαῖόν ἐστιν ἀπεργάζεσθαι τοῦτο ἐφ' ᾧ ἂν μισθὸν λάβωσιν, ἐμοὶ δὲ μὴ λαμβάνοντι οὐκ ἀνάγκη διαλέγεσθαι ᾧ ἂν μὴ βούλωμαι; ἢ τὴν δίκαιάν μου φαυλίζεις ὡς ἦττον μὲν ὑγιεινὰ ἐσθίοντος ἐμοῦ ἢ σοῦ, ἦττον δὲ ἰσχὺν παρέχοντα; ἢ ὡς χαλεπώτερα πορίσασθαι τὰ ἐμὰ διαιτήματα τῶν σῶν διὰ τὸ σπανιώτερά τε καὶ πολυτελέστερα εἶναι; ἢ ὡς ἡδίω σοι ἅ σὺ παρασκευάζῃ ὄντα ἢ ἐμοὶ ἅ ἐγώ; οὐκ οἶσθ' ὅτι ὁ μὲν ἥδιστα ἐσθίων ἤκιστα ὄψου δεῖται, ὁ δὲ ἥδιστα πίνων ἤκιστα τοῦ μὴ παρόντος ἐπιθυμεῖ ποτοῦ; 1.6.6. τά γε μὴν ἱμάτια οἶσθ' ὅτι οἱ μεταβαλλόμενοι ψύχους καὶ θάλπους ἔνεκα μεταβάλλονται, καὶ ὑποδήματα ὑποδοῦνται, ὅπως μὴ διὰ τὰ λυποῦντα τοὺς πόδας κωλύωνται πορεύεσθαι· ἦδη οὖν ποτε ἦσθου ἐμὲ ἢ διὰ ψύχος μᾶλλον του ἔνδον μένοντα, ἢ διὰ θάλπος μαχόμενόν τω περὶ σκιᾶς, ἢ διὰ τὸ ἀλγεῖν τοὺς

VI.

(1) Prav bi bilo, da zabeležimo tudi Sokratove pogovore s sofistom Antifontom.⁴³ Nekega dne je Antifont z namenom prevzeti Sokratove družabnike pristopil k njemu in vpričo njih začel tale pogovor: (2) »Sokrat, vedno sem bil mnenja, da bi morali biti filozofi srečni ljudje, toda v tvojem primeru se mi zdi ravno obratno. Tvojega življenjskega sloga namreč ne bi prenašal niti zadnji suženj pod svojim gospodarjem. Ješ in piješ najslabše vrste hrano in pijačo, ovijaš se v reven plašč, ki ga nosiš pozimi in poleti, ne nosiš čevljev in ne hitona. (3) Ne sprejemaš denarja, ki prinaša radost in ki imetniku omogoča svobodnejše in lepše življenje. Če imaš zato na svojo družbo količkaj podoben vpliv kot učitelji drugih predmetov, ki svoje učence vzgajajo tudi v svoje posnemovalce, potem moraš vedeti, da poučuješ bedo.« (4) Sokrat je na to odgovoril: »Kot vidim, Antifont, sklepaš, da je moje življenje tako bedno, da bi po mojem raje umrl kot pa živel kakor jaz. No, pa poglejva, kaj si tako težavnega zaznal v mojem življenju. (5) Je težava v tem, da ljudje, ki prejmejo denar, morajo oddelati to, za kar prejmejo plačilo, medtem ko se meni, ki plačila ne dobim, ni treba pogovarjati s človekom, če nočem? Ali pa morda podcenjuješ mojo prehrano, ker jem manj zdravo in nasitno hrano kot ti? Se ti zdi živež zame težje dobiti, ker ga je manj na voljo in je dražji? Gre tebi tvoj živež bolj v slast kot meni moj? Mar ne veš, da je človeku treba manj hrane, če z užitkom je in da manj hrepeni po pijači, če z užitkom pije? (6) Oblačila, kot veš, ljudje oblačijo zaradi mraza in vročine, obuvala pa obuvajo, da jim ne bi kaj poškodovalo nog in jih tako oviralo pri hoji. Pa si me že videl kdaj ostati v hiši zaradi mraza ali prepirati se s kom za senco v vročini? Si že videl, da kdaj ne bi šel, kamor želim, zaradi bolečin v nogah? (7) Mar ne veš, da ljudje, ki so po naravi telesno prav

43 Sofist Antifont (480–411 pr. Kr.) iz Ramnunta, pomemben predstavnik forenzičnega govorništva, morda tudi Tukididov učitelj.

πόδας οὐ βαδίζοντα ὅπου ἂν βούλωμαι; 1.6.7. οὐκ οἶσθ' ὅτι οἱ φύσει ἀσθενέστατοι τῷ σώματι μελετήσαντες τῶν ἰσχυροτάτων ἀμελησάντων κρείττους τε γίνονται πρὸς ἃ ἂν μελετῶσι καὶ ῥᾶον αὐτὰ φέρουσιν; ἐμὲ δὲ ἄρα οὐκ οἶει, τῷ σώματι ἀεὶ τὰ συντυγχάνοντα μελετῶντα καρτερεῖν, πάντα ῥᾶον φέρειν σοῦ μὴ μελετῶντος; 1.6.8. τοῦ δὲ μὴ δουλεύειν γαστρὶ μηδ' ὕπνω καὶ λαγνείᾳ οἶει τι ἄλλο αἰτιώτερον εἶναι ἢ τὸ ἕτερα ἔχειν τούτων ἡδίων, ἃ οὐ μόνον ἐν χρεῖα ὄντα εὐφραίνει, ἀλλὰ καὶ ἐλπίδας παρέχοντα ὠφελήσειν ἀεὶ; καὶ μὴν τοῦτό γε οἶσθα, ὅτι οἱ μὲν οἰόμενοι μηδὲν εὖ πράττειν οὐκ εὐφραίνονται, οἱ δὲ ἠγούμενοι καλῶς προχωρεῖν ἑαυτοῖς ἢ γεωργίαν ἢ ναυκληρίαν ἢ ἄλλ' ὅ τι ἂν τυγχάνωσιν ἐργαζόμενοι ὡς εὖ πράττοντες εὐφραίνονται. 1.6.9. οἶει οὖν ἀπὸ πάντων τούτων τοσαύτην ἡδονὴν εἶναι ὅσην ἀπὸ τοῦ ἑαυτὸν τε ἠγεῖσθαι βελτίω γίνεσθαι καὶ φίλους ἀμείνους κτᾶσθαι; ἐγὼ τοίνυν διατελῶ ταῦτα νομίζων. ἐὰν δὲ δὴ φίλους ἢ πόλιν ὠφελεῖν δέη, ποτέρω ἢ πλείων σχολῇ τούτων ἐπιμελεῖσθαι, τῷ ὡς ἐγὼ νῦν ἢ τῷ ὡς σὺ μακαρίζεις διαιτωμένω; στρατεύοιτο δὲ πότερος ἂν ῥᾶον, ὁ μὴ δυνάμενος ἄνευ πολυτελοῦς διαίτης ζῆν ἢ ᾧ τὸ παρὸν ἀρκοίη; ἐκπολιορκηθεῖ δὲ πότερος ἂν θᾶπτον, ὁ τῶν χαλεπωτάτων εὐρεῖν δεόμενος ἢ ὁ τοῖς ῥᾶστοις ἐντυγχάνειν ἀρκούντως χρώμενος; 1.6.10. ἕοικας, ὦ Ἀντιφῶν, τὴν εὐδαιμονίαν οἰομένω τρυφήν καὶ πολυτέλειαν εἶναι· ἐγὼ δ' ἐνομίζον τὸ μὲν μηδενὸς δεῖσθαι θεῖον εἶναι, τὸ δ' ὡς ἐλαχίστων ἐγγυτάτω τοῦ θείου, καὶ τὸ μὲν θεῖον κράτιστον, τὸ δ' ἐγγυτάτω τοῦ θείου ἐγγυτάτω τοῦ κρατίστου.

1.6.11. Πάλιν δὲ ποτε ὁ Ἀντιφῶν διαλεγόμενος τῷ Σωκράτει εἶπεν· ὦ Σώκρατες, ἐγὼ τοί σε δίκαιον μὲν νομίζω, σοφὸν δὲ οὐδ' ὅπωςτιοῦν· δοκεῖς δέ μοι καὶ αὐτὸς τοῦτο γινώσκειν· οὐδένα γοῦν τῆς συνουσίας ἀργύριον πράττη· καίτοι τό γε ἰμάτιον ἢ τὴν οἰκίαν ἢ ἄλλο τι ὧν κέκτησαι νομίζων ἀργυρίου ἄξιον εἶναι οὐδενὶ ἂν μὴ ὅτι προῖκα δοίης, ἀλλ' οὐδ' ἔλαττον τῆς ἀξίας λαβών. 1.6.12. δῆλον δὴ ὅτι εἰ καὶ τὴν συνουσίαν ᾧ τινὸς ἀξίαν εἶναι, καὶ ταύτης ἂν

šibki, z vadbo postanejo v tem, za kar vadijo, celo močnejši in bolj vzdržljivi kot pa telesno izjemno krepki ljudje, ki vadbo zanemarjajo? Se ti ne zdi torej, da jaz, ki kar naprej urim svoje telo v prenašanju vsega mogočega, vse lažje prenašam kot ti, ki temu ne posvečaš pozornosti? (8) Kaj neki je po tvojem razlog za to, da nisem suženj svojega trebuha, spanca, lenobe? Nič drugega, kot to, da me dosti bolj veseli vse kaj drugega, kar mi ni le v veselje, ko se temu posvečam, pač pa se tudi nadejam, da mi bo v trajno korist. Pa tudi to veš, da ljudje, ki čutijo, da ničesar ne naredijo prav, niso srečni, medtem ko so tisti, ki menijo, da jim gre dobro pri, denimo, obdelovanju zemlje, plovbi in kar je še takega, kar pač delajo, srečni, ker se zavedajo svojega uspeha. (9) Ali morda misliš, da iz vsega tega vznikne enak občutek sreče kot iz posameznikove zavesti, da postaja boljši človek in da pridobiva boljše prijatelje? Jaz sem v to prepričan ves čas. Postavimo, da prijatelji ali država potrebujejo pomoč; kdo bi bil bolj pripravljen pomagati: nekdo, ki živi tako kot jaz, ali kdo tak, ki ga ti blagruješ zaradi njegovega življenjskega sloga? Kdo bi se lažje odpravil na vojsko: nekdo, ki ne more živeti brez dragih jestvin, ali nekdo, ki mu je dovolj, kar je pri roki? Kdo bi se med obleganjem prej vdal: tisti, čigar potrebe je prav težko zadovoljiti ali tisti, ki mu zadošča, kar je pač tisti hip najlažje dobiti? (10) Videti je, Antifont, da ti sreča pomeni razkošje in prestiž; jaz pa sem mnenja, da je nič potrebovati božansko, potrebovati prav malo pa največji približek božanskemu. In če božansko pomeni najboljše, je približek božanskemu tudi približek najboljšemu.«

(11) V nekem drugem pogovoru je Antifont Sokratu dejal: »Sokrat, imam te za poštenega moža, za modrega pa ne ravno – in zdi se mi, da se tega zavedaš tudi sam. Za svojo družbo namreč nič ne zaračunaš! In vendar bi svojega plašča ali hiše ali katere druge lastnine, ki bo jo ocenil na določeno vrednost, ne dal nikomur v dar, še več, ne bi je dal niti pod ceno! (12) Jasno je potemtakem, da bi tudi za svojo

οὐκ ἔλαττον τῆς ἀξίας ἀργύριον ἐπράττου. δίκαιος μὲν οὖν ἂν εἴη, ὅτι οὐκ ἐξαπατᾷ ἐπὶ πλεονεξία, σοφὸς δὲ οὐκ ἂν, μηδενός γε ἄξια ἐπιστάμενος. 1.6.13. ὁ δὲ Σωκράτης πρὸς ταῦτα εἶπεν· Ὡς Ἄντιφῶν, παρ' ἡμῖν νομίζεται τὴν ὥραν καὶ τὴν σοφίαν ὁμοίως μὲν καλόν, ὁμοίως δὲ αἰσχρὸν διατίθεται εἶναι. τὴν τε γὰρ ὥραν ἂν μὲν τις ἀργυρίου πωλῆ τῷ βουλομένῳ, πόρνον αὐτὸν ἀποκαλοῦσιν, ἂν δὲ τις, ὃν ἂν γνῶ καλόν τε κάγαθὸν ἐραστὴν ὄντα, τοῦτον φίλον ἑαυτῷ ποιῆται, σώφρονα νομίζομεν· καὶ τὴν σοφίαν ὡσαύτως τοὺς μὲν ἀργυρίου τῷ βουλομένῳ πωλοῦντας σοφιστὰς [ὡσπερ πόρνους] ἀποκαλοῦσιν, ὅστις δὲ ὃν ἂν γνῶ εὐφυᾶ ὄντα διδάσκων ὅ τι ἂν ἔχη ἀγαθὸν φίλον ποιεῖται, τοῦτον νομίζομεν, ἃ τῷ καλῷ κάγαθῷ πολίτη προσήκει, ταῦτα ποιεῖν. 1.6.14. ἐγὼ δ' οὖν καὶ αὐτός, ὧς Ἄντιφῶν, ὡσπερ ἄλλος τις ἢ ἵππῳ ἀγαθῷ ἢ κυνὶ ἢ ὄρνιθι ἤδεται, οὕτω καὶ ἔτι μᾶλλον ἡδομαι φίλοις ἀγαθοῖς, καὶ ἂν τι ἔχω ἀγαθόν, διδάσκω, καὶ ἄλλοις συνίστημι παρ' ὧν ἂν ἡγῶμαι ὠφελήσεσθαι τὶ αὐτοὺς εἰς ἀρετὴν· καὶ τοὺς θησαυροὺς τῶν πάλαι σοφῶν ἀνδρῶν, οὓς ἐκεῖνοι κατέλιπον ἐν βιβλίοις γράψαντες, ἀνελίττων κοινῇ σὺν τοῖς φίλοις διέρχομαι, καὶ ἂν τι ὀρῶμεν ἀγαθὸν ἐκλεγόμεθα· καὶ μέγα νομίζομεν κέρδος, ἂν ἀλλήλοις φίλοι γινώμεθα. ἐμοὶ μὲν δὴ ταῦτα ἀκούοντι ἐδόκει αὐτός τε μακάριος εἶναι καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐπὶ καλοκάγαθίαν ἄγειν. 1.6.15. Καὶ πάλιν ποτὲ τοῦ Ἄντιφῶντος ἐρομένου αὐτόν, πῶς ἄλλους μὲν ἡγεῖται πολιτικούς ποιεῖν, αὐτὸς δ' οὐ πράττει τὰ πολιτικά, εἶπερ ἐπίσταται· Ποτέρως δ' ἂν, ἔφη, ὧς Ἄντιφῶν, μᾶλλον τὰ πολιτικὰ πράττομι, εἰ μόνος αὐτὰ πράττομι ἢ εἰ ἐπιμελοίμην τοῦ ὧς πλείστους ἱκανοὺς εἶναι πράττειν αὐτά;

1.7.1. Ἐπισκεψώμεθα δὲ εἰ καὶ ἀλαζονείας ἀποτρέπων τοὺς συνόντας ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι προέτρεπεν· ἀεὶ γὰρ

družbo zahteval pošteno ceno, če bi menil, da je kaj vredna. Pošten torej že si, ker nikogar ne prinašaš okrog za svoj dobiček, moder pa ne, če je tvoje znanje ničvredno.« (13) Sokrat je na to dejal: »Antifont, pri nas velja, da je mogoče tako mladostno lepoto kot tudi modrost izrabiti za kaj lepega enako kot za kaj grdega. Če namreč posameznik proda svojo lepoto za denar tistemu, ki jo hoče, velja za prostitutka; če pa se kdo spusti v tesno zvezo z nekom, ki ga pozna kot plemenitega in poštenega človeka, ga imamo za pametnega. Prav tako tiste, ki za denar ponujajo znanje vsakomur, ki ga hoče, kakor nekakšne prostitute imenujemo sofisti; kdor pa človeku, ki ga pozna kot sposobnega, da najboljše znanje, ki ga premore, pridobi prijatelja – in za takšnega posameznika menimo, da dela le, kar se za poštenega in plemenitega državljana spodobi. (14) Meni so, Antifont, dobri prijatelji prav toliko v veselje, če ne še bolj, kot je komu drugemu v veselje dober konj, pes ali ptica; če jim imam kaj dobrega povedati, jim tudi povem, pa tudi komu drugemu jih predstavim, če menim, da bodo od njega prejeli kaj koristnega za svojo krepost. S prijatelji odkrivam zaklade, ki so jih zapisane v knjigah zapustili modri možje od davna: skupaj jih razpremo in preberemo od začetka do kraja in če naletimo na kaj dobrega, si to tudi uberemo – in to, da postajamo prijatelji, se nam zdi izjemen dobiček.« Ko sem to tako poslušal, sem bil tudi sam po vtisom, da je Sokrat zares srečen in da tudi drugim odpira pot k sreči. (15) Spet ob neki drugi priložnosti je Antifont vprašal Sokrata, kako neki misli iz drugih napraviti državnike, če pa se sam drži proč od državnih zadev, čeprav mu niso tuje. »Kaj praviš, Antifont,« je odvrnil Sokrat, »kako bi se bolje ukvarjal s politiko – tako da se ji sam posvetim, ali tako, da poskrbim, da jih bo kar največ sposobnih zanjo?«

VII.

(1) Poglejmo tudi, ali je Sokrat svoje družabnike v odvrčanju od domišljavosti kaj navdušil za to, da so se posvetili

ἔλεγεν ὡς οὐκ εἶη καλλίων ὁδὸς ἐπ' εὐδοξίαν ἢ δι' ἧς ἂν τις ἀγαθὸς τοῦτο γένοιτο, (ὀ) καὶ δοκεῖν βούλοιο. ὅτι δ' ἀληθῆ ἔλεγεν, ὡδ' ἐδίδασκεν· 1.7.2. Ἐνθυμώμεθα γάρ, ἔφη, εἴ τις μὴ ὦν ἀγαθὸς ἀληθῆς δοκεῖν βούλοιο, τί ἂν αὐτῷ ποιητέον εἶη. ἄρ' οὐ τὰ ἕξω τῆς τέχνης μιμητέον τοὺς ἀγαθοὺς ἀλητάς; καὶ πρῶτον μὲν, ὅτι ἐκεῖνοι σκευή τε καλὰ κέκτηνται καὶ ἀκολούθους πολλοὺς περιάγονται, καὶ τούτῳ ταῦτα ποιητέον· ἔπειτα, ὅτι ἐκείνους πολλοὶ ἐπαινοῦσι, καὶ τούτῳ πολλοὺς ἐπαινέτας παρασκευαστέον. ἀλλὰ μὴ ἔργον γε οὐδαμοῦ ληπτέον, ἢ εὐθὺς ἐλεγχθήσεται γελοῖος ὦν καὶ οὐ μόνον ἀληθῆς κακός, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος ἀλαζών. καίτοι πολλὰ μὲν δαπανῶν, μηδὲν δ' ὠφελούμενος, πρὸς δὲ τούτοις κακοδοξῶν, πῶς οὐκ ἐπιπόνως τε καὶ ἀλυσιτελῶς καὶ καταγελάστως βιώσεται; 1.7.3. ὡς δ' αὐτως εἴ τις βούλοιο στρατηγὸς ἀγαθὸς μὴ ὦν φαίνεσθαι ἢ κυβερνήτης, ἐννοῶμεν τί ἂν αὐτῷ συμβαίνοι. ἄρ' οὐκ ἂν, εἰ μὲν ἐπιθυμῶν τοῦ δοκεῖν ἰκανὸς εἶναι ταῦτα πράττειν μὴ δύναιτο πείθειν, τοῦτ' εἶη λυπηρόν, εἰ δὲ πείσειεν, ἔτι ἀθλιώτερον; δῆλον γὰρ ὅτι κυβερνᾶν κατασταθεὶς ὁ μὴ ἐπιστάμενος ἢ στρατηγεῖν ἀπολέσειεν ἂν οὐς ἥκιστα βούλοιο καὶ αὐτὸς αἰσχυρῶς ἂν καὶ κακῶς ἀπαλλάξειεν. 1.7.4. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ πλούσιον καὶ τὸ ἀνδρεῖον καὶ τὸ ἰσχυρὸν μὴ ὄντα δοκεῖν ἀλυσιτελὲς ἀπέφαινε· προστάττεσθαι γὰρ αὐτοῖς ἔφη μεῖζω ἢ κατὰ δύναμιν, καὶ μὴ δυναμένους ταῦτα ποιεῖν, δοκοῦντας ἰκανοὺς εἶναι, συγγνώμης οὐκ ἂν τυγχάνειν. 1.7.5. ἀπατεῶνα δ' ἐκάλει οὐ μικρὸν μὲν οὐδ' εἴ τις ἀργύριον ἢ σκεῦος παρά του πειθοῖ λαβὼν ἀποστεροίη, πολὺ δὲ μέγιστον ὅστις μηδενὸς ἄξιος ὦν ἐξηπατήκοι πείθων ὡς ἰκανὸς εἶη τῆς πόλεως ἠγεῖσθαι. ἐμοὶ μὲν οὖν ἐδόκει καὶ τοῦ ἀλαζονεύεσθαι ἀποτρέπειν τοὺς συνόντας τοιάδε διαλεγόμενος.

kreposti. Vedno je namreč govoril, da ni lepše poti do ugleda, kot je tista, po kateri človek pride do odlike v tistem, v čemer se želi zdeti odličan. Da govori resnico, je dokazoval takole: (2) »Zamislimo si ne preveč dobrega avlista; kaj naj stori, da se bo zdel dober? Mar ne bi moral posnemati dobre avliste v vsem tistem, po čemer je večšina razpoznavna navzven? Najprej bi moral, glede na to, da se kitijo z lepo opravo in številnim spremstvom, posnemati prav to. Zatem bi se moral, tako kot oni, ki jih mnogi slavijo, obdati s številnimi občudovalci. Le avlosa se ne bi smel nikakor pritakniti, kajti nemudoma bi postal tarča posmeha, pa ne le kot slab avlist, pač pa tudi kot slepar. Imel bi torej velike stroške in nobenega dobička, pa še na slab glas bi prišel; mar ne bi bilo njegovo življenje težko, revno in polno sramu? (3) Podobno usodo si lahko predstavljamo za nekoga, ki bi se hotel prikazati kot sposoben vojskovodja ali krmar, pa to ne bi bil. Mar ne bi bilo zanj boleče, če bi zaman skušal dokazati, da je kos tem nalogam – in ali ne bi bilo še celo bolj usodno, če bi se mu to posrečilo? Očitno je namreč, da bi človek brez pravega znanja za krmilom ladje ali na čelu vojske pogubil ljudi, ki jim ni želel pogube, on sam pa bi končal v sramoti in nesreči.« (4) Na podoben način je utemeljil tudi, zakaj se ne izplača ustvarjati lažen vtis bogastva, poguma ali moči; ljudje si namreč tedaj, je pravil, naložijo naloge, ki so onkraj njihovih zmožnosti, zato jim kljub nasprotnemu vtisu niso kos – in ko se to zgodi, ni za to nobenega opravičila. (5) Za velikega prevaranta je imel tudi človeka, ki z namazanim jezikom od koga izvabi denar ali kako orodje, pa tega ne vrne, toda še mnogo hujši prevarant je bil po njegovem mnenju kdo tak, ki kljub temu, da je popoln pridanič, lastno državo naplahta, da jo je sposoben voditi.

S takšnimi in podobnimi razmišljanji je Sokrat po mojem mnenju svoje družabnike odvrčal od tega, da bi postali sleparji.

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ Β΄

2.1.1. Ἐδόκει δέ μοι καὶ τοιαῦτα λέγων προτρέπειν τοὺς συνόντας ἀσκεῖν ἐγκράτειαν πρὸς ἐπιθυμίαν βρωτοῦ καὶ ποτοῦ καὶ λαγνείας καὶ ὕπνου καὶ ρίγους καὶ θάλπους καὶ πόνου. γνοὺς γάρ τινα τῶν συνόντων ἀκολαστοτέρως ἔχοντα πρὸς τὰ τοιαῦτα, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Ἀρίστιππε, εἰ δέοι σε παιδεύειν παραλαβόντα δύο τῶν νέων, τὸν μὲν, ὅπως ἱκανὸς ἔσται ἄρχειν, τὸν δ', ὅπως μηδ' ἀντιποιήσεται ἀρχῆς, πῶς ἂν ἐκάτερον παιδεύοις; βούλει σκοπῶμεν ἀρξάμενοι ἀπὸ τῆς τροφῆς ὡσπερ ἀπὸ τῶν στοιχείων· καὶ ὁ Ἀρίστιππος ἔφη· Δοκεῖ γοῦν μοι ἡ τροφή ἀρχὴ εἶναι· οὐδὲ γὰρ ζῶν γ' ἂν τις, εἰ μὴ τρέφοιτο. 2.1.2. Οὐκοῦν τὸ μὲν βούλεσθαι σίτου ἄπτεσθαι, ὅταν ὥρα ἦκη, ἀμφοτέροις εἰκὸς παραγίγνεσθαι; Εἰκὸς γάρ, ἔφη. Τὸ οὖν προαιρεῖσθαι τὸ κατεπεῖγον μᾶλλον πράττειν ἢ τῇ γαστρὶ χαρίζεσθαι πότερον ἂν αὐτῶν ἐθίζοιμεν; Τὸν εἰς τὸ ἄρχειν, ἔφη, νῆ Δία παιδευόμενον, ὅπως μὴ τὰ τῆς πόλεως ἄπρακτα γίγνηται παρὰ τὴν ἐκεῖνου ἀρχὴν. Οὐκοῦν, ἔφη, καὶ ὅταν πιεῖν βούλωνται, τὸ δύνασθαι διψῶντα ἀνέχεσθαι τῷ αὐτῷ προσθετέον; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. 2.1.3. Τὸ δὲ ὕπνου ἐγκρατῆ εἶναι, ὥστε δύνασθαι καὶ ὀψὲ κοιμηθῆναι καὶ πρῶ ἀναστῆναι καὶ ἀγρυπνήσαι, εἴ τι δέοι, ποτέρῳ ἂν προσθειῆμεν; Καὶ τοῦτο, ἔφη, τῷ αὐτῷ. Τί δέ, ἔφη, τὸ ἀφροδισίων ἐγκρατῆ εἶναι, ὥστε μὴ διὰ ταῦτα κωλύεσθαι πράττειν, εἴ τι δέοι; Καὶ τοῦτο, ἔφη, τῷ αὐτῷ. Τί

DRUGA KNJIGA

I.

(1) Svoje družabnike je Sokrat sicer spodbujal, tako se mi je zdelo, k vzdržnosti pri hrani in pijači, pri spolnih užitkih, pri spancu, pri mrazu in vročini, pri naporih ... tudi s takšnimi besedami; ko je namreč izvedel za razvajenost enega od njih pri teh zadevah, mu je dejal: »Aristip,⁴⁴ nekaj me zanima; če bi dobil v roke dva mladostnika in bi ju moral vzgojiti, in sicer enega tako, da bo sposoben vladati, drugega pa, da si nikoli ne bo prizadeval za oblast, kako bi se lotil njune vzgoje? Naj začneva, če hočeš, pri nečem osnovnem, recimo pri hrani?« Aristip je odvrnil: »Pravzaprav se mi res zdi primerno začeti s hrano – brez hrane ne bi mogli živeti.«

(2) »Kaj praviš, je verjetno, da bi v času obeda oba pograbila lakota?«

»Da, to je verjetno.«

»No, katerega naj bi po tvojem vzgojili tako, da bi se najprej posvetil nujnim zadevam, preden bi ustregel svojemu trebuhu?«

»Tistega, ki ga vzgajamo za vladanje, seveda; sicer bi lahko med njegovo vladavino trpeli državni posli.«

»Kaj pa, ko bosta žejna – mar ne bi temu istemu mladeniču privzgojili tudi sposobnosti, da vzdrži žejo?«

»Da, seveda,« je odvrnil Aristip.

(3) »Kaj pa sposobnost, da premaguje spanec, da bo lahko pozno legel in zgodaj vstal ali celo prečul vso noč, če bo treba – kateremu naj jo privzgojimo?«

»Istemu, seveda.«

»In obvladovanje telesnih nagonov? Da mu ne bodo v

44 Aristip iz Kirene (435–355 pr. Kr.), grški filozof, Sokratov učenec in utemeljitelj t.i. kirenske hedonistične šole; kirenaiki (ali hedoniki) so kot glavni smoter življenja videli užitek (gr. ἡδονή – *hedoné*), vendar so tudi ločevali med dobrimi in škodljivimi užitki. Njegova dela se žal niso ohranila.

δέ, τὸ μὴ φεύγειν τοὺς πόνους, ἀλλ' ἔθελοντὴν ὑπομένειν ποτέρῳ ἂν προσθίημεν; Καὶ τοῦτο, ἔφη, τῷ ἄρχειν παιδευομένῳ. Τί δέ, τὸ μαθεῖν εἴ τι ἐπιτήδειόν ἐστι μάθημα πρὸς τὸ κρατεῖν τῶν ἀντιπάλων, ποτέρῳ ἂν προσθίηται μᾶλλον πρέποι; Πολὺ νῆ Δί, ἔφη, τῷ ἄρχειν παιδευομένῳ· καὶ γὰρ τῶν ἄλλων οὐδὲν ὄφελος ἄνευ τῶν τοιούτων μαθημάτων.

2.1.4. Οὐκοῦν ὁ οὕτω πεπαιδευμένος ἦττον ἂν δοκεῖ σοι ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων ἢ τὰ λοιπὰ ζῶα ἀλίσκεσθαι; τούτων γὰρ δήπου τὰ μὲν γαστρὶ δελεαζόμενα, καὶ μάλα ἕνια δυσωπούμενα, ὅμως τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ φαγεῖν ἀγόμενα πρὸς τὸ δέλεαρ ἀλίσκεται, τὰ δὲ ποτῷ ἐνεδρευέται. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν καὶ ἄλλα ὑπὸ λαγνείας, οἶον οἱ τε ὄρνυγες καὶ οἱ πέρδικες, πρὸς τὴν τῆς θηλείας φωνὴν τῇ ἐπιθυμίᾳ καὶ τῇ ἐλπίδι τῶν ἀφροδισίων φερόμενοι καὶ ἐξιστάμενοι τοῦ τὰ δεινὰ ἀναλογίζεσθαι τοῖς θηράτροις ἐμπίπτουσι; 2.1.5. Συνέφη καὶ ταῦτα. Οὐκοῦν δοκεῖ σοι αἰσχρὸν εἶναι ἀνθρώπῳ ταῦτά πάσχειν τοῖς ἀφρονεστάτοις τῶν θηρίων; ὥσπερ οἱ μοιχοὶ εἰσέρχονται εἰς τὰς εἰρκτάς, εἰδότες ὅτι κίνδυνος τῷ μοιχεύοντι ἅ τε ὁ νόμος ἀπειλεῖ παθεῖν καὶ ἐνεδρευθῆναι καὶ ληφθέντα ὑβρισθῆναι· καὶ τηλικούτων μὲν ἐπικειμένων τῷ μοιχεύοντι κακῶν τε καὶ αἰσchrῶν, ὄντων δὲ πολλῶν τῶν ἀπολυσόντων τῆς τῶν ἀφροδισίων ἐπιθυμίας ἐν ἀδείᾳ, ὅμως εἰς τὰ ἐπικίνδυνα φέρεσθαι, ἄρ' οὐκ ἤδη τοῦτο παντάπασι κακοδαιμονῶντός ἐστιν; Ἔμοιγε δοκεῖ, ἔφη. 2.1.6. Τὸ δὲ εἶναι μὲν τὰς ἀναγκαιοτάτας πλείστας πράξεις τοῖς ἀνθρώποις ἐν ὑπαίθρῳ, οἶον τὰς τε πολεμικὰς καὶ τὰς γε-

oviro, ko bo treba kaj ukrepati?«

»Tudi to,« je dejal Aristip, »je treba privzgojiti istemu mladeniču.«

»Kaj pa pripravljenost na napore in zavest, da se jim ne sme izogibati? Komu naj jo privzgojimo?«

»Spet tistemu, ki ga vzgajamo za vladanje.«

»Kaj pa znanje, ki pride prav pri premagovanju nasprotnikov? Komu bo bolj koristilo?«

»Pri Zevsu, vsekakor tistemu, ki ga pripravljamo na vladanje! Brez tega tudi od drugih znanj ni kaj prida koristi.«

(4) »Kaj praviš, bi tako izobražen posameznik teže postal plen svojih sovražnikov kot druga bitja? Nekatera od teh bitij se, čeprav plašna, ujamejo v past zaradi vabe, h kateri jih prižene njihov velik apetit, druge v zanko zvabi pijača.«

»Drži.«

»Ali ni res tudi, da nekatera bitja, denimo prepelice in jerebice, postanejo plen zaradi spolnega nagona? Zaradi želje po združitvi in pričakovanja se odzovejo glasu samice, pozabijo na nevarnost in se ujamejo v zanko.« Aristip je tudi temu pritrdil.

(5) »Se ti ne zdi, da je za človeka naravnost sramotno, da trpi usodo najbolj neumnih živali – namreč to, da se prešuštniki ujamejo na limanice, čeprav vedo, da prešuštnikom po zakonu grozi kazen? Lahko se ujamejo v past in v tem primeru jih ne čaka nič dobrega.⁴⁵ Pri toliki in takšni nevarnosti ter sramoti, ki preži na prešuštnika, ki ima poleg vsega še nič koliko priložnosti za brezskrbno potešitev svojih spolnih nagonov, ta vseeno rine v nevarnost. Mar ni to naravnost obsedeno početje?«

(6) »Po mojem že,« je odvrnil Aristip.

»Kaj misliš, ali ni glede na to, da najbolj osnovne člo-

45 Po atenskih zakonih je zakonski mož lahko ženinega ljubimca tudi ubil; prim. govor grškega govornika Lisija (ok. 445–380 pr. Kr.) z naslovom *O Eratostenovem umoru*, napisanem za Atenca Evfileta, ki je ubil ljubimca svoje žene in se pred sodiščem zagovarjal z argumentom, da je šlo za upravičen (ne pa naklepen) uboj.

ωργικὰς καὶ τῶν ἄλλων οὐ τὰς ἐλαχίστας, τοὺς δὲ πολλοὺς ἀγυμνάστως ἔχειν πρὸς τε ψύχη καὶ θάληη οὐ δοκεῖ σοι πολλὴ ἀμέλεια εἶναι; Συνέφη καὶ τοῦτο. Οὐκοῦν δοκεῖ σοι τὸν μέλλοντα ἄρχειν ἀσκεῖν δεῖν καὶ ταῦτα εὐπετῶς φέρειν; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. 2.1.7. Οὐκοῦν εἰ τοὺς ἐγκρατεῖς τούτων ἀπάντων εἰς τοὺς ἀρχικοὺς τάττομεν, τοὺς ἀδυνάτους ταῦτα ποιεῖν εἰς τοὺς μηδ' ἀντιποιησομένους τοῦ ἄρχειν τάξομεν; Συνέφη καὶ τοῦτο. Τί οὖν; ἐπειδὴ καὶ τούτων ἑκατέρου τοῦ φύλου τὴν τάξιν οἴσθα, ἤδη ποτ' ἐπεσκέψω, εἰς ποτέραν τῶν τάξεων τούτων σαυτὸν δικαίως ἂν τάττοις; Ἐγώ, ἔφη ὁ Ἀρίστιππος. 2.1.8. καὶ οὐδαμῶς γε τάττω ἑμαυτὸν εἰς τὴν τῶν ἄρχειν βουλομένων τάξιν. καὶ γὰρ πάνυ μοι δοκεῖ ἄφρονος ἀνθρώπου εἶναι τό, μεγάλου ἔργου ὄντος τοῦ ἑαυτῷ τὰ δέοντα παρασκευάζειν, μὴ ἀρκεῖν τοῦτο, ἀλλὰ προσαναθέσθαι τὸ καὶ τοῖς ἄλλοις πολίταις ὧν δέονται πορίζειν· καὶ ἑαυτῷ μὲν πολλὰ ὧν βούλεται ἐλλείπειν, τῆς δὲ πόλεως προεστῶτα, ἐὰν μὴ πάντα ὅσα ἡ πόλις βούλεται καταπράττη, τούτου δίκην ὑπέχειν, τοῦτο πῶς οὐ πολλὴ ἀφροσύνη ἐστί; 2.1.9. καὶ γὰρ ἀξιοῦσιν αἱ πόλεις τοῖς ἄρχουσιν ὥσπερ ἐγὼ τοῖς οἰκέταις χρῆσθαι. ἐγὼ τε γὰρ ἀξιῶ τοὺς θεράποντας ἐμοὶ μὲν ἄφθονα τὰ ἐπιτήδεια παρασκευάζειν, αὐτοὺς δὲ μηδενὸς τούτων ἄπτεσθαι, αἶ τε πόλεις οἴονται χρῆναι τοὺς ἄρχοντας ἑαυταῖς μὲν ὡς πλεῖστα ἀγαθὰ πορίζειν, αὐτοὺς δὲ πάντων τούτων ἀπέχεσθαι. ἐγὼ οὖν τοὺς μὲν βουλομένους πολλὰ πράγματα ἔχειν αὐτοὺς τε καὶ ἄλλοις παρέχειν οὕτως ἂν παιδεύσας εἰς τοὺς ἀρχικοὺς καταστήσαιμι· ἑμαυτὸν γε μέντοι τάττω εἰς τοὺς βουλομένους ἢ ῥᾶστά τε καὶ ἡδιστα βιοτεύειν. 2.1.10. καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη· Βούλει οὖν καὶ τοῦτο σκεψώμεθα, πότερον ἡδίων ζῶσιν οἱ ἄρχοντες ἢ οἱ ἀρχόμενοι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Πρῶτον μὲν

vekove dejavnosti potekajo na prostem – denimo vojaščina, poljedelstvo in druge zelo pomembne reči, naravnost nemarno, da ljudje niso primerno utrjeni proti mrazu in vročini? Aristip se je strinjal tudi s tem.

»Ali se ti ne zdi, da bi se moral potemtakem bodoči vladar pripraviti tudi na to, da bo vse to zlahka prenašal?«

(7) »Da, seveda.«

»Če torej vse tiste, ki so v vseh pogledih zdržni, štejemo za sposobne vladanja, naj vse tiste, ki vsega tega ne zmorejo, prištejemo med ljudi, ki se ne bodo niti potegovali za oblast?«

Aristip je pritrdil.

»No, torej, zdaj ko poznaš značaj obeh skupin, si najbrž že ugotovil, v katero od teh dveh skupin bi se po pravici uvrstil?«

»Prav res,« je odvrnil Aristip. »Nikakor se ne bi uvrstil v skupino tistih, ki želijo vladati. Pravzaprav se mi zdi naravnost noro, da bi si človek na rame naložil skrb za vse tisto, kar potrebujejo državljani, saj je še zase priskrbeti najnujnejše dovolj težko – pa mu to ne bi bilo dovolj? Mar ne bi bila popolna blaznost, da bi človek, ki mora tudi sam shajati brez marsičesa, česar si želi, celo odgovarjati za to, da na vodilnem položaju v državi ni priskrbel vsega, kar ta potrebuje? Države si namreč pridržujejo pravico, da s svojimi državniki ravnaajo podobno kot jaz s služabniki. Jaz od služabnikov pričakujem, da mi v obilju priskrbijo vsega, kar potrebujem, ne da bi se česa od tega le dotaknili; podobno tudi države mislijo, da jim državniki služijo za to, da bi jim priskrbeli kar največ dobrin, sami pa od njih ne bi imeli nič. Sam bi torej tiste, ki si želijo nakopati kopico težav in jih povzročati še drugim, vzgojil na tak način in jih umestil med primerne za vladarje, medtem ko bi sebe uvrstil med ljudi, ki želijo kar najlažje in najprijetneje živeti.«

(10) Sokrat je na to dejal: »Pa premisliva, če ti je ljubo, še to, ali je lepše živeti kot vladar ali kot podložnik.«

τοίνυν τῶν ἐθνῶν ὧν ἡμεῖς ἴσμεν ἐν μὲν τῇ Ἀσίᾳ Πέρσαι μὲν ἄρχουσι, ἄρχονται δὲ Σύροι καὶ Φρύγες καὶ Λυδοί· ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ Σκύθαι μὲν ἄρχουσι, Μαιῶται δὲ ἄρχονται· ἐν δὲ τῇ Λιβύῃ Καρχηδόνιοι μὲν ἄρχουσι, Λίβυες δὲ ἄρχονται. τούτων οὖν ποτέρους ἤδιον οἶε ζῆν; ἢ τῶν Ἑλλήνων, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς εἶ, πότερά σοι δοκοῦσιν ἤδιον οἱ κρατοῦντες ἢ οἱ κρατούμενοι, ζῆν; 2.1.11. Ἄλλ' ἐγὼ τοι, ἔφη ὁ Ἀρίστιππος, οὐδὲ εἰς τὴν δουλείαν ἑμαυτὸν τάττω, ἀλλ' εἶναι τίς μοι δοκεῖ μέση τούτων ὁδός, ἣν πειρῶμαι βαδίζειν, οὔτε δι' ἀρχῆς οὔτε διὰ δουλείας, ἀλλὰ δι' ἐλευθερίας, ἣπερ μάλιστα πρὸς εὐδαιμονίαν ἄγει. 2.1.12. Ἄλλ' εἰ μὲν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὥσπερ οὔτε δι' ἀρχῆς οὔτε διὰ δουλείας ἡ ὁδὸς αὕτη φέρει, οὔτω μηδὲ δι' ἀνθρώπων, ἴσως ἂν τι λέγοις· εἰ μέντοι ἐν ἀνθρώποις ὧν μήτε ἄρχειν ἀξιώσεις μήτε ἄρχεσθαι μηδὲ τοὺς ἄρχοντας ἐκὼν θεραπεύσεις, οἴμαί σε ὄραν ὡς ἐπίστανται οἱ κρείττονες τοὺς ἥττονας καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ κλαίοντας καθίσαντες δούλοις χρῆσθαι· 2.1.13. ἢ λανθάνουσί σε οἱ ἄλλων σπειράντων καὶ φυτευσάντων τὸν τε σῆτον τέμνοντες καὶ δενδροκοποῦντες καὶ πάντα τρόπον πολιορκοῦντες τοὺς ἥττονας καὶ μὴ θέλοντας θεραπεύειν, ἕως ἂν πείσωσιν ἐλέσθαι δουλεῦειν ἀντὶ τοῦ πολεμεῖν τοῖς κρείττοσι; καὶ ἰδίᾳ αὖ οἱ ἀνδρεῖον καὶ δυνατοὶ τοὺς ἀνάδρους καὶ ἀδυνάτους οὐκ οἴσθα ὅτι καταδουλωσάμενοι καρποῦνται; Ἄλλ' ἐγὼ τοι, ἔφη, ἵνα μὴ πάσχω ταῦτα, οὐδ' εἰς πολιτείαν ἑμαυτὸν κατακλείω, ἀλλὰ ξένος πανταχοῦ εἰμι. 2.1.14. καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη· Τοῦτο μέντοι ἤδη λέγεις δεινὸν πάλαισμα. τοὺς γὰρ ξένους, ἐξ οὗ ὅ τε Σίνις καὶ ὁ Σκείρων καὶ ὁ Προκρούστης ἀπέθανον, οὐδεὶς ἔτι ἀδικεῖ· ἀλλὰ νῦν οἱ μὲν πολιτευόμενοι ἐν ταῖς πατρίσι καὶ νόμους τίθενται,

»Prav.«

»Med ljudstvi Azije,⁴⁶ za katera vemo, so Perzijci vladarji, Sirci, Frigijci in Lidijci pa so podložniki. V Evropi⁴⁷ so Skiti vladarji, Majoti⁴⁸ pa podložniki; v Libiji⁴⁹ vladajo Kartażani, Libijci so podložniki. Kateri od teh po tvojem prijetneje živi? Ali pa med Grki, med katerimi tudi sam živiš – kdo živi lepše? Tisti, ki imajo oblast, ali podložniki?«

(11) »Pa saj se ne prištevam med sužnje,« je dejal Aristip, »le prepričan sem tudi v srednjo pot, po kateri skušam stopati; ne po poti, ki vodi skozi oblast ali po poti, ki vodi skozi sužnost, pač pa po poti skozi svobodo, ki človeka najbolj gotovo pripelje do sreče.«

(12) »Če ta tvoja pot, ki ne vodi niti skozi oblast niti skozi sužnost, vodi tudi proč od ljudi, potem še nekaj bo na tvojih besedah. Če pa misliš živeti med ljudmi in to tako, da ne boš ne med vladajočimi ne med podložniki in se še ne misliš ozirati na oblastnike, bi rekel, da boš spoznal, kako znajo močnejši šibkejšim povzročiti gorje in ravnati z njimi kakor s sužnji. (13) Mar res ne vidiš, kako nekateri ljudje žanjejo žito, ki so ga drugi sejali, in sekajo drevje, ki so ga drugi sadili? Mar ne vidiš, kako silovito se spravijo na šibkejše, ki jim odrekajo pokoro, da se nazadnje ti vdajo in raje sprejmejo sužnost kot pa upor proti močnejšim? Saj veš, da celo v zasebnem življenju pogumni in sposobni ljudje zaslužnjujejo in izkoriščajo plašne in nesposobne.«

»Toda jaz,« je dejal Aristip, »se tej usodi izogibam tako, da se nisem zapahnil v nobeno državo; povsod sem tujec.«

(14) Na to je Sokrat odvrnil: »To pa je posrečena domislica! Vse od Sinidove, Skejronove in Prokrustove smrti še

46 Z izrazom »Azija« tu Sokrat misli na Malo Azijo.

47 Z izrazom »Evropa« Sokrat nima v mislih sodobnega geografskega pojma, pač pa v kontrastu z »azijskim« prostorom le na območje okrog Črnega morja.

48 Prebivalci območja ob Azovskem morju (gr. *Maiôtis*).

49 Severni del Afrike.

ἵνα μὴ ἀδικῶνται, καὶ φίλους πρὸς τοῖς ἀναγκαίοις καλου-
μένοις ἄλλους κτῶνται βοηθούς, καὶ ταῖς πόλεσιν ἐρύματα
περιβάλλονται, καὶ ὄπλα κτῶνται οἷς ἀμυνοῦνται τοὺς ἀδι-
κοῦντας, καὶ πρὸς τούτοις ἄλλους ἕξωθεν συμμάχους κα-
τασκευάζονται· καὶ οἱ μὲν ταῦτα πάντα κεκτημένοι ὅμως
ἀδικοῦνται· 2.1.15. σὺ δὲ οὐδὲν μὲν τούτων ἔχων, ἐν δὲ ταῖς
ὁδοῖς, ἔνθα πλεῖστοι ἀδικοῦνται, πολὺν χρόνον διατρίβων,
εἰς ὁποίαν δ' ἂν πόλιν ἀφίκη, τῶν πολιτῶν πάντων ἥττων
ὢν, καὶ τοιοῦτος, οἷος μάλιστα ἐπιτίθενται οἱ βουλόμενοι
ἀδικεῖν, ὅμως διὰ τὸ ξένος εἶναι οὐκ ἂν οἶε ἀδικηθῆναι; ἢ
διότι αἱ πόλεις σοι κηρύττουσιν ἀσφάλειαν καὶ προσιόντι
καὶ ἀπιόντι, θαρρεῖς; ἢ διότι καὶ δοῦλος ἂν οἶε τοιοῦτος
εἶναι οἷος μηδενὶ δεσπότη λυσιτελεῖν; τίς γὰρ ἂν ἐθέλοι
ἄνθρωπον ἐν οἰκίᾳ ἔχειν πονεῖν μὲν μηδὲν ἐθέλοντα, τῇ δὲ
πολυτελεστάτῃ διαίτῃ χαίροντα; 2.1.16. σκεψώμεθα δὲ καὶ
τοῦτο, πῶς οἱ δεσπῶται τοῖς τοιούτοις οἰκέταις χρῶνται.
ἄρα οὐ τὴν μὲν λαγνείαν αὐτῶν τῷ λιμῷ σωφρονίζουσι;
κλέπτειν δὲ κωλύουσι ἀποκλείοντες ὅθεν ἂν τι λαβεῖν ἢ;
τοῦ δὲ δραπετεύειν δεσμοῖς ἀπειργουσι; τὴν ἀργίαν δὲ πλη-
γαῖς ἐξαναγκάζουσι; ἢ σὺ πῶς ποιεῖς, ὅταν τῶν οἰκετῶν
τινα τοιοῦτον ὄντα καταμανθάνης; 2.1.17. Κολάζω, ἔφη, πᾶσι
κακοῖς, ἕως ἂν δουλεύειν ἀναγκάσω. ἀλλὰ γάρ, ὦ Σώκρα-
τες, οἱ εἰς τὴν βασιλικὴν τέχνην παιδευόμενοι, ἦν δοκεῖς μοι
σὺ νομίζειν εὐδαιμονίαν εἶναι, τί διαφέρουσι τῶν ἐξ ἀνά-
γκης κακοπαθόντων, εἴ γε πεινήσουσι καὶ διψήσουσι καὶ
ρίγώσουσι καὶ ἀγρυπνήσουσι καὶ τᾶλλα πάντα μοχθήσου-
σιν ἐκόντες; ἐγὼ μὲν γὰρ οὐκ οἶδ' ὅ τι διαφέρει τὸ αὐτὸ
δέρμα ἐκόντα ἢ ἄκοντα μαστιγοῦσθαι ἢ ὅλως τὸ αὐτὸ σῶμα
πᾶσι τοῖς τοιούτοις ἐκόντα ἢ ἄκοντα πολιορκεῖσθαι ἄλλο
γε ἢ (ὅτι·) ἀφροσύνη πρόσεστι τῷ θέλοντι τὰ λυπηρὰ ὑπο-

nihče ni tujcu skrivil lasu na glavi.⁵⁰ Vendar pa dandanes državniki v svojih deželah sprejemajo tudi zakone, da bi se ubranili pred krivicami, poleg svojih družinskih vezi sklepa-
jo prijateljstva, ki so jim v pomoč, mesta obdajajo z obzidji, kupujejo orožje za obrambo pred nasilneži, povrh vsega tega pa iščejo še vojaške zaveznike – toda ne glede na vse te pridobitve se jim še vedno zna zgoditi kaj zlega. (15) Ti pa nimaš ničesar od tega. Veliko časa prebiješ na ulicah, kjer se zgodi največ zločinov; ne glede na to, v katerem mestu se znajdeš, pomeniš manj kot kateri koli državljani in si kot tak še bolj verjetna tarča za zločince. Še vedno misliš, da se ti ne more nič zgoditi, ker si tujec? Od kod tvoj pogum? Ti države zagotavljajo varnost ob tvojem prihodu ali odhodu? Je morda videti, da kot suženj nobenemu gospodarju ne bi prinesel dobička? Saj res, kdo bi pa hotel imeti v hiši človeka, ki ni pripravljen na noben napor in ki mu godi razkošen življenjski slog? (16) Pa poglejmo, mimogrede, kako gospodarji ravna-
jo s takšno služinčadjo. Ali ne drži, da njihovo razbrzdanost krotijo z lakoto? Krajo preprečujejo tako, da zaklenejo vse, od koder je kaj vzeti. Beg jim preprečujejo z verigami. Njihovo lenobo preganjajo s tepežem. Kaj pa ti storiš, kadar odkriješ, da se kdo od tvojih služabnikov tako obnaša?«

(17) »Kaznujem ga na vse načine, da ga pripravim k poslušnosti. Ampak, Sokrat, v čem se ljudje, ki se pripravljajo na umetnost vladanja, ki jo imaš, kot vidim, za veliko srečo, razlikujejo od tistih, ki trpijo zaradi določenih okoliščin? Saj bodo vendar trpeli lakoto, žejo, mraz, pomanjkanje spanca in vse mogoče druge tegobe – in to celo prostovoljno! Jaz namreč ne ločim razlike med tem, da se nekdo pusti prebičati prostovoljno ali da ga bičajo proti njegovi volji, oziroma sploh ne vidim razlike med prostovoljnim oziroma

50 Sinis, Skejron in Prokrust, so bili legendarni razbojniki grškega sveta, ki so svoje žrtve okrutno mučili in ubili; Sinisa in Prokrusta je ubil Tezej.

μένειν. 2.1.18. Τί δέ, ὦ Ἀρίστιππε; ὁ Σωκράτης ἔφη, οὐ δοκεῖ σοι τῶν τοιούτων διαφέρειν τὰ ἐκούσια τῶν ἀκουσίων, ἧ ὁ μὲν ἐκὼν πεινῶν φάγοι ἂν ὁπότε βούλοιο καὶ ὁ ἐκὼν διψῶν πίοι καὶ τᾶλλα ὡσαύτως, τῷ δ' ἐξ ἀνάγκης ταῦτα πάσχοντι οὐκ ἔξεστιν ὁπότεν βούληται παύεσθαι; ἔπειτα ὁ μὲν ἐκούσιως ταλαιπωρῶν ἐπ' ἀγαθῆ ἐλπίδι πονῶν εὐφραίνεται, οἶον οἱ τὰ θηρία θηρῶντες ἐλπίδι τοῦ λήψεσθαι ἡδέως μοχθοῦσι. 2.1.19. καὶ τὰ μὲν τοιαῦτα ἄθλα τῶν πόνων μικροῦ τινος ἄξιά ἐστι, τοὺς δὲ πονοῦντας, (ἦ) ἵνα φίλους ἀγαθοὺς κτήσωνται, ἢ ὅπως ἐχθροὺς χειρώσωνται, ἢ ἵνα δυνατοὶ γενόμενοι καὶ τοῖς σώμασι καὶ ταῖς ψυχαῖς καὶ τὸν ἑαυτῶν οἶκον καλῶς οἰκῶσι καὶ τοὺς φίλους εὖ ποιῶσι καὶ τὴν πατρίδα εὐεργετῶσι, πῶς οὐκ οἶεσθαι χρή τούτους καὶ πονεῖν ἡδέως εἰς τὰ τοιαῦτα καὶ ζῆν εὐφραينوμένους, ἀγαμένους μὲν ἑαυτούς, ἐπαινουμένους δὲ καὶ ζηλουμένους ὑπὸ τῶν ἄλλων; 2.1.20. ἔτι δὲ αἱ μὲν ῥαδιουργίαι καὶ ἐκ τοῦ παραχρῆμα ἡδοναὶ οὔτε σώματι εὐεξίαν ἱκαναί εἰσιν ἐνεργάζεσθαι, ὡς φασιν οἱ γυμνασταί, οὔτε ψυχῇ ἐπιστήμην ἀξιόλογον οὐδεμίαν ἐμποιοῦσιν, αἱ δὲ διὰ καρτερίας ἐπιμέλεια τῶν καλῶν τε κάγαθῶν ἔργων ἐξικνεῖσθαι ποιοῦσιν, ὡς φασιν οἱ ἀγαθοὶ ἄνδρες. λέγει δὲ πού καὶ Ἡσίοδος·

Τὴν μὲν γὰρ κακότητα καὶ ἰλαδὸν ἔστιν ἐλέσθαι
 ῥηιδίως· λείη μὲν ὁδός, μάλα δ' ἐγγύθι ναίει.
 τῆς δ' ἀρετῆς ἰδρῶτα θεοὶ προπάροισεν ἔθηκαν
 ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐς αὐτὴν
 καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηαι,
 ῥηιδίη δὴ ἔπειτα πέλει, χαλεπὴ περ' εὐοῦσα.
 μαρτυρεῖ δὲ καὶ Ἐπίχαρμος ἐν τῷδε·

Τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τὰγάθ' οἱ θεοί.
 καὶ ἐν ἄλλῳ δὲ [τόπῳ] φησίν·

Ἦ πονηρέ, μὴ τὰ μαλακὰ μῶσο, μὴ τὰ σκλήρ' ἔχης.

neprostovoljnim prenašanjem kakršne koli oblike telesne kazni – kvečjemu bi rekel, da je človek, ki hoté prenaša bolečine, trčen.«

(18) »No, Aristip,« je odvrnil Sokrat, »jaz bi razliko med prostovoljnim oziroma neprostovoljnim prenašanjem teh tegob primerjal s tem, da človek hoté trpi lakoto ali žejo in jé ali pije, ko tako hoče – in tako naprej. Kdor pa mora muke trpeti po sili razmer, ne more izbrati, kdaj se bo trpljenje končalo. Poleg tega pa človeka, ki trpi prostovoljno, bodri upanje na nagrado za trpljenje, nekako tako kot se lovci na divjad trudijo v upanju na plen. (19) Tovrstne nagrade za trud so sicer res skromne, toda kadar se ljudje trudijo, da bi našli dobre prijatelje ali da bi premagali sovražnike, kadar si prizadevajo za telesne ali duševne sposobnosti, kadar se trudijo dobro upravljati posestvo, storiti kaj dobrega za prijatelje, koristiti domovini, je pač treba domnevati, da si za vse to prizadevajo z veseljem, da je njihovo življenje polno veselja, da so zadovoljni s seboj in da so predmet hvale ter zavisti. (20) Iz mehkužnosti ter iz hipnih užitkov se ne more poroditi dobro telesno počutje, kakor vedo povedati učitelji telovadbe, pa tudi nobeno omembe vredno znanje; z vztrajnim prizadevanjem pridemo do, kakor pravijo plemeniti ljudje, resnično plemenitih del. O tem govori tudi Heziod:

*Zlahka, v velikem obilju lahko malopridnost dosežeš,
ravna je cesta do nje in blizu je njeno domovje.
A pred krepost postavili znoj so nesmrtni bogovi,
dolga in strma je pot, ki vodi do nje, in spočetka
hrapava vsa; ko pa vzpneš se po njej in ko prideš do vrha
lažja se vije naprej, čeprav je še zmerom naporna.⁵¹*

Temu pritrjuje tudi Epiharmos v verzu:

Vse sladkosti nam bogovi plačajo s kopicco muk ...

Na drugem mestu pa pravi:

51 Heziod, *Dela in dnevi* 287-292 (prev. K. Gantar).

2.1.21. καὶ Πρόδικος δὲ ὁ σοφὸς ἐν τῷ συγγράμματι τῷ περὶ Ἡρακλέους, ὅπερ δὴ καὶ πλείστοις ἐπιδείκνυται, ὡσαύτως περὶ τῆς ἀρετῆς ἀποφαίνεται, ὧδέ πως λέγων, ὅσα ἐγὼ μέμνημαι. φησὶ γὰρ Ἡρακλέα, ἐπεὶ ἐκ παίδων εἰς ἦβην ὠρμάτο, ἐν ἧ οἱ νέοι ἤδη αὐτοκράτορες γιγνόμενοι δηλοῦσιν εἴτε τὴν δι' ἀρετῆς ὁδὸν τρέψονται ἐπὶ τὸν βίον εἴτε τὴν διὰ κακίας, ἐξελθόντα εἰς ἡσυχίαν καθῆσθαι ἀποροῦντα ποτέραν τῶν ὁδῶν τράπηται· 2.1.22. καὶ φανῆναι αὐτῷ δύο γυναῖκας προσιέναι μεγάλας, τὴν μὲν ἑτέραν εὐπρεπῆ τε ἰδεῖν καὶ ἐλευθέριον φύσει, κεκοσμημένην τὸ μὲν σῶμα καθαρότητι, τὰ δὲ ὄμματα αἰδοῖ, τὸ δὲ σχῆμα σωφροσύνη, ἐσθῆτι δὲ λευκῇ, τὴν δ' ἑτέραν τεθραμμένην μὲν εἰς πολυσαρκίαν τε καὶ ἀπαλότητα, κεκαλλωπισμένην δὲ τὸ μὲν χρῶμα ὥστε λευκοτέραν τε καὶ ἐρυθροτέραν τοῦ ὄντος δοκεῖν φαίνεσθαι, τὸ δὲ σχῆμα ὥστε δοκεῖν ὀρθοτέραν τῆς φύσεως εἶναι, τὰ δὲ ὄμματα ἔχειν ἀναπεπταμένα, ἐσθῆτα δὲ ἐξ ἧς ἂν μάλιστα ὦρα διαλάμποι· κατασκοπεῖσθαι δὲ θαμὰ ἑαυτὴν, ἐπισκοπεῖν δὲ καὶ εἴ τις ἄλλος αὐτὴν θεᾶται, πολλάκις δὲ καὶ εἰς τὴν ἑαυτῆς σκιὰν ἀποβλέπειν. 2.1.23. ὡς δ' ἐγένοντο πλησιαίτερον τοῦ Ἡρακλέους, τὴν μὲν πρόσθεν ῥηθεῖσαν ἰέναι τὸν αὐτὸν τρόπον, τὴν δ' ἑτέραν φθάσαι βουλομένην προσδραμεῖν τῷ Ἡρακλεῖ καὶ εἰπεῖν· Ὁρῶ σε, ὦ Ἡράκλεις, ἀποροῦντα ποῖαν ὁδὸν ἐπὶ τὸν βίον τράπη. ἐὰν οὖν ἐμὲ φίλην ποιησάμενος, [ἐπὶ] τὴν ἡδίστην τε καὶ ῥάστην ὁδὸν ἄξω σε, καὶ τῶν μὲν τερπνῶν οὐδενὸς ἄγευστος ἔσει, τῶν δὲ χαλεπῶν ἄπειρος διαβιώσει. 2.1.24. πρῶτον μὲν γὰρ οὐ πολέμων οὐδὲ πραγμάτων φροντιεῖς, ἀλλὰ σκοπούμενος † διέσει τί ἂν κεχαρισμένον ἢ σιτίον ἢ ποτὸν εὔροις, ἢ τί ἂν ἰδῶν ἢ ἀκούσας τερφθείης ἢ τίνων (ἂν) ὀσφραϊνόμενος ἢ ἀπτόμενος, τίσι δὲ παιδικοῖς ὀμιλῶν μάλιστ' ἂν εὐφρανθείης, καὶ πῶς ἂν μαλακώτατα καθεύδοις, καὶ πῶς ἂν ἀπονώτατα τούτων πάντων τυγχάνοις. 2.1.25. ἐὰν δὲ ποτε γένηται τις ὑποψία σπάνεως ἀφ' ὧν ἔσται ταῦτα, οὐ φόβος μὴ σε ἀγάγω ἐπὶ τὸ πονοῦντα καὶ τάλαιπωροῦντα τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ ταῦτα πορίζεσθαι, ἀλλ' οἷς ἂν οἱ ἄλλοι

*Ne želi si naslad, bedak, da ne dobiš grenčice ...*⁵²

(21) Podobno spregovori o kreposti sofist Prodik⁵³ v svoji dobro znani zgodbi o Heraklu, ki gre, če se prav spominjam, nekako takole: ko je Herakles odraščal v moža, nekako v letih, ko mladi ljudje že jemljejo lastno usodo v svoje roke in se odločajo, ali bodo ubrali skozi življenje pot kreposti ali malopridnosti, se je v dvomih, katero teh dveh poti naj izbere, odpravil nekam na samo in sedel. (22) Prikazali sta se dve visoki ženski in se namerili proti njemu; ena je bila lepa na pogled in dostojne zunanosti; njene ude je krasila preprostost, njen obraz zadržanost, njena v belo obleko odeta postava je izražala zmernost. Druga, obilno in mehko rejena, je imela močno naličen obraz, da se je zdela njena bledica in rdečica nenaravna; bila je nenaravno pokončnega stasa in predrznega izraza in odeta v oblačila, ki so rado-darno razkrivala njeno ženstveno lepoto. Ves čas se je ogledovala in se obenem ozirala, ali jo morda kdo opazuje, ter pogledovala po lastni senci. (23) Ko sta se približali Heraklu, je prva nadaljevala pot kot prej, druga pa jo je prehitela in stekla proti njemu, rekoč: ‚Vidim, Herakles, da ne veš, v katero smer bi se podal v življenju. Če se spoprijateljiš z menoj, te bom peljala po najlepši in najmanj naporni poti; zamudil ne boš nobene sladkosti in življenje ti bo minilo, ne da bi okusil kako bolečino. (24) Kje naj začnem? Poznal ne boš ne vojne ne skrbi, pač pa boš razmišljal le, katera hrana ali pijača je po tvojem okusu, kateri prizor ti je v veselje, kateri zvok, vonj ali dotik; zanimalo te bo le, kateri ljubimec ti je najbolj prijetna družba in kje boš najmehkeje ležal – ter kako do vsega tega najlaže priti. (25) In če se kdaj pojavi zadrega, da se bo zaloga vsega tega izčrpala, le brez skrbi; ne bom te spravljala v stisko in ti povzročala sive lase,

52 Avtor obeh verzov, fr. 36 in 37 (Diels – Kranz) je Epiharmos iz Sirakuz (ok. 530-440 pr. Kr.), grški komediograf, čigar dela se žal niso ohranila, ohranili pa so se številni fragmenti in naslovi njegovih del.

53 Prodik, grški filozof, sofist s Keosa, avtor alegorije o Heraklu na razpotju.

ἐργάζωνται, τούτοις σὺ χρήση, οὐδενὸς ἀπεχόμενος ὄθεν ἂν δυνατὸν ἦ τι κερδᾶναι. πανταχόθεν γὰρ ὠφελεῖσθαι τοῖς ἐμοὶ συνοῦσιν ἐξουσίαν ἐγὼ παρέχω. 2.1.26. καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἀκούσας ταῦτα· Ὡ γύναι, ἔφη, ὄνομα δέ σοι τί ἐστίν; ἡ δέ· Οἱ μὲν ἐμοὶ φίλοι, ἔφη, καλοῦσί με Εὐδαιμονίαν, οἱ δὲ μισοῦντές με ὑποκοριζόμενοι ὀνομάζουσι Κακίαν. 2.1.27. καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἑτέρα γυνὴ προσελθοῦσα εἶπε· Καὶ ἐγὼ ἦκω πρὸς σέ, ὦ Ἡράκλεις, εἰδυῖα τοὺς γεννήσαντάς σε καὶ τὴν φύσιν τὴν σὴν ἐν τῇ παιδείᾳ καταματοῦσα, ἐξ ὧν ἐλπίζω, εἰ τὴν πρὸς ἐμέ ὁδὸν τράποιο, σφόδρ' ἂν σε τῶν καλῶν καὶ σεμνῶν ἀγαθὸν ἐργάτην γενέσθαι καὶ ἐμέ ἔτι πολὺ ἐντιμότεραν καὶ ἐπ' ἀγαθοῖς διαπρεπεστέραν φανῆναι. οὐκ ἐξαπατήσω δέ σε προοιμίῳ ἡδονῆς, ἀλλ' ἥπερ οἱ θεοὶ διέθεσαν τὰ ὄντα διηγῆσομαι μετ' ἀληθείας. 2.1.28. τῶν γὰρ ὄντων ἀγαθῶν καὶ καλῶν οὐδὲν ἄνευ πόνου καὶ ἐπιμελείας θεοὶ διδόασιν ἀνθρώποις, ἀλλ' εἴτε τοὺς θεοὺς ἴλεως εἶναι σοὶ βούλει, θεραπευτέον τοὺς θεοὺς, εἴτε ὑπὸ φίλων ἐθέλεις ἀγαπᾶσθαι, τοὺς φίλους εὐεργετητέον, εἴτε ὑπό τινος πόλεως ἐπιθυμεῖς τιμᾶσθαι, τὴν πόλιν ὠφελητέον, εἴτε ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος πάσης ἀξιόεις ἐπ' ἀρετῇ θαυμάζεσθαι, τὴν Ἑλλάδα πειρατέον εὖ ποιεῖν, εἴτε γῆν βούλει σοὶ καρποὺς ἀφθόνους φέρειν, τὴν γῆν θεραπευτέον, εἴτε ἀπὸ βοσκημάτων οἶει δεῖν πλουτίζεσθαι, τῶν βοσκημάτων ἐπιμελητέον, εἴτε διὰ πολλέμου ὀρμᾶς αὐξεσθαι καὶ βούλει δύνασθαι τοὺς τε φίλους ἐλευθεροῦν καὶ τοὺς ἐχθροὺς χειροῦσθαι, τὰς πολεμικὰς τέχνας αὐτάς τε παρὰ τῶν ἐπισταμένων μαθητέον καὶ ὅπως αὐταῖς δεῖ χρῆσθαι ἀσκητέον· εἰ δὲ καὶ τῷ σώματι βούλει δυνατὸς εἶναι, τῇ γνώμῃ ὑπηρετεῖν ἐθιστέον τὸ σῶμα καὶ γυμναστέον σὺν πόνοις καὶ ἰδρώτι. 2.1.29. καὶ ἡ Κακία ὑπολαβοῦσα εἶπεν, ὡς φησι Πρόδικος· Ἐννοεῖς, ὦ Ἡράκλεις, ὡς χαλεπὴν καὶ μακρὰν ὁδὸν ἐπὶ τὰς εὐφροσύνας ἡ γυνὴ σοὶ αὕτη διηγείται; ἐγὼ δὲ ῥαδίαν καὶ βραχεῖαν [ὁδὸν] ἐπὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἄξω σε. 2.1.30. καὶ ἡ Ἀρετὴ εἶπεν· Ὡ τλήμων, τί δὲ σὺ ἀγαθὸν ἔχεις; ἡ τί ἡδὺ οἶσθα μηδὲν τούτων ἔνεκα πράττειν ἐθέλουσα; ἥτις οὐδὲ τὴν τῶν ἡδέων ἐπιθυμί-

od kod vse to pride – ne, ti boš užival sadove truda drugih ljudi in ne boš se ustavil, če se bo le dalo kje iztržiti kak dobiček. Moji družabniki lahko od vsepovsod pričakujejo kako korist.’

(26) Ko je Herakles to slišal, je dejal: ‚Kako pa ti je ime, ženska?’

‚Moji prijatelji,’ je odvrnila, ‚me kličejo *Sreča*, tisti pa, ki me črtijo, mi nadevajo zaničevalno ime *Pregreha*.’

(27) Medtem je pristopila druga ženska in dejala: ‚Tudi jaz sem prišla k tebi, Herakles, ker poznam tvoje roditelje in sem med tvojim odraščanjem budno spremljala tvojo naravo. Vse odtlej upam, da boš, če se odločiš stopiti na pot v mojo smer, postal človek, sposoben plemenitih in pomembnih dejanj, s katerimi boš pomnožil tudi moj ugled, da bom med dobrimi ljudmi še bolj zaželena. Nič te ne bom zavajala in ti obljubljala naslad, pač pa ti bom povedala čisto resnico o vsem, kakor so bogovi to uredili. (28) Bogovi nikomur ne naklonijo ničesar dobrega ali lepega, ne da bi se za to potrudil; če si želiš njihove naklonjenosti, jih moraš častiti. Če si želiš ljubezni prijateljev, moraš do njih biti dobrotljiv. Če si želiš priznanja kake države, ji moraš pomagati. Če hočeš, da te vsa Grčija spoštuje zaradi tvojih kreposti, moraš skušati storiti kaj dobrega za Grčijo. Če želiš, da ti zemlja obilno rodi sadov, jo je treba obdelovati. Če hočeš zaslužiti s čredo drobnice, je treba zanjo skrbeti. Če želiš v vojni povečati svojo veljavo, če hočeš moč, da osvobodiš prijatelje in pokoriš sovražnike, se moraš naučiti spretnosti vojskovanja od tistih, ki jo poznajo in se v njej tudi izuriti. Če želiš biti zmogljivega telesa, moraš telo naučiti ubogati razum in ga naporno uriti v potu svojega čela.’ (29) Tu se je, kot nadaljuje Prodik, vmešala *Pregreha*: ‚Si predstavljaš, Herakles, kako strmo in dolgo pot do zadovoljstva ti opisuje ta ženska? Jaz te bom k sreči popeljala po kratki in položni poti.’ (30) *Krepost* je na to dejala: ‚Ti, predrznica, kaj pa imaš dobrega ponuditi? Za zadovoljstvo ti sploh ne veš,

αν ἀναμένεις, ἀλλὰ πρὶν ἐπιθυμῆσαι πάντων ἐμπίμπλασαι, πρὶν μὲν πεινῆν ἐσθίουσα, πρὶν δὲ διψῆν πίνουσα, ἵνα μὲν ἠδέως φάγης, ὀψοποιούς μηχανωμένη, ἵνα δὲ ἠδέως πῆς, οἶνους τε πολυτελεῖς παρασκευάζῃ καὶ τοῦ θέρους χιόνα περιθέουσα ζητεῖς, ἵνα δὲ καθυπνώσης ἠδέως, οὐ μόνον τὰς στρωμνὰς μαλακάς, ἀλλὰ καὶ [τὰς κλῖνας καί] τὰ ὑπόβαθρα ταῖς κλῖναις παρασκευάζῃ· οὐ γὰρ διὰ τὸ πονεῖν, ἀλλὰ διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν ὅ τι ποιῆς ὕπνου ἐπιθυμεῖς· τὰ δ' ἀφροδίσια πρὸ τοῦ δεῖσθαι ἀναγκάζεις, πάντα μηχανωμένη καὶ γυναιξὶ τοῖς ἀνδράσι χρωμένη· οὕτω γὰρ παιδεύεις τοὺς σεαυτῆς φίλους, τῆς μὲν νυκτὸς ὑβρίζουσα, τῆς δ' ἡμέρας τὸ χρησιμώτατον κατακοιμίζουσα. 2.1.31. ἀθάνατος δὲ οὐσα ἐκ θεῶν μὲν ἀπέρριψαι, ὑπὸ δὲ ἀνθρώπων ἀγαθῶν ἀτιμάζῃ· τοῦ δὲ πάντων ἡδίστου ἀκούσματος, ἐπαίνου σεαυτῆς, ἀνήκοος εἶ, καὶ τοῦ πάντων ἡδίστου θεάματος ἀθέατος· οὐδὲν γὰρ πώποτε σεαυτῆς ἔργον καλὸν τεθέασαι. τίς δ' ἂν σοι λεγούσῃ τι πιστεύσειε; τίς δ' ἂν δεομένη τινὸς ἐπαρκέσειεν; ἢ τίς ἂν εὖ φρονῶν τοῦ σοῦ θιάσου τολμήσειεν εἶναι; οἱ νέοι μὲν ὄντες τοῖς σώμασιν ἀδύνατοί εἰσι, πρεσβύτεροι δὲ γενόμενοι ταῖς ψυχαῖς ἀνόητοι, ἀπόνως μὲν λιπαροὶ διὰ νεότητος τρεφόμενοι, ἐπιπόνως δὲ αὐχμηροὶ διὰ γήρωσ περῶντες, τοῖς μὲν πεπραγμένοις αἰσχυνόμενοι, τοῖς δὲ πραττομένοις βαρυνόμενοι, τὰ μὲν ἠδέα ἐν τῇ νεότητι διαδραμόντες, τὰ δὲ χαλεπὰ εἰς τὸ γῆρας ἀποθέμενοι. 2.1.32. ἐγὼ δὲ σύνειμι μὲν θεοῖς, σύνειμι δὲ ἀνθρώποις τοῖς ἀγαθοῖς· ἔργον δὲ καλὸν οὔτε θεῖον οὔτ' ἀνθρώπειον χωρὶς ἐμοῦ γίνεταί. τιμῶμαι δὲ μάλιστα πάντων καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρὰ ἀνθρώποις οἷς προσήκω, ἀγαπητὴ μὲν συνεργὸς τεχνίταις, πιστὴ δὲ φύλαξ οἰκῶν δεσπότης, εὐμενὴς δὲ παραστάτις οἰκέταις, ἀγαθὴ δὲ συλλήπτρια τῶν ἐν εἰρήνῃ πόνων, βεβαία δὲ τῶν ἐν πολέμῳ σύμμαχος ἔργων, ἀρίστη δὲ φιλίας κοινωνός. 2.1.33. ἔστι δὲ τοῖς μὲν ἐμοῖς φίλοις ἠδεῖα μὲν καὶ ἀπράγμων σίτων καὶ ποτῶν ἀπόλαυσις· ἀνέχονται γὰρ ἕως ἂν ἐπιθυμήσωσιν αὐτῶν· ὕπνος δ' αὐτοῖς πάρεστιν ἠδίων ἢ

ko pa nočeš z nobeno od teh stvari imeti niti najmanjšega opravka. Ti ne čakaš niti na željo po zadovoljstvu, pač pa se z vsem naphaš, še preden si tega zaželiš; ješ, preden začutiš lakoto, in piješ, preden začutiš žejo. Da bi ti jed sploh teknila, si najemaš kuharje; da bi ti pijača lažje stekla po grlu, iščeš zase draga vina in poleti tekaš naokrog iščoč led. Za lepši spanec ti ni dovolj le mehka odeja, ne, potrebuješ tudi posteljo in podnožje zanjo, kajti ti si ne zaželiš spanca iz utrujenosti, pač pa zato, ker nimaš kaj početi. Svoje spolne nagone na silo potešiš, še preden se oglasijo, uporabiš vse zvijače in moške izrabljaš kot ženske. Tega učiš tudi svoje prijatelje s svojim predrznim nočnim vedenjem in s spancem, ko mineva najbolj dragoceni del dneva. (31) Čeprav si nesmrtna, so te bogovi zavrgli, pošteni ljudje pa te črtijo. Nisi še slišala najlepšega, kar je mogoče slišati, in sicer pohvalne besede, in nisi še ugledala najlepšega prizora – nisi namreč še videla lepega dela izpod lastnih rok. Le kdo bi ti kaj verjel na besedo? Kdo bi ti po potrebi priskočil na pomoč? Le kdo pri zdravi pameti bi hotel biti eden tvojih privržencev? Ti so, dokler so mladi, telesno šibki, ko pa se postarajo, jim pojema pamet; v mladosti so brez vsakega truda dobro preskrbljeni, starost pa mukoma prebijejo v zanemarjenosti. Nad njimi je madež sramote zaradi dejanj v preteklosti, bremenijo pa jih tudi grehi v sedanjosti, kajti vse lepo so prebrali že v mladosti, vse težko pa odložili na starost. (32) Jaz pa se držim družbe bogov in družbe plemenitih ljudi; brez mene se ne zgodi nobeno lepo delo, ne bogov ne ljudi. Častijo me čez vse tako eni in drugi, ki imajo z menoj opravka. Rokodelcem sem dobrodošla sodelavka, gospodarjem zaupanja vredna varuhinja njihovih posestev, služinčadi pa dobrohotna zaščitnica. Sem zanesljiva pomočnica pri mirnodobnih opravilih, pa sposobna zaveznica pri vojnih operacijah. V prijateljski zvezi sem najboljša tovarišica. (33) Moji prijatelji smejo z veseljem in brez skrbi uživati v jedači in pijači, kajti jedo ali pijejo šele, ko se jih poloti

τοῖς ἀμόχθοις, καὶ οὔτε ἀπολείποντες αὐτὸν ἄχθονται οὔτε διὰ τοῦτον μεθιάσι τὰ δέοντα πράττειν. καὶ οἱ μὲν νέοι τοῖς τῶν πρεσβυτέρων ἐπαίνοις χαίρουσιν, οἱ δὲ γεραίτεροι ταῖς τῶν νέων τιμαῖς ἀγάλλονται· καὶ ἡδέως μὲν τῶν παλαιῶν πράξεων μέμνηνται, εὖ δὲ τὰς παρούσας ἤδονται πράττοντες, δι' ἐμὲ φίλοι μὲν θεοῖς ὄντες, ἀγαπητοὶ δὲ φίλοις, τίμιοι δὲ πατρίσιν· ὅταν δὲ <δὴ> ἔλθῃ τὸ πεπρωμένον τέλος, οὐ μετὰ λήθης ἄτιμοι κεῖνται, ἀλλὰ μετὰ μνήμης τὸν αἰὲ χρόνον ὑμνοῦμενοι θάλλουσι. τοιαῦτά σοι, ὦ παῖ τοκέων ἀγαθῶν Ἡράκλεις, ἔξεστι διαπονησαμένῳ τὴν μακαριστοτάτην εὐδαιμονίαν κεκτήσθαι. 2.1.34. οὕτω πως διώκει Πρόδικος τὴν ὑπ' Ἀρετῆς Ἡρακλέους παιδευσιν· ἐκόσμησε μέντοι τὰς γνώμας ἔτι μεγαλειότεροις ῥήμασιν ἢ ἐγὼ νῦν. σοὶ δ' οὖν ἄξιον, ὦ Ἀρίστιππε, τούτων ἐνθυμουμένῳ πειρᾶσθαι τι καὶ τῶν εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον τοῦ βίου φροντίζειν.

2.2.1. Αἰσθόμενος δὲ ποτε Λαμπροκλέα τὸν πρεσβύτατον υἱὸν αὐτοῦ πρὸς τὴν μητέρα χαλεπαίνοντα, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ παῖ, οἴσθ᾽ αἴ τις ἀνθρώπους ἀχαρίστους καλουμένους; Καὶ μάλα, ἔφη ὁ νεανίσκος. Καταμεμάθηκας οὖν τοὺς τί ποιοῦντας τὸ ὄνομα τοῦτο ἀποκαλοῦσιν; Ἔγωγ', ἔφη· τοὺς γὰρ εὖ παθόντας, ὅταν δυνάμενοι χάριν ἀποδοῦναι μὴ ἀποδῶσιν, ἀχαρίστου καλοῦσιν. Οὐκοῦν δοκοῦσί σοι ἐν τοῖς ἀδίκους καταλογίζεσθαι τοὺς ἀχαρίστους; Ἐμοιγε, ἔφη. 2.2.2. Ἦδη δέ ποτ' ἐσκέψω εἰ ἄρα, ὡσπερ τὸ ἀνδραποδίζεσθαι τοὺς μὲν φίλους ἄδικον εἶναι δοκεῖ, τοὺς δὲ πολεμίους δίκαιον εἶναι, οὕτω καὶ τὸ ἀχαριστεῖν πρὸς μὲν τοὺς φίλους ἄδικόν ἐστι, πρὸς δὲ τοὺς πολεμίους δίκαιον; Καὶ μάλα, ἔφη· καὶ δοκεῖ μοι, ὑφ' οὗ ἂν τις εὖ παθῶν εἴτε φίλου εἴτε πολεμίου μὴ πειρᾶται χάριν ἀποδιδόναι, ἄδικος εἶναι. 2.2.3. Οὐκοῦν, εἴ γ' οὕτως ἔχει τοῦτο, εἰλικρινῆς τις ἂν εἴη ἀδικία ἢ ἀχαριστία; συνωμολόγει. Οὐκοῦν ὅσῳ ἂν τις μείζω

lakota oziroma žeja. Njihov spanec je slajši kakor spanec mehkužnežev in če morajo kako noč prečuti, jih to prav nič ne jezi, pa tudi nobenega nujnega opravila ne zamudijo zaradi spanca. Mladi se veselijo hvale starejših, starejši ljudje pa hvaležno uživajo spoštovanje mladih; z veseljem se spominjajo nekdanjih dejanj, v veselje pa so jim tudi trenutni uspehi, kajti z menoj ob strani so dragi bogovom, ljubi svojim bližnjim in spoštovani v svoji domovini. Ko pride usojeni konec, ne ležijo neslavno pozabljeni, pač pa večno cvetijo v spominu in pesmih, ki jih opevajo. Herakles, ti sin plemenitih staršev, tako lahko dosežeš najvišjo srečo – če se boš le predal takšnemu življenju!

(34) Nekako tako je opisal Prodik poduk *Kreposti* Heraklu, le da jo je okrasil z dosti imenitnejšim izrazjem kot zdaj jaz. Vsekakor bi bilo dobro, Aristip, ko bi premislil o vsem tem in poskusil misliti tudi na vse tisto, kar še ima priti v tvojem življenju.«

II.

(1) Ob neki priložnosti je Sokrat opazil, da je njegov najstarejši sin Lamprokles⁵⁴ jezen na svojo mater in ga nagoovoril: »Povej mi, fant, ali veš, da nekatere ljudi imenujemo nehvaležneže?«

»Prav dobro vem,« je odvrnil mladenič.

»Pa razumeš, kakšna dejanja so jim prislužila takšno oznako?«

»Razumem. ‚Nehvaležnež‘ pravimo osebam, ki se ne zahvalijo, ko bi se lahko, kadar jim je bila izkazana dobrot.«

»Se ti zdi, da bi nehvaležneže lahko šteli tudi za krivične?«

(2) »Prav res!«

»Razmisлива torej: če se strinja, da je zaslužnjevanje prijateljev nekaj krivičnega, zaslužnjevanje sovražnikov pa nekaj pravičnega, je torej tudi nehvaležnost do prijateljev

54 Najstarejši Sokratov sin; poleg njega je imel Sokrat s Ksantipo še sina Meneksena in Sofroniska.

ἀγαθὰ παθῶν μὴ ἀποδιδῶ χάριν, τοσοῦτ᾽ ἀδικώτερος ἂν εἴη; συνέφη καὶ τοῦτο. Τίνας οὖν, ἔφη, ὑπὸ τίνων εὐροίμεν ἂν μείζω εὐηργετημένους ἢ παῖδας ὑπὸ γονέων; οὓς οἱ γονεῖς ἐκ μὲν οὐκ ὄντων ἐποίησαν εἶναι, τοσαῦτα δὲ καλὰ ἰδεῖν καὶ τοσοῦτων ἀγαθῶν μετασχεῖν, ὅσα οἱ θεοὶ παρέχουσι τοῖς ἀνθρώποις· ἃ δὴ καὶ οὕτως ἡμῖν δοκεῖ παντὸς ἄξια εἶναι ὥστε πάντες τὸ καταλιπεῖν αὐτὰ πάντων μάλιστα φεύγομεν, καὶ αἱ πόλεις ἐπὶ τοῖς μεγίστοις ἀδικήμασι ζημίαν θάνατον πεποιήκασιν ὡς οὐκ ἂν μείζονος κακοῦ φόβῳ τὴν ἀδικίαν παύσαντες. 2.2.4. καὶ μὴν οὐ τῶν γε ἀφροδισίων ἔνεκα παιδοποιεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους ὑπολαμβάνεις, ἐπεὶ τούτου γε τῶν ἀπολυσόντων μεσταὶ μὲν αἱ ὁδοί, μεστὰ δὲ τὰ οἰκήματα. φανεροὶ δ' ἐσμὲν καὶ σκοπούμενοι ἐξ ὁποίων ἂν γυναικῶν βέλτιστα ἡμῖν τέκνα γένοιτο· αἷς συνελθόντες τεκνοποιούμεθα. 2.2.5. καὶ ὁ μὲν γε ἀνὴρ τὴν τε συντεκνοποιήσουσαν ἑαυτῷ τρέφει καὶ τοῖς μέλλουσιν ἔσσεσθαι παισὶ προπαρασκευάζει πάντα, ὅσα ἂν οἴηται συνοίσειν αὐτοῖς πρὸς τὸν βίον, καὶ ταῦτα ὡς ἂν δύνηται πλείστα· ἡ δὲ γυνὴ ὑποδεξαμένη τε φέρει τὸ φορτίον τοῦτο, βαρυνομένη τε καὶ κινδυνεύουσα περὶ τοῦ βίου καὶ μεταδιδούσα τῆς τροφῆς, ἣ καὶ αὐτὴ τρέφεται, καὶ σὺν πολλῷ πόνῳ διενεγκοῦσα καὶ τεκοῦσα τρέφει τε καὶ ἐπιμελεῖται, οὔτε προπεπονθυῖα οὐδὲν ἀγαθὸν οὔτε γιγνώσκον τὸ βρέφος ὑφ' ὅτου εὖ πάσχει, οὐδὲ σημαίνειν δυνάμενον ὅτου δεῖται, ἀλλ' αὐτὴ στοχαζομένη τὰ τε συμφέροντα καὶ <τὰ> κεχαρισμένα πειρᾶται

nekaj krivičnega, nehvaležnost do sovražnikov pa nekaj krivičnega.«

»Točno tako,« je odgovoril Lamprokles. »Zdi se mi celo, da je vsakdo, ki niti ne poskusi izkazati hvaležnosti za dobroto, ki je je bil deležen od bodisi prijatelja bodisi sovražnika, krivičen.«

(3) »Če pa je temu tako, ali ni potemtakem nehvaležnost čista krivica?«

Lamprokles se je strinjal.

»Kolikor večje dobrote je torej nekdo deležen, ne da bi zanjo izkazal hvaležnost, tem bolj je torej krivičen?«

Tudi temu je Lamprokles pritrdil.

»No, in kdo je deležen večje dobrote, kot jo otroci prejmejo od staršev? Starši so otroke spravili na svet,⁵⁵ jim dali videti vso to lepoto in užiti vse te dobrote, ki so jih bogovi dali ljudem in ki se nam zdijo čez vse dragocene, celo tako zelo, da se vsi najbolj bojimo tega, da bi se jim morali odpovedati. Še države so za najtežje zločine zagrozile s smrtno kaznijo in tako nastopile proti krivici z najhujšo obliko kazni. (4) Saj menda ne misliš, da ljudje spočenjajo otroke zaradi spolnih užitkov? Takšnih, s katerimi lahko človek poteši to potrebo, so polne ulice in hiše. Očitno pa iščemo ženske, ki nam bodo rodile najboljše otroke, z njimi se združimo in imamo nato naraščaj. (5) Ženo, s katero bo imel otroke, mož preživlja in otrokom, ki se imajo roditi, po svojih najboljših močeh pripravi vse, kar jim bo po njegovem mnenju v življenju prišlo prav. Žena spočne in nosi to breme, njegovo težo, tvega svoje življenje in z njim deli del svojega živeža. Potem ko je plod donosila in ga v mukah rodila, ga hrani in zanj skrbi, čeprav ni bila od njega deležna nobene dobrote in čeprav dete sploh ne ve, kdo je ta, ki skrbi zanj. Otrok ne zna niti povedati, kaj potrebuje; mati lahko le ugiba, da je vse to, kar mu nudi, zanj koristno

55 Dobesedno »starši so otroke iz ne-bivajočih (stvari) (ἐκ οὐκ ὄντων – *ek ouk ónton*) spravili v bit (ἐποίησαν εἶναι – *epoiesan eínai*)«.

ἐκπληροῦν, καὶ τρέφει πολὺν χρόνον καὶ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ὑπομένουσα πονεῖν, οὐκ εἰδυῖα εἶ τινα τούτων χάριν ἀπολήψεται. 2.2.6. καὶ οὐκ ἄρκει θρέψαι μόνον, ἀλλὰ καί, ἐπειδὴν δόξωσιν ἱκανοὶ εἶναι οἱ παῖδες μανθάνειν τι, ἃ μὲν ἂν αὐτοὶ ἔχωσιν οἱ γονεῖς ἀγαθὰ πρὸς τὸν βίον, διδάσκουσιν, ἃ δ' ἂν οἴωνται ἄλλον ἱκανώτερον εἶναι διδάξει, πέμπουσι πρὸς τοῦτον δαπανῶντες, καὶ ἐπιμελοῦνται πάντα ποιοῦντες ὅπως οἱ παῖδες αὐτοῖς γένωνται ὡς δυνατὸν βέλτιστοι. πρὸς ταῦτα ὁ νεανίσκος εἶπεν· 2.2.7. Ἀλλὰ τοι εἰ καὶ πάντα ταῦτα πεποίηκε καὶ ἄλλα τούτων πολλαπλάσια, οὐδεὶς ἂν δύναίτο αὐτῆς ἀνασχέσθαι τὴν χαλεπότητα. καὶ ὁ Σωκράτης, Πότερα δέ, ἔφη, οἶει θηρίου ἀγριότητα δυσφορωτέραν εἶναι ἢ μητρὸς; Ἐγὼ μὲν οἶμαι, ἔφη, τῆς μητρὸς, τῆς γε τοιαύτης. Ἦδη πώποτε οὖν ἢ δακοῦσα κακὸν τί σοι ἔδωκεν ἢ λακτίσασα, οἷα ὑπὸ θηρίων ἤδη πολλοὶ ἔπαθον; 2.2.8. Ἀλλὰ νῆ Δία, ἔφη, λέγει ἃ οὐκ ἂν τις ἐπὶ τῷ βίῳ παντὶ βούλοίτο ἀκοῦσαι. Σὺ δὲ πόσα, ἔφη ὁ Σωκράτης, οἶει ταύτη δυσάνεκτα καὶ τῇ φωνῇ καὶ τοῖς ἔργοις ἐκ παιδίου δυσκολαίνων καὶ ἡμέρας καὶ νυκτὸς πράγματα παρασχεῖν, πόσα δὲ λυπῆσαι κάμων; Ἀλλ' οὐδεπώποτε αὐτήν, ἔφη, οὔτ' εἶπα οὔτ' ἐποίησα οὐδὲν ἐφ' ᾧ ἠσχύνθη. 2.2.9. Τί δ'; οἶει, ἔφη, χαλεπώτερον εἶναι σοὶ ἀκούειν ὧν αὕτη λέγει ἢ τοῖς ὑποκριταῖς, ὅταν ἐν ταῖς τραγωδίαις ἀλλήλους τὰ ἔσχατα λέγωσιν; Ἀλλ', οἶμαι, ἐπειδὴ οὐκ οἴονται τῶν λεγόντων οὔτε τὸν ἐλέγχοντα ἐλέγχειν ἵνα ζημιώσῃ οὔτε τὸν ἀπειλοῦντα ἀπειλεῖν ἵνα κακὸν τι ποιήσῃ, ραδίως φέρουσι. Σὺ δ' εὖ εἰδὼς ὅτι (ἃ) λέγει σοὶ ἢ μήτηρ οὐ μόνον οὐδὲν κακὸν νοοῦσα λέγει, ἀλλὰ καὶ βουλομένη σοὶ ἀγαθὰ εἶναι ὅσα οὐδενὶ ἄλλῳ, χαλεπαίνεις; ἢ νομίζεις κακόνουν τὴν μητέρα σοὶ εἶναι; Οὐ δῆτα, ἔφη·

in prijetno. Večino časa ga hrani in neguje, dan in noč se zanj trudi, ne da bi zares vedela, ali bo za vse to deležna kake zahvale. (6) Sploh pa vsa ta nega še ni dovolj; ko se zdijo otroci dovolj sposobni učenja, jih starši naučijo vsega, kar sami vedo koristnega za življenje. Če presodijo, da je kdo sposobnejši od njih, da jih česa nauči, na svoje stroške pošljejo otroka k njemu. Skratka, v skrbi, da bi njihov otrok postal kar najboljši, počno starši prav vse.«

(7) Na vse to je mladenič dejal: »Tudi če je naredila vse to in še več, bi se nihče ne mogel zadržati, da se ne bi jezil nad njo.«

»Kaj je hujše,« je nato vprašal Sokrat, »bes zveri ali materina jeza?«

»Pri materi, kot je moja, bi rekel, da je hujša materina jeza.«

»Ti je že kdaj prizadejala kaj hudega, te je denimo ugriznila ali brcnila, kakor so živali poškodovale že mnoge ljudi?«

(8) »Seveda ne,« je odvrnil fant, »pač pa govori stvari, ki jih človek ne bi hotel poslušati vse življenje.«

»Kaj misliš, koliko sivih las si pa ti njej povzročil, odkar si bil majhen,« je vprašal Sokrat, »ko si vpil dan in noč počel neumnosti? Kaj misliš, koliko skrbi je prestala, kadar si bil bolan?«

»Ampak nikoli ji nisem ne rekel ne storil česa takega, kar bi jo osramotilo.«

(9) »Res? Kaj misliš, je teže tebi poslušati, kar ti izreče tvoja mati, kakor pa igralcem v tragedijah, kadar se obmetavajo z žaljivkami?«

»Mislim, da je njim lažje, ker vedo, da jih ta, ki jih graja, ne namerava kaznovati in da jim ta, ki jim grozi, noče nič žalega.«

»Toda ti dobro veš, da tvoja mati s temi besedami ne misli nič slabega, še več, hoče ti samo dobro, bolj kot komur koli drugemu. In ti se še jeziš! Ali pa morda misliš, da ti je lastna mati sovražna?«

τοῦτό γε οὐκ οἶομαι. 2.2.10. καὶ ὁ Σωκράτης, Οὐκοῦν, ἔφη, σὺ ταύτην, εὖνουν τέ σοι οὔσαν καὶ ἐπιμελομένην ὡς μάλιστα δύναται κάμνοντος ὅπως ὑγιάνης τε καὶ ὅπως τῶν ἐπιτηδείων μηδενὸς ἐνδεῆς ἔσει, καὶ πρὸς τούτοις πολλὰ τοῖς θεοῖς εὐχομένην ἀγαθὰ ὑπὲρ σοῦ καὶ εὐχὰς ἀποδιδούσαν, χαλεπὴν εἶναι φῆς; ἐγὼ μὲν οἶμαι, εἰ τοιαύτην μὴ δύνασαι φέρειν [μητέρα], τὰγαθὰ σε οὐ δύνασθαι φέρειν. 2.2.11. εἰπέ δέ μοι, ἔφη, πότερον ἄλλον τινὰ οἶε δεῖν θεραπεύειν; ἢ παρεσκεύασαι μηδενὶ ἀνθρώπων πειραῖσθαι ἀρέσκειν μηδὲ πείθεσθαι μήτε στρατηγῶ μήτε ἄλλω ἄρχοντι; Ναὶ μὰ Δί' ἔγωγε, ἔφη. Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ τῷ γείτονι βούλη σὺ ἀρέσκειν, ἵνα σοι καὶ πῦρ ἐναύη, ὅταν τούτου δέη, καὶ ἀγαθοῦ τέ σοι γίγνηται συλλήπτωρ καί, ἂν τι σφαλλόμενος τύχης, εὐνοϊκῶς ἐγγύθεν βοηθῇ σοι; Ἔγωγε, ἔφη. 2.2.12. Τί δέ; συνοδοιπόρον ἢ σύμπλουν, ἢ εἴ τῳ ἄλλῳ ἐντυγχάνοις, οὐδὲν ἂν σοι διαφέροι φίλον ἢ ἐχθρὸν γενέσθαι, ἢ καὶ τῆς παρὰ τούτων εὐνοίας οἶε δεῖν ἐπιμελεῖσθαι; Ἔγωγε, ἔφη. 2.2.13. Εἶτα τούτων μὲν ἐπιμελεῖσθαι παρεσκεύασαι, τὴν δὲ μητέρα τὴν πάντων μάλιστά σε φιλοῦσαν οὐκ οἶε δεῖν θεραπεύειν; οὐκ οἶσθ' ὅτι καὶ ἡ πόλις ἄλλης μὲν ἀχαριστίας οὐδεμιᾶς ἐπιμελεῖται οὐδὲ δικάζει, ἀλλὰ περιορᾷ τοὺς εὐπεπονθότας χάριν οὐκ ἀποδόντας, ἐὰν δέ τις γονέας μὴ θεραπεύῃ, τούτῳ δίκην τε ἐπιτίθησι καὶ ἀποδοκιμάζουσα οὐκ ἔᾶ ἄρχειν τοῦτον, ὡς οὔτε ἂν τὰ ἱερὰ εὐσεβῶς θυόμενα ὑπὲρ τῆς πόλεως τούτου θύοντος οὔτε ἄλλο καλῶς καὶ δικαίως οὐδὲν ἂν τούτου πράξαντος; καὶ νῆ Δία ἐὰν τις τῶν γονέων τελευτησάντων τοὺς τάφους μὴ κοσμή, καὶ τοῦτο

(10) »Nikakor ne. Tega pa že ne mislim,« je odvrnil Lamprokles.

Sokrat je na to dejal: »Pa vendar praviš, da je ta mati, ki ti želi le dobro, ki po svojih najboljših močeh skrbi, da ozdraviš, kadar si bolan, ki pazi, da ti ne manjka nič nujno potrebnega in ki poleg vsega tega še za tvoje dobro moli k bogovom in se jim zahvaljuje, neznosna! Jaz to vidim tako: če takšne matere ne moreš prenašati, potem se ti zdi neznosno dobro nasploh. (11) Povej mi, koga drugega bi bilo po tvojem še treba spoštovati? Ali pa nisi pripravljen vsaj poskusiti ustreči prav nikomur in tudi nikogar ubogati, niti stratega ali kakega drugega poveljnika?

(12) »Seveda sem!«

»No, torej,« je nadaljeval Sokrat, »tudi s sosedom želiš biti v dobrih odnosih, da ti bo dal žerjavico, da z njo podkuriš, če bi bilo potrebno, da ti pomaga pri kakem dobrem podjetju in da ti prijazno priskoči na pomoč, če bi se znašel v kaki stiski?

»Seveda,« je odvrnil Lamprokles.

»Kaj pa takole: če bi se kam odpravil ali odplul v družbi kakega sopotnika, bi ti bilo popolnoma vseeno, ali sta v prijateljskih ali sovražnih odnosih? Ali pa morda misliš, da bi moral biti pozoren tudi na dober odnos s to osebo?«

(13) »Da, tako mislim.«

»To se ti torej zdi vredno pozornosti, ne zdi pa se ti potrebno, da bi spoštoval svojo mater, ki te ljubi bolj kot vsi drugi? Mar ne veš, da se država ne meni za nobeno obliko nehvaležnosti in zanjo ne predvideva kazni, še več, zamiži na obe očesi, kadar kdo ne vrne usluge; če pa kdo ne spoštuje staršev, to država kaznuje in takšnemu človeku ne dovoli nastopiti službe na čelu države, pač zaradi stališča, da svete daritve ne bi bile pobožno opravljene, če bi tak človek daroval v imenu države, pa tudi nič drugega bi ne bilo v njegovih rokah dobro in pravično opravljeno. Pri Zevsu, še če kdo ne vzdržuje grobnice umrlih staršev, država to

ἐξετάζει ἡ πόλις ἐν ταῖς τῶν ἀρχόντων δοκιμασίαις. 2.2.14. σὺ οὖν, ὦ παῖ, ἐὰν σωφρονῆς, τοὺς μὲν θεοὺς παραιτήση συγγνώμονάς σοι εἶναι, εἴ τι παρημέληκας τῆς μητρός, μή σε καὶ οὗτοι νομίσαντες ἀχάριστον εἶναι οὐκ ἐθελήσωσιν εὖ ποιεῖν, τοὺς δὲ ἀνθρώπους φυλάξῃ μή σε αἰσθόμενοι τῶν γονέων ἀμελοῦντα πάντες ἀτιμάσωσιν, εἴτα ἐν ἐρημίᾳ φίλων ἀναφανῆς. εἰ γάρ σε ὑπολάβοιεν πρὸς τοὺς γονέας ἀχάριστον εἶναι, οὐδεὶς ἂν νομίσειεν εὖ σε ποιήσας χάριν ἀπολήψεσθαι.

2.3.1. Χαιρεφῶντα δέ ποτε καὶ Χαιρεκράτην, ἀδελφῶ μὲν ὄντε ἀλλήλοιν, ἑαυτῷ δὲ γνωρίμῳ, αἰσθόμενος διαφορομένῳ, ἰδὼν τὸν Χαιρεκράτην, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Χαιρέκρατες, οὐ δήπου καὶ σὺ εἶ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων, οἳ χρησιμώτερον νομίζουσι χρήματα ἢ ἀδελφούς; καὶ ταῦτα τῶν μὲν ἀφρόνων ὄντων, τοῦ δὲ φρονίμου, καὶ τῶν μὲν βοθητίας δεομένων, τοῦ δὲ βοηθεῖν δυναμένου, καὶ πρὸς τούτοις τῶν μὲν πλειόνων ὑπαρχόντων, τοῦ δὲ ἑνός. 2.3.2. θαυμαστὸν δὲ καὶ τοῦτο, εἴ τις τοὺς μὲν ἀδελφοὺς ζημίαν ἡγεῖται, ὅτι οὐ καὶ τὰ τῶν ἀδελφῶν κέκτηται, τοὺς δὲ πολίτας οὐχ ἡγεῖται ζημίαν, ὅτι οὐ καὶ τὰ τῶν πολιτῶν ἔχει, ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν δύνανται λογιζεσθαι ὅτι κρεῖττον σὺν πολλοῖς οἰκοῦντα ἀσφαλῶς τάρκουντα ἔχειν ἢ μόνον διαιτώμενον τὰ τῶν πολιτῶν ἐπικινδύνως πάντα κεκτήσθαι, ἐπὶ δὲ τῶν ἀδελφῶν τὸ αὐτὸ τοῦτο ἀγνοοῦσι. 2.3.3. καὶ οἰκέτας μὲν οἱ δυνάμενοι ὠνοῦνται, ἵνα συνεργοὺς ἔχωσι, καὶ φίλους κτῶνται, ὡς βοηθῶν δεόμενοι, τῶν δ' ἀδελφῶν ἀμελοῦσιν, ὥσπερ ἐκ πολιτῶν μὲν γιγνομένους φίλους, ἐξ ἀδελφῶν δὲ οὐ γιγνομένους. 2.3.4. καὶ μὴν πρὸς φιλίαν μέγα μὲν ὑπάρχει τὸ ἐκ τῶν αὐτῶν φῦναι, μέγα δὲ τὸ ὁμοῦ τραφῆναι, ἐπεὶ καὶ τοῖς θηρίοις πόθος τις ἐγγίγνεται τῶν συντρόφων· πρὸς δὲ τού-

skrbno zabeleži in upošteva pri preverjanju kandidatov za arhonte. (14) Če imaš torej kaj pameti, fant, boš prosil bogove odpuščanja za morebitno brezbriznost do matere, da te ne bodo imeli za nehvaležneža in ti odrekli dobrohotnost. Pazi pa tudi, da drugi ljudje ne opazijo, kako si malomaren do staršev in ti zato odrečejo spoštovanje ter ti obrnejo hrbet; če bi namreč prišli pod vtis, da ne poznaš hvaležnosti svojim staršem, se od tebe nihče ne bi nadejal hvaležnosti za izkazano dobroto.«

III.

(1) Ob neki priložnosti je Sokrat izvedel za prepir med bratoma, ki ju je poznal, Hajrefontom in Hajrekratom;⁵⁶ ko je srečal Hajrekrata, ga je nagovoril: »Povej mi, Hajrekrat, si tudi ti eden tistih ljudi, ki se jim zdi denar bolj koristen kakor pa njihovi lastni bratje? Denar je vendar brez pameti, brat pa pameten; za denar je treba skrbeti, brat pa je lahko skrben – in denarja je, ne nazadnje, veliko, brat pa je en sam. (2) Tudi to je neverjetno, kako nekateri mislijo, da so jim bratje v škodo, ker niso dobili tudi njihovega deleža – obenem pa ne mislijo, da so jim tudi njihovi sodržavljeni v škodo, ker nimajo v lasti njihovega premoženja. V slednjem primeru so ljudje celo sposobni smiselnega sklepa, da je bolje živeti v množici in biti varno preskrbljen kakor pa živeti sam z vsem premoženjem sodržavljanov, a za ceno velikega tveganja. Le kako jim to ni jasno tudi v primeru njihovih bratov? (3) Tudi služinčad kupujejo ljudje, če si jo lahko privoščijo, da bi jim pomagala pri delu, ter sklepajo prijateljstva, ker so potrebni pomoči – na brate pa pozabljajo, kakor da državljani lahko postanejo prijatelji, bratje pa ne. (4) Vendar pa to, da so ljudje otroci istih staršev in da so bili skupaj vzgojeni, silovito pripomore k čustvom navezanosti; celo med živalmi, ki so odraščale skupaj, se razvije nekakšna vez. Povrhu vsega pa ljudje spoštujejo tiste, ki imajo brate,

56 Hajrefont je bil eden Sokratovih učencev in zagrizen demokrat.

τοῖς καὶ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τιμῶσί τε μᾶλλον τοὺς συναδέλφους ὄντας τῶν ἀναδέλφων καὶ ἤττον τούτοις ἐπιτίθενται. 2.3.5. καὶ ὁ Χαιρεκράτης εἶπεν· Ἄλλ' εἰ μὲν, ὦ Σώκρατες, μὴ μέγα εἶη τὸ διάφορον, ἴσως ἂν δέοι φέρειν τὸν ἀδελφὸν καὶ μὴ μικρῶν ἔνεκα φεύγειν· ἀγαθὸν γάρ, ὡσπερ καὶ σὺ λέγεις, ἀδελφὸς ὢν οἶον δεῖ· ὁπότε μέντοι παντὸς ἐνδέοι καὶ πᾶν τὸ ἐναντιώτατον εἶη, τί ἂν τις ἐπιχειροίη τοῖς ἀδυνάτοις; 2.3.6. καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη· Πότερα δέ, ὦ Χαιρέκρατες, οὐδενὶ ἀρέσαι δύνатаι Χαιρεφῶν, ὡσπερ οὐδὲ σοί, ἢ ἔστιν οἷς καὶ πάνυ ἀρέσκει; Διὰ τοῦτο γάρ τοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἄξιόν ἐστιν ἐμοὶ μισεῖν αὐτόν, ὅτι ἄλλοις μὲν ἀρέσκειν δύναται, ἐμοὶ δὲ ὅπου ἂν παρῆ πανταχοῦ καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ ζημία μᾶλλον ἢ ὠφέλειά ἐστιν. 2.3.7. Ἄρ' οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὡσπερ ἵππος τῷ ἀνεπιστήμονι μὲν, ἐγχειροῦντι δὲ χρῆσθαι ζημία ἐστίν, οὕτω καὶ ἀδελφός, ὅταν τις αὐτῷ μὴ ἐπιστάμενος ἐγχειρῆ χρῆσθαι, ζημία ἐστί; 2.3.8. Πῶς δ' ἂν ἐγώ, ἔφη ὁ Χαιρεκράτης, ἀνεπιστήμων εἶην ἀδελφῷ χρῆσθαι, ἐπιστάμενός γε καὶ εὖ λέγειν τὸν εὖ λέγοντα καὶ εὖ ποιεῖν τὸν εὖ ποιῶντα; τὸν μέντοι καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ πειρώμενον ἐμὲ ἀνιᾶν οὐκ ἂν δυναίμην οὐτ' εὖ λέγειν οὐτ' εὖ ποιεῖν, ἀλλ' οὐδὲ πειράσομαι. 2.3.9. καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη· Θαυμάστα γε λέγεις, ὦ Χαιρέκρατες, εἰ κύνα μὲν, εἴ σοι ἦν ἐπὶ προβάτοις ἐπιτήδειος ὢν καὶ τοὺς μὲν ποιμένας ἠσπάζετο, σοὶ δὲ προσιόντι ἐχαλέπαινε, ἀμελήσας ἂν τοῦ ὀργίζεσθαι ἐπειρῶ εὖ ποιήσας πρᾶυνειν αὐτόν, τὸν δὲ ἀδελφὸν φῆς μὲν μέγα ἀγαθὸν εἶναι ὄντα πρὸς σὲ οἶον δεῖ, ἐπίστασθαι δὲ ὁμολογῶν καὶ εὖ ποιεῖν καὶ εὖ λέγειν οὐκ ἐπιχειρεῖς μηχανᾶσθαι ὅπως σοι ὡς βέλτιστος ἦ. 2.3.10. καὶ ὁ Χαιρεκράτης, Δέδοικα, ἔφη, ὦ Σώκρατες, μὴ οὐκ ἔχω ἐγὼ τοσαύτην σοφίαν ὥστε Χαιρεφῶντα ποιῆσαι πρὸς ἐμὲ οἶον δεῖ. Καὶ μὴν οὐδέν γε ποικίλον, ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐδὲ καινὸν δεῖ ἐπ' αὐτόν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, μηχανᾶσθαι, οἷς δὲ καὶ σὺ ἐπίστασαι

in jih manj pogosto napadajo.

(5) Hajrekrat je odvrnil: »Sokrat, če prepir ne bi bil res hud, bi bilo že prav shajati z bratom in se ga ne izogibati zaradi malenkosti. Brat, ki se vede, kakor je treba, je res, kakor praviš, nekaj dobrega; toda zakaj bi se človek trudil z nemogočim, če je popolno nasprotje tega in je v vseh pogledih nezadosten?«

(6) Sokrat je na to dejal: »Povej mi, Hajrekrat, ali Hajrefont sploh z nikomer ne shaja, kakor v tvojem primeru, ali pa je kje kdo, s komer se dobro razume?«

»Prav to je razlog, Sokrat, da sem jezen nanj; z drugimi se namreč dobro razume, meni pa je v vseh pogledih, z besedami in dejanji, prej v škodo kot v korist.«

(7) »Tako kot je konj v škodo človeku, ki z njim ne zna ravnati? Morda je tudi brat v škodo človeku, ki ne zna shajati z njim?«

(8) »Le kako ne bi jaz znal shajati z bratom?« je vprašal Hajrekrat. »Saj se znam lepo pogovarjati in obnašati v družbi ljudi, ki se lepo pogovarjajo in obnašajo! Le s človekom, ki me skuša iztiriti z besedami in dejanji, nikakor ne najdem skupnega jezika in mi niti ni do tega, da bi se trudil.«

(9) Na to Sokrat: »Res nenavadne besede, Hajrekrat. Če bi imel koristnega psa ovčarja, ki bi bil prijazen do pastirjev, le tebe bi oblajal, ko bi prišel blizu, bi pozabil na jezo in ga poskusil omehčati z dobrikanjem; praviš, da bi ti bil brat v veliko pomoč, če bi se do tebe vedel, kakor je treba – in čeprav znaš najti skupen jezik z ljudmi, se lepo pogovarjati in biti olikan, se niti ne trudiš najti načina, da bi ti bil kar najbolj naklonjen?«

(10) »Sokrat, bojim se, da nisem dovolj moder, da bi znal Hajrefonta pripraviti do tega, da bi se do mene vedel, kakor je treba,« je dejal Hajrekrat.

»Kolikor vidim, ne bo treba plesti posebej zapletenega in neznanega načrta,« je dejal Sokrat, »kajti po mojem ga boš že s tem, kar sam veš, prepričal v to, da te bo nadvse cenil.«

αὐτὸς οἶομαι ἂν αὐτὸν ἀλόντα περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι σε.
2.3.11. Οὐκ ἂν φθάνοις, ἔφη, λέγων, εἴ τι ἦσθησαί με φίλτρον ἐπιστάμενον ὃ ἐγὼ εἰδὼς λέληθα ἐμαυτὸν. Λέγε δὴ μοι, ἔφη, εἴ τινα τῶν γνωρίμων βούλοιο κατεργάσασθαι, ὅποτε θύοι, καλεῖν σε ἐπὶ δεῖπνον, τί ἂν ποιήης; Δῆλον ὅτι κατάρχοιμ' ἂν τοῦ αὐτοῦ, ὅτε θύοιμι, καλεῖν ἐκείνον. 2.3.12. Εἰ δὲ βούλοιο τῶν φίλων τινα προτρέψασθαι, ὅποτε ἀποδημοίης, ἐπιμελεῖσθαι τῶν σῶν, τί ἂν ποιήης; Δῆλον ὅτι πρότερος ἂν ἐγχειροῖην ἐπιμελεῖσθαι τῶν ἐκείνου, ὅποτε ἀποδημοίη. 2.3.13. Εἰ δὲ βούλοιο ξένον ποιῆσαι ὑποδέχεσθαι σεαυτὸν, ὅποτε ἔλθοις εἰς τὴν ἐκείνου, τί ἂν ποιήης; Δῆλον ὅτι καὶ τοῦτον πρότερος ὑποδεχοίμην ἂν, ὅποτε ἔλθοι Ἀθήναζε· καὶ εἴ γε βουλοίμην αὐτὸν προθυμεῖσθαι διαπράττειν μοι ἐφ' ἃ ἤκοιμι, δηλον ὅτι καὶ τοῦτο δέοι ἂν πρότερον αὐτὸν ἐκείνῳ ποιεῖν. 2.3.14. Πάντ' ἄρα σύγε τὰ ἐν ἀνθρώποις φίλτρα ἐπιστάμενος πάλαι ἀπεκρύπτου· ἢ ὀκνεῖς, ἔφη, ἄρξαι, μὴ αἰσχροῦς φανῆς, ἐὰν πρότερος τὸν ἀδελφὸν εὖ ποιῆς; καὶ μὴν πλείστου γε δοκεῖ ἀνὴρ ἐπαίνου ἄξιός εἶναι, ὃς ἂν φθάνῃ τοὺς μὲν πολεμίους κακῶς ποιῶν, τοὺς δὲ φίλους εὐεργετῶν. εἰ μὲν οὖν ἐδόκει μοι Χαιρεφῶν ἡγεμονικώτερος εἶναι σοῦ πρὸς τὴν φιλίαν ταύτην, ἐκείνον ἂν ἐπειρώμην πείθειν πρότερον ἐγχειρεῖν τῷ σὲ φίλον ποιεῖσθαι· νῦν δέ μοι σὺ δοκεῖς ἡγούμενος μᾶλλον ἂν ἐξεργάσασθαι τοῦτο. καὶ ὁ Χαιρεκράτης εἶπεν· 2.3.15. Ἄτοπα λέγεις, ὦ Σώκρατες, καὶ οὐδαμῶς πρὸς σοῦ, ὃς γε κελεύεις ἐμὲ νεώτερον ὄντα καθηγεῖσθαι· καίτοι τούτου γε παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις τὰναντία νομίζεται, τὸν πρεσβύτερον ἡγεῖσθαι παντὸς καὶ λόγου καὶ ἔργου. 2.3.16. Πῶς; ἔφη ὁ Σωκράτης· οὐ γὰρ καὶ ὁδοῦ παραχωρῆσαι τὸν νεώτερον πρεσβυτέρῳ συντυγχάνοντι πανταχοῦ νομίζεται καὶ [οὐ] καθήμενον ὑπαναστῆναι καὶ κοίτη μαλακῇ τιμῆσαι καὶ λόγῳ ὑπεῖξαι; ὠγαθέ, μὴ ὀκνεῖ,

(11) »Če misliš, da poznam kak urok, za katerega še sam ne vem, mi ga le brž zaupaj!«

»No, pa mi povej,« je vprašal Sokrat, »kako bi ukrepal, če bi hotel kakega znanca pripraviti do tega, da bi te povabil k obedu, kadar opravlja daritev?«

»Seveda bi ga sam najprej povabil, ko bi daroval.«

(12) »Pa če bi hotel, da kak tvoj prijatelj popazi na tvojo posest, ko bi se kam odpravil – kaj bi storil?«

»Jasno, da bi sam najprej skušal skrbeti za njegovo posest v njegovi odsotnosti.«

(13) »Kaj bi pa storil, če bi hotel, da ti tujec ponudi gostoljubje, ko bi obiskal njegovo deželo?«

»Seveda bi najprej jaz sprejel njega, ko bi prišel v Atene. In če bi hotel, da bi mi tudi on voljno pomagal uresničiti namen mojega obiska, bi seveda tudi sam moral najprej to narediti zanj.«

(14) »No, saj poznaš vse uroke za ljudi, pa se tega vseskozi nisi zavedal. Ti morda strah pred sramoto, da si naredil prvi korak in izkazal bratu dobroto, brani, da narediš ta prvi korak? Človek, ki ne izgublja časa, kadar je treba prizadejati škodo sovražniku oziroma kadar je treba koristiti prijateljem, je vendar vreden vseh časti! Če bi bil pod vtisom, da je Hajrefont prej pripravljen kot ti ponuditi roko sprave, bi skušal njega prepričati, naj prvi poskusi zgladiti stvari med vama, toda trenutno se mi ti zdiš pripravnejši, da kaj dosežeš.«

(15) Hajrekrat je na to dejal: »Prav neobičajne so te tvoje besede, Sokrat, in povsem neznčilne zate; rad bi namreč, da jaz, ki sem mlajši, naredim prvi korak. Večina ljudi, je, ravno nasprotno, mnjenja, da mora ravno starejši brat v vsem biti prvi, tako v besedah kot v dejanjih.«

(16) »Res? Mar ni vsepovsod običajno, da mlajši brat stopi s poti starejšemu, da vstane in mu v znak spoštovanja odstopi mehko sedišče, da mu prepusti prvo besedo? Kar pogumno, prijatelj, poskusi ga omehčati, pa ti bo kmalu prisluhnil. Mar ne vidiš, kako ponosen je in velikodušen?«

ἔφη, ἀλλ' ἐγχείρει τὸν ἄνδρα καταπραῦνειν, καὶ πάνυ ταχύ σοι ὑπακούσεται· οὐχ ὄρας ὡς φιλότιμός ἐστι καὶ ἐλευθέριος; τὰ μὲν γὰρ πονηρὰ ἀνθρώπια οὐκ ἂν ἄλλως μᾶλλον ἔλοις ἢ εἰ δοίης τι, τοὺς δὲ καλοὺς καγαθοὺς ἀνθρώπους προσφιλῶς χρώμενος μάλιστ' ἂν κατεργάσαιο. 2.3.17. καὶ ὁ Χαιρεκράτης εἶπεν· Ἐὰν οὖν ἐμοῦ ταῦτα ποιῶντος ἐκεῖνος μηδὲν βελτίων γίγνηται; Τί γὰρ ἄλλο, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἢ κινδυνεύσεις ἐπιδειξαι σὺ μὲν χρηστός τε καὶ φιλάδελφος εἶναι, ἐκεῖνος δὲ φαῦλός τε καὶ οὐκ ἄξιος εὐεργεσίας; ἀλλ' οὐδὲν οἶμαι τούτων ἔσεσθαι· νομίζω γὰρ αὐτόν, ἐπειδὰν αἰσθηταί σε προκαλοῦμενον [ἑαυτὸν] εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον, πάνυ φιλονικήσειν ὅπως περιγένηται σου καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ εὖ ποιῶν. 2.3.18. νῦν μὲν γὰρ οὕτως, ἔφη, διάκεισθον, ὥσπερ εἰ τῷ χεῖρε, ἃς ὁ θεὸς ἐπὶ τῷ συλλαμβάνειν ἀλλήλων ἐποίησεν, ἀφεμένῳ τούτου τράποιντο πρὸς τὸ διακωλύειν ἀλλήλω, ἢ εἰ τῷ πόδε θείᾳ μοίρᾳ πεποιημένῳ πρὸς τὸ συνεργεῖν ἀλλήλων, ἀμελήσαντε τούτου ἐμποδίζοιεν ἀλλήλω. 2.3.19. οὐκ ἂν πολλὴ ἀμαθία εἴη καὶ κακοδαιμονία τοῖς ἐπ' ὠφελείᾳ πεποιημένοις ἐπὶ βλάβῃ χρῆσθαι; καὶ μὴν ἀδελφῷ γε, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὁ θεὸς ἐποίησεν ἐπὶ μείζονι ὠφελείᾳ ἀλλήλων ἢ χεῖρέ τε καὶ πόδε καὶ ὀφθαλμῷ καὶ τᾶλλα ὅσα ἀδελφὰ ἔφυσεν ἀνθρώποις. χεῖρες μὲν γάρ, εἰ δέοι αὐτὰς τὰ πλεον ὀργυιᾶς διέχοντα ἅμα ποιῆσαι, οὐκ ἂν δύναιτο, πόδες δὲ οὐδ' ἂν ἐπὶ τὰ ὀργυιᾶν [διέχοντα] ἔλθοιεν ἅμα, ὀφθαλμοὶ δὲ οἱ δοκοῦντες ἐπὶ πλείστον ἐξικνεῖσθαι οὐδ' ἂν τῶν ἔτι ἐγγυτέρῳ ὄντων τὰ ἔμπροσθεν ἅμα καὶ τὰ ὀπισθεν ἰδεῖν δύναιτο· ἀδελφῷ δέ, φίλῳ ὄντε, καὶ πολὺ διεστῶτε πρᾶττετον ἅμα καὶ ἐπ' ὠφελείᾳ ἀλλήλων.

2.4.1. Ἦκουσα δέ ποτε αὐτοῦ καὶ περὶ φίλων διαλεγόμενου ἐξ ὧν ἔμοιγε ἐδόκει μάλιστ' ἂν τις ὠφελεῖσθαι πρὸς φίλων κτήσιν τε καὶ χρεῖαν. τοῦτο μὲν γὰρ δὴ πολλῶν ἔφη ἀκούειν, ὡς πάντων κτημάτων κράτιστον [ἂν] εἴη φίλος σαφῆς καὶ ἀγαθός· ἐπιμελομένους δὲ παντὸς μᾶλλον ὀρᾶν

Kako malopridno človeče utegneš kvečjemu podkupiti z darovi, pri plemenitem in poštenem človeku pa boš največ opravil s prijaznostjo.«

(17) Hajrekrat je odvrnil: »Kaj pa, če jaz vse to storim, oni pa se nič ne popravi?«

»Kaj neki,« je odgovoril Sokrat. »Tvegaš zgolj to, da se bo izkazalo, da si dober in skrben brat, on pa malopridnež, ki ni vreden dobrote. Mislim pa, da se ne bo zgodilo nič od tega; prepričan sem, da bo, ko ga boš izzval na ta agon, na vsak način dal vse od sebe, da te v dobrohotnosti prekosi tako v besedah kot v dejanjih. (18) Trenutno so stvari med vama takšne, kakor da bi dve roki, ki ju je bog ustvaril za vzajemno sodelovanje, namesto tega raje ovirali ena drugo, ali kakor da bi nogi, ki bi po božji volji morali hoditi vštric, namesto tega raje spotikali ena drugo. (19) Ali ne bi bila velika neumnost in nesreča, če bi nam bilo vse tisto, kar naj bi nam s pridom služilo, v resnici v škodo? Tudi brate je bog po mojem mnenju ustvaril, da bi si bili v še večjo vzajemno pomoč, kakor roke, noge, oči in kar je še takšnega, kar imajo ljudje v paru. Če bi morali roki istočasno delati stvari, ki so dlje vsaksebi, kakor meri obseg rok, tega ne bi zmogle; noge tudi ne morejo delati daljših korakov, kolikor merijo v dolžino, oči pa, ki resda najdlje sežejo, ne morejo niti bližnjih predmetov ugledati hkrati, če je eden pred, drugi pa za opazovalcem. Toda dva brata, ki se imata rada, lahko celo daleč vsaksebi nekaj hkrati delata v vzajemno korist.

IV.

(1) Nekoč sem slišal Sokrata govoriti tudi o prijateljih; te njegove besede bi, menim, marsikomu zelo koristile pri sklepanju prijateljstev in v odnosu do prijateljev. Dejal je, da je mnoge ljudi slišal praviti, da je moder in pošten prijatelj največje bogastvo, da pa po njegovem opažanju ti ljudje namenjajo pozornost vsemu drugemu, le sklepanju prijateljstev ne. (2) Videl je, je pravil, da z vso skrbjo kupu-

ἔφη τοὺς πολλοὺς ἢ φίλων κτήσεως. 2.4.2. καὶ γὰρ οἰκίας καὶ ἀγροὺς καὶ ἀνδράποδα καὶ βοσκήματα καὶ σκευή κτωμένους τε ἐπιμελῶς ὄρᾶν ἔφη καὶ τὰ ὄντα σφίζειν πειρωμένους, φίλον δέ, ὃ μέγιστον ἀγαθὸν εἶναι φασιν, ὄρᾶν ἔφη τοὺς πολλοὺς οὔτε ὅπως κτήσωνται φροντίζοντας οὔτε ὅπως οἱ ὄντες αὐτοῖς σφίζονται. 2.4.3. ἀλλὰ καὶ καμνόντων φίλων τε καὶ οἰκετῶν ὄρᾶν τινὰς ἔφη τοῖς μὲν οἰκέταις καὶ ἰατροὺς εἰσάγοντας καὶ τᾶλλα τὰ πρὸς ὑγίειαν ἐπιμελῶς παρασκευάζοντας, τῶν δὲ φίλων ὀλιγωροῦντας, ἀποθάνοντων τε ἀμφοτέρων ἐπὶ μὲν τοῖς οἰκέταις ἀχθομένους τε καὶ ζημίαν ἠγουμένους, ἐπὶ δὲ τοῖς φίλοις οὐδὲν οἰομένους ἐλαττοῦσθαι, καὶ τῶν μὲν ἄλλων κτημάτων οὐδὲν ἐῶντας ἀθεράπευτον οὐδ' ἀνεπίσκεπτον, τῶν δὲ φίλων ἐπιμελείας δεομένων ἀμελοῦντας. 2.4.4. ἔτι δὲ πρὸς τούτοις ὄρᾶν ἔφη τοὺς πολλοὺς τῶν μὲν ἄλλων κτημάτων, καὶ πάνυ πολλῶν αὐτοῖς ὄντων, τὸ πλῆθος εἰδότας, τῶν δὲ φίλων, ὀλίγων ὄντων, οὐ μόνον τὸ πλῆθος ἀγνοοῦντας, ἀλλὰ καὶ τοῖς πυνθανομένοις τοῦτο καταλέγειν ἐγχειρήσαντας, οὓς ἐν τοῖς φίλοις ἔθεσαν, πάλιν τούτους ἀνατίθεσθαι· τοσοῦτον αὐτοὺς τῶν φίλων φροντίζειν. 2.4.5. καίτοι πρὸς ποῖον κτῆμα τῶν ἄλλων παραβαλλόμενος φίλος ἀγαθὸς οὐκ ἂν πολλῶ κρείττων φανείη; ποῖος γὰρ ἵππος ἢ ποῖον ζευγὸς οὕτω χρήσιμον ὥσπερ ὁ χρηστός φίλος; ποῖον δὲ ἀνδράποδον οὕτως εὖνουν καὶ παραμόνιμον; ἢ ποῖον ἄλλο κτῆμα οὕτω ἀγχορηστον; 2.4.6. ὁ γὰρ ἀγαθὸς φίλος ἑαυτὸν τάττει πρὸς πᾶν τὸ ἐλλεῖπον τῷ φίλῳ καὶ τῆς τῶν ἰδίων κατασκευῆς καὶ τῶν κοινῶν πράξεων, καί, ἂν τέ τινα εὖ ποιῆσαι δέη, συνεπισχύει, ἂν τέ τις φόβος ταραττή, συμβοηθεῖ, τὰ μὲν συναναλίσκων, τὰ δὲ συμπράττων, καὶ τὰ μὲν συμπείθων, τὰ δὲ βιαζόμενος, καὶ εὖ μὲν πράττοντας πλείστα εὐφραίνων, σφαλλομένους δὲ πλείστα ἐπανορθῶν. 2.4.7. ἃ δὲ αἶ τε χεῖρες ἐκάστω ὑπηρετοῦσι καὶ (οἱ) ὀφθαλμοὶ προορῶσι καὶ τὰ ὤτα προακούουσι καὶ οἱ πόδες διανύτουσι, τούτων φίλος εὐεργετῶν οὐδενὸς λείπεται· πολλάκις ἂ πρὸ αὐτοῦ τις ἢ οὐκ ἐξεργάσατο ἢ οὐκ εἶδεν ἢ οὐκ ἤκουσεν ἢ

jejo hiše, polja, sužnje, drobnico in opremo in da skušajo svoje imetje zavarovati, ni pa videl, da bi si za prijatelje, to največje bogastvo, kakor pravijo, kaj dosti prizadevali – ne da bi sklenili nova prijateljstva ne da bi zavarovali stara. (3) Še več, je ugotavljal, kadar zbolijo prijatelji in služabniki, nekateri ljudje pokličejo zdravnika za svoje služabnike in na vse načine poskrbijo, da bi ozdraveli, za prijatelje pa se kaj malo zmenijo; ob smrti prijateljev ali služabnikov ljudje za slednjimi žalujejo in občutijo izgubo, ob smrti prijateljev pa se ne čutijo prav nič prizadete. Na svojo lastnino budno pazijo in jo negujejo, kadar pa so nege potrebni prijatelji, nanje pozabljajo. (4) Vrh tega je opažal, da ljudje dobro vedo za vse svoje imetje, tudi če ga premorejo veliko, ne vedo pa, koliko imajo prijateljev, tudi če jih je malo; še več, če so skušali na poizvedbo naštetih, koga vse štejejo med svoje prijatelje, so si premišljali. Toliko, je ugotavljal Sokrat, jim pomenijo prijatelji. (5) In vendar, ali ne bi bil dober prijatelj, če bi ga primerjali s katero koli drugo pridobitvijo, mnogo bolj dragocen? Kateri konj, kateri voz je vreden več kot pošten prijatelj? Kateri suženj je tako zvest in dobrosrčen? Katera lastnina je tako vsestransko koristna? (6) Dober prijatelj se sam ponudi ob vsaki priložnosti, ko njegovemu prijatelju kaj manjka bodisi v zasebnih okoliščinah bodisi v javni službi. Če je treba komu izkazati dobroto, pride na pomoč; če je kje kak razlog za strah, nudi podporo; če je treba, prispeva denar, pomaga pri delu, pomaga prepričevati, tudi groziti. Ob uspehu se skupaj s človekom veseli, če komu kaj spodleti, mu pomaga postaviti se na noge. (7) Prijatelj prav v ničemer ne zaostaja za rokami, ki človeku služijo, za očmi, ki za človeka vidijo, ušesi, ki zanj slišijo in nogami, ki ga kam ponesejo. Pogosto se primeri, da kdo česa ni naredil, ni vedel, ni slišal, ali pa kje ni bil prisoten in takrat namesto njega vskoči njegov prijatelj. Pa vendar, nekateri ljudje skušajo celo gojiti drevesa zavoljo njihovih plodov, glede

οὐ διήνυσε, ταῦτα ὁ φίλος πρὸ τοῦ φίλου ἐξήρκεσεν. ἀλλ' ὅμως ἔνιοι δένδρα μὲν πειρῶνται θεραπεύειν τοῦ καρποῦ ἔνεκεν, τοῦ δὲ παμφορωτάτου κτήματος, ὃ καλεῖται φίλος, ἀργῶς καὶ ἀνειμένως οἱ πλείστοι ἐπιμέλονται.

2.5.1. Ἦκουσα δὲ ποτε καὶ ἄλλον αὐτοῦ λόγον, ὃς ἐδόκει μοι προτρέπειν τὸν ἀκούοντα ἐξετάζειν ἑαυτὸν ὀπόσου τοῖς φίλοις ἄξιος εἴη. ἰδὼν γάρ τινα τῶν συνόντων ἀμελοῦντα φίλου πενία πιεζομένου, ἤρετο Ἀντισθένη ἐναντίον τοῦ ἀμελοῦντος αὐτοῦ καὶ ἄλλων πολλῶν. 2.5.2. Ἄρ', ἔφη, ὦ Ἀντίσθενες, εἰσὶ τινες ἀξία φίλων, ὥσπερ οἰκετῶν; τῶν γὰρ οἰκετῶν ὁ μὲν που δυοῖν μναῖν ἄξιος ἐστίν, ὁ δὲ οὐδ' ἡμιμναίου, ὁ δὲ πέντε μνῶν, ὁ δὲ καὶ δέκα· Νικίας δὲ ὁ Νικηράτου λέγεται ἐπιστάτην εἰς τὰργύρεια πρίασθαι ταλάντου· σκοποῦμαι δὴ τοῦτο, ἔφη, εἰ ἄρα, ὥσπερ τῶν οἰκετῶν, οὕτω καὶ τῶν φίλων εἰσὶν ἀξία. 2.5.3. Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἀντισθένης· ἐγὼ γοῦν βουλοίμην ἂν τὸν μὲν τινα φίλον μοι εἶναι μᾶλλον ἢ δύο μνάς, τὸν δ' οὐδ' ἂν ἡμιμναίου προτιμησαίμην, τὸν δὲ καὶ πρὸ δέκα μνῶν ἐλοίμην (ἂν), τὸν δὲ πρὸ πάντων χρημάτων καὶ πόνων προτιμησαίμην ἂν φίλον μοι εἶναι. 2.5.4. Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἴ γε ταῦτα τοιαῦτά

najbolj plodnega premoženja, ki se imenuje prijatelj, pa so večinoma naravnost leni in brezbrizni.

V.

(1) Nekoč sem slišal še en njegov govor, ki bi po mojem poslušalca spodbudil k razmisleku, koliko pomeni svojim prijateljem. Videl je namreč, kako neki njegov družabnik zanemarja prijatelja, ki ga tare revščina, zato je v prisotnosti njega in še številnih drugih vprašal Antistena:⁵⁷

(2) »Antisten, ali imajo prijatelji vrednost, kakor jo imajo sužnji? Med sužnji, denimo, je ta vreden dve mini,⁵⁸ drugi niti pol mine, spet tretji pet min, četrti deset; Nikias, Nike-ratov sin,⁵⁹ je baje kupil nadzornika svojega rudnika srebra za talent.⁶⁰ Zanima me namreč,« je dejal, »ali imajo podobno kot sužnji tudi prijatelji ceno.«

(3) »Pri moji veri, seveda,« je odvrnil Antisten. »Sam kakega prijatelja ne bi dal za dve mini, spet drugega pa ne bi ocenil niti na vrednost pol mine; tretjega ne bi dal niti za deset min, za kakega prijatelja pa bi dal vse bogastvo in ves svoj trud.

(4) »No, če je temu tako,« je dejal Sokrat, »bi bilo prav, da

57 Antisten (ok. 445–360 pr. Kr.), grški filozof iz Aten in Sokratov učenec, ki velja za ustanovitelja kiniške filozofske šole; osrednji element njegovega nauka je bila krepost (*areté*), ki je edini izvor sreče. Žal se je ohranilo le nekaj njegovih skopih fragmentov. Njegov najpomembnejši naslednik in predstavnik kinikov je Diogen iz Sinope.

58 Mina (gr. μνᾶ, *mnâ*) je bila denarna enota (tudi utežna mera) v vrednosti sto drahem; letna plača kvalificiranega delavca je v petem stol. pr. Kr. znašala ok. 120 drahem.

59 Nikias (ok. 470–413 pr. Kr.), zmeren atenski politik in strateg; med t.i. peloponeško vojno (431–404 pr. Kr.) se je zavzemal za premirje z najpomembnejšim atenskim nasprotnikom, Sparto, in bil tudi za služen za premirje l. 421, ki se po njem imenuje Nikijev mir. Kljub ostremu nasprotovanju atenskemu imperializmu se je udeležil popolnoma ponesrečene vojaške ekspedicije na Sicilijo (415–413), kjer je bil skupaj z vso vojsko ujet in pozneje tudi usmrčen.

60 Talent (gr. τάλαντον – *tálanton*), grška denarna enota (in utežna mera) v vrednosti 60 min (6000 drahem).

ἔστι, καλῶς ἂν ἔχοι ἐξετάζειν τινὰ ἑαυτὸν, πόσου ἄρα τυγχάνει τοῖς φίλοις ἄξιος ὢν, καὶ πειρᾶσθαι ὡς πλείστου ἄξιος εἶναι, ἵνα ἦττον αὐτὸν οἱ φίλοι προδιδώσιν. ἐγὼ γάρ τοι, ἔφη, πολλάκις ἀκούων τοῦ μὲν ὅτι προύδωκεν αὐτὸν φίλος ἀνὴρ, τοῦ δ' ὅτι μνᾶν ἀνθ' ἑαυτοῦ μᾶλλον εἶλετο ἀνὴρ, 2.5.5. ὃν ᾤετο φίλον εἶναι, <καὶ> τὰ τοιαῦτα πάντα, σκοπῶ, μὴ, ὡσπερ ὅταν τις οἰκέτην πονηρὸν πωλῆ καὶ ἀποδίδοται τοῦ εὐρόντος, οὕτω καὶ τὸν πονηρὸν φίλον, ὅταν ἐξῆ τὸ πλεόν τῆς ἀξίας λαβεῖν, ἐπαγωγὸν ἢ ἀποδίδοσθαι· τοὺς δὲ χρηστοὺς οὔτε οἰκέτας πάνυ τι πωλουμένους ὀρῶ οὔτε φίλους προδιδόμενους.

2.6.1. Ἐδόκει δέ μοι καὶ εἰς τὸ δοκιμάζειν φίλους ὁποίους ἄξιον κτᾶσθαι φρενοῦν τοιάδε λέγων· Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, εἰ δεοίμεθα φίλου ἀγαθοῦ, πῶς ἂν ἐπιχειροίημεν σκοπεῖν; ἄρα πρῶτον μὲν ζητητέον, ὅστις ἄρχει γαστρός τε καὶ φιλοποσίας καὶ λαγνείας καὶ ὕπνου καὶ ἀργίας; ὁ γὰρ ὑπὸ τούτων κρατούμενος οὐτ' αὐτὸς ἑαυτῷ δύναται' ἂν οὔτε φίλῳ τὰ δέοντα πράττειν. Μὰ Δί' οὐ δῆτα, ἔφη. Οὐκοῦν τοῦ μὲν ὑπὸ τούτων ἀρχομένου ἀφεκτέον δοκεῖ σοι εἶναι; 2.6.2. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Τί γάρ; ἔφη, ὅστις δαπανηρὸς ὢν μὴ αὐτάρκης ἐστίν, ἀλλ' ἀεὶ τῶν πλησίον δεῖται, καὶ λαμβάνων μὲν μὴ δύναται ἀποδιδόναι, μὴ λαμβάνων δὲ τὸν μὴ δίδοντα μισεῖ, οὐ δοκεῖ σοι καὶ οὗτος χαλεπὸς φίλος εἶναι; Πάνυ γ', ἔφη. Οὐκοῦν ἀφεκτέον καὶ τούτου; Ἀφεκτέον μέ-

vsak izpraša samega sebe, koliko velja pri svojih prijateljih, in da se potruzi, da bi bila njegova vrednost kar najvišja in tako zmanjša verjetnost, da bi ga prijatelji prodali. Dostikrat sem namreč že slišal koga reči, da ga je prijatelj izdal, nekdo pa mi je celo dejal, da je človek, ki ga je imel za prijatelja, raje izbral mino namesto njega. (5) In zato razmišljam o vsem tem, kajti prav kakor kdo proda malopridnega sužnja za kakršno koli ceno, bi lahko kdo prišel tudi v skušnjava, da proda malopridnega prijatelja, če bi zanj dobil več, kakor je vreden. Vendar pa ne vidim, da bi kdo prodajal dobrega sužnja ali se odrekel dobremu prijatelju.«

VI.

(1) V tem pogovoru je Sokrat, menim, spodbujal k razmisleku o tem, kakšna prijateljstva je primerno sklepati, in sicer s temi besedami: »No, Kritobul,⁶¹ če bi hoteli dobrega prijatelja, kako bi ga skušali najti? Mar ne bi najprej poiskali človeka, ki ima v oblasti svojo željo po jedači, pijači, po spolnih užitkih, svojo potrebo po spancu in svojo lenobo? Človek, ki mu vladajo njegovi nagoni, ne more storiti nič dobrega ne zase ne za svoje prijatelje.«

»Pri Zevsu, res ne,« je odvrnil Kritobul.

»Torej se strinjaš, da se je treba izogibati ljudem, ki se nimajo v oblasti?«

(2) »Prav gotovo.«

»No, če je človek razsipen in ne zmore svojih potreb, pač pa si vedno izposoja pri sosedu, nato pa posojila niti ne more vrniti, in če za povrh še zasovraži koga, ki mu odreče posojilo – ali se ne bi strinjal, da je takšen človek nevzdržen prijatelj?«

»Seveda!«

»Ali se ne bi bilo dobro tudi takemu človeku izogibati?«

»Da, res je.«

61 O Kritobulu je že tekla beseda v poglavju I, 3, 8ss., kjer je Sokrat kritiziral njegova čustva do Alkibiadovega sina.

ντοι, ἔφη. 2.6.3. Τί γάρ; ὅστις χρηματίζεσθαι μὲν δύναται, πολλῶν δὲ χρημάτων ἐπιθυμεῖ, καὶ διὰ τοῦτο δυσσύμβολός ἐστι, καὶ λαμβάνων μὲν ἥδεται, ἀποδιδόναί δὲ μὴ βούλεται; Ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, ἔφη, οὗτος ἔτι πονηρότερος ἐκείνου εἶναι.

2.6.4. Τί δ'; ὅστις διὰ τὸν ἔρωτα τοῦ χρηματίζεσθαι μὴδὲ πρὸς ἓν ἄλλο σχολὴν ποιεῖται ἢ ὀπόθεν αὐτός τι κερδανεῖ; Ἄφεκτέον καὶ τούτου, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ· ἀνωφελὴς γὰρ ἂν εἴη τῷ χρωμένῳ. Τί δέ; ὅστις στασιώδης τέ ἐστι καὶ θέλων πολλοὺς τοῖς φίλοις ἐχθροὺς παρέχειν; Φευκτέον νῆ Δία καὶ τοῦτον. Εἰ δέ τις τούτων μὲν τῶν κακῶν μὴδὲν ἔχει, εὖ δὲ πάσχων ἀνέχεται, μὴδὲν φροντίζων τοῦ ἀντευεργετεῖν; Ἀνωφελὴς ἂν εἴη καὶ οὗτος. ἀλλὰ ποῖον, ὦ Σώκρατες, ἐπιχειρήσομεν φίλον ποιεῖσθαι; 2.6.5. Οἶμαι μὲν, ὅστις τάναντία τούτων ἐγκρατὴς μὲν ἐστι τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν, εὐοικὸς δὲ καὶ εὐσύμβολος ὧν τυγχάνει καὶ φιλόνομος πρὸς τὸ μὴ ἐλλείπεσθαι εὖ ποιῶν τοὺς εὐεργετοῦντας αὐτόν, ὥστε λυσιτελεῖν τοῖς χρωμένοις. 2.6.6. Πῶς οὖν ἂν ταῦτα δοκιμάσαιμεν, ὦ Σώκρατες, πρὸ τοῦ χρῆσθαι; Τοὺς μὲν ἀνδριαντοποιοῦς, ἔφη, δοκιμάζομεν οὐ τοῖς λόγοις αὐτῶν τεκμαιρόμενοι, ἀλλ' ὃν ἂν ὀρώμεν τοὺς πρόσθεν ἀνδριάντας καλῶς εἰργασμένον, τούτῳ πιστεύομεν καὶ τοὺς λοιποὺς εὖ ποιήσειν. 2.6.7. Καὶ ἄνδρα δὴ λέγεις, ἔφη, ὃς ἂν τοὺς φίλους τοὺς πρόσθεν εὖ ποιῶν φαίνεται, δῆλον εἶναι καὶ τοὺς ὑστερον εὐεργετήσοντα; Καὶ γὰρ ἵπποις, ἔφη, ὃν ἂν ὀρῶ τοῖς πρόσθεν καλῶς χρώμενον, τοῦτον κἂν ἄλλοις οἶμαι καλῶς χρῆσθαι. 2.6.8. Εἶεν, ἔφη· ὃς δ' ἂν ἡμῖν ἄξιος φιλίας δοκῇ εἶναι, πῶς χρὴ φίλον τοῦτον ποιεῖσθαι; Πρῶτον μὲν, ἔφη, τὰ παρὰ τῶν θεῶν ἐπισκεπτέον, εἰ συμβουλευού-

(3) »Kaj pa človek, ki se znajde pri poslih, je pa mahnjen na denar in je zato težaven tip, ki z veseljem vzame, pa težko kaj da od sebe?«

»Po mojem mnenju je tak človek še slabši kot prejšnji.«

(4) »No, kaj pa človek, ki zaradi strasti do posla nima časa za prav nič drugega kot kak vir dobička?«

»Tudi takšnemu se je po mojem treba ogniti; njegova družba ne bi bila nikomur v korist.«

»Kaj pa kak prevratnik, ki želi proti prijateljem naščuvati številne sovražnike?«

»Pri Zevsu, čim dlje proč od njega!«

»Kaj pa če človek ne bi imel nobene teh pomanjkljivosti, vendar pa sploh ne pomisli na to, da bi se kako oddolžil za prejeto dobroto?«

»Tudi tak človek ne bi bil koristna družba. Ampak s kakšnim človekom pa naj bi navezali prijateljski stik, Sokrat?«

(5) »Po mojem s takšnim, ki za razliko od prej naštetih obvladuje svoja telesna poželenja, ki je dober gospodar in zanesljiv človek, tak, ki na noben način ne bo zamudil priložnosti, da svojim dobrotnikom povrne z dobroto in je zato svojim družabnikom v korist.«

(6) »Kako pa naj se o vsem tem prepričamo, Sokrat, še preden se s človekom pričnemo družiti?«

»Kiparjev ne ocenjujemo na podlagi njihovih trditev, pač pa tistemu, ki je že v preteklosti delal lepe kipe, zaupamo, da jih bo dobro izdeloval tudi v prihodnje.«

(7) »Torej praviš, da bo človek, ki je že v preteklosti dobro ravnal s prijatelji, očitno tako ravnal tudi s prihodnjimi prijatelji?«

»Točno; če vidim, da je človek v preteklosti že lepo ravnal s konji, sklepam, da bo z njimi lepo ravnal tudi v prihodnje.«

(8) »Prav,« je dejal Kritobul. »Kako pa naj s človekom, ki se nam zdi vreden prijateljstva, navežemo prijateljski stik?«

»Najprej,« je odgovoril Sokrat, »je treba preveriti voljo

σιν αὐτὸν φίλον ποιείσθαι. Τί οὖν; ἔφη, ὃν ἂν ἡμῖν τε δοκῆ καὶ οἱ θεοὶ μὴ ἐναντιῶνται, ἔχεις εἰπεῖν ὅπως οὗτος θηρατέος; 2.6.9. Μὰ Δί', ἔφη, οὐ κατὰ πόδας, ὥσπερ ὁ λαγῶς, οὐδ' ἀπάτη, ὥσπερ αἱ ὄρνιθες, οὐδὲ βία, ὥσπερ οἱ ἐχθροί· ἄκοντα γὰρ φίλον ἐλεῖν ἐργῶδες· χαλεπὸν δὲ καὶ δῆσαντα κατέχειν, ὥσπερ δοῦλον· ἐχθροὶ γὰρ μᾶλλον ἢ φίλοι γίνονται (οἱ) ταῦτα πάσχοντες. 2.6.10. Φίλοι δὲ πῶς; ἔφη. Εἶναι μὲν τινὰς φασιν ἐπωδᾶς, ἃς οἱ ἐπιστάμενοι ἐπάδοντες οἷς ἂν βούλωνται φίλους αὐτοὺς ποιοῦνται· εἶναι δὲ καὶ φίλτρα, οἷς οἱ ἐπιστάμενοι πρὸς οὓς ἂν βούλωνται χρώμενοι φιλοῦνται ὑπ' αὐτῶν. 2.6.11. Πόθεν οὖν, ἔφη, ταῦτα μάθοιμεν ἄν; Ἄ μὲν αἱ Σειρήνες ἐπῆδον τῷ Ὀδυσσεῖ ἤκουσας Ὀμήρου, ὧν ἐστιν ἀρχὴ τοιάδε τις·

Δεῦρ' ἄγε δῆ, πολύαιν' Ὀδυσσεῦ, μέγα κῦδος Ἀχαιῶν.

Ταύτην οὖν, ἔφη, τὴν ἐπωδὴν, ὧ Σώκρατες, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις αἱ Σειρήνες ἐπάδουσαι κατεῖχον, ὥστε μὴ ἀπιέναι ἀπ' αὐτῶν τοὺς ἐπασθέντας; 2.6.12. Οὐκ ἀλλὰ τοῖς ἐπ' ἀρετῇ φιλοτιμουμένοις οὕτως ἐπῆδον. Σχεδόν τι λέγεις τοιαῦτα χρῆναι ἐκάστω ἐπάδειν, οἷα μὴ νομιεῖ ἀκούνων τὸν ἐπαινοῦντα καταγελῶντα λέγειν; Οὔτω μὲν γὰρ ἐχθίων τ' ἂν εἶη καὶ ἀπελαύνοι τοὺς ἀνθρώπους ἀφ' ἑαυτοῦ, εἰ τὸν εἰδότα ὅτι μικρός τε καὶ αἰσχρὸς καὶ ἀσθενής ἐστιν ἐπαινοῖη λέγων ὅτι καλός τε καὶ μέγας καὶ ἰσχυρός ἐστιν. Ἄλλας δὲ τινὰς οἶσθα ἐπωδᾶς; 2.6.13. Οὐκ ἀλλ' ἤκουσα μὲν ὅτι Περικλῆς πολλὰς ἐπίσταιτο, ἃς ἐπάδων τῇ πόλει ἐποίει αὐτὴν φιλεῖν αὐτόν. Θεμιστοκλῆς δὲ πῶς ἐποίησε τὴν πόλιν

bogov, ali svetujejo prijateljstvo s tem človekom.«

»No, če se torej mi odločimo zanj in bogovi ne nasprotujejo, povej, če moreš, kako naj se mu približamo?«

(9) »Pri moji veri, prav gotovo ne z zalezovanjem, kakor da bi bil zajec, pa tudi z nastavljanjem pasti ne, saj ni ptica; z nasilnim pristopom tudi ne bo šlo, saj ni sovražnik. Ujeti prijatelja proti njegovi volji je težavna reč, pa tudi priklenjenega ga je težko zadržati, saj ni suženj; ljudje, ki se jim to dogaja, postanejo prej sovražniki kot pa prijatelji.«

»Kako pa potem postanejo prijatelji?«

(10) »Pravijo, da obstajajo napevi, s katerimi tisti, ki jih poznajo, lahko v ljudeh, ki jih hočejo za prijatelje, vzbudijo prijateljstvo. Obstajali naj bi tudi uroki, s katerimi lahko oni, ki jih poznajo, pripravijo ljudi do tega, da jih vzljubijo, če tako hočejo.«

(11) »Kje pa bi se jih lahko naučili?«

»Saj si pri Homerju slišal za napev, ki so ga Sirene pele Odiseju? Ta zgodba se začne takole:⁶² *Pridi no sem, preslavni Odisej, ti dika Ahajcev ...*«

»Pa so Sirene ta napev pele tudi drugim ljudem, Sokrat? So jih tako zadržale, da jih očarani niso mogli zapustiti?«

(12) »Ne, tako so pele le tistim, ki so bili željni priznanja za svoje kreposti.«

»Hočeš reči, da je treba te napeve vsakomur peti na tak način, da poslušalec ne bo pod vtisom, da se pevec norčuje iz njega?«

»Če bi človeka, ki se zaveda svoje nizke rasti, neugledne zunanosti in šibke postave, opeval kot visokega, lepega in močnega, bi bilo to prav mrzko in ljudi bi to odbilo.«

»Poznaš še kake druge napeve?«

(13) »Jaz ne, slišal pa sem, da jih Perikles pozna veliko in da jih je brenkal državi ter si tako pridobil njeno naklonjenost.«⁶³

62 Homer, Odiseja 12, 184 (prev. A. Sovre).

63 Sokratov (oz. Ksenofontov) sarkazem do Perikla nam tu ne more

φιλεῖν αὐτόν; Μὰ Δί' οὐκ ἐπάδων, ἀλλὰ περιάψας τι ἀγαθὸν αὐτῇ. Δοκεῖς μοι λέγειν, ὦ Σώκρατες, ὡς, εἰ μέλλοιμεν ἀγαθὸν τινα κτήσασθαι φίλον, αὐτοὺς ἡμᾶς ἀγαθοὺς δεῖ γενέσθαι λέγειν τε καὶ πράττειν. Σὺ δ' ὦου, ἔφη ὁ Σωκράτης, οἷόν τ' εἶναι καὶ πονηρὸν ὄντα χρηστοὺς φίλους κτήσασθαι; 2.6.15. Ἐώρων γάρ, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ῥήτοράς τε φαύλους ἀγαθοῖς δημηγόροις φίλους ὄντας, καὶ στρατηγεῖν οὐχ ἱκανοὺς πάνυ στρατηγικοῖς ἀνδράσιν ἑταίρους. 2.6.16. Ἄρ' οὖν, ἔφη, καί, περὶ οὗ διαλεγόμεθα, οἴσθ᾽ αἰσθάνεσθαι τινὰς οἱ ἀνωφελεῖς ὄντες ὠφελίμους δύνανται φίλους ποιεῖσθαι; Μὰ Δί' οὐ δῆτ', ἔφη· ἀλλ' εἰ ἀδύνατόν ἐστι πονηρὸν ὄντα καλοὺς ἀγαθοὺς φίλους κτήσασθαι, ἐκεῖνο ἤδη μέλει μοι, εἰ ἔστιν αὐτὸν καλὸν ἀγαθὸν γενόμενον ἐξ ἐτοίμου τοῖς καλοῖς ἀγαθοῖς

»Kako pa si je Temistokles⁶⁴ pridobil naklonjenost države?«

»Pri moji veri, prav gotovo ne z napevi, pač pa s kot kamen trdno dobrotljivostjo.«⁶⁵

(14) »Če prav razujem, Sokrat, torej praviš, da moramo sami biti dobrohotni v besedah in dejanjih, če hočemo pridobiti dobrega prijatelja.«

»Si mar mislil,« je dejal Sokrat, »da lahko slab človek dobi dobre prijatelje?«

(15) »No, saj sem že videl slabe govorce, kako prijateljujejo z dobrimi govorniki, pa slabe vojaške poveljnike, ki so v tovariških odnosih z odličnimi poveljniki,« je odgovoril Kritobul.

(16) »Ali morda poznaš koga, ki bi v tem, o čemer se pogovarjava, lahko našel koristnega prijatelja, čeprav je sam nekoristen?«

»Pri Zevsu, to pa ne. Toda če je nemogoče, da bi malopriden človek sklenil prijateljstvo s plemenitim in poštenim človekom, me pa zanima, ali lahko plemenit in pošten človek brez težav dobi dobre in poštene prijatelje.«

uiti; njegovo namigovanje, da je Perikles demagog, ki vodi množice z »napevi« oziroma uroki (gr. ἐπάδων – *epádon*, »pojoč«, »izrekajoč uroke«), tu le slabo prikrito razkriva odpor člana aristokratske rodbine do demokratskih politikov.

64 Temistokles (ok. 524–459) atenski državnik, ki je kot arhont in strateg odigral eno ključnih vlog v grško-perzijskih vojnah; še pred drugo vojno je Atence prepričal, da so svoje ladjevje povečali na 200 trirem, s čimer je atenska mornarica postala pomorska velesila v vzhodnem Sredozemlju. Tudi izbira strateško ugodnega mesta za spopad pri Salamini je bila njegova domislica. V povojnih letih so njegovo slavo zasenčili demokratski politiki, ki so leta 471 tudi dosegli njegov izgon z ostrakizmom (črepinjsko sodbo); med njegovo odsotnostjo so ga v Atenah obsodili na smrt zaradi domnevnega izdajstva. Pobegnil je v Perzijo, kjer je leta 459 umrl.

65 V izvirniku περιάψας τι ἀγαθὸν αὐτῆ (periápsas ti agathòn autêi), kar dob. pomeni »obdal jo je z nečim dobrim«; tu Ksenofont namiguje na Temistoklov velik graditeljski projekt, obzidje, ki je Atene varovalo pred napadi s kopnega.

φίλον εἶναι. 2.6.17. Ὁ ταραττει σε, ὦ Κριτόβουλε, ὅτι πολ-
 λάκις ἄνδρας καὶ (τὰ) καλὰ πράττοντας καὶ τῶν αἰσχροῶν
 ἀπεχομένους ὄρας ἀντὶ τοῦ φίλου εἶναι στασιάζοντας
 ἀλλήλοις καὶ χαλεπώτερον χρωμένους τῶν μηδενὸς ἀξίων
 ἀνθρώπων. 2.6.18. Καὶ οὐ μόνον γ', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, οἱ
 ἰδιώται τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ πόλεις αἱ τῶν τε καλῶν
 μάλιστα ἐπιμελόμεναι καὶ τὰ αἰσχρὰ ἤκιστα προσιέμεναι
 πολλάκις πολεμικῶς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας. 2.6.19. ἂ λογι-
 ζόμενος πάνυ ἀθύμως ἔχω πρὸς τὴν τῶν φίλων κτήσιν· οὔτε
 γὰρ τοὺς πονηροὺς ὀρῶ φίλους ἀλλήλοις δυναμένους εἶναι·
 πῶς γὰρ ἂν ἢ ἀχάριστοι ἢ ἀμελεῖς ἢ πλεονέκται ἢ ἄπιστοι
 ἢ ἀκρατεῖς ἄνθρωποι δύναιντο φίλοι γενέσθαι; οἱ μὲν οὖν
 πονηροὶ πάντως ἔμοιγε δοκοῦσιν ἀλλήλοις ἐχθροὶ μᾶλλον
 ἢ φίλοι πεφυκέναι. 2.6.20. ἀλλὰ μήν, ὥσπερ σὺ λέγεις, οὐδ'
 ἂν τοῖς χρηστοῖς οἱ πονηροὶ ποτε συναρμόσειαν εἰς φιλίαν·
 πῶς γὰρ οἱ τὰ πονηρὰ ποιοῦντες τοῖς τὰ τοιαῦτα μισοῦσι
 φίλοι γένοιτ' ἂν; εἰ δὲ δὴ καὶ οἱ ἀρετὴν ἀσκοῦντες στασι-
 ἀζουσί τε περὶ τοῦ πρωτεύειν ἐν ταῖς πόλεσι καὶ φθονοῦντες
 ἑαυτοῖς μισοῦσιν ἀλλήλους, τίνες ἔτι φίλοι ἔσονται καὶ ἐν
 τίσιν ἀνθρώποις εὖνοια καὶ πίστις ἔσται; 2.6.21. Ἄλλ' ἔχει
 μὲν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ποικίλως πως ταῦτα, ὦ Κριτόβουλε.
 φύσει γὰρ ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι τὰ μὲν φιλικὰ· δέονται τε
 γὰρ ἀλλήλων καὶ ἔλεοῦσι καὶ συνεργοῦντες ὠφελοῦσι καὶ
 τοῦτο συνιέντες χάριν ἔχουσιν ἀλλήλοις· τὰ δὲ πολεμικά·
 τὰ τε γὰρ αὐτὰ καλὰ καὶ ἡδέα νομίζοντες ὑπὲρ τούτων μά-
 χονται καὶ διχογνωμονοῦντες ἐναντιοῦνται· πολεμικὸν δὲ
 καὶ ἔρις καὶ ὀργή· καὶ δυσμενὲς μὲν ὁ τοῦ πλεονεκτεῖν ἔρωσ,
 μισητὸν δὲ ὁ φθόνος. 2.6.22. ἀλλ' ὅμως διὰ τούτων πάντων
 ἢ φιλία διαδυομένη συνάπτει τοὺς καλοὺς τε κάγαθοὺς. διὰ
 γὰρ τὴν ἀρετὴν αἰροῦνται μὲν ἄνευ πόνου τὰ μέτρια
 κεκτῆσθαι μᾶλλον ἢ διὰ πολέμου πάντων κυριεύειν, καὶ
 δύνανται πεινῶντες καὶ διψῶντες ἀλύπως σίτου καὶ ποτοῦ
 κοινωνεῖν καὶ τοῖς τῶν ὠραίων ἀφροδισίοις ἡδόμενοι καρ-

(17) »Kar tebe skrbi, Kritobul, je, da vidiš poštene ljudi, ki nimajo nobenega opravka s podlostmi, kako se pogosto raje prepirajo med seboj, kot pa da bi bili prijatelji, in ravnajo en z drugim slabše kot najbolj ničvredni ljudje.«

(18) »Pa saj tega ne počno le posamezniki,« je odvrnil Kritobul, »celo države, ki se najbolj zavzemajo za poštenost in najbolj preganjajo sramotna dejanja, so pogosto med seboj v sovražnih odnosih. (19) Ko tako razmišljam, mi to kar vzame pogum za sklepanje prijateljstev. Vidim, da slabi ljudje ne morejo med seboj postati prijatelji – le kako bi namreč lahko nevhvaležni, brezbrizneži, lakomneži, verolomneži in razuzdanci postali prijatelji; nasploh se mi zdi, da bi si malopridni ljudje laže postali sovražniki kot prijatelji. (20) Vendar, kakor praviš, malopridnež tudi vrlemu človeku ne bi bil primeren prijatelj – saj ne more človek, ki ravna sramotno, postati prijatelj nekomu, ki sramotna dejanja prezira. In če se celo ljudje, ki živijo krepostno, prepirajo za prvaštvo v državi ter se iz medsebojne zavisti zasovražijo, ali ljudje sploh lahko postanejo prijatelji? Je med njimi sploh še možno zaupanje in dobra volja?«

(21) »To je zapleteno vprašanje, Kritobul,« je odgovoril Sokrat. »Po naravi so ljudje zmožni prijateljskih čustev; potrebujejo drug drugega, sočustvujejo z drugimi, sodelujejo med seboj v vzajemno korist in kadar se tega zavedajo, občutijo tudi hvaležnost. Zmožni so pa tudi napadalnosti; kadar so jim všeč iste stvari, se zanje prepirajo, kadar pa se njihova mnenja razhajajo, zavzamejo nasprotna stališča. Jeza in prepir sta pravzaprav vrsti sovražnosti, kajti pohlep je vir mržnje in zavist vir sovraštva. (22) Kljub temu pa prijateljstvo premaga vse te ovire in združuje poštene ter plemenite ljudi, ki iz čiste kreposti raje izberejo zmerno imetje, ki ne povzroča tesnobe, kakor pa da bi za ceno sovražnosti nad vsem imeli oblast; zaradi kreposti zmorejo, čeprav lačni in žejni, brez obžalovanja deliti svojo hrano in pijačo, pa tudi brzdati svoje poželenje po kom privlačnem, da ne

τερεῖν, ὥστε μὴ λυπεῖν οὐς μὴ προσήκει· 2.6.23. δύνανται δὲ
 καὶ χρημάτων οὐ μόνον τοῦ πλεονεκτεῖν ἀπεχόμενοι νομί-
 μως κοινωνεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐπαρκεῖν ἀλλήλοις· δύνανται δὲ
 καὶ τὴν ἔριν οὐ μόνον ἀλύπως, ἀλλὰ καὶ συμφερόντως
 ἀλλήλοις διατίθεσθαι καὶ τὴν ὀργὴν κωλύειν εἰς τὸ μεταμε-
 λησόμενον προΐεναι· τὸν δὲ φθόνον παντάπασιν ἀφαιροῦσι,
 τὰ μὲν ἑαυτῶν ἀγαθὰ τοῖς φίλοις οἰκεῖα παρέχοντες, τὰ δὲ
 τῶν φίλων ἑαυτῶν νομίζοντες. 2.6.24. πῶς οὖν οὐκ εἰκὸς
 τοὺς καλοὺς ἀγαθοὺς καὶ τῶν πολιτικῶν τιμῶν μὴ μόνον
 ἀβλαβεῖς, ἀλλὰ καὶ ὠφελίμους ἀλλήλοις κοινωνοὺς εἶναι;
 οἱ μὲν γὰρ ἐπιθυμοῦντες ἐν ταῖς πόλεσι τιμᾶσθαι τε καὶ
 ἄρχειν, ἵνα ἐξουσίαν ἔχωσι χρήματά τε κλέπτειν καὶ ἀνθρώ-
 πους βιάζεσθαι καὶ ἠδυπαθεῖν, ἄδικοί τε καὶ πονηροὶ ἂν εἶεν
 καὶ ἀδύνατοι ἄλλῃ συναρμόσαι. 2.6.25. εἰ δέ τις ἐν πόλει
 τιμᾶσθαι βουλόμενος, ὅπως αὐτός τε μὴ ἀδικῆται καὶ τοῖς
 φίλοις τὰ δίκαια βοηθεῖν δύνηται, καὶ ἄρξας ἀγαθόν τι ποι-
 εῖν τὴν πατρίδα πειράται, διὰ τί ὁ τοιοῦτος ἄλλῃ τοιούτῳ
 οὐκ ἂν δύναίτο συναρμόσαι; πότερον τοὺς φίλους ὠφελεῖν
 μετὰ τῶν καλῶν ἀγαθῶν ἤττον δυνήσεται; ἢ τὴν πόλιν
 εὐεργετεῖν ἀδυνατώτερος ἔσται καλοὺς ἀγαθοὺς ἔχων
 συνεργούς; 2.6.26. ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι δῆλόν
 ἔστιν, ὅτι, εἰ ἐξῆν τοῖς κρατίστοις συνθεμένους ἐπὶ τοὺς χεί-
 ρους ἰέναι, πάντας ἂν τοὺς ἀγῶνας οὗτοι ἐνίκων καὶ πάντα
 τὰ ἄθλα οὗτοι ἐλάμβανον. ἐπεὶ οὖν ἐκεῖ μὲν οὐκ ἐῷσι τοῦτο
 ποιεῖν, ἐν δὲ τοῖς πολιτικοῖς, ἐν οἷς οἱ καλοὶ ἀγαθοὶ κρατι-
 στεύουσιν, οὐδεὶς κωλύει μεθ' οὗ ἂν τις βούληται τὴν πόλιν
 εὐεργετεῖν, πῶς οὐ λυσιτελεῖ τοὺς βελτίστους φίλους κτη-
 σάμενον πολιτεύεσθαι, τούτοις κοινοῖς καὶ συνεργοῖς
 τῶν πράξεων μᾶλλον ἢ ἀνταγωνισταῖς χρώμενον; 2.6.27.
 ἀλλὰ μὴν κάκεῖνο δῆλον, ὅτι κἂν πολεμῆ τις τι, συμμάχων
 δεήσεται, καὶ τούτων πλειόνων, ἐὰν καλοῖς ἀγαθοῖς ἀντι-
 τάττηται. καὶ μὴν οἱ συμμαχεῖν ἐθέλοντες εὖ ποιητέοι, ἵνα
 θέλωσι προθυμεῖσθαι· πολὺ δὲ κρεῖττον τοὺς βελτίστους
 ἐλάττονας εὖ ποιεῖν ἢ τοὺς χείρονας πλείονας ὄντας· οἱ γὰρ
 πονηροὶ πολὺ πλειόνων εὐεργεσιῶν ἢ οἱ χρηστοὶ δέονται.

bi po nepotrebem komu povzročali bolečin. (23) Takšni ljudje znajo brez vsakega pohlepa po denarju pošteno deliti premoženje – pa ne le to, tudi pomagati si znajo med seboj. Znajo tudi zgladiti medsebojne spore, in to ne le brez vsake nejevolje, ampak celo v vzajemno korist – in znajo brzdati jezo, da nikomur ni treba ničesar obžalovati. Zavisti sploh ne občutijo, kajti svojo lastnino prepuščajo prijateljem, njihovo lastnino pa razumejo kot svojo. (24) Samoumevno je potemtakem, da plemeniti in pošteni ljudje tudi v državnih zadevah nikogar ne onemogočajo, ampak si celo pomagajo med seboj; ljudje, ki se potegujejo za službe in bi radi vladali le zato, da bi dobili priložnost za krajo, nasilje in lastno zabavo, utegnejo biti malopridni in naravnost nezmožni sožitja. (25) Če pa se človek za državno službo poteguje, ker se hoče obvarovati krivic in pošteno pomagati prijateljem, ker hoče na položaju storiti kaj dobrega za domovino, potem ni razloga, da ne bi mogel živeti v sožitju s sebi podobnimi. Prav gotovo ne bo v družbi poštenih in plemenitih ljudi nič manj koristen svojim prijateljem, plemeniti in pošteni pomočniki pa ga tudi ne bodo ovirali v službi države. (26) Tudi v gimnastičnih tekmah bi, to je pač očitno, najmočnejši atleti v vseh disciplinah premagali najšibkejše, če bi lahko skupaj nastopili proti njim, in pobrali vse nagrade. Toda v športu to ni dovoljeno, v državnih zadevah, kjer imajo plemeniti in pošteni ljudje največ veljave, pa ni nobene ovire, da ne bi človek s pomočjo nekoga po lastni izbiri naredila kaj koristnega za državo; le kako se ne torej ne bi splačalo da bi se človek spustil v politiko skupaj z najboljšimi prijatelji, ki bi mu, namesto da bi ga ovirali, služili kot zaupniki in sodelavci? (27) Očitno je tudi sledeče, in sicer, da tudi v vojni ne gre brez zaveznikov, in to še toliko številnejših, če se na nasprotni strani bojujejo izvrstni možje. Do bodočih zaveznikov se je treba vesti dobrohotno, da bodo zares vneti za zavezništvo; dosti bolje je pa lepo ravnati z le peščico najboljših kakor pa z množico najslabših, kajti malopridni

2.6.28. ἀλλὰ θαρρῶν, ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, πειρῶ ἀγαθὸς γίνεσθαι, καὶ τοιοῦτος γενόμενος θηρᾶν ἐπιχείρει τοὺς καλοὺς τε κάγαθούς. ἴσως δ' ἂν τί σοι κάγῳ συλλαβεῖν εἰς τὴν τῶν καλῶν τε κάγαθῶν θήραν ἔχοιμι διὰ τὸ ἐρωτικὸς εἶναι· δεινῶς γάρ, ὦν ἂν ἐπιθυμήσω ἀνθρώπων, ὅλος ὠρμημαι ἐπὶ τὸ φιλῶν τε αὐτοὺς ἀντιφιλεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν καὶ ποθῶν ἀντιποθεῖσθαι, καὶ ἐπιθυμῶν συνεῖναι [καὶ] ἀντεπιθυμεῖσθαι τῆς συνουσίας. 2.6.29. ὁρῶ δὲ καὶ σοὶ τούτων δεῆσον, ὅταν ἐπιθυμήσης φιλίαν πρὸς τινὰς ποιεῖσθαι· μὴ οὖν ἀποκρύπτου με οἷς ἂν βούλη φίλος γενέσθαι· διὰ γὰρ τὸ ἐπιμελεῖσθαι τοῦ ἀρέσαι τῷ ἀρέσκοντί μοι οὐκ ἀπίρωσ οἶμαι ἔχειν πρὸς θήραν ἀνθρώπων. 2.6.30. καὶ ὁ Κριτόβουλος ἔφη· Καὶ μὴν, ὦ Σώκρατες, τούτων ἐγὼ τῶν μαθημάτων πάλαι ἐπιθυμῶ ἄλλως τε καὶ εἰ ἐξαρκέσει μοι ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη ἐπὶ τοὺς ἀγαθοὺς τὰς ψυχὰς καὶ ἐπὶ τοὺς καλοὺς τὰ σώματα. 2.6.31. καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη· Ἄλλ', ὦ Κριτόβουλε, οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἐμῇ ἐπιστήμῃ τὸ τὰς χεῖρας προσφέροντα ποιεῖν ὑπομένειν τοὺς καλοὺς. πέπεισμαι δὲ καὶ ἀπὸ τῆς Σκύλλης διὰ τοῦτο φεύγειν τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι τὰς χεῖρας αὐτοῖς προσέφερε· τὰς δέ γε Σειρήνας, ὅτι τὰς χεῖρας οὐδενὶ προσέφερον, ἀλλὰ πᾶσι πόρρωθεν ἐπῆδον, πάντας φασὶν ὑπομένειν καὶ ἀκούοντας αὐτῶν κηλεῖσθαι. 2.6.32. καὶ ὁ Κριτόβουλος ἔφη· Ὡς οὐ προσοίσοντος τὰς χεῖρας, εἴ τι ἔχεις ἀγαθὸν εἰς φίλων κτῆσιν, δίδασκε. Οὐδὲ τὸ στόμα οὖν, ἔφη

ljudje zahtevajo dosti več pozornosti kakor dobri. (28) Kritobul, kar brez skrbi; skušaj iz sebe narediti dobrega moža in ko boš to uresničil, skušaj zasledovati plemenite in poštene ljudi. Morda ti lahko pri tem tudi jaz kako pomagam, ker nisem brez izkušenj pri vprašanih naklonjenosti. Kadar mi je kdo všeč, se na vso moč potrudim, da bi mi človek, ki mi je pri srcu, vračal čustva in da bi si želel moje družbe enako kot jaz njegove.⁶⁶ (29) Vidim, da bo tega treba tudi tebi, ko si boš zaželel s kom skleniti prijateljstvo. Zato nikar ne skrivaj pred mano, s kom želiš biti prijatelj; vedno sem namreč skušal ugajati tistim, ki ugajajo meni, zato znam omrežiti ljudi.«

(30) Kritobul je na to odvrnil: »Sokrat, pouka o teh rečeh si pravzaprav že dolgo želim, še toliko bolj, če bom s tem znanjem uspešen pri dobrih po duši in lepih po telesu.«

(31) Sokrat mu je odvrnil: »Kritobul, jaz ne učim ničesar takega; ne da se ljudi obdržati ob sebi tako, da po njih izteguješ roke. Prepričan sem, da so ljudje bežali proč od Skile⁶⁷ prav zato, ker je po njih iztegovala roke,⁶⁸ medtem ko Sirene na nikogar niso položile roke, pač pa so vsakomur le od daleč pele in vsi so obstali ter uročeni poslušali.«

(32) Kritobul je odgovoril: »Po nikomer ne bom iztegoval rok. Le nauči me, kako naj najdem prijatelje.«

»Pa tudi z ustnicami ne boš iskal njihovih ustnic?«

»Brez skrbi. Tudi tega ne mislim početi – razen če bo kdo zelo lep.«

»Pa sva tam, Kritobul; si že rekel nekaj neprimernega.

66 Gl. IV, 1, 2.

67 Skila, bajeslovna pošast s šestimi glavami, v vsaki po tri vrste zob, ki je živela v votlini v Mesinskem prelivu med Sicilijo in Italijo – nasproti je bilo žrelo Haribde. V dvanajsti knjigi *Odiseje* Homer opisuje Odisejevo plovbo mimo Skile in Haribde.

68 V izvorniku stoji izraz *χειρας προσφέρειν* (*kheiras prosphérein*) – »poločiti roko na koga«; izraz je nalašč rabljen dvoumno, ker se je Kritobul že izkazal za nezmožnega brzdati svoje poželenje (gl. pogl. I, 3, 8ss.) in ker Sokrata to še vedno očitno skrbi, izraz tu nalašč prevajam z erotično konotacijo.

ὁ Σωκράτης, πρὸς τὸ στόμα προσοίσεις; Θάρρει, ἔφη ὁ Κριτόβουλος· οὐδὲ γὰρ τὸ στόμα πρὸς τὸ στόμα προσοίσω οὐδενί, ἐὰν μὴ καλὸς ᾖ. Εὐθύς, ἔφη, σύγε, ὦ Κριτόβουλε, τούναντίον τοῦ συμφέροντος εἴρηκας. οἱ μὲν γὰρ καλοὶ τὰ τοιαῦτα οὐχ ὑπομένουσιν· οἱ δὲ αἰσχροὶ καὶ ἡδέως προσίενται, νομίζοντες [διὰ] τὴν ψυχὴν καλοὶ καλεῖσθαι. 2.6.33. καὶ ὁ Κριτόβουλος ἔφη· Ὡς τοὺς μὲν καλοὺς φιλήσοντός μου, τοὺς δ' ἀγαθοὺς καταφιλήσοντος, θαρρῶν δίδασκε τῶν φίλων τὰ θηρατικά. καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη· Ὄταν οὖν, ὦ Κριτόβουλε, φίλος τινὶ βούλη γενέσθαι, ἐάσεις με κατεπιεῖν σου πρὸς αὐτὸν ὅτι ἄγασαί τε αὐτοῦ καὶ ἐπιθυμῆς φίλος αὐτοῦ εἶναι; Κατηγόρει, ἔφη ὁ Κριτόβουλος· 2.6.34. οὐδένα γὰρ οἶδα μισοῦντα τοὺς ἐπαινοῦντας. Ἐὰν δέ σου προσκατηγορήσω, ἔφη, ὅτι διὰ τὸ ἄγασθαι αὐτοῦ καὶ εὐνοϊκῶς ἔχεις πρὸς αὐτόν, ἄρα μὴ διαβάλλεσθαι δόξεις ὑπ' ἐμοῦ; Ἀλλὰ καὶ αὐτῷ μοι, ἔφη, ἐγγίγνεται εὐνοια πρὸς οὓς ἂν ὑπολάβω εὐνοϊκῶς ἔχειν πρὸς ἐμέ. 2.6.35. Ταῦτα μὲν δὴ, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐξέσται μοι λέγειν περὶ σοῦ πρὸς οὓς ἂν βούλη φίλους ποιήσασθαι· ἐὰν δέ μοι ἔτι ἐξουσίαν δῶς λέγειν περὶ σοῦ ὅτι ἐπιμελής τε τῶν φίλων εἶ καὶ οὐδενὶ οὕτω χαίρεις ὡς φίλοις ἀγαθοῖς, καὶ ἐπὶ τε τοῖς καλοῖς ἔργοις τῶν φίλων ἀγάλλῃ οὐχ ἦττον ἢ ἐπὶ τοῖς ἑαυτοῦ καὶ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς τῶν φίλων χαίρεις οὐδὲν ἦττον ἢ ἐπὶ τοῖς ἑαυτοῦ, ὅπως τε ταῦτα γίγνηται τοῖς φίλοις οὐκ ἀποκάμνεις μηχανώμενος, καὶ ὅτι ἔγνωκας ἀνδρὸς ἀρετὴν εἶναι νικᾶν τοὺς μὲν φίλους εὖ ποιοῦντα, τοὺς δ' ἐχθροὺς κακῶς, πάνυ ἂν οἶμά σοι ἐπιτήδειον εἶναι με σύνθηρον τῶν ἀγαθῶν φίλων. 2.6.36. Τί οὖν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ἐμοὶ τοῦτο λέγεις, ὥσπερ οὐκ ἐπὶ σοὶ ὄν ὃ τι ἂν βούλη περὶ ἐμοῦ λέγειν; Μὰ Δί' οὐχ ὡς ποτε ἐγὼ Ἀσπασίας ἤκουσα· ἔφη γὰρ τὰς ἀγαθὰς προμνη-

Lepi ljudje⁶⁹ tega ne odobravajo, pač pa je to prijetno tistim sramotnim, ki še mislijo, da se imenujejo »lepi« zaradi svoje duše.«

(33) Kritobul je odvrnil: »Poljubljal bom lepe, dobre pa še bolj – zato me lahko brez skrbi naučiš omrežiti prijatelje.«

Sokrat je na to odvrnil: »Ali imam torej tvoje dovoljenj, Kritobul, da vsakič, ko boš hotel komu postati prijatelj, tega človeka obvestim, da ti je všeč in da bi se rad z njim spoprijateljil?«

»Kar povej mi,« je dejal Kritobul. »Le kdo ne mara pohvale?«

(34) »Kaj pa, če mu sporočim, da si mu, ker ti je všeč, tudi naklonjen? Boš menil, da te obrekujem?«

»Kje pa, saj tudi sam postanem naklonjen ljudem, za katere izvem, da so meni naklonjeni.«

(35) »Torej smem ljudem, s katerimi se želiš spoprijateljiti, povedati vse to o tebi,« je dejal Sokrat. »Če jim lahko s tvojim dovoljenjem povem tudi, da si skrben do prijateljev in da se ničesar ne veseliš tako zelo kot dobrih prijateljev, da te uspehi prijateljev navdušujejo prav tako kakor tvoji lastni, da si zanje prav tako vesel kot zase, kadar se jim zgodi kaj dobrega in da se vztrajno trudiš, da bi se jim dobro tudi dogajalo, in če jim, ne nazadnje, povem, da je po tvojem mnenju krepost to, da človek prijatelje prekosi v dobrotljivosti, sovražnike pa v dejanjih sovražnosti, ti bom po mojem pri sklepanju prijateljstev v veliko pomoč.«

(36) »Zakaj me sploh sprašuješ take stvari,« je dejal Kritobul, »kako da ne smeš o meni govoriti, kakor te je volja?«

»Pri moji veri, ni res! Nekoč sem slišal Aspazijo⁷⁰ govo-

69 Izraz καλός v izvorniku tudi tu nosi dvoumen pomen; Kritobul govori o ljudeh lepe zunanosti, medtem ko Sokratov pogled z zunanjim videzom nima veliko skupnega, pač pa opisuje človekovo notranjost; njegova raba izraza se nanaša na že opisano besedno zvezo καλός και αγαθός, torej plemenit in dober.

70 Aspazija, hetera iz Mileta, Periklova priležnica, ki je s Periklom živela od l. 440 do njegove smrti l. 429 in imela nanj precejšen vpliv.

στρίδας μετὰ μὲν ἀληθείας τάγαθὰ διαγγελλούσας δεινὰς εἶναι συνάγειν ἀνθρώπους εἰς κηδεῖαν, ψευδομένας δ' οὐκ ἐθέλειν ἐπαινεῖν· τοὺς γὰρ ἐξαπατηθέντας ἅμα μισεῖν ἀλλήλους τε καὶ τὴν προμνησαμένην. ἃ δὴ καὶ ἐγὼ πεισθεὶς ὀρθῶς ἔχειν ἠγοῦμαι οὐκ ἐξεῖναι μοι περὶ σοῦ λέγειν ἐπαινοῦντι οὐδὲν ὅ τι ἂν μὴ ἀληθεύω. 2.6.37. Σὺ μὲν ἄρα, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, τοιοῦτός μοι φίλος εἶ, ὃ Σώκρατες, οἶος, ἂν μὲν τι αὐτὸς ἔχω ἐπιτήδειον εἰς τὸ φίλους κτήσασθαι, συλλαμβάνειν μοι· εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἂν ἐθέλοις πλάσας τι εἰπεῖν ἐπὶ τῇ ἐμῇ ὠφελείᾳ. Πότερα δ' ἂν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὃ Κριτόβουλε, δοκῶ σοι μᾶλλον ὠφελεῖν σε τὰ ψευδῆ ἐπαινῶν ἢ πείθων πειρᾶσθαι σε ἀγαθὸν ἄνδρα γενέσθαι; 2.6.38. εἰ δὲ μὴ φανερόν οὔτω σοι, ἐκ τῶνδε σκέψαι· εἰ γάρ σε βουλόμενος φίλον ποιῆσαι ναυκλήρῳ ψευδόμενος ἐπαινοῖην, φάσκων ἀγαθὸν εἶναι κυβερνήτην, ὃ δέ μοι πεισθεὶς ἐπιτρέψειέ σοι τὴν ναῦν μὴ ἐπισταμένῳ κυβερνᾶν, ἔχεις τινα ἐλπίδα μὴ ἂν σαυτόν τε καὶ τὴν ναῦν ἀπολέσαι; ἢ εἴ σοι πείσασαι κοινή τὴν πόλιν ψευδόμενος, ὡς ἂν στρατηγικῶ τε καὶ δικαστικῶ καὶ πολιτικῶ, ἑαυτὴν ἐπιτρέψαι, τί ἂν οἶει σεαυτόν τε καὶ τὴν πόλιν ὑπὸ σοῦ παθεῖν; ἢ εἴ τινος ἰδίᾳ τῶν πολιτῶν πείσασαι ψευδόμενος, ὡς ὄντι οἰκονομικῶ τε καὶ ἐπιμελεῖ, τὰ ἑαυτῶν ἐπιτρέψαι, ἄρ' οὐκ ἂν πείραν διδοὺς ἅμα τε βλαβερὸς εἴης καὶ καταγέλαστος φαίνοιο; 2.6.39. ἀλλὰ συντομωτάτη τε καὶ ἀσφαλεστάτη καὶ καλλίστη ὁδός, ὃ Κριτόβουλε, ὅ τι ἂν βούλη δοκεῖν ἀγαθὸς εἶναι, τοῦτο καὶ γενέσθαι ἀγαθὸν πειρᾶσθαι· ὅσοι δ' ἐν ἀνθρώποις ἀρεταὶ λέγονται, σκοπούμενος εὐρήσεις πάσας μαθήσει τε καὶ μελέτη αὐξανομένας. ἐγὼ μὲν οὖν, ὃ Κριτόβουλε, οἶμαι δεῖν ἡμᾶς †...· εἰ δὲ σύ πως ἄλλως γινώσκεις, δίδασκε. καὶ ὁ Κριτόβουλος, Ἄλλ' αἰσχυνοίμην ἂν, ἔφη, ὃ Σώκρατες, ἀντιλέγων τούτοις· οὔτε γὰρ καλὰ οὔτε ἀληθῆ λέγοιμ' ἂν.

riti nekako takole; dobre ženitne posrednice so uspešne pri sklepanju zakonskih zvez, kadar o mladoporočencih sporočajo resnico in ne pristajajo na lažno hvalo. Zakonci, ki so bili naplahtani, so namreč zasovražili en drugega in še posrednico. Prepričan sem, da je to res, zato mislim, da o tebi ne smem izustiti ničesar pohvalnega, kar ne drži.«

(37) »Že vidim, Sokrat, da si tiste vrste prijatelj,« je dejal Kritobul, »ki mi bo pomagal najti prijatelje le, če bom tudi sam znal storiti kaj koristnega v tej smeri, sicer pa se ne boš hotel domisliti in reči ničesar v mojo korist.«

»Kaj misliš, Kritobul, kaj ti bo bolj v pomoč: to, da te opevam z lažno hvalo, ali pač to, da te prepričam, da bi poskusil biti dober človek? (38) Če si zastran tega nisi povsem na jasnem, poglej s te strani: če bi te hotel spoprijateljiti s kapitanom ladje in te priporočil z lažjo, da si dober krmar, on pa bi mi verjel in ti nato zaupal ladjo, čeprav nimaš pojma o krmarjenju, najbrž ne moreš upati na drugačen izid kot to, da bi pogubil sebe in ladjo. Kaj pa v primeru, da bi v javnosti lagal in prepričal vso državo, da se ti zaupa v roke, češ da si izkušen v vojaških, pravnih in državnih zadevah? Kaj bi se po tvojem zgodilo s tabo in z državo? Kaj pa, če bi posamezne državljane prepričal z lažjo, da si skrben gospodar in naj ti zaupajo svoje premoženje? Ko bi šlo zares, bi najbrž njim povzročil škodo, sebi pa nakopal sramoto. (39) Kadar kdo želi ustvariti videz, da je dober človek, Kritobul, je najkrajša, najbolj gotova in najlepša pot ta, da dejansko tudi poskuša postati dober človek. Če pomisliš, boš ugotovil, da je vse kreposti, kar jih poznamo med ljudmi, mogoče z učenjem in vajo pomnožiti. To, Kritobul, bi po mojem ljudje morali upoštevati.⁷¹ Če pa ti poznaš kak drug način, se ga le nauči.«

Na to je Kritobul dejal: »V sramoto bi mi bilo, če bi nasprotoval tem tvojim besedam, kajti potem ne bi imel povedati ničesar lepega in tudi ne resničnega.«

71 Izvirnik je na tem mestu okrnjen (ἐγὼ μὲν οὖν, ὃ Κριτόβουλε, οἶμαι δεῖν ἡμᾶς † ...), zato je poved prevedena oz. dopolnjena po smislu.

2.7.1. Καὶ μὴν τὰς ἀπορίας γε τῶν φίλων τὰς μὲν δι' ἄγνοιαν ἐπειράτο γνώμη ἀκείσθαι, τὰς δὲ δι' ἔνδειαν διδάσκων κατὰ δύναμιν ἀλλήλοις ἐπαρκεῖν. ἐρῶ δὲ καὶ ἐν τούτοις ἃ συνοῖδα αὐτῶ. Ἀρίσταρχον γὰρ ποτε ὄρων σκυθρωπῶς ἔχοντα· Ἔοικας, ἔφη, ὦ Ἀρίσταρχε, βαρέως φέρειν τι. χρή δὲ τοῦ βάρους μεταδιδόναι τοῖς φίλοις· ἴσως γὰρ ἂν τί σε καὶ ἡμεῖς κουφίσαιμεν. 2.7.2. καὶ ὁ Ἀρίσταρχος· Ἀλλὰ μὴν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐν πολλῇ γέ εἰμι ἀπορία. ἐπεὶ γὰρ ἔστασίασεν ἡ πόλις, πολλῶν φυγόντων εἰς τὸν Πειραιᾶ, συνελήλυθασιν ὡς ἐμὲ καταλελειμμένοι ἀδελφαί τε καὶ ἀδελφίδαὶ καὶ ἀνεψιαὶ τοσαῦται ὥστ' εἶναι ἐν τῇ οἰκίᾳ τέταρτας καὶ δέκα τοὺς ἐλευθέρους. λαμβάνομεν δὲ οὔτε ἐκ τῆς γῆς οὐδέν· οἱ γὰρ ἐναντίοι κρατοῦσιν αὐτῆς· οὔτ' ἀπὸ τῶν οἰκιῶν· ὀλιγανθρωπία γὰρ ἐν τῷ ἅστει γέγονε. τὰ ἔπιπλα δὲ οὐδεὶς ὠνεῖται· οὐδὲ δανείσασθαι οὐδαμόθεν ἔστιν ἀργύριον, ἀλλὰ πρότερον ἂν τίς μοι δοκεῖ ἐν τῇ ὁδῷ ζητῶν εὔρεῖν ἢ δανειζόμενος λαβεῖν. χαλεπὸν μὲν οὖν ἔστιν, ὦ Σώκρατες, τοὺς οἰκείους περιορᾶν ἀπολλυμένους, ἀδύνατον δὲ τοσοῦτους τρέφειν ἐν τοιούτοις πράγμασιν. 2.7.3. ἀκούσας οὖν ταῦτα ὁ Σωκράτης, Τί ποτέ ἐστιν, ἔφη, ὅτι Κεράμων μὲν πολλοὺς τρέφων οὐ μόνον ἑαυτῷ τε καὶ τούτοις τὰ ἐπιτηδεῖα δύναται παρέχειν, ἀλλὰ καὶ περιποιεῖται τοσαῦτα ὥστε καὶ πλουτεῖν, σὺ δὲ πολλοὺς τρέφων δέδοικας μὴ δι' ἔνδειαν τῶν ἐπιτηδείων ἅπαντες ἀπόλησθε; Ὅτι νῆ Δί', ἔφη, ὁ μὲν δούλους τρέφει, ἐγὼ δ' ἐλευθέρους. 2.7.4. Καὶ πότερον, ἔφη, τοὺς παρὰ σοὶ ἐλευθέρους οἶε βελτίους εἶναι ἢ τοὺς παρὰ Κεράμωνι δούλους; Ἐγὼ μὲν οἶμαι, ἔφη, τοὺς παρ' ἐμοὶ ἐλευθέρους. Οὐκοῦν, ἔφη, αἰσχρὸν τὸν μὲν ἀπὸ τῶν πονηροτέρων εὐπορεῖν, σὲ δὲ πολλῶ βελτίους ἔχοντα ἐν ἀπορίᾳ εἶναι; Νῆ Δί', ἔφη, ὁ μὲν γὰρ τεχνίτας τρέφει, ἐγὼ δ' ἐλευ-

VII.

(1) Če so se Sokratovi prijatelji znašli v zadregi, ki je bila posledica nevednosti, jim je skušal pomagati z nasvetom; če je bila zadrega posledica pomanjkanja, jih je učil, naj po svojih najboljših močeh pomagajo drug drugemu. Tudi v tem primeru bom povedal, kar vem o njem.

Ob neki priložnosti je Sokrat videl Aristarha⁷² precej poklapanega: »Videti je, Aristarh, da te nekaj teži. Ne bi delil bremena s prijatelji? Morda pa ti ga lahko olajšamo.«

(2) Aristarh je odvrnil: »V hudi stiski sem se znašel, Sokrat. Odkar se je začel upor⁷³ in so mnogi zbežali v Pirej, se je k meni zateklo toliko sestra, sestričen in drugih sorodnic, ki so ostale zapuščene v mestu, da je zdaj pod mojo streho kar štirinajst ljudi! S svojega posestva ne moremo ničesar dobiti, ker je rokah sovražnikov, iz naših hiš tudi ne, saj v mestu skoraj ni žive duše. Nikogar ni, da bi mu prodal kaj pohištva, tudi denarja si ni mogoče nikjer sposoditi – človek bi ga po mojem prej našel na cesti kot pa ga dobil na posodo. Težko je gledati, kako sorodniki hirajo, sam pa jih ne moreš vseh prehraniti v takšnih razmerah.«

(3) Ko je Sokrat to slišal, je vprašal: »Kako je mogoče, da ima Keramon, ki tudi redi precej ljudi, ne le dovolj za vse, pač pa še celo preveč, tako da je pravzaprav bogat. Ti pa, ki imaš prav tako na skrbi veliko ust, se bojiš, da boste zaradi pomanjkanja vsi pomrli?«

»Pri Zevsu, on hrani sužnje, jaz pa svobodne ljudi.«

(4) »Misiš, da so boljši svobodni ljudje, ki prebivajo pri tebi, ali sužnji pri Keramonu?«

»Po mojem so boljši svobodni ljudje, ki so pri meni.«

»Ali ni sramotno, da gre njemu, ki ima toliko slabše gospodinjstvo, dobro, ti pa, ki živiš z boljšimi ljudmi, si se znašel v stiski?«

»Pri moji veri, da res! On redi rokodelce, jaz pa ljudi, ki

72 O tem Aristarhu drugod nimamo podatkov.

73 Gre za upor Atencev proti strahovladi trideseterice v letih 404/03.

θερίως πεπαιδευμένους. 2.7.5. Ἄρ' οὖν, ἔφη, τεχνῖται εἰσιν οἱ χρήσιμόν τι ποιεῖν ἐπιστάμενοι; Μάλιστα γ', ἔφη. Οὐκοῦν χρήσιμά γ' ἄλφιστα; Σφόδρα γε. Τί δ' ἄρτοι; Οὐδὲν ἦττον. Τί γάρ; ἔφη, ἱμάτιά τε ἀνδρεῖα καὶ γυναικεῖα καὶ χιτωνίσκοι καὶ χλαμύδες καὶ ἐξωμίδες; Σφόδρα γ', ἔφη, καὶ πάντα ταῦτα χρήσιμα. Ἐπειτα, ἔφη, οἱ παρὰ σοὶ τούτων οὐδὲν ἐπίστανται ποιεῖν; Πάντα μὲν οὖν, ὡς ἐγῶμαι. 2.7.6. Εἴτ' οὐκ οἴσθα ὅτι ἀφ' ἑνὸς μὲν τούτων, ἀλφιτοποιίας, Ναυσικύδης οὐ μόνον ἑαυτὸν τε καὶ τοὺς οἰκέτας τρέφει, ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ ὕς πολλὰς καὶ βούς, καὶ περιποιεῖται τοσαῦτα ὥστε καὶ τῆ πόλει πολλάκις λειτουργεῖν, ἀπὸ δὲ ἄρτοποιίας Κύρηβος τὴν τε οἰκίαν πᾶσαν διατρέφει καὶ ζῆ δαφυλῶς, Δημέας δ' ὁ Κολλυτεὺς ἀπὸ χλαμυδουργίας, Μένων δ' ἀπὸ χλανιδοποιίας, Μεγαρέων δ' οἱ πλεῖστοι ἀπὸ ἐξωμιδοποιίας διατρέφονται; Νῆ Δί', ἔφη, οὗτοι μὲν γὰρ ὠνούμενοι βαρβάρους ἀνθρώπους ἔχουσιν, ὥστ' ἀναγκάζειν ἐργάζεσθαι ἃ καλῶς ἔχει, ἐγὼ δ' ἐλευθέρους τε καὶ συγγενεῖς. 2.7.7. Ἐπειτ', ἔφη, ὅτι ἐλευθεροὶ τ' εἰσὶ καὶ συγγενεῖς σοι, οἷι χρῆναι αὐτοὺς μηδὲν ἄλλο ποιεῖν ἢ ἐσθίειν καὶ καθεύδειν; πότερον καὶ τῶν ἄλλων ἐλευθέρων τοὺς οὕτω ζῶντας ἄμεινον διάγοντας ὀρᾶς καὶ μᾶλλον εὐδαιμονίζεις ἢ τοὺς, ἃ ἐπίστανται χρήσιμα πρὸς τὸν βίον, τούτων ἐπιμελομένους; ἢ τὴν μὲν ἀργίαν καὶ τὴν ἀμέλειαν αἰσθάνη τοῖς ἀνθρώποις πρὸς τε

so bili vzgojeni v svobodi.«

(5) »Rokodelci so tisti, ki znajo izdelati kaj uporabnega?«

»Tako je.«

»Je ječmenova moka koristna?«

»Seveda.«

»Kaj pa kruh?«

»Prav tako.«

»Kaj pa ženski in moški plašči, pa hitoni, ogrinjala in suknje?«

»Seveda, vse to je koristno.«

»Mar tvoje gostje ne znajo izdelati ničesar takega?«

»Kolikor vem, znajo izdelati vse to.«

(6) »Torej ne veš, da z eno od teh dejavnosti, namreč mletjem ječmenove moke, Navzikid⁷⁴ prehranjuje ne le sebe in svojo služinčad, temveč tudi čredo svinj in govedi? Celo tolikšen presežek ustvari, da pogosto za državo opravlja liturgijo.⁷⁵ Kireb s peko kruha redi vso hišo in živi prav udobno; Demeas iz Kolita⁷⁶ se preživlja z izdelovanjem plaščev, Menon z izdelovanjem površnikov, večina Megarcev pa s šivanjem sukenj.«

»Vse to dobro vem, toda vsi ti ljudje kupujejo tujce, ki morajo zanje izdelati, kar hočejo. Jaz pa imam svobodne ljudi in še sorodnike povrhu.«

(7) »Saj menda ne misliš, da jim samo zato, ker so svobodni in tvoji sorodniki, ni treba delati ničesar drugega kot jesti in spati? Gre morda po tvojih opažanjih tistim svobo-

74 Navzikida, bogatega trgovca z moko, omenja tudi Aristofan (*Ekklesiazousai*, v. 426).

75 Javna služba, ki so jo na lastne stroške morali opravljati najbogatejši Atenci ter metojki; izvzeti so bili le arhonti in člani sveta v letu službovanja, ter potomci Harmodija in Arostgejtona, legendarnih morilcev tiranov. Služba je bila povezana z velikimi stroški, bilo pa je kakih 60 liturgij vsako leto, med katerimi je bila denimo *horegija* (oskrba zbora za katero od dramskih prireditev), *gimnaziarihija* (vsi stroški, povezani z oskrbo gimnazijev) itd., v vojnem času pa denimo tudi *trierarihija*, izjemno draga oskrba vojne ladje.

76 Kolit (gr. Κολλυτός – *Kollytós*) je bil dem na severu Aten.

τὸ μαθεῖν, ἃ προσήκει ἐπίστασθαι, καὶ πρὸς τὸ μνημονεύειν, ἃ ἂν μάθωσι, καὶ πρὸς τὸ ὑγιαίνειν τε καὶ ἰσχύειν τοῖς σώμασι καὶ πρὸς τὸ κτήσασθαι τε καὶ σφῆξιν τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον ὠφέλιμα ὄντα, τὴν δ' ἐργασίαν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν οὐδὲν χρήσιμα; 2.7.8. ἔμαθον δέ, ἃ φῆς αὐτὰς ἐπίστασθαι, πότερον ὡς οὔτε χρήσιμα ὄντα πρὸς τὸν βίον οὔτε ποιήσουσαι αὐτῶν οὐδέν, ἢ τούναντίον ὡς καὶ ἐπιμελησόμεναι τούτων καὶ ὠφελησόμεναι ἀπ' αὐτῶν; ποτέρως γὰρ ἂν μᾶλλον ἄνθρωποι σωφρονοῖεν, ἀργοῦντες ἢ τῶν χρησίμων ἐπιμελόμενοι; ποτέρως δ' ἂν δικαιότεροι εἶεν, εἰ ἐργάζοιντο ἢ εἰ ἀργοῦντες βουλευοῖντο περὶ τῶν ἐπιτηδείων; 2.7.9. ἀλλὰ καὶ νῦν μὲν, ὡς ἐγῶμαι, οὔτε σὺ ἐκείνας φιλεῖς οὔτ' ἐκείναι σέ, σὺ μὲν ἡγούμενος αὐτὰς ἐπιζημίους εἶναι σεαυτῷ, ἐκείναι δὲ σέ ὀρώσαι ἀχθόμενον ἐφ' ἑαυταῖς· ἐκ δὲ τούτων κίνδυνος μείζω τε ἀπέχθειαν γίγνεσθαι καὶ τὴν προγεγονυῖαν χάριν μειοῦσθαι. ἐὰν δὲ προστατήσης ὅπως ἐνεργοὶ ᾖσι, σὺ μὲν ἐκείνας φιλήσεις, ὀρῶν ὠφελίμους σεαυτῷ οὔσας, ἐκείναι δὲ σέ ἀγαπήσουσιν, αἰσθόμεναι χαίροντά σε αὐταῖς, τῶν δὲ προγεγονυῖων εὐεργεσιῶν ἥδιον μεμνημένοι τὴν ἀπ' ἐκείνων χάριν αὐξήσετε, καὶ ἐκ τούτων φιλικώτερόν τε καὶ οἰκειότερον ἀλλήλοις ἔξετε. 2.7.10. εἰ μὲν τοῖνυν αἰσχρόν τι ἔμελλον ἐργάσασθαι, θάνατον ἀντ' αὐτοῦ προαιρετέον ἦν· νῦν δὲ ἃ μὲν δοκεῖ κάλλιστα καὶ πρεπωδέστατα γυναικὶ εἶναι ἐπίστανται, ὡς ἔοικε· πάντες δὲ ἃ ἐπίστανται ῥᾶστά τε καὶ τάχιστα καὶ κάλλιστα καὶ ἥδιστα ἐργάζονται. μὴ οὖν ὄκνει, ἔφη, ταῦτα εἰσηγεῖσθαι αὐταῖς ἃ σοὶ τε λυσιτελήσει κακείναις· καί, ὡς εἰκός, ἡδέως ὑπακούσονται. 2.7.11. Ἀλλὰ νῆ τοὺς θεοὺς, ἔφη ὁ Ἀρίσταρχος, οὔτω μοι δοκεῖς καλῶς λέγειν, ὦ Σώκρατες, ὥστε πρόσθεν μὲν οὐ προσιέμην δανείσασθαι, εἰδὼς ὅτι ἀναλώσας ὁ ἂν λάβω οὐχ ἔξω ἀποδοῦναι, νῦν δὲ μοι δοκῶ εἰς ἔργων ἀφορμὴν ὑπομενεῖν αὐτὸ ποιῆσαι.

2.7.12. Ἐκ τούτων δὲ ἐπορίσθη μὲν ἀφορμὴ, ἐωνήθη δὲ ἔρια· καὶ ἐργαζόμεναι μὲν ἡρίστων, ἐργασάμεναι δὲ ἐδείπνουν, ἰλαραὶ δὲ ἀντὶ σκυθρωπῶν ἦσαν· καὶ ἀντὶ ὑφορωμέ-

dnjakom, ki živijo na tak način, kaj bolje in se ti zdijo bolj srečni kakor pa tisti, ki znajo kaj, kar je koristno za življenje in se temu tudi posvečajo? Ali pa se ti morda zdi, da sta prav lenoba in brezbržnost tisti, ki ljudem koristita pri učenju vsega, kar je dobro vedeti, in pri pomnjenju tistega, kar se naučijo? Sta morda koristni za zdravje in telesno moč, pa za nabiranje in vzdrževanje vsega, kar je potrebno in koristno za življenje? Delavnost in skrb ne pomenita nič? (8) So se te tvoje sorodnice naučile vsega, kar praviš, da znajo, ker so to popolnoma nekoristne reči in jih nimajo nobenega namena početi, ali pa, ravno nasprotno, zato, ker bi se rade z njimi ukvarjale in imele od tega tudi korist? Na kakšen način bi ljudje bolj razumno ravnali: z lenarjenjem ali z marljivostjo? Kako bi se izkazali za res pravične: z delom ali z lenobnim premišljevanjem o nujnih potrebščinah? (9) Kakor jaz vidim stvari, ti svojih sorodnic nimaš prav posebej rad, one pa tebe ne; ti imaš občutek, da ti povzročajo izgubo, one pa vidijo, da si nejevoljen zaradi njih. Prav mogoče je, da se iz vsega tega namesto poprejšnje naklonjenosti med vami razvije prava mržnja. Če pa jim naložiš kako delo, ti bodo pri srcu, ker boš videl, da so ti v korist, one pa te bodo imele rade, ker bodo videle, kako si zadovoljen z njimi. Ker se boste tudi z veseljem spominjali preteklih uslug, boste občutili vse večjo hvaležnost, odnosi med vami pa bodo vse toplejši in tesnejši. (10) Če bi se tvoje sorodnice morale ukvarjati s kako sramotno dejavnostjo, bi bilo namesto tega zanje morda bolje, ko bi izbrale smrt, toda v resnici obvladajo, kakor se zdi, veščine, ki so za žensko nadvse primerne in hvalevredne – in vsakdo najlaže, najhitreje, najlepše in najraje dela prav tisto, kar zna. Zato le brž, predlagaj jim, kar bo koristilo tako tebi kot njim; najbrž bodo prav rade ubogale.«

(11) »Bogovi, kako pameten nasvet, Sokrat!« je odvrnil Aristarh. »Prej si nisem upal izposoditi denarja, ker sem vedel, da ga ne bom mogel vrniti, ko ga bom potrošil; zdaj pa mislim, da bi se lahko pripravil do tega, da zaženem posel.«

νων ἑαυτοὺς ἡδέως ἀλλήλους ἐώρων, καὶ αἱ μὲν ὡς κηδεμόνα ἐφίλουν, ὁ δὲ ὡς ὠφελίμους ἠγάπα. τέλος δὲ ἐλθὼν πρὸς τὸν Σωκράτην χαίρων διηγείτο ταῦτά τε καὶ ὅτι αἰτιῶνται αὐτὸν μόνον τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ ἀργὸν ἐσθίειν. 2.7.13. καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη· Εἶτα οὐ λέγεις αὐταῖς τὸν τοῦ κυνὸς λόγον; φασὶ γάρ, ὅτε φωνήεντα ἦν τὰ ζῶα, τὴν οἶν πρὸς τὸν δεσπότην εἰπεῖν· Θαυμαστὸν ποιεῖς, ὅς ἡμῖν μὲν ταῖς καὶ ἔριά σοι καὶ ἄρνας καὶ τυρὸν παρεχούσαις οὐδὲν δίδως ὅτι ἂν μὴ ἐκ τῆς γῆς λάβωμεν, τῷ δὲ κυνί, ὅς οὐδὲν τοιοῦτόν σοι παρέχει, μεταδίδως οὐπὲρ αὐτὸς ἔχεις σίτου. 2.7.14. τὸν κύνα οὖν ἀκούσαντα εἰπεῖν· Ναὶ μὰ Δί'· ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ καὶ ὑμᾶς αὐτὰς σώζων ὥστε μῆτε ὑπ' ἀνθρώπων κλέπτεσθαι μῆτε ὑπὸ λύκων ἀρπάζεσθαι· ἐπεὶ ὑμεῖς γε, εἰ μὴ ἐγὼ προφυλάττοιμι ὑμᾶς, οὐδ' ἂν νέμεσθαι δύναισθε, φοβούμεναι μὴ ἀπόλησθε. οὕτω δὴ λέγεται καὶ τὰ πρόβατα συγχωρῆσαι τὸν κύνα προτιμᾶσθαι. καὶ σὺ οὖν ἐκεῖναις λέγε ὅτι ἀντὶ κυνὸς εἶ φύλαξ καὶ ἐπιμελητής, καὶ διὰ σέ οὐδ' ὑφ' ἐνόσ ἀδικούμεναι ἀσφαλῶς τε καὶ ἡδέως ἐργαζόμεναι ζῶσιν.

2.8.1. Ἄλλον δέ ποτε ἀρχαῖον ἑταῖρον διὰ χρόνου ἰδὼν, Πόθεν, ἔφη, Εὐθηρε, φαίνῃ; Ὑπὸ μὲν τὴν κατάλυσιν τοῦ πολέμου, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐκ τῆς ἀποδημίας, νυνὶ μέντοι αὐτόθεν. ἐπειδὴ γὰρ ἀφηρέθημεν τὰ ἐν τῇ ὑπερορίᾳ κτήματα, ἐν δὲ τῇ Ἀττικῇ ὁ πατήρ μοι οὐδὲν κατέλιπεν, ἀναγκάζομαι νῦν ἐπιδημήσας τῷ σώματι ἐργαζόμενος τὰ ἐπιτήδεια πορίζεσθαι. δοκεῖ δέ μοι τοῦτο κρεῖττον εἶναι ἢ δεῖσθαι τινος ἀνθρώπων, ἄλλως τε καὶ μηδὲν ἔχοντα ἐφ' ὅτῳ ἂν δανειζοίμην. 2.8.2. Καὶ πόσον (ἂν) χρόνον οἶε σοι,

(12) Po tem pogovoru si je Aristarh izposodil denar in kupil volno; ženske so delale ves dan, vse do večerje in bile prav vesele, nič več potrte. Namesto da bi se postrani gledale, je med njimi vladalo prisrčno vzdušje; Aristarha so spoštovale kot svojega zaščitnika, on pa jih je vzljubil, ker so mu bile v tolikšno pomoč. Zgodba se je razpletla tako, da je Aristarh prišel do Sokrata prešerne volje in mu vse povedal, z dostavkom, da ga zdaj ženske zbadajo, da le on v hiši nič ne dela za svoj prežitek.

(13) Sokrat je tedaj dejal: »Zakaj jim ne poveš zgodbe o psu? Pravijo namreč, da je v časih, ko so živali še govorile, ovca dejala svojemu gospodarju: ‚Res nenavadno ravnaš: nam, ki ti dajemo volno, jagnjeta in sir, ne daš ničesar v zameno razen tega, kar dobimo z zemlje; s psom pa, ki ti ne daje ničesar takega, deliš lasten živež.‘ (14) Ko je pes to slišal, je dejal: ‚No, lepa reč! Jaz vas vendar varujem, da vas ne ukradejo ljudje ali raztržejo volkovi; če jaz ne bi pazil na vas, se vi ne bi mogle niti pasti iz strahu, da bi vas kdo pogubil.‘ Ob teh besedah so se tudi ovce bojda strinjale, da si pes zasluži svoje mesto. Povej torej svojim ženskam, da si, podobno kot ta pes, njihov varuh in skrbnik in da se jim zaradi tebe od nikogar ni treba ničesar bati, pač pa lahko v miru živijo in delajo.«

VIII.

(1) Ko je po dolgem času Sokrat srečal nekega drugega starega prijatelja, ga je pozdravil: »Od kod pa si se ti vzel, Evteros?«

»Proti koncu vojne sem prišel iz tujine, Sokrat,« je odgovoril oni, »ta hip pa prihajam iz mesta. Ker smo bili ob posesti v tujini, v Atiki pa mi oče ni zapustil ničesar, sem se moral naseliti tu, zdaj pa se preživljam kot mezdnik. A tudi to se zdi bolje kot pa druge prositi za pomoč – pa saj tudi nimam ničesar, kar bi zastavil za posojilo.«

(2) »Kaj misliš, kako dolgo bo tvoje telo zdržalo napore

ἔφη, τὸ σῶμα ἰκανὸν εἶναι μισθοῦ τὰ ἐπιτήδεια ἐργάζεσθαι; Μὰ τὸν Δί, ἔφη, οὐ πολὺν χρόνον. Καὶ μὴν, ἔφη, ὅταν γε πρεσβύτερος γένη, δῆλον ὅτι δαπάνης μὲν δεήσει, μισθὸν δὲ οὐδεὶς σοι θελήσει τῶν τοῦ σώματος ἔργων διδόναι. 2.8.3. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. Οὐκοῦν, ἔφη, κρεῖττον ἔστιν αὐτόθεν τοῖς τοιοῦτοις τῶν ἔργων ἐπιτίθεσθαι, ἃ καὶ πρεσβυτέρω γενομένῳ ἐπαρκέσει, καὶ προσελθόντα τῶν πλείω χρήματα κεκτημένων, [τῶ] δεομένῳ τοῦ συνεπιμελησομένου, ἔργων τε ἐπιστατοῦντα καὶ συγκομίζοντα τοὺς καρποὺς καὶ συμφυλάττοντα τὴν οὐσίαν, ὠφελοῦντα ἀντωφελεῖσθαι. 2.8.4. Χαλεπῶς ἄν, ἔφη, ἐγώ, ὦ Σώκρατες, δουλείαν ὑπομείναιμι. Καὶ μὴν οἷ γε ἐν ταῖς πόλεσι προστατεύοντες καὶ τῶν δημοσίων ἐπιμελούμενοι οὐ δουλοπρεπέστεροι ἔνεκα τούτου, ἀλλ' ἐλευθεριώτεροι νομίζονται. 2.8.5. Ὅλως, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τὸ ὑπαίτιον εἶναι τινὶ οὐ πάνυ προσίεμαι. Καὶ μὴν, ἔφη, Εὐθήρη, οὐ πάνυ γε ῥάδιόν ἐστιν εὐρεῖν ἔργον ἐφ' ᾧ οὐκ ἄν τις αἰτίαν ἔχοι. χαλεπὸν γὰρ οὕτω τι ποιῆσαι ὥστε μηδὲν ἀμαρτεῖν, χαλεπὸν δὲ καὶ ἀναμαρτήτως τι ποιήσαντα μὴ ἀγνώμονι κριτῇ περιτυχεῖν· ἐπεὶ καὶ οἷς νῦν ἐργάζεσθαι φῆς θαυμάζω εἰ ῥάδιόν ἐστιν ἀνέγκλητον διαγιγνεσθαι. 2.8.6. χρὴ οὖν πειραῖσθαι τοὺς φιλαίτιους φεύγειν καὶ τοὺς εὐγνώμονας διώκειν, καὶ τῶν πραγμάτων ὅσα μὲν δύνασαι ποιεῖν ὑπομένειν, ὅσα δὲ μὴ δύνασαι φυλάττεσθαι, ὅτι δ' ἂν πράττης, τούτου ὡς κάλλιστα καὶ προθυμότερα ἐπιμελεῖσθαι. οὕτω γὰρ ἤκιστ' ἂν μὲν σε οἶμαι ἐν αἰτία εἶναι, μάλιστα δὲ τῇ ἀπορίᾳ βοήθειαν εὐρεῖν, ῥᾶστα δὲ καὶ ἀκινδυνότερα ζῆν καὶ εἰς τὸ γῆρας διαρκέστατα.

2.9.1. Οἶδα δὲ ποτε αὐτὸν καὶ Κρίτωνος ἀκούσαντα, ὡς χαλεπὸν ὁ βίος Ἀθήνησιν εἶη ἀνδρὶ βουλομένῳ τὰ ἑαυτοῦ πράττειν. Νῦν γάρ, ἔφη, ἐμέ τινες εἰς δίκας ἄγουσιν, οὐχ ὅτι ἀδικοῦνται ὑπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ὅτι νομίζουσιν ἥδιον ἂν με

težaškega dela?» je vprašal Sokrat.

»Pri moji veri, ne prav dolgo.«

»Toda ko boš ostarel, boš brez dvoma imel izdatke, plačila za težaško delo ti pa nihče ne bo hotel dati.«

(3) »Čisto prav imaš,« je odvrnil Evteros.

»Ali ne bi bilo bolje, ko bi se namesto tega oprijel kakega drugega dela, ki bo primerno zate tudi v starejših letih? Moral bi stopiti do kakega bogatega posestnika, ki potrebuje nadzornika, da mu bo pomagal pri vodenju del, spravljanju pridelka, varovanju posesti – skratka, lahko bi si bila v vzajemno korist.«

(4) »Ampak jaz bi težko prenašal sužnost, Sokrat.«

»Toda ljudje, ki vodijo države in ki upravljajo javne zadeve, zaradi tega ne veljajo za nič bolj suženjske, kvečjemu bolj svobodne.«

(5) »Na splošno ne maram biti nikomur odgovoren, Sokrat,« je odvrnil Evteros.

»Toda Evteros, ni ravno lahko najti delo, pri katerem človek ne odgovarja nikomur. Težko je kaj narediti, ne da bi pri tem zagrešili kako napako, pa še če kdo kaj naredi povsem brez napak, kaj zlahka naleti na nespametnega sodnika svojega dela; pravzaprav se sprašujem, ali pri delu, ki ga zdaj opravljaš, kakor praviš, ne slišiš nobenega očitka. (6) Skušaj se izogibati nergačem in raje išči družbo dobrovoljnih ljudi; vztrajaj pri delu, ki ga obvladaš in se ogibaj dela, ki ga ne zmoreš – in kar koli že delaš, se moraš temu kar najbolj skrbno posvetiti. Na tak način se boš, menim, skoraj gotovo izognil graji; tako boš tudi zlahka našel rešitev za svojo stisko ter živel udobno, brezskrbno življenje in mirno starost.«

IX.

(1) Spominjam se, da je Sokrat ob neki priložnosti slišal Kritona govoriti, kako težko je v Atenah življenje za človeka, ki se želi le brigati zase. »Zdaj me tožijo,« je dejal, »pa ne zato, ker bi komu storil kako krivico, pač pa zato, ker

ἀργύριον τελέσαι ἢ πράγματα ἔχειν. 2.9.2. καὶ ὁ Σωκράτης, Εἶπέ μοι, ἔφη, ὦ Κρίτων, κύνας δὲ τρέφεις, ἵνα σοι τοὺς λύκους ἀπὸ τῶν προβάτων ἀπερύκωσι; Καὶ μάλα, ἔφη· μᾶλλον γάρ μοι λυσιτελεῖ τρέφειν ἢ μὴ. Οὐκ ἂν οὖν θρέψαις καὶ ἄνδρα, ὅστις ἐθέλοι τε καὶ δύναιτο σοῦ ἀπερύκειν τοὺς ἐπιχειροῦντας ἀδικεῖν σε; 2.9.3. Ἡδέως γ' ἂν, ἔφη, εἰ μὴ φοβοίμην ὅπως μὴ ἐπ' αὐτόν με τράποιτο. Τί δ'; ἔφη, οὐχ ὀρᾷς ὅτι πολλῶ ἡδιόν ἐστι χαριζόμενον οἴω σοὶ ἀνδρὶ ἢ ἀπεχθόμενον ὠφελεῖσθαι; εὖ ἴσθι ὅτι εἰσὶν ἐνθάδε τῶν τοιούτων ἀνδρῶν, οἳ πάνυ ἂν φιλοτιμηθεῖεν φίλω σοι χρῆσθαι.

2.9.4. Καὶ ἐκ τούτων ἀνευρίσκουσιν Ἀρχέδημον, πάνυ μὲν ἱκανὸν εἰπεῖν τε καὶ πράξει, πένητα δέ· οὐ γὰρ ἦν οἴος ἀπὸ παντὸς κερδαίνειν, ἀλλὰ φιλόχρηστος τε καὶ ἔφη ῥᾶστον εἶναι ἀπὸ τῶν συκοφαντῶν λαμβάνειν. τούτῳ οὖν ὁ Κρίτων, ὅποτε συγκομίζοι ἢ σῖτον ἢ ἔλαιον ἢ οἶνον ἢ ἔρια ἢ τι ἄλλο τῶν ἐν ἀγρῶ γιγνομένων χρησίμων πρὸς τὸν βίον, ἀφελὼν (ἂν) ἔδωκε· καὶ ὅποτε θύοι, ἐκάλει, καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα ἐπεμελεῖτο. 2.9.5. νομίσας δὲ ὁ Ἀρχέδημος ἀποστροφὴν οἰ τὸν Κρίτωνος οἶκον μάλα περιεῖπεν αὐτόν. καὶ εὐθύς τῶν (τοῦ) συκοφαντούντων τὸν Κρίτωνα ἀνευρίσκει πολλὰ μὲν ἀδικήματα, πολλοὺς δ' ἐχθρούς· καὶ προσεκαλέσατο εἰς δίκην δημοσίαν, ἐν ἧ αὐτὸν ἔδει

mislijo, da bi raje odštel denar, kot pa da bi se pravdal.«⁷⁷

(2) Sokrat je na to dejal: »Povej mi, Kriton, ali rediš pse, da odganjajo volkove proč od tvojih ovac?«

»Seveda,« je odvrnil Kriton. »V veliko večjo korist mi je, da jih redim, kot če jih ne bi.«

»Ali ne bi potem vzdrževal še človeka, ki bi hotel in mogel proč od tebe odganjati vse tiste, ki ti hočejo škoditi?«

(3) »Prav rad bi ga, če se ne bi bal, da bi se obrnil proti meni.«

»Le zakaj,« je dejal Sokrat. »Mar ni očitno mnogo bolje, da ima nekdo od človeka tvojega kova korist zaradi izkazanih uslug, kakor pa zaradi sovražnih dejanj? Saj veš, da so tu tudi ljudje, ki bi prav radi postali tvoji prijatelji.«

(4) Pozneje sta se domislila Arhedema,⁷⁸ sposobnega govornika in tudi sicer spretnega moža, ki je tolkel revščino, ker ni znal ravno služiti vsepovprek; bil pa je pravi poštenjak in izjavil je, da je mogoče od sikofantov prav zlahka iztrgati denar. Kadar je poslej Kriton spravljal žito, olje, vino, volno in kar je še takšnih za življenje koristnih poljščin, je dal na stran del za Arhedema; kadar je opravljal daritev, ga je povabil zraven in mu izkazoval vse tovrstne pozornosti. (5) Arhedem, ki je Kritonovo hišo doživljal kot pribežališče, je začel moža prav čislati in prav kmalu je odkril, da ima eden od sikofantov, ki so se bili spravili na Kritona, na vesti marsikatero nečednost in da ima tudi številne sovražnike, zato je proti njemu sprožil sodni postopek, med katerim bi morali ugotoviti, kakšno kazen naj prejme oziroma kakšno

77 Po atenskih zakonih je lahko vsakdo vložil tožbo proti komur koli, ker za večino prekrškov ni bilo javnega tožilca. To je omogočilo pravno zlorabo in pojav t.i. »sikofantov« (gr. *συκοφάντης* – *sykophántes*; prvotno je izraz označeval ljudi, ki so ovajali tihotapce fig), ovađuhov, ki so za osebni dobiček proti drugim vlagali izmišljene tožbe. Dobljena tožba je tožniku navrgla delež kazni, ki jo je moral plačati toženec, zato ta praksa ni bila redek pojav.

78 Morda gre za istega Arhedema, ki je bil tudi tožilec v sodnem procesu proti generalom, obtoženim malomarnosti v bitki pri Arginuzah.

κριθῆναι ὅ τι δεῖ παθεῖν ἢ ἀποτεῖσαι. 2.9.6. ὁ δὲ συνειδῶς αὐτῷ πολλὰ καὶ πονηρὰ πάντ' ἐποίει ὥστε ἀπαλλαγῆναι τοῦ Ἀρχέδημου. ὁ δὲ Ἀρχέδημος οὐκ ἀπηλλάττετο, ἕως τόν τε Κρίτωνα ἀφῆκε καὶ αὐτῷ χρήματα ἔδωκεν. 2.9.7. ἐπεὶ δὲ τοῦτό τε καὶ ἄλλα τοιαῦτα ὁ Ἀρχέδημος διεπράξατο, ἦδη τότε, ὡσπερ ὅταν νομεὺς ἀγαθὸν κύνα ἔχη καὶ οἱ ἄλλοι νομεῖς βούλονται πλησίον αὐτοῦ τὰς ἀγέλας ἰστάναι, ἵνα τοῦ κυνὸς ἀπολαύωσιν, οὕτω δὴ καὶ Κρίτωνος πολλοὶ τῶν φίλων ἐδέοντο καὶ σφίσι παρέχειν φύλακα τὸν Ἀρχέδημον. 2.9.8. ὁ δὲ Ἀρχέδημος τῷ Κρίτῳ ἠδέως ἐχαρίζετο, καὶ οὐχ ὅτι μόνος ὁ Κρίτων ἐν ἡσυχίᾳ ἦν, ἀλλὰ καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ. εἰ δὲ τις αὐτῷ τούτων οἷς ἀπήχθετο ὄνειδιζοι ὡς ὑπὸ Κρίτωνος ὠφελούμενος κολακεύει αὐτόν, Πότερον οὖν, ἔφη ὁ Ἀρχέδημος, αἰσχρὸν ἐστὶν εὐεργετούμενον ὑπὸ χρηστῶν ἀνθρώπων καὶ ἀντευεργετοῦντα τοὺς μὲν τοιοῦτους φίλους ποιεῖσθαι, τοῖς δὲ πονηροῖς διαφέρεσθαι, ἢ τοὺς μὲν καλοὺς ἀγαθοὺς ἀδικεῖν πειρώμενον ἐχθροὺς ποιεῖσθαι, τοῖς δὲ πονηροῖς συνεργοῦντα πειρᾶσθαι φίλους ποιεῖσθαι καὶ χρῆσθαι τούτοις ἀντ' ἐκείνων; ἐκ δὲ τούτου εἰς τε τῶν Κρίτωνος φίλων Ἀρχέδημος ἦν καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων Κρίτωνος φίλων ἐτιμᾶτο.

2.10.1. Οἶδα δὲ καὶ Διοδώρῳ αὐτὸν ἐταίρῳ ὄντι τοιάδε διαλεχθέντα· Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Διόδωρε, ἄν τις σοι τῶν οἰκετῶν ἀποδρᾷ, ἐπιμελῆ, ὅπως ἀνασώσῃ; 2.10.2. Καὶ ἄλλους γε νῆ Δί', ἔφη, παρακαλῶ, σῶστρα τούτου ἀνακηρύττων. Τί γάρ; ἔφη, ἐάν τις σοι κάμνη τῶν οἰκετῶν, τούτου ἐπιμελῆ καὶ παρακαλεῖς ἰατρούς, ὅπως μὴ ἀποθάνῃ; Σφόδρα γ', ἔφη. Εἰ δὲ τις σοι τῶν γνωρίμων, ἔφη, πολὺ [τῶν οἰκετῶν] χρησιμώτερος ὢν κινδυνεύει δι' ἔνδειαν ἀπολέσθαι, οὐκ οἶε σοι ἄξιον εἶναι ἐπιμεληθῆναι ὅπως διασωθῆ;

globo naj plača. (6) Oni se je prav dobro zavedal svojih številnih malopridnih dejanj, zato je storil prav vse, da bi se Arhedema otresel, a ta se ni pustil odgnati, dokler ni oni pustil Kritona pri miru in ga izplačal. (7) Potem ko je Arhedem dosegel to in še kaj drugega, se je zgodilo podobno, kakor se zgodi, če ima pastir dobrega psa ovčarja: kadar ga drugi pastirji opazijo, svoje črede razpostavijo v njegovo bližino, da bi še sami imeli kaj od tega – in tudi Kritonovi prijatelji so začeli prositi za Arhedemovo zaščito. (8) Arhedem je Kritonu še prerad ustregel, Kriton, pa ne le on, temveč tudi njegovi prijatelji, pa so poslej imeli mir. Če ga je kdo od teh, ki se jim je bil zameril, zmerjal, češ da se iz koristoljubja prilizuje Kritonu, jih je zavrnil: »Kakšna sramota je v tem, da poštenim ljudem povrneš njihovo dobrotljivost z ustrežno uslugo in si s tem pridobiš prijatelje, ter se tako ločiš od malopridnežev? Je mar bolje povzročati gorje poštenim in plemenitim ljudem ter si tako med njimi nabirati sovražnike, pa sklepati prijateljstva z malopridnimi sodelavci ter raje vztrajati v njihovi družbi namesto v družbi dobrih ljudi?« Od tistega časa je Arhedem ostal eden Kritonov prijatelj in v Kritonovi družbi je užival precejšen ugled.

X.

(1) Kolikor vem, se je Sokrat nekoč takole pogovarjal s svojim prijateljem Diodorom: »Povej mi no, Diodor,« je dejal, »kaj storiš v primeru, da ti pobegne eden tvojih sužnjev? Ali poskrbiš za to, da ga dobiš nazaj?«

(2) »Še druge pokličem na pomoč in razpišem nagrado zanj!« je odvrnil Diodor.

»Kaj pa če kateri tvojih sužnjev zbolí? Ali poskrbiš zanj in pokličeš zdravnika, da ne bi umrl?«

»Kakopak.«

»Kaj pa če bi bil kateri tvojih znancev, ki ti gotovo pomeni več kot suženj, v nevarnosti, da umre od pomanjkanja? Misliš, da bi moral poskrbeti zanj? (3) Gotovo veš, da

2.10.3. καὶ μὴν οἴσθ᾽ ἄγε ὅτι οὐκ ἀγνώμων ἐστὶν Ἑρμογένης, αἰσχύνοιτο δ' ἄν, εἰ ὠφελούμενος ὑπὸ σοῦ μὴ ἀντωφελοῖη σε· καίτοι τὸ ὑπηρετήν ἐκόντα τε καὶ εὖνουν καὶ παραμόνιμον [καὶ τὸ κελευόμενον ἱκανὸν ποιεῖν] ἔχειν, καὶ μὴ μόνον τὸ κελευόμενον ἱκανὸν ὄντα ποιεῖν, ἀλλὰ δυνάμενον καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ χρήσιμον εἶναι καὶ προνοεῖν καὶ προβουλεύεσθαι πολλῶν οἰκετῶν οἶμαι ἀντάξιον εἶναι. 2.10.4. οἱ μέντοι ἀγαθοὶ οἰκονόμοι, ὅταν τὸ πολλοῦ ἄξιον μικροῦ ἐξῆ πρίασθαι, τότε φασὶ δεῖν ὠνεῖσθαι· νῦν δὲ διὰ τὰ πράγματα εὐωνοτάτους ἔστι φίλους ἀγαθοὺς κτήσασθαι. 2.10.5. καὶ ὁ Διόδωρος, Ἄλλὰ καλῶς γε, ἔφη, λέγεις, ὦ Σώκρατες, καὶ κέλευσον ἐλθεῖν ὡς ἐμὲ τὸν Ἑρμογένην. Μὰ Δί', ἔφη, οὐκ ἔγωγε· νομίζω γὰρ οὔτε σοὶ κάλλιον εἶναι τὸ καλέσαι ἐκείνον τοῦ αὐτὸν ἐλθεῖν πρὸς ἐκείνον οὔτ' ἐκείνῳ μείζον ἀγαθὸν τὸ πραχθῆναι ταῦτα ἢ σοί. 2.10.6. οὕτω δὴ ὁ Διόδωρος ὤχετο πρὸς τὸν Ἑρμογένην· καὶ οὐ πολὺ τελέσας ἐκτήσατο φίλον, ὃς ἔργον εἶχε σκοπεῖν ὅ τι ἂν ἢ λέγων ἢ πράττων ὠφελοῖη τε καὶ εὐφραίνοι Διόδωρον.

Hermogen ni nehvaležen človek in da bi bila zanj velika sramota, če ti ne bi povrnil tvoje dobrotljivosti. In še, kakšna pridobitev je pomočnik, ki je pripraven, dobrovoljen, stanoviten in ki zna ubogati navodila, še več, ki zna biti tudi sam od sebe nadvse koristen in ki je sposoben vnaprejšnjega načrtovanja ter zna svetovati? Tak človek gotovo velja več kot kopica služinčadi. (4) Dobri gospodarji pravijo, da je treba dobro blago po nizki ceni takoj kupiti – in trenutno je v danih razmerah mogoče dobiti dobre prijatelje nadvse ugodno.«

(5) Diodor je na to odvrnil: »Prav imaš, Sokrat. Le povej Hermogenu, naj pride k meni.«

»Pri moji veri, jaz mu že ne bom tega pravil; mislim, da ni nič bolje, če ga pokličeš, kot če se sam odpraviš k njemu – pa tudi njemu ni nič bolj v korist, da se to zgodi, kot je tebi.«

(6) In tako se je Diodor odpravil k Hermogenu in za majhno ceno je dobil prijatelja, ki je poslej skrbno pazil, da je bil bodisi z besedo bodisi z dejanjem Diodorju v pomoč in v veselje.

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ Γ'

3.1.1. Ὅτι δὲ τοὺς ὀρεγομένους τῶν καλῶν ἐπιμελεῖς ὧν ὀρέγοιντο ποιῶν ὠφέλει, νῦν τοῦτο διηγήσομαι. ἀκούσας γάρ ποτε Διονυσόδωρον εἰς τὴν πόλιν ἦκειν ἐπαγγελλούμενον στρατηγεῖν διδάξιν, ἔλεξε πρὸς τινα τῶν συνόντων, ὃν ἠσθάνετο βουλόμενον τῆς τιμῆς ταύτης ἐν τῇ πόλει τυχεῖν· 3.1.2. Αἰσχροὺς μὲντοι, ὧ νεανία, τὸν βουλόμενον ἐν τῇ πόλει στρατηγεῖν, ἐξὸν τοῦτο μαθεῖν, ἀμελήσαι αὐτοῦ· καὶ δικαίως ἂν οὗτος ὑπὸ τῆς πόλεως ζημιοῖτο πολὺ μᾶλλον ἢ εἴ τις ἀνδριάντας ἐργολαβοίη μὴ μεμαθηκῶς ἀνδριαντοποιεῖν. 3.1.3. ὅλης γὰρ τῆς πόλεως ἐν τοῖς πολεμικοῖς κινδύνοις ἐπιτρεπομένης τῷ στρατηγῷ, μεγάλα τά τε ἀγαθὰ κατορθοῦντος αὐτοῦ καὶ τὰ κακὰ διαμαρτάνοντος εἰκὸς γίνεσθαι. πῶς οὖν οὐκ ἂν δικαίως ὁ τοῦ μὲν μανθάνειν τοῦτο ἀμελῶν, τοῦ δὲ αἰρεθῆναι ἐπιμελόμενος ζημιοῖτο; τοιαῦτα μὲν δὴ λέγων ἔπεισεν αὐτὸν ἐλθόντα μανθάνειν. 3.1.4. ἐπεὶ δὲ μεμαθηκῶς ἦκε, προσέπαιζεν αὐτῷ λέγων· Οὐ δοκεῖ ὑμῖν, ὧ ἄνδρες, ὥσπερ Ὀμηρος τὸν Ἀγαμέμνονα γεραρὸν ἔφη εἶναι, οὕτω καὶ ὄδε στρατηγεῖν μαθῶν γεραρώτερος φαίνεσθαι; καὶ γάρ, ὥσπερ ὁ κιθαρίζων μαθῶν, καὶ ἂν μὴ κιθαρίζῃ, κιθαριστὴς ἐστὶ, καὶ ὁ μαθῶν ἰᾶσθαι, κἂν μὴ ἰατρεύῃ, ὅμως ἰατρός ἐστιν, οὕτω καὶ ὄδε ἀπὸ τοῦδε τοῦ χρόνου διατελεῖ στρατηγὸς ὧν, κἂν μηδεὶς αὐτὸν ἔλῃται. ὁ δὲ μὴ ἐπιστάμενος οὔτε στρατηγὸς οὔτε ἰατρός ἐστιν, οὐδ' ἂν ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων αἰρεθῆ. 3.1.5. ἀτάρ, ἔφη, ἵνα καί, ἂν ἡμῶν τις ἢ ταξιαρχῆ ἢ λοχαγῆ σοι, ἐπιστημονέστεροι

TRETJA KNJIGA

I.

(1) Zdaj pa nameravam opisati, kako je Sokrat ljudem, ki so stremeli k visokim častem, pomagal s spodbujanjem k negovanju tistega, v čemer so želeli izstopati.

Ob neki priložnosti je namreč slišal, da je v Atene prišel Dionizodor⁷⁹ in oznanil, da namerava poučevati umetnost vojskovanja, zato je Sokrat nagovoril člana svoje družčine, za katerega je vedel, da si želi vojaškega položaja v državi: (2) »Prav škoda bi bila, mladenič, če bi človek, ki želi voditi državno vojsko, zamudil priložnost, da se nauči te veščine. Pravzaprav bi ga država po pravici prej smela kaznovati kakor nekoga, ki bi se lotil kiparjenja, ne da bi se prej naučil te umetnosti. (3) Med vojno je namreč usoda vse države v rokah poveljnika vojske; če je uspešen, se lahko zanjo vse zelo dobro izteče, če pa dela napake, so lahko posledice usodne. Le kako potemtakem ne bi človek, ki zanemari priložnost, da bi se te umetnosti naučil, položaj pa ga vseeno mika, ne bil vreden kazni?« S temi besedami je Sokrat mladeniča prepričal, da se je odpravil na pouk k Dionizodoru.

(4) Ko je mladenič z novim znanjem prišel k Sokratu, si ga je ta privoščil: »Gospodje, se tudi vam zdi, da je naš fant, zdaj ko se je naučil umetnosti vojskovanja, nekako bolj častitljiv – prav kakor Agamemnon, ki ga Homer opisuje kot častitega?⁸⁰ Kdor zna igrati na kitharo, je kitharist, tudi kadar ne igra; kdor zna zdraviti, je zdravnik, tudi če ne zdravi; posej bo tudi naš fant venomer strateg, tudi če ga nihče ne bo izvolil na položaj. Človek, ki nima znanja, pa ni ne strateg ne zdravnik, tudi če ga ljudje množično podprejo. (5) A za vsak primer, da ne bomo povsem brez znanja, če bo morda kdo

79 Dionizodor s Hija, ki je skupaj z bratom Evtidemom v Atenah poučeval strategijo in retoriko; skupaj z bratom nastopata kot protagonista Platonovega dialoga z naslovom *Evtidem*.

80 Homer, *Iliada* 3,170.

τῶν πολεμικῶν ὤμεν, λέξον ἡμῖν πόθεν ἤρξατό σε διδάσκειν τὴν στρατηγίαν. καὶ ὅς, Ἐκ τοῦ αὐτοῦ, ἔφη, εἰς ὅπερ καὶ ἐτελεύτα· τὰ γὰρ τακτικά ἐμέ γε καὶ ἄλλ' οὐδὲν ἐδίδαξεν. 3.1.6. Ἀλλὰ μὴν, ἔφη ὁ Σωκράτης, τοῦτό γε πολλοστὸν μέρος ἐστὶ στρατηγίας. καὶ γὰρ παρασκευαστικὸν τῶν εἰς τὸν πόλεμον τὸν στρατηγὸν εἶναι χρή, καὶ ποριστικὸν τῶν ἐπιτηδείων τοῖς στρατιώταις, καὶ μηχανικὸν καὶ ἐργαστικὸν καὶ ἐπιμελῆ καὶ καρτερικὸν καὶ ἀγχίνου, καὶ φιλόφρονά τε καὶ ὠμόν, καὶ ἀπλοῦν τε καὶ ἐπίβουλον, καὶ φυλακτικὸν τε καὶ κλέπτῃν, καὶ προετικὸν καὶ ἄρπαγα καὶ φιλόδωρον καὶ πλεονέκτην καὶ ἀσφαλῆ καὶ ἐπιθετικόν, καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ φύσει καὶ ἐπιστήμη δεῖ τὸν εὖ στρατηγήσοντα ἔχειν. 3.1.7. καλὸν δὲ καὶ τὸ τακτικὸν εἶναι· πολὺ γὰρ διαφέρει στράτευμα τεταγμένον ἀτάκτου, ὥσπερ λίθοι τε καὶ πλίνθοι καὶ ξύλα καὶ κέραμος ἀτάκτως μὲν ἐρριμμένα οὐδὲν χρήσιμά ἐστιν, ἐπειδὰν δὲ ταχθῆ κάτω μὲν καὶ ἐπιπολῆς τὰ μήτε σηπόμενα μήτε τηκόμενα, οἳ τε λίθοι καὶ ὁ κέραμος, ἐν μέσῳ δὲ αἶ τε πλίνθοι καὶ τὰ ξύλα, ὥσπερ ἐν οἰκοδομίᾳ συντίθεται, τότε γίνεταί πολλοῦ ἄξιον κτῆμα, οἰκία. 3.1.8. Ἀλλὰ πάνυ, ἔφη ὁ νεανίσκος, ὅμοιον, ὦ Σώκρατες, εἶρηκας. καὶ γὰρ ἐν τῷ πολέμῳ τοὺς ἀρίστους δεῖ πρῶτους τάττειν καὶ τελευταίους, ἐν μέσῳ δὲ τοὺς χειρίστους, ἵνα ὑπὸ μὲν τῶν ἄγωνται, ὑπὸ δὲ τῶν ὠθῶνται. 3.1.9. Εἰ μὲν τοίνυν, ἔφη, καὶ διαγιγνώσκεις σε τοὺς ἀγαθοὺς καὶ τοὺς κακοὺς ἐδίδαξεν· εἰ δὲ μή, τί σοι ὄφελος ὧν ἔμαθες; οὐδὲ γὰρ εἴ σε ἀργύριον ἐκέλευσε πρῶτον μὲν καὶ τελευταῖον τὸ κάλλιστον τάττειν, ἐν μέσῳ δὲ τὸ χεῖριστον, μὴ διδάξας διαγιγνώσκεις τό τε καλὸν καὶ τὸ κίβδηλον, οὐδὲν ἂν σοι ὄφελος ἦν. Ἀλλὰ μὰ Δί, ἔφη, οὐκ ἐδίδαξεν· ὥστε αὐτοὺς ἂν ἡμᾶς δέοι τοὺς τε ἀγαθοὺς καὶ τοὺς κακοὺς κρίνειν. 3.1.10. Τί οὖν οὐ σκοποῦμεν, ἔφη, πῶς ἂν αὐτῶν μὴ διαμαρτάνοιμεν; Βούλομαι, ἔφη ὁ νεα-

od nas služil pod teboj kot stotnik ali četni poveljnik, nam vseeno povej, s čim se je pričel pouk umetnosti vojskovanja?

»S tistim, s čimer se je tudi končal,« odvrnil mladenič.
»Učil me je samo o taktiki.«

(6) »Pa saj to je le neznamen drobec vojaških ved! Strateg mora vendar biti sposoben tudi priobčiti vso vojaško opremo, pa potrebščine za vojake, mora biti iznajdljiv, garaški, skrben, vztrajen in ostroumen, mora biti prijateljski in neusmiljen obenem, pa neposreden in zvit; v eni osebi mora biti čuvaj in tat, mora biti razsipen in grabežljiv, pa radodaren in pohlepen, ter previden in drzen obenem. Skratka, dober strateg mora imeti številne telesne lastnosti in priučene sposobnosti. (7) Taktično znanje je seveda dobra stvar; med dobro postavljeno ali neurejeno vojsko je velika razlika – nekako tako kot neurejen kup kamenja, opeke, lesa in glin ne služi ničemur, če pa so gradiva smiselno razporejena od dna proti vrhu, kakor velja v gradbeništvu: najprej kamen, ki ga ne načne trohnoba, na sredi opeka in les, nazadnje pa strešna opeka, ki se ne stopi, potem nastane čudovita reč, hiša.«

(8) »Zelo primerne besede, Sokrat,« je dejal mladenič.
»Tudi v vojni morajo biti najboljši možje razporejeni v ospredju in v ozadju enot, v sredi pa tisti najslabši, to pa zato, da jih sprednji vodijo, zadnji pa priganjajo.«

(9) »No, če je temu tako,« je dejal Sokrat, »si se najbrž naučil tudi razločevati med dobrimi in slabimi možmi; če se nisi, ti tvoje znanje ne bo nič koristilo. Če bi ti namreč učitelj naročil, da razvrstiš novce tako, da spredaj in zadaj postaviš najlepše, najslabše pa vmes, ne bi te pa naučil razpoznati razlike med dobrimi in ponarejenimi novci, ne bi bilo od tega nobene koristi.«

»Pri moji veri, tega me res ni naučil, tako da bomo morali kar sami ločiti med dobrimi in slabimi.«

(10) »Zakaj ne bi razmislili,« je delaj Sokrat, »kako bi se zastran njih izognili napakam?«

νίσκος. Οὐκοῦν, ἔφη, εἰ μὲν ἀργύριον δέοι ἀρπάζειν, τοὺς φιλαργυρωτάτους πρώτους καθιστάντες ὀρθῶς ἂν τάττοιμεν; Ἐμοίγε δοκεῖ. Τί δὲ τοὺς κινδυνεύειν μέλλοντας; ἄρα τοὺς φιλοτιμοτάτους προτακτέον; Οὗτοι γοῦν εἰσιν, ἔφη, οἱ ἔνεκα ἐπαίνου κινδυνεύειν ἐθέλοντες, οὐ τοίνυν οὗτοί γε ἄδηλοι, ἀλλ' ἐπιφανεῖς πανταχοῦ ὄντες εὐαίρετοι ἂν εἶεν. 3.1.11. Ἀτάρ, ἔφη, πότερά σε τάττειν μόνον ἐδίδαξεν, ἢ καὶ ὄπη καὶ ὅπως χρηστέον ἐκάστω τῶν ταγμάτων; Οὐ πάνυ, ἔφη. Καὶ μὴν πολλά γ' ἐστὶ πρὸς ἃ οὔτε τάττειν οὔτε ἄγειν ὡσαύτως προσήκει. Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐ διεσαφήνιζε ταῦτα. Νῆ Δί', ἔφη, πάλιν τοίνυν ἐλθὼν ἐπανερώτα· ἂν γὰρ ἐπίστηται καὶ μὴ ἀναιδῆς ἦ, αἰσχυνεῖται ἀργύριον εἰληφῶς ἐνδεᾶ σε ἀποπέμψασθαι.

3.2.1. Ἐντυχῶν δέ ποτε στρατηγεῖν ἡρημένω τω, Τοῦ ἔνεκεν, ἔφη, Ὅμηρον οἶει τὸν Ἀγαμέμνονα προσαγορευῆσαι ποιμένα λαῶν; ἄρα γε ὅτι, ὡσπερ τὸν ποιμένα δεῖ ἐπιμελεῖσθαι, ὅπως σῶαί τε ἔσονται αἱ οἶες καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἔξουσι καί, οὗ ἔνεκα τρέφονται, τοῦτο ἔσται, οὕτω καὶ τὸν στρατηγὸν ἐπιμελεῖσθαι δεῖ, ὅπως σῶοί τε οἱ στρατιῶται ἔσονται καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἔξουσι καί, οὗ ἔνεκα στρατεύονται, τοῦτο ἔσται; στρατεύονται δέ, ἵνα κρατοῦντες τῶν πολεμίων εὐδαιμονέστεροι ᾦσιν. 3.2.2. ἢ τί δήποτε οὕτως ἐπήνεσε τὸν Ἀγαμέμνονα εἰπῶν·

Ἀμφοτέρων, βασιλεύς τ' ἀγαθὸς κρατερός τ' αἰχμητής;
ἄρα γε ὅτι αἰχμητής τε κρατερός ἂν εἶη, οὐκ εἰ μόνος αὐτὸς εὖ ἀγωνίζοιτο πρὸς τοὺς πολεμίους, ἀλλ' εἰ καὶ παντὶ

»Se strinjam,« je odgovoril mladenič.

»No, če bi bilo treba krasti denar, ali ne bi bilo smiselno v ospredje postaviti tiste, ki imajo denar najraje?«

»Po mojem že.«

»Kaj pa, če bi se bilo treba podati v nevarnost? Ali ne bi v sprednje vrste postavili najbolj častihlepnih?«

»Saj so ravno ti zaradi slave pripravljeni tvegati. Sicer pa takšni ljudje niso ravno skriti, pač pa so vsepovsod prav očitni, zato jih ne bi bilo težko izbrati.«

(11) »Kakor koli že,« je nadaljeval Sokrat, »te je učitelj naučil samo razvrščanja enot, ali te je naučil tudi tega, kje in kako uporabiti posamezno enoto?«

»Pravzaprav ne,« je odgovoril mladenič.

»Toda v številnih okoliščinah je treba vojsko razvrščati in voditi na povsem različen način.«

»Pri Zevsu,« je vzkliknil mladenič, »o tem mi ni razložil prav ničesar!«

»Potem pa pojdi nazaj k njemu in ga še sprašuj; če ima znanje in ni povsem brez sramu, mu bo nerodno, da je vzel denar in te pustil od sebe, ne da bi te vsega naučil.«

II.

(1) Nekoč je Sokrat naletel na človeka, ki je bil izvoljen za stratega, in ga vprašal: »Kaj praviš, zakaj Homer imenuje Agamemnona ‚pastir ljudstev‘?⁸¹ Morda zato, ker je pastirjeva skrb, da so njegove ovce na varnem, da imajo hrano in da se uresniči namen, zaradi katerega jih redi – podobno pa naj bi tudi strateg skrbel, da se vojakom nič ne zgodi, da imajo vse potrebščine in da se uresniči namen, zaradi katerega se vojskujejo? Vojskujejo pa se zato, da bi porazili sovražnika in tako povečali svojo srečo. (2) Zakaj je pravzaprav Homer slavil Agamemnona, da je *v enem oboje: on dober je kralj in silen bojevnik*?⁸² Je morda imel v mislih to, da bi Agamem-

81 Homer, *Iliada* 2,254.

82 Homer, *Iliada* 3,179 (prev. A. Sovre).

τῷ στρατοπέδῳ τούτου αἴτιος εἶη, καὶ βασιλεὺς ἀγαθός, οὐκ εἰ μόνον τοῦ ἑαυτοῦ βίου καλῶς προεσθήκοι, ἀλλ' εἰ καὶ ὧν βασιλεύοι, τούτοις εὐδαιμονίας αἴτιος εἶη; 3.2.3. καὶ γὰρ βασιλεὺς αἰρεῖται οὐχ ἵνα ἑαυτοῦ καλῶς ἐπιμελῆται, ἀλλ' ἵνα καὶ οἱ ἐλόμενοι δι' αὐτὸν εὖ πράττωσι· καὶ στρατεύονται δὲ πάντες, ἵνα ὁ βίος αὐτοῖς ὡς βέλτιστος ᾗ, καὶ στρατηγούς αἰροῦνται τούτου ἕνεκα, ἵνα πρὸς τοῦτο αὐτοῖς ἡγεμόνες ᾧσι. 3.2.4. δεῖ οὖν τὸν στρατηγῶντα τοῦτο παρασκευάζειν τοῖς ἐλομένοις αὐτὸν στρατηγόν· καὶ γὰρ οὔτε κάλλιον τούτου ἄλλο ῥάδιον εὑρεῖν οὔτε αἴσχιον τοῦ ἐναντίου. καὶ οὕτως ἐπισκοπῶν τίς εἶη ἀγαθοῦ ἡγεμόνος ἀρετὴ τὰ μὲν ἄλλα περιήρει, κατέλιπε δὲ τὸ εὐδαιμόνας ποιεῖν ὧν ἂν ἡγήται.

3.3.1. Καὶ ἰππαρχεῖν δέ τινη ἡρημένῳ οἶδά ποτε αὐτὸν τοιάδε διαλεχθέντα· Ἐχοῖς ἄν, ἔφη, ὦ νεανία, εἰπεῖν ἡμῖν ὅτου ἕνεκα ἐπεθύμησας ἰππαρχεῖν; οὐ γὰρ δὴ τοῦ πρώτος τῶν ἰπέων ἐλαύνειν· καὶ γὰρ οἱ ἰπποτοξόται τούτου γε ἀξιοῦνται· προελαύνουσι γοῦν καὶ τῶν ἰπάρχων. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦ γνωσθῆναί γε· ἐπεὶ καὶ οἱ μαινόμενοι γε ὑπὸ πάντων γινώσκονται. 3.3.2. Ἀληθές, ἔφη, καὶ τοῦτο λέγεις. Ἀλλ' ἄρα ὅτι τὸ ἰπικὸν οἶει τῇ πόλει βέλτιον ἂν ποιήσας παραδοῦναι καί, εἴ τις χρεια γίγνοιτο ἰπέων, τούτων ἡγούμενος ἀγαθοῦ τινος αἴτιος γενέσθαι τῇ πόλει; Καὶ μάλα, ἔφη. Καὶ ἔστι γε νῆ Δί, ἔφη ὁ Σωκράτης,

non bil silen bojevnik, ne če bi sam pogumno nastopil proti sovražnikom, ampak bi vso svojo vojsko navdahnil za to – in da bi bil dober kralj, ne če bi zgolj dobro umerjal svoje življenje, pač pa bi tudi bil razlog za srečo svojih podložnikov? (3) Kralj namreč ni izbran, da bi lepo skrbel zase, pač pa, da bi tistim, ki so ga izbrali, zaradi njega šlo dobro. Vsi ljudje se vojskujejo, da bi jim zaradi tega bilo v življenju bolje, in prav v ta namen si tudi izbirajo vojskovodje. (4) Naloga stratega je potemtakem to uresničiti v imenu tistih, ki so ga izvolili na položaj; plemenitejše dolžnosti si zlepa ne bi mogli zamisliti – v nasprotnem primeru pa tudi ne sramotnejše.«

Na tak način je torej Sokrat ugotavljal, kaj je krepost dobrega vojskovodje, in izločil vse, razen dolžnosti, da skrbi za srečo tistih, ki jih vodi.

III.

(1) Ob neki priložnosti se je, kolikor vem, Sokrat takole pogovarjal s človekom, izvoljenim na položaj poveljnika konjenice:⁸³ »Bi nam znal povedati, mladenič, zakaj si se odločil postati poveljnik konjenice? Menda ja ne zato, ker si hotel jezdit na čelu konjenice – to namreč počno jezdec lokostrelci, ki jezdijo celo pred poveljnikom konjenice.«

»Res je,« je odvrnil oni.

»Do slave ti menda tudi ni? Konec koncev so tudi norci slavni.«

(2) »Tudi v tem imaš prav.«

»Potem bo najbrž to, da imaš namen izboljšati konjenico in jo takšno vrniti državi, in če se bo pokazala potreba po njej, jo boš vodil in tako za državo storil kaj dobrega.«

»Točno tako.«

»No, to je,« je dejal Sokrat, »čudovita reč, če boš to zmo-

83 Za Ksenofonta je ta pogovor še posebej zanimiva tema; kot avtor je namreč napisal tudi delo z naslovom *O konjeništvu*; o tem gl. Spretno besedo.

καλόν, ἐὰν δύνη ταῦτα ποιῆσαι. ἡ δὲ ἀρχή που ἐφ' ἧς ἦρησαι ἵππων τε καὶ ἀμβατῶν ἐστίν. Ἔστι γὰρ οὖν, ἔφη. 3.3.3. Ἴθι δὴ λέξον ἡμῖν τοῦτο πρῶτον, ὅπως διανοῆ τοὺς ἵππους βελτίους ποιῆσαι. καὶ ὅς, Ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ἔφη, οὐκ ἐμὸν οἶμαι τὸ ἔργον εἶναι, ἀλλὰ ἰδίᾳ ἕκαστον δεῖν τοῦ ἑαυτοῦ ἵππου ἐπιμελεῖσθαι. 3.3.4. Ἐὰν οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, παρέχωνταί σοι τοὺς ἵππους οἱ μὲν οὕτω κακόποδας ἢ κακοσκελεῖς ἢ ἀσθενεῖς, οἱ δὲ οὕτως ἀτρόφους, ὥστε μὴ δύνασθαι ἀκολουθεῖν, οἱ δὲ οὕτως ἀναγώγους ὥστε μὴ μένειν ὅπου ἂν σὺ τάξης, οἱ δὲ οὕτω λακτιστὰς ὥστε μηδὲ τάξει δυνατὸν εἶναι, τί σοι τοῦ ἵππικοῦ ὄφελος ἔσται; ἢ πῶς δυνήσῃ τοιούτων ἡγούμενος ἀγαθόν τι ποιῆσαι τὴν πόλιν; καὶ ὅς, Ἀλλὰ καλῶς τε λέγεις, ἔφη, καὶ πειράσομαι τῶν ἵππων εἰς τὸ δυνατὸν ἐπιμελεῖσθαι. 3.3.5. Τί δέ; τοὺς ἵππέας οὐκ ἐπιχειρήσεις, ἔφη, βελτίονας ποιῆσαι; Ἐγωγ', ἔφη. Οὐκοῦν πρῶτον μὲν ἀναβατικωτέρους ἐπὶ τοὺς ἵππους ποιήσεις [αὐτούς]; Δεῖ γοῦν, ἔφη· καὶ γὰρ εἴ τις αὐτῶν καταπέσοι, μᾶλλον ἂν οὕτω σφύζοιτο. 3.3.6. Τί γάρ; ἐὰν που κινδυνεύειν δέη, πότερον ἐπάγειν τοὺς πολεμίους ἐπὶ τὴν ἄμμον κελεύσεις, ἔνθαπερ εἰώθατε ἵππεύειν, ἢ πειράσῃ τὰς μελέτας ἐν τοιούτοις ποιεῖσθαι χωρίοις ἐν οἷοιςπερ οἱ πόλεμοι γίνονται; Βέλτιον γοῦν, ἔφη. 3.3.7. Τί γάρ; τοῦ βάλλειν ὡς πλείστους ἀπὸ τῶν ἵππων ἐπιμελείαν τινα ποιήσῃ; Βέλτιον γοῦν, ἔφη, καὶ τοῦτο. Θήγειν δὲ τὰς ψυχὰς τῶν ἵπέων καὶ ἐξοργίζειν πρὸς τοὺς πολεμίους, ἄπερ ἀλκιμωτέρους ποιεῖ, διανενοή-

gel. Pod tvojim poveljstvom, za katerega si bil imenovan, so najbrž konji in jezdec?«

»Da, tako je.«

(3) »Daj, torej, povej nam najprej, kako nameravaš izboljšati konje?«

In oni: »To pa po mojem ni moj posel. Vsakdo mora sam skrbeti za svojega konja.«

(4) »Kaj meniš, kaj bo s tvojo konjenico, če boš odkril, da ima kdo od tvojih podrejenih tako šepavega ali tako mršavega in podhranjenega konja, da ne bo mogel slediti ostalim – ali če boš ugotovil, da ima kdo tako nevodljivega konja, da ne bo mogel obstati na svojem mestu, ali celo tako rita-stega, da se sploh ne bo pustil nikamor razporediti? Bo od nje kaka korist? Le kako boš lahko na čelu takšne konjenice pomagal državi?«

»Prav imaš,« je odvrnil oni. »Skušal bom po svojih močeh skrbeti za konje.«

(5) »Kaj pa jezdec? Boš skušal izboljšati tudi te?«

»Prav gotovo.«

»Najbrž boš najprej izboljšal njihovo sposobnost, da zajahajo konja?«

»Da, to bo potrebno; če bi namreč kdo od njih padel, bi imel tako več možnosti, da se mu nič ne zgodi.«

(6) »Kaj pa, če bo kazalo na spopad? Boš ukazal konjenikom, naj sovražnika zvabijo na peščeno zemljišče, kjer ste vajeni jezdit? Ali pa boš raje skušal izvajati vaje v pokrajini takšne vrste, kjer navadno potekajo spopadi?«

(7) »To slednje bi bilo boljše.«

»Se boš posvetil tudi temu, da bodo jezdec s konjskega hrbta zalučali kar največ strelc?«

»Tudi to,« se je glasil odgovor, »bi bilo zelo pametno.«

»Si imel namen tudi hrabriti svoje konjenike – izostriti njihovega duha in jih navdušiti za boj proti sovražniku?«

»Na to sicer nisem mislil, bom pa zdaj poskusil.«

(8) »Si že kaj razmislil o tem, kako bi jih pripravil do

σαι; Εἰ δὲ μή, ἀλλὰ νῦν γε πειράσομαι, ἔφη. 3.3.8. Ὅπως δέ σοι πείθονται οἱ ἵππεῖς πεφρόντικάς τι; ἄνευ γὰρ δὴ τούτου οὔτε ἵππων οὔτε ἵππέων ἀγαθῶν καὶ ἀλκίμων οὐδὲν ὄφελος. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη· ἀλλὰ πῶς ἂν τις μάλιστα, ὦ Σώκρατες, ἐπὶ τοῦτο αὐτοὺς προτρέψαιο; 3.3.9. Ἐκεῖνο μὲν δήπου οἶσθα, ὅτι ἐν παντὶ πράγματι οἱ ἄνθρωποι τούτοις μάλιστα ἐθέλουσι πείθεσθαι οὓς ἂν ἠγῶνται βελτίστους εἶναι. καὶ γὰρ ἐν νόσῳ, ὃν ἂν ἠγῶνται ἰατρικώτατον εἶναι, τούτῳ μάλιστα πείθονται, καὶ ἐν πλοίῳ [οἱ πλέοντες], ὃν ἂν κυβερνητικώτατον, καὶ ἐν γεωργίᾳ, ὃν ἂν γεωργικώτατον. Καὶ μάλα, ἔφη. Οὐκοῦν εἰκός, ἔφη, καὶ ἐν ἵππικῇ, ὃς ἂν μάλιστα εἰδῶς φαίνεται ἃ δεῖ ποιεῖν, τούτῳ μάλιστα ἐθέλειν τοὺς ἄλλους πείθεσθαι. 3.3.10. Ἐὰν οὖν, ἔφη, ἐγώ, ὦ Σώκρατες, βέλτιστος ὢν αὐτῶν δηλὸς ὦ, ἀρκέσει μοι τοῦτο εἰς τὸ πείθεσθαι αὐτοὺς ἐμοί; Ἐὰν γε πρὸς τούτῳ, ἔφη, διδάξης αὐτοὺς ὡς τὸ πείθεσθαι σοι κάλλιον τε καὶ σωτηριώτερον αὐτοῖς ἔσται. Πῶς οὖν, ἔφη, τοῦτο διδάξω; Πολὺ νῆ Δί, ἔφη, ῥᾶον ἢ εἰ σοι δεοὶ διδάσκειν ὡς τὰ κακὰ τῶν ἀγαθῶν ἀμείνω καὶ λυσιτελέστερά ἐστι. 3.3.11. Λέγεις, ἔφη, σὺ τὸν ἵππαρχον πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπιμελεῖσθαι δεῖν καὶ τοῦ λέγειν δύνασθαι; Σὺ δ' ὦου, ἔφη, χρῆναι σιωπῇ ἵππαρχεῖν; ἢ οὐκ ἐντεθύμησαι ὅτι, ὅσα τε νόμῳ μεμαθήκαμεν κάλλιστα ὄντα, δι' ὧν γε ζῆν ἐπιστάμεθα, ταῦτα πάντα διὰ λόγου ἐμάθομεν, καὶ εἴ τι ἄλλο καλὸν μανθάνει τις μάθημα, διὰ λόγου μανθάνει, καὶ οἱ ἄριστα διδάσκοντες μάλιστα λόγῳ χρῶνται καὶ οἱ τὰ σπουδαιότατα μάλιστα ἐπιστάμενοι κάλλιστα διαλέγονται; 3.3.12. ἢ τόδε οὐκ ἐντεθύμησαι, ὡς, ὅταν γε χορὸς εἷς ἐκ τῆσδε τῆς πόλεως γίγνηται, ὥσπερ (ὁ) εἰς Δήλον πεμπόμενος, οὐδεὶς ἄλλοθεν οὐδαμῶθεν τούτῳ ἐφάμιλλος γίγνεται

poslušnosti? Brez tega si ne z dobrimi konji ne z dobrimi jezdecami ne boš mogel kaj prida pomagati.«

»Prav imaš, Sokrat; toda kako naj jih človek pripravi do tega?«

(9) »Morda že veš, da v pri vsaki stvari ljudje najraje ubogajo tiste, ki jih imajo za najboljše. V primeru bolezni najprej poslušajo človeka, ki ga imajo za najbolj izvedenega v zdravstvu; pri plovbi najbolj zaupajo najbolj izkušenemu krmarju; pri poljedelstvu največ zaupanja uživa domnevno najbolj izkušeni poljedelec.«

»Seveda vem.«

»Se ti torej ne zdi smiselno,« je nadaljeval Sokrat, »da tudi v primeru konjenišva ljudje najraje ubogajo tistega, ki očitno najbolj ve, kako se stvarjem streže?«

(10) »Potemtakem bo za to, da dosežem spoštovanje svojih konjenikov, zadoščalo to, da se pred njimi dokažem kot najsposobnejši med njimi?«

»Da, če jim poleg tega pokažeš tudi, da jim je v čast in korist, če ti bodo poslušni.«

»Kako pa naj jim to pokažem?«

»Pri moji veri, dosti laže, kot pa če bi jih moral prepričati, da so neprimerna dejanja boljša in da se bolj izplačajo kot pa zgledno vedenje.«

(11) »Praviš torej, da bi moral poveljnik konjenice poleg vsega ostalega paziti tudi na omikano govorico?«

»Saj menda nisi mislil, da moraš poveljevati v tišini? Še nisi ugotovil, da se vsega najlepšega, kar poznamo iz izročila, se pravi vsega tistega, kar nam pomaga skozi življenje, naučimo prav s pomočjo besed? Skozi govorico smo deležni prav vsakega lepega spoznanja; vsi najboljši učitelji se močno zanašajo na pogovor in ljudje, ki imajo največ znanja o najpomembnejših rečeh, se v govoru najbolj odlikujejo. (12) Si morda že opazil, da se ob priložnostih, ko v mestu sestavimo zbor, kakor je denimo tisti, ki ga pošljemo na Delos,⁸⁴

84 Delos je bil že od 8. stol. pr. Kr. prizorišče praznika na čast bogu

οὐδὲ εὐανδρία ἐν ἄλλῃ πόλει ὁμοία τῇ ἐνθάδε συνάγεται; 3.3.13. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. Ἀλλὰ μὴν οὔτε εὐφωνία τοσοῦτον διαφέρουσιν Ἀθηναῖοι τῶν ἄλλων οὔτε σωμάτων μεγέθει καὶ ῥώμῃ, ὅσον φιλοτιμία, ἥπερ μάλιστα παροξύνει πρὸς τὰ καλὰ καὶ ἔντιμα. Ἀληθές, ἔφη, καὶ τοῦτο. 3.3.14. Οὐκοῦν οἶει, ἔφη, καὶ τοῦ ἵππικοῦ τοῦ ἐνθάδε εἴ τις ἐπιμεληθείη, ὡς πολὺ ἂν καὶ τούτῳ διενέγκοιεν τῶν ἄλλων ὄπλων τε καὶ ἵππων παρασκευῆ καὶ εὐταξία καὶ τῷ ἐτοιμῶς κινδυνεύειν πρὸς τοὺς πολεμίους, εἰ νομίσειαν ταῦτα ποιοῦντες ἐπαίνου καὶ τιμῆς τεύξεσθαι; 3.3.15. Εἰκός γε, ἔφη. Μὴ τοίνυν ὄκνει, ἔφη, ἀλλὰ πειρῶ τοὺς ἄνδρας ἐπὶ ταῦτα προτρέπειν, ἀφ' ὧν αὐτός τε ὠφελήσῃ καὶ οἱ ἄλλοι πολῖται διὰ σέ. Ἀλλὰ νῆ Δία πειράσομαι, ἔφη.

3.4.1. Ἰδὼν δέ ποτε Νικομαχίδην ἐξ ἀρχαιρεσιῶν ἀπιόντα ἤρετο· Τίνες, ὦ Νικομαχίδη, στρατηγοὶ ἤρηνται; καὶ ὅς, Οὐ γάρ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τοιοῦτοὶ εἰσιν Ἀθηναῖοι, ὥστε ἐμὲ μὲν οὐχ εἶλοντο, ὅς ἐκ καταλόγου στρατευόμενος κατατέτριμμαι καὶ λοχαγῶν καὶ ταξιαρχῶν καὶ τραύματα ὑπὸ τῶν πολεμίων τοσαῦτα ἔχω – ἅμα δὲ [καὶ] τὰς οὐλὰς τῶν τραυμάτων ἀπογυμνούμενος ἐπεδείκνυεν – Ἀντισθένη δὲ, ἔφη, εἶλοντο τὸν οὔτε ὀπλίτην πώποτε στρατευσάμενον ἐν τε τοῖς ἵππευσιν οὐδὲν περιβλεπτον ποιήσαντα ἐπιστάμενόν τε ἄλλο οὐδὲν ἢ χρήματα συλλέγειν; 3.4.2. Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, τοῦτο μὲν ἀγαθόν, εἴ γε τοῖς στρατιώταις

z našim ne more kosati noben zbor od nikoder drugod in da našim možem nikjer ne najdejo enakih?«

(13) »Res je, kar praviš.«

»Toda Atenci se od ostalih ne ločijo toliko po blagovčni ubranosti, pa po telesni višini in moči, kolikor jih prekašajo v želji po časteh, ki človeka najbolj spodbuja k lepemu in častnemu vedenju.«

»Tudi to je res.«

(14) »Se ti ne zdi potemtakem,« je dejal Sokrat, »da bi se tudi naša konjenica, če bi se ji kdo skrbno posvetil, pred ostalimi odlikovala v oborožitvi in konjih in da bi jih prekašala v disciplini ter neustrašnosti pred sovražnikom, če bi konjeniki menili, da si bodo s tem pridobili čast in slavo?«

(15) »Prav verjetno.«

»Potem pa kar pogumno,« je dejal Sokrat. »Skušaj može navdušiti za vse tisto, kar bo v korist tebi in posledično vsem državljanom.«

»Pri Zevsu,« je odgovoril oni, »prav res bom poskusil!«

IV.

(1) Nekoč je Sokrat srečal Nikomahida, ko se je ta ravno vračal z volitev, in ga vprašal: »Kdo vse je bil izvoljen na položaj stratega, Nikomahid?«⁸⁵

Slednji je odgovoril: »Sokrat, Atenci, kakršni so, niso izvolili mene, ki sem v vojaški službi že vse od vpoklica in imam za seboj vojaško kariero, poleg tega pa sem v bojih dobil že toliko ran,« – vtem je razgalil in pokazal brazgotine od bojnih ran –, »pač pa so izvolili Antistena, ki se ni še nikoli boril kot hoplit, v konjenici pa se ni nič kaj posebej izkazal; pravzaprav ne zna ničesar drugega kot grabiti vkup denar.«

(2) »Toda ali ni to nekaj dobrega,« je vprašal Sokrat, »če

Apolonu; Atenci so vsako leto na Delos poslali ladjo s posebnim spremstvom. Do 6. stol. je praznovanje zamrlo, a so ga Atenci l. 426 znova oživili in ga nato obhajali vsakih pet let.

85 V Atenah so na položaj stratega vsako leto izvolili deset posameznikov.

ίκανός ἔσται τὰ ἐπιτήδεια πορίζειν; Καὶ γὰρ οἱ ἔμποροι, ἔφη ὁ Νικομαχίδης, χρήματα συλλέγειν ἱκανοὶ εἰσιν. ἀλλ' οὐχ ἔνεκα τούτου καὶ στρατηγεῖν δύναιντ' ἄν. 3.4.3. καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη· Ἀλλὰ καὶ φιλόνομος Ἀντισθένης ἔστιν, ὁ στρατηγῶ προσεῖναι ἐπιτήδειόν ἐστιν· οὐχ ὄρας ὅτι καὶ ὁσάκις κεχορήγηκε πᾶσι τοῖς χοροῖς νενίκηκε; Μὰ Δί', ἔφη ὁ Νικομαχίδης, ἀλλ' οὐδὲν ὁμοίον ἐστὶ χοροῦ τε καὶ στρατεύματος προσεῖναι. 3.4.4. Καὶ μήν, ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐδὲ ὦδης γε ὁ Ἀντισθένης οὐδὲ χορῶν διδασκαλίας ἔμπειρος ὢν ὅμως ἐγένετο ἱκανὸς εὐρεῖν τοὺς κρατίστους ταῦτα. Καὶ ἐν τῇ στρατηγίᾳ οὖν, ἔφη ὁ Νικομαχίδης, ἄλλους μὲν εὐρήσει τοὺς τάξοντας ἀνθ' ἑαυτοῦ, ἄλλους δὲ τοὺς μαχουμένους. 3.4.5. Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐάν γε καὶ ἐν τοῖς πολεμικοῖς τοὺς κρατίστους, ὥσπερ ἐν τοῖς χορικοῖς, ἐξευρίσκητε καὶ προαιρηῆται, εἰκότως ἂν καὶ τούτου νικηφόρος εἴη· καὶ δαπανᾷ δ' αὐτὸν εἰκὸς μᾶλλον ἂν ἐθέλειν εἰς τὴν σὺν ὅλῃ τῇ πόλει τῶν πολεμικῶν νίκην ἢ εἰς τὴν σὺν τῇ φυλῇ τῶν χορικῶν. 3.4.6. Λέγεις σύ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὡς τοῦ αὐτοῦ ἀνδρός ἐστὶ χορηγεῖν τε καλῶς καὶ στρατηγεῖν; Λέγω ἔγωγ', ἔφη, ὡς, ὅτου ἂν τις προστατεύη, ἐὰν γινώσκη τε ὦν δεῖ καὶ ταῦτα πορίζεσθαι δύνηται, ἀγαθὸς ἂν εἴη προστατῆς, εἴτε χοροῦ εἴτε οἴκου εἴτε πόλεως εἴτε στρατεύματος προστατεύοι. 3.4.7. καὶ ὁ Νικομαχίδης, Μὰ Δί', ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὐκ ἂν ποτε ὦμην ἐγὼ σοῦ ἀκοῦσαι ὡς οἱ ἀγαθοὶ οἰκονόμοι ἀγαθοὶ στρατηγοὶ ἂν εἶεν. Ἴθι δὴ, ἔφη, ἐξετάσω-

bo sposoben vojakom priskrbeti vse potrebščine?»

»Tudi trgovci znajo spravljati skupaj denar, pa zaradi tega še niso sposobni tudi vodenja vojske,« je odvrnil Nikomahid.

(3) Sokrat je na to dejal: »Vendar pa je Antisten zelo tekmovalen, kar je pomembna lastnost stratega. Saj vidiš, da kot horeg⁸⁶ vsakokrat zmaga s svojim zborom.«

»Pri moji veri,« je ugovarjal Nikomahid, »vodenje zbora vendar ni isto kot vodenje vojske.«

(4) »Že res, toda Antisten ni bil deležen nobenega uka ne v petju ne v vodenju zborov, pa je kljub temu dokazal, da je sposoben najti najboljše ljudi na tem področju.«

»Saj, in tudi kot strateg bo našel ljudi, ki bodo izvajali taktične operacije in se bojevali namesto njega,« je dejal Nikomahid.

(5) »No, če bo tako kot pri vodenju zbora tudi za vojaške potrebe iskal ter izbiral najboljše ljudi,« je pripomnil Sokrat, »je precej verjetno, da bo tudi v tem primeru znal zagotoviti zmago. Sploh pa bo najbrž za vojaško zmago v imenu vse države pripravljen zapraviti še več, kot je zapravil za pripravo zbora v imenu svoje file.«⁸⁷

(6) »Sokrat, ti torej praviš, da lahko isti človek dobro opravlja horegijo in enako dobro vodi vojsko?«

»Pravim le,« je dejal Sokrat, »da lahko človek na položaju prav dobro opravi svoje delo, če ve, kaj potrebuje in zna to tudi dobiti – ne glede na to, ali vodi zbor, posestvo, državo ali vojsko.«

(7) Na to Nikomahid: »Pri moji veri, Sokrat, nisem si mislil, da te bom kdaj slišal reči, da bi lahko dobri gospodarji postali tudi dobri strategji.«

»No, pa poglejva po vrsti, kakšne so njune naloge, je

86 Horegija je bila ena od liturgij, tj. javnih služb; pri tej javni službi je šlo za poravnavo stroškov za zbor pri različnih dramskih prireditvah.

87 Fila je prvotno skupina, ki temelji na krvnem sorodstvu; v Atenah so po Klejstenovih reformah v poznem 6. stol. pr. Kr. razpustili stare file in ustanovili deset novih, utemeljnih na posameznih okrajih.

μεν τὰ ἔργα ἑκατέρου αὐτῶν, ἵνα εἰδῶμεν πότερον τὰ αὐτὰ ἐστὶν ἢ διαφέρει τι. Πάνυ γε, ἔφη. 3.4.8. Οὐκοῦν, ἔφη, τὸ μὲν τοὺς ἀρχομένους κατηκόους τε καὶ εὐπειθεῖς ἑαυτοῖς παρασκευάζειν ἀμφοτέρων ἐστὶν ἔργον; Καὶ μάλα, ἔφη. Τί δέ; τὸ προστάττειν ἕκαστα τοῖς ἐπιτηδείοις πράττειν; Καὶ τοῦτ', ἔφη. Καὶ μὴν τὸ τοὺς κακοὺς κολάζειν καὶ τοὺς ἀγαθοὺς τιμᾶν ἀμφοτέροις οἶμαι προσήκειν. 3.4.9. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Τὸ δὲ τοὺς ὑπηκόους εὐμενεῖς ποιεῖσθαι πῶς οὐ καλὸν ἀμφοτέροις; Καὶ τοῦτ', ἔφη. Συμμάχους δὲ καὶ βοηθοὺς προσάγεσθαι δοκεῖ σοι συμφέρειν ἀμφοτέροις ἢ οὐ; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Ἀλλὰ φυλακτικούς τῶν ὄντων οὐκ ἀμφοτέρους εἶναι προσήκει; Σφόδρα γ', ἔφη. Οὐκοῦν καὶ ἐπιμελεῖς καὶ φιλοπόνους ἀμφοτέρους εἶναι προσήκει περὶ τὰ αὐτῶν ἔργα; 3.4.10. Ταῦτα μὲν, ἔφη, πάντα ὁμοίως ἀμφοτέρων ἐστὶν· ἀλλὰ τὸ μάχεσθαι οὐκέτι ἀμφοτέρων. Ἄλλ' ἐχθροὶ γέ τοι ἀμφοτέροις γίνονται; Καὶ μάλα, ἔφη, τοῦτό γε. Οὐκοῦν τὸ περιγενέσθαι τούτων ἀμφοτέροις συμφέρει; 3.4.11. Πάνυ γ', ἔφη· ἀλλ' ἐκεῖνο παρής, ἂν δέη μάχεσθαι, τί ὠφελήσει ἢ οἰκονομική; Ἐνταῦθα δήπου καὶ πλεῖστον, ἔφη· ὁ γὰρ ἀγαθὸς οἰκονόμος, εἰδὼς ὅτι οὐδὲν οὕτω λυσιτελές τε καὶ κερδαλέον ἐστίν, ὡς τὸ μαχόμενον τοὺς

dejal Sokrat, »da bova videla, ali gre za iste ali popolnoma različne stvari.«⁸⁸

»Prav.«

(8) »Ali ni naloga obeh, da pri svojih podrejenih dosežeta poslušnost in pokornost?«

»Točno tako.«

»Kaj pa, da posamezne naloge razdeli primernim ljudem?«

»Tudi.«

»In po mojem je naloga obeh tudi, da malopridneže kaznujeta, koristne ljudi pa pohvalita.«

(9) »Da, to povsem drži.«

»In prav gotovo je za oba dobro, da si zagotovita naklonjenost podrejenih.«

»Res je.«

»Kaj misliš, so jima zavezniki in sodelavci v pomoč ali ne?«

»Prav gotovo so jima v pomoč.«

»In prav je, da oba pazita na svoje imetje.«

»Seveda.«

»In ali ne bi morala biti oba pri svojem delu skrbna ter marljiva?«

(10) »Vse to v celoti velja za oba poklica, ne pa tudi to, da se bojujeta.«

»Toda oba imata sovražnike.«

»Res je.«

»Ali ni za oba pomembno, da jih premagata?«

(11) »Seveda, toda na nekaj pozabljaš: če pride do tega, da se je treba bojevati, ne bo od gospodarskega znanja nobene koristi.«

88 Iz pogovora je moč razumeti, da Sokrat delo stratega razume kot nekaj priučenega, za kar ni treba posebne teoretske podlage oz. specialističnega znanja, poleg tega pa še praktičnih izkušenj; težko je verjeti, da bi Sokrat, ki je vojaške izkušnje v resnici imel in se je kot vojak tudi izkazal, kaj takega zares verjel. Omeniti pa je treba, da si je ravno Ksenofont svoje vojaške izkušnje nabral na opisani način, predvsem kot član najemniške vojske na odpravi Kira mlajšega proti njegovemu bratu, perzijskemu kralju Artakserksu.

πολεμίους νικᾶν, οὐδὲ οὕτως ἀλυσιτελές τε καὶ ζημιῶδες, ὡς τὸ ἠττᾶσθαι, προθύμως μὲν τὰ πρὸς τὸ νικᾶν συμφέροντα ζητήσῃ καὶ παρασκευάζεται, ἐπιμελῶς δὲ τὰ πρὸς τὸ ἠττᾶσθαι φέροντα σκέψεται καὶ φυλάσσεται, ἐνεργῶς δ' ἂν τὴν παρασκευὴν ὁρᾷ νικητικὴν οὖσαν, μαχεῖται, οὐχ ἥκιστα δὲ τούτων, ἐὰν ἀπαρασκευος ᾖ, φυλάσσεται συνάπτειν μάχην.

3.4.12. μὴ καταφρόνει, ἔφη, ὦ Νικομαχίδη, τῶν οἰκονομικῶν ἀνδρῶν· ἢ γὰρ τῶν ἰδίων ἐπιμέλεια πλήθει μόνον διαφέρει τῆς τῶν κοινῶν, τὰ δὲ ἄλλα παραπλήσια ἔχει, [τὸ μέγιστον, ὅτι οὔτε ἄνευ ἀνθρώπων οὐδετέρα γίγνεται οὔτε δι' ἄλλων μὲν ἀνθρώπων τὰ ἴδια πράττεται, δι' ἄλλων δὲ τὰ κοινά]· οὐ γὰρ ἄλλοις τισὶν ἀνθρώποις οἱ τῶν κοινῶν ἐπιμελόμενοι χρῶνται ἢ οἷσπερ (οἱ) τὰ ἴδια οἰκονομοῦντες· οἷς οἱ ἐπιστάμενοι χρῆσθαι καὶ τὰ ἴδια καὶ τὰ κοινὰ καλῶς πράττουσιν, οἱ δὲ μὴ ἐπιστάμενοι ἀμφοτέρωθι πλημμελοῦσι.

3.5.1. Περικλεῖ δέ ποτε τῷ τοῦ πάνυ Περικλέους υἱῷ δι-
αλεγόμενος, Ἐγώ τοι, ἔφη, ὦ Περικλεῖς, ἐλπίδα ἔχω σοῦ
στρατηγήσαντος ἀμείνω τε καὶ ἐνδοξοτέραν τὴν πόλιν εἰς
τὰ πολεμικὰ ἔσεσθαι καὶ τῶν πολεμίων κρατήσῃν. καὶ ὁ
Περικλῆς, Βουλοίμην ἂν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἂ λέγεις· ὅπως
δὲ ταῦτα γένοιτ' ἂν, οὐ δύναμαι γινῶναι. Βούλει οὖν, ἔφη ὁ
Σωκράτης, διαλογιζόμενοι περὶ αὐτῶν ἐπισκοπῶμεν ὅπου

»Pač, še veliko koristi bo od njega,« je odvrnil Sokrat. »Dober gospodar bo namreč dobro vedel, da ni nič tako koristnega in dobičkonosnega kakor zmaga nad sovražniki in nič tako pogubnega in škodljivega kakor poraz, zato se bo z vso vnemo lotil priprav in iskanja vsega potrebnega za zmago, obenem pa bo skrbno pazil na vse dejavnike, ki vodijo v poraz. Če bo videl, da njegove priprave obetajo zmago, se bo srčno boril, če pa bo – in to ni nepomembno – nepripravljen, se bo izognil spopadu. (12) Nikar ne zaničuj posestnikov, Nikomahid. Razlika med skrbjo za zasebne oziroma za javne zadeve je zgolj v njihovem obsegu; v ostalih pogledih gre za zelo podobni vrsti skrbi, še posebej v tem smislu, da se v nobenem primeru nič ne zgodi brez ljudi in da za javne oziroma zasebne zadeve skrbijo enaki ljudje – saj vendar ljudje na javnih položajih ne zaposlujejo drugačnih ljudi kot tisti, ki upravljajo svoja posestva. Tisti, ki znajo ravnati z ljudmi, so uspešni tako pri zasebnih kot tudi javnih zadevah, tistim pa, ki tega ne znajo, v obeh primerih spodleti.«

V.

(1) Ob neki priložnosti je Sokrat govoril s Periklom,⁸⁹ sinom slavnega Perikla: »Perikles, gojim upanje, da bo naša država, če boš zasedel položaj stratega, postala boljša v vojaških zadevah in bolj ugledna, ter da bo porazila sovražnike.«

Perikles je odvrnil: »Želim si, da bi bilo, kakor praviš, Sokrat – ne morem pa vedeti, kako bi se to lahko zgodilo.«

»Bi rad, da pretreseva zadevo in ugotoviva, kako bi bilo to mogoče?«

»Prav rad.«

(2) »Saj veš, da ni Atencev po številu nič manj kot Bojotijcev?«⁹⁰

89 Perikles ml., ki je bil l. 406 pr. Kr. izvoljen za stratega in bil tudi eden od obtoženih po bitki pri Arginuzah.

90 Bojotija z glavnim mestom Tebe, ki leži severozahodno od Atike, je

ἤδη τὸ δυνατόν ἐστι; 3.5.2. Βούλομαι, ἔφη. Οὐκοῦν οἶσθα, ἔφη, ὅτι πλήθει μὲν οὐδὲν μείους εἰσὶν Ἀθηναῖοι Βοιωτῶν; Οἶδα γάρ, ἔφη. Σώματα δὲ ἀγαθὰ καὶ καλὰ πότερον ἐκ Βοιωτῶν οἶει πλείω ἢ ἐκλεχθῆναι ἢ ἐξ Ἀθηνῶν; Οὐδὲ ταύτη μοι δοκοῦσι λείπεσθαι. Εὐμενεστέρους δὲ ποτέρους ἑαυτοῖς εἶναι νομίζεις; Ἀθηναίους ἔγωγε· Βοιωτῶν μὲν γὰρ πολλοὶ πλεονεκτούμενοι ὑπὸ Θηβαίων δυσμενῶς αὐτοῖς ἔχουσι, Ἀθήνησι δὲ οὐδὲν ὀρῶ τοιοῦτον. 3.5.3. Ἄλλα μὴν φιλοτιμώτατοί γε καὶ φιλοφρονέστατοί πάντων εἰσὶν· ἅπερ οὐχ ἥκιστα παροξύνει κινδυνεύειν ὑπὲρ εὐδοξίας τε καὶ πατρίδος. Οὐδὲ ἐν τούτοις Ἀθηναῖοι μεμπτοί. Καὶ μὴν προγόνων γε καλὰ ἔργα οὐκ ἔστιν οἷς μείζω καὶ πλείω ὑπάρχει ἢ Ἀθηναίους· ὧ πολλοὶ ἐπαιρόμενοι προτρέπονται τε ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι καὶ ἄλκιμοι γίγνεσθαι. 3.5.4. Ταῦτα μὲν ἀληθῆ λέγεις πάντα, ὧ Σώκρατες· ἀλλ' ὀρᾶς, ὅτι, ἀφ' οὗ ἢ τε σὺν Τολμίδῃ τῶν χιλίων ἐν Λεβαδείᾳ συμφορὰ ἐγένετο καὶ ἡ μεθ' Ἴπποκράτους ἐπὶ Δηλίῳ, ἐκ τούτων τεταπεινῶται μὲν ἡ τῶν Ἀθηναίων δόξα πρὸς τοὺς Βοιωτούς, ἐπῆρται δὲ τὸ τῶν Θηβαίων φρόνημα πρὸς τοὺς Ἀθηναίους· ὥστε Βοιωτοὶ μὲν, οἱ πρόσθεν οὐδ' ἐν τῇ ἑαυτῶν τολμῶντες Ἀθηναίοις ἄνευ Λακεδαιμονίων τε καὶ τῶν ἄλλων Πελοποννησίων ἀντιτάττεσθαι, νῦν ἀπειλοῦσιν αὐτοὶ καθ' αὐτοὺς ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ἀττικὴν, Ἀθηναῖοι δέ, οἱ πρότερον [ὅτε Βοιωτοὶ μόνοι ἐγένοντο] πορθοῦντες τὴν Βοιωτίαν, φοβοῦνται μὴ Βοιωτοὶ δηρώσωσι τὴν Ἀττικὴν. 3.5.5. καὶ ὁ Σωκράτης, Ἄλλ' αἰσθάνομαι μὲν, ἔφη, ταῦτα οὕτως ἔχοντα· δοκεῖ δέ μοι ἀνδρὶ ἀγαθῷ ἄρχοντι νῦν εὐαρεστοτέρως διακεῖσθαι ἢ πό-

»Seveda vem.«

»Misliš, da bi bilo pri Bojotijcih najti več telesne lepote in čvrstosti kot pri Atencih?«

»Mislim, da tudi v tem pogledu nič ne zaostajamo.«

»In kdo je po tvojem mnenju bolj enoten?«

»Atenci, seveda. Številni Bojotijci se srdijo na Tebance, ker se čutijo ogoljufane, med Atenci pa tega ni opaziti.«⁹¹

(3) »Pa tudi dosti več je Atencem do časti in bolj ponosni so kot drugi, to pa ni zanemarljiva spodbuda, ko se je treba podati v nevarnost za čast in domovino.«

»Tudi v tem pogledu ni Atencem mogoče ničesar očitati.«

»No, in nihče se ne more pohvaliti z bolj imenitnimi in številnimi dejanji prednikov kakor Atenci; ta dejanja so mnogim navdih, da sežejo po slavi in dokažejo svoj pogum.«

(4) »Vse to je popolnoma res, Sokrat. Vendar pa lahko vidiš, da vse od poraza Tolmida in njegovih tisoč pri Lebedeji ter Hipokratovega poraza pri Deliju⁹² Atenci uživajo nižji ugled v primerjavi z Bojotijci, medtem ko samozavest Tebancev napram Atencem vztrajno raste, tako da zdaj Bojotijci, ki si prej niti na lastnih tleh niso upali spopasti z Atenci brez pomoči Lakedajmoncev in drugih Peloponežanov, pretijo, da bodo kar sami vpadli v Atiko. Atenci pa, ki so včasih sami plenili po Bojotiji, se zdaj bojijo, da bodo Bojotijci oplenili Atiko.«

(5) Sokrat je na to dejal: »Vem, da je tako. Zdi pa se mi tudi, da je vzdušje v državi trenutno zelo primerno za dobrrega poveljnika. Iz samozavesti se namreč rodi površnost,

bila tradicionalen sovražnik Aten.

91 Za razliko od Atike Bojotija ni bila centralistično organizirana, pač pa je bila urejena kot zveza posameznih mest.

92 Spopad pri Lebedeji se je zgodil l. 447 pr. Kr., spopad pri Deliju, ki se ga je udeležil tudi Sokrat, pa 424 pr. Kr. Atenci so bili v obeh spopadih strahovito poraženi; o anahronizmu v tem odlomku glej spremno besedo.

λις. τὸ μὲν γὰρ θάρσος ἀμέλειάν τε καὶ ῥαθυμίαν καὶ ἀπει-
θειαν ἐμβάλλει, ὁ δὲ φόβος προσεκτικωτέρους τε καὶ εὐπει-
θεστέρους καὶ εὐτακτοτέρους ποιεῖ. 3.5.6. τεκμήριο δ' ἄν
τοῦτο καὶ ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς ναυσίν· ὅταν μὲν γὰρ δήπου
μηδὲν φοβῶνται, μεστοὶ εἰσιν ἀταξίας· ἔστ' ἄν δὲ ἡ χειμῶνα
ἢ πολεμίους δεισῶσιν, οὐ μόνον τὰ κελευόμενα πάντα
ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ σιγῶσι καταδοκοῦντες τὰ προσταχθη-
σόμενα, ὥσπερ χορευταί. 3.5.7. Ἀλλὰ μὴν, ἔφη ὁ Περικλῆς,
εἴ γε νῦν μάλιστα πείθονται, ὥρα ἄν εἴη λέγειν, πῶς ἄν
αὐτοὺς προτρεψαίμεθα πάλιν ἀνερασθῆναι τῆς ἀρχαίας
ἀρετῆς τε καὶ εὐκλείας καὶ εὐδαιμονίας. 3.5.8. Οὐκοῦν, ἔφη
ὁ Σωκράτης, εἰ μὲν ἐβουλόμεθα χρημάτων αὐτοὺς ὦν οἱ
ἄλλοι εἶχον ἀντιποιεῖσθαι, ἀποδεικνύντες αὐτοῖς ταῦτα
πατρῴα τε ὄντα καὶ προσήκοντα μάλιστ' ἄν οὕτως αὐτοὺς
ἐξωρμῶμεν ἀντέχεσθαι τούτων· ἐπεὶ δὲ τοῦ μετ' ἀρετῆς
πρωτεύειν αὐτοὺς ἐπιμελεῖσθαι βουλόμεθα, τοῦτ' αὖ δει-
κτέον ἐκ παλαιοῦ μάλιστα προσῆκον αὐτοῖς, καὶ ὡς τούτου
ἐπιμελόμενοι πάντων ἄν εἶεν κράτιστοι. 3.5.9. Πῶς οὖν ἄν
τοῦτο διδάσκοιμεν; Οἶμαι μὲν, εἰ τοὺς γε παλαιάτους ὦν
ἀκούομεν προγόνους αὐτῶν ἀναμιμνήσκοιμεν αὐτοὺς ἀκη-
κοότας ἀρίστους γεγονέναι. 3.5.10 Ἄρα λέγεις τὴν τῶν θεῶν
κρίσιν, ἣν οἱ περὶ Κέκροπα δι' ἀρετὴν ἔκριναν; Λέγω γάρ,
καὶ τὴν Ἐρεχθέως γε τροφὴν καὶ γένεσιν, καὶ τὸν πόλεμον
τὸν ἐπ' ἐκείνου γενόμενον πρὸς τοὺς ἐκ τῆς ἐχομένης ἠπει-
ρου πάσης, καὶ τὸν ἐφ' Ἡρακλειδῶν πρὸς τοὺς ἐν Πελο-
ποννήσῳ, καὶ πάντας τοὺς ἐπὶ Θησέως πολεμηθέντας, ἐν
οἷς πᾶσιν ἐκεῖνοι δηλοὶ γεγονάσι τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἀνθρώ-

lahkomiselnost in razpuščenost, strah pa ljudi prisili k previdnosti, poslušnosti in disciplini. (6) Dokaz za to najdeš med mornarji na ladjah: kadar ni razloga za strah, so vsi razpuščeni, kadar pa jim preti kaka nevihta ali pa sovražnik, pa izpolnijo prav vsak ukaz, še več, v tišini čakajo naslednjega prav kakor člani zbora.«

(7) »No, če bi zdaj najbolj ubogali,« je dejal Perikles, »bi pa bil pravi čas, da kdo pove, kako naj jih spodbudimo, da bi se vnovič ogreli za nekdanjo krepost, pa za slavo in srečo.«

(8) »Če bi želeli, da bi se Atenci polastili premoženja drugih,« je odgovoril Sokrat, »bi jih k temu najbolje spodbudili z dokazom, da gre za zapuščino, ki jim pripada. Ker pa hočemo v njih zbuditi željo po tem, da bi bili prvi v krepostih, jim je treba pokazati, da je krepostnost lastnost Atencev vse od davna in da bi bili, če bi kreposti negovali, daleč najmočnejši.«

(9) »Kako pa naj jih tega naučimo?«

»Po mojem mnenju tako, da jih spomnimo na zgodbe o prednikih, o katerih junaštvu so tudi že sami slišali.«

(10) »Imaš s tem v mislih spor med bogovi, v katerem je bil zaradi svoje kreposti razsodnik Kekrops s svojim spremstvom?«⁹³

»Tako je, pa tudi Erehtejevo rojstvo in odraščanje⁹⁴ ter vojno, ki se je v njegovem času razplamtela s prebivalci okoliških dežel, pa vojno proti Peloponežanom za časa Heraklidov,⁹⁵ potem vse vojaške podvige v Tezejevem času,⁹⁶ skratka, vse, pri čemer so se naši predniki izkazali za najbolj-

93 Kekrops, bajeslovni prvi atenski kralj, ki naj bi vzniknil iz zemlje; zaradi pregovorne pravičnosti je sodil v sporu med Ateno in Pozejdomom za Atiko, ki jo je prisodil Ateni.

94 Erehtej, bajeslovni atenski kralj, ki naj bi vzniknil iz zemlje; po nasvetu preročišča v Delfih je zagotovil Atenam zmago v vojni z Ezevzinci tako, da je žrtvoval eno od svojih hčera.

95 Evristej, kralj Tirinta v Argosu, ki je Heraklu naložil dvanajst del, je Atenam napovedal vojno, ker so nudile zatočišče Heraklovim potomcem.

96 Tezej, atenski junak in sin atenskega kralja Ajgeja.

πων ἀριστεύσαντες· 3.5.11. εἰ δὲ βούλει, ἃ ὕστερον οἱ ἐκείνων μὲν ἀπόγονοι, οὐ πολὺ δὲ πρὸ ἡμῶν γεγονότες ἔπραξαν, τὰ μὲν αὐτοὶ καθ' αὐτοὺς ἀγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς κυριεύοντας τῆς τε Ἀσίας πάσης καὶ τῆς Εὐρώπης μέχρι Μακεδονίας καὶ πλείστην τῶν προγεγονότων δυνάμιν καὶ ἀφορμὴν κεκτημένους καὶ μέγιστα ἔργα κατειργασμένους, τὰ δὲ καὶ μετὰ Πελοποννησίων ἀριστεύοντας καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν· οἱ δὴ καὶ λέγονται πολὺ διενεγκεῖν τῶν καθ' αὐτοὺς ἀνθρώπων. 3.5.12. Λέγονται γάρ, ἔφη. Τοιγαροῦν πολλῶν μὲν μεταναστάσεων ἐν τῇ Ἑλλάδι γεγонуιῶν διέμειναν ἐν τῇ ἑαυτῶν, πολλοὶ δὲ ὑπὲρ δικαίων ἀντιλέγοντες ἐπέτρεπον ἐκείνοις, πολλοὶ δὲ ὑπὸ κρειπτόνων ὑβριζόμενοι κατέφευγον πρὸς ἐκείνους. 3.5.13. καὶ ὁ Περικλῆς· Καὶ θαυμάζω γ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἢ πόλις ὅπως ποτ' ἐπὶ τὸ χεῖρον ἔκλινεν. Ἐγὼ μὲν, ἔφη, οἶμαι, ὁ Σωκράτης, ὥσπερ καὶ ἀθληταὶ τινες διὰ τὸ πολὺ ὑπερενεγκεῖν καὶ κρατιστεῦσαι καταρραθυμήσαντες ὑστερίζουσι τῶν ἀντιπάλων, οὕτω καὶ Ἀθηναίους πολὺ διενεγκόντας ἀμελῆσαι ἑαυτῶν καὶ διὰ τοῦτο χείρους γεγονέναι. 3.5.14. Νῦν οὖν, ἔφη, τί ἂν ποιοῦντες ἀναλάβοιεν τὴν ἀρχαίαν ἀρετήν; καὶ ὁ Σωκράτης· Οὐδὲν ἀπόκρυφον δοκεῖ μοι εἶναι, ἀλλ' εἰ μὲν ἐξευρόντες τὰ τῶν προγόνων ἐπιτηδεύματα μηδὲν χεῖρον ἐκείνων ἐπιτηδεύοιεν, οὐδὲν ἂν χείρους ἐκείνων γενέσθαι· εἰ δὲ μή, τοὺς γε νῦν πρωτεύοντας μιμούμενοι καὶ τούτοις τὰ αὐτὰ

še med vsemi ljudmi njihovega časa. (11) V mislih imam, če že hočeš, tudi nedavna dejanja potomcev teh junakov, ki so se zgodila nedolgo pred našim časom – denimo njihov upor, pri katerem niso imeli nobene pomoči, proti gospodarjem vse Azije in Evrope vse tja do Makedonije, ki so zbrali večjo vojsko in sredstva kot vsi drugi poprej in ki so izpeljali izjemne podvige,⁹⁷ ne pozabimo niti na njihova junaštva skupaj s Peloponežani na morju in na kopnem.⁹⁸ Ti Atenci, pravijo, so se prav tako odlikovali pred svojimi sodobniki.«

(12) »Res je.«

»Prav zato so kljub številnim selitvam v Grčiji naši predniki ostali na svoji zemlji;⁹⁹ marsikdo je prerekal njihove pravice, pa moral popustiti, in marsikatera žrtev nasilja je pri njih našla zatočišče.«

(13) »Prav zato se čudim, Sokrat, da je naša država tako propadla,« je dejal Perikles.

»Sam sem mnenja,« je odvrnil Sokrat, »da gre za podoben pojav kot v primeru atletov, ki zaradi premoči postanejo lahkomišeln in prično zaostajati za nasprotniki; tudi Atenci so zaradi lastne premoči postali malomarni in zato pričeli propadati.«

(14) »No, in kaj naj torej zdaj storijo, da bi vnovič odkrili nekdanjo krepost?«

»Če mene vprašaš, ni to nobena skrivnost,« je odvrnil Sokrat. »Če bi Atenci ponovno odkrili način življenja svojih prednikov in ga tudi sami enako dobro živeli, bi prav nič ne zaostajali za njimi; ali pa bi se lahko zgledovali po prvakah našega časa¹⁰⁰ in posvojili njihov način življenja, bi jih ob

97 Sokrat govori o prvi vojni proti Perzijcem in spopadu na Maratonskem polju l. 490, pri katerem so se na strani Atencev borili le zavzniki s Salamine in iz Plataje.

98 Druga perzijska vojna.

99 Atenci so bili ponosni na dejstvo, da so v Atiki staroselci (αὐτόχθωνες – *autókthones*) in ne prišleki; prim. Evripid, *Ion* 29; Izokrat, *Panegirik* 4, 24; *Panatenaik* 12, 124.

100 Tj. po Spartancih, ki so sloveli po svoji strogi disciplini in krepostnem

ἐπιτηδεύοντες, ὁμοίως μὲν τοῖς αὐτοῖς χρώμενοι οὐδὲν ἂν χεῖρους ἐκείνων εἶεν, εἰ δ' ἐπιμελέστερον, καὶ βελτίους. 3.5.15. Λέγεις, ἔφη, πόρρω που εἶναι τῇ πόλει τὴν καλοκαγαθίαν. πότε γὰρ οὕτως Ἀθηναῖοι ὥσπερ Λακεδαιμόνιοι ἢ πρεσβυτέρους αἰδέσονται, οἱ ἀπὸ τῶν πατέρων ἄρχονται καταφρονεῖν τῶν γεραιτέρων, ἢ σωμασκήσουσιν οὕτως, οἱ οὐ μόνον αὐτοὶ εὐεξίας ἀμελοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπιμελομένων καταγελῶσι; 3.5.16. πότε δὲ οὕτω πείσονται τοῖς ἄρχουσιν, οἱ καὶ ἀγάλλονται ἐπὶ τῷ καταφρονεῖν τῶν ἀρχόντων; ἢ πότε οὕτως ὁμονοήσουσιν, οἱ γε ἀντὶ μὲν τοῦ συνεργεῖν ἑαυτοῖς τὰ συμφέροντα ἐπηρεάζουσιν ἀλλήλοις καὶ φθονοῦσιν ἑαυτοῖς μᾶλλον ἢ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις, μάλιστα δὲ πάντων ἔν τε ταῖς ἰδίαις συνόδοις καὶ ταῖς κοιναῖς διαφέρονται καὶ πλείστας δίκας ἀλλήλοις δικάζονται καὶ προαιροῦνται μᾶλλον οὕτω κερδαίνειν ἀπ' ἀλλήλων ἢ συνωφελοῦντες αὐτούς, τοῖς δὲ κοινοῖς ὥσπερ ἀλλοτρίοις χρώμενοι περὶ τούτων αὐτὰ μάχονται καὶ ταῖς εἰς τὰ τοιαῦτα δυνάμεσι μάλιστα χαίρουσιν; 3.5.17. ἐξ ὧν πολλὴ μὲν ἀτηρία καὶ κακία τῇ πόλει ἐμφύεται, πολλὴ δὲ ἔχθρα καὶ μῖσος ἀλλήλων τοῖς πολίταις ἐγγίγνεται, δι' ἃ ἔγωγε μάλα φοβοῦμαι ἀεὶ, μή τι μεῖζον ἢ ὥστε φέρειν δύνασθαι κακὸν τῇ πόλει συμβῆ. 3.5.18. Μηδαμῶς, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὦ Περικλείς, οὕτως ἡγοῦ ἀνηκέστῳ πονηρίᾳ νοσεῖν Ἀθηναίους. οὐχ ὀράς, ὡς εὐτακτοὶ μὲν εἰσιν ἐν τοῖς ναυτικοῖς, εὐτάκτως

podobnih dejavnostih dohiteli, z nekaj več predanosti pa celo presegli.«

(15) »Hočeš reči,« je dejal Perikles, »da je naša država daleč od ideala plemenitosti? Le kdaj bodo Atenci spoštovali svoje starešine tako kot Lakedajmonci, ko pa zaničujejo vse starejše začeniši z njihovimi očeti? Kdaj jim bodo podobni v skrbi za telesno vadbo, ko pa jim je izurjeno telo zadnja skrb, še več, celo zasmehujejo tiste, ki se posvečajo telesni vadbi? (16) Kdaj bodo enako spoštovali oblast, ko pa so celo ponosni na to, da prezirajo svoje voditelje? Kdaj bodo enako složni? Namesto da bi sodelovali v skupno dobro, si raje žugajo in zavidajo drug drugemu še bolj kot ostalim ljudem. Razdor med njimi najbolj pride do izraza na njihovih zasebnih in javnih shodih, pa na preštevilnih sodnih obravnavah, na katerih se pravdajo; ljubše jim je namreč ustvarjati dobiček na račun drug drugega, kakor da bi kaj ustvarili s sodelovanjem. Javne zadeve razumejo kot nekaj, kar se tiče drugih, se pa vendar zanje prepirajo – celo ponosni so na sposobnosti, ki jim v teh sporih služijo.¹⁰¹ (17) Iz vsega tega se za državo poraja le veliko slabega, med državljanji pa veliko vzajemne mržnje in sovraštva, zato se zelo bojim, da se bo zgodilo nekaj tako hudega, da država tega ne bo prenesla.«¹⁰²

(18) »Perikles, nikar ne misli, da Atenci bolehajo za tako neozdravljivo malopridnostjo,« je dejal Sokrat. »Mar ne vidiš, kako disciplinirani so na morju, kako poslušno sledijo na atletskih tekmovanjih predstojnikovim navodilom in

načinu življenja, med določenimi Atenci (in tudi pri Ksenofontu, gl. spremno besedo) pa je njihova oligarhična ureditev zbujala nemalo občudovanja.

101 Namig na sofiste in sposobnost govorništva v politične namene?

102 Periklovo razmišljanje, ki mora biti časovno umeščeno tik pred leto 406 (tega leta je bil obsojen na smrt skupaj z ostalimi strategi), deluje zelo preroško in omogoča sklep, da je Ksenofont pogovor močno zgodovinsko obarval ter v Periklova usta položil marsikatero lastno spoznanje o razlogih za atenski poraz proti Peloponeški zvezi dve leti pozneje. Gl. spremno besedo.

δ' ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι πείθονται τοῖς ἐπιστάταις, οὐδέ-
νων δὲ καταδεέστερον ἐν τοῖς χοροῖς ὑπηρετοῦσι τοῖς δι-
δασκάλοις; 3.5.19. Τοῦτο γάρ τοι, ἔφη, καὶ θαυμαστόν ἐστι,
τὸ τοὺς μὲν τοιοῦτους πειθαρχεῖν τοῖς ἐφεστῶσι, τοὺς δὲ
ὀπίστας καὶ τοὺς ἰπέας, οἱ δοκοῦσι καλοκαγαθία προκε-
κρίσθαι τῶν πολιτῶν, ἀπειθεστάτους εἶναι πάντων. 3.5.20.
καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη· Ἡ δὲ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλή, ὧ Περικ-
κλεις, οὐκ ἐκ τῶν δεδοκιμασμένων καθίσταται; Καὶ μάλα,
ἔφη. Οἴσθα οὖν τινας, ἔφη, κάλλιον ἢ νομιμώτερον ἢ σε-
μνότερον ἢ δικαιότερον τάς τε δίκας δικάζοντας καὶ τᾶλλα
πάντα πράττοντας; Οὐ μέμφομαι, ἔφη, τούτοις. Οὐ τοίνυν,
ἔφη, δεῖ ἀθυμεῖν ὡς οὐκ εὐτάκτων ὄντων Ἀθηναίων. 3.5.21.
Καὶ μὴν ἐν γε τοῖς στρατιωτικοῖς, ἔφη, ἔνθα μάλιστα δεῖ
σωφρονεῖν τε καὶ εὐτακτεῖν καὶ πειθαρχεῖν, οὐδενὶ τούτων
προσέχουσιν. Ἴσως γάρ, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐν τούτοις οἱ ἦκι-
στα ἐπιστάμενοι ἄρχουσιν αὐτῶν. οὐχ ὄρᾳς ὅτι κιθαριστῶν
μὲν καὶ χορευτῶν καὶ ὄρχηστῶν οὐδὲ εἷς ἐπιχειρεῖ ἄρχειν μὴ
ἐπιστάμενος, οὐδὲ παλαιστῶν οὐδὲ παγκρατιαστῶν; ἀλλὰ
πάντες οἱ τούτων ἄρχοντες ἔχουσι δεῖξαι ὀπόθεν ἔμαθον
ταῦτα ἐφ' οἷς ἐφεστᾶσι· τῶν δὲ στρατηγῶν οἱ πλεῖστοι
αὐτοσχεδιάζουσιν. 3.5.22. οὐ μέντοι σέ γε τοιοῦτον ἐγὼ νο-
μίζω εἶναι, ἀλλ' οἶμαί σε οὐδὲν ἤττον ἔχειν εἰπεῖν ὀπότε
στρατηγεῖν ἢ ὀπότε παλαίειν ἤρξω μανθάνειν. καὶ πολλὰ
μὲν οἶμαί σε τῶν πατρῶων στρατηγημάτων παρεληφότα
διασώζειν, πολλὰ δὲ πανταχόθεν συνηχέειν, ὀπόθεν οἶόν
τε ἦν μαθεῖν τι ὠφέλιμον εἰς στρατηγίαν. 3.5.23. οἶμαι δὲ σε
πολλὰ μεριμνᾶν, ὅπως μὴ λάθῃς σεαυτὸν ἀγνοῶν τι τῶν εἰς
στρατηγίαν ὠφελίμων, καὶ ἐάν τι τοιοῦτον αἴσθῃ σεαυτὸν

kako pozorno – vsaj toliko kot kdor koli drug – sledijo navodilom zborovodje?«

(19) »Saj prav to je nenavadno, da takšni ljudje ubogajo svoje nadrejene, medtem ko so hopliti in konjeniki, ki naj bi ostalim državljanom zgled strumnosti, neprimerno bolj razpuščeni.«

(20) »Kaj pa Areopag,¹⁰³ Perikles?« je vprašal Sokrat. »Ali ni ta svèt sestavljen iz preverjenih mož?«

»Seveda,« je odgovoril Perikles.

»Ali morda veš za še kak drug svèt, ki sodi zadeve in opravlja posle tako primerno, zakonito, pobožno in pravično?«

»Pa saj zanje nimam nobene graje,« je dejal Perikles.

»Saj, zato pa ti ni treba obupavati nad Atenci, češ da so razpuščeni.«

(21) »Toda na vojaškem področju, kjer razum, disciplina in poslušnost še prav posebej veliko veljajo, tega prav nič ne upoštevajo.«

»Morda pa jim na tem področju,« je pripomnil Sokrat, »poveljujejo najmanj izkušeni posamezniki. Saj vidiš, da niti en vodja kitharistov, zbornskih pevcev ali plesalcev ni brez izkušenj in tudi v primeru atletov in rokoborcev je tako. Vsakdo, ki vodi te ljudi, lahko razloži, od kod mu znanje na njegovem področju; večina strategov pa je samoukov. (22) Tebe sicer nimam za takšnega, celo prepričan sem, da mi znaš povedati, kdaj si se pričel učiti umetnosti vojskovanja, prav kakor mi znaš povedati, kdaj si se pričel učiti rokoborbe. Najbrž imaš še vedno v glavi marsikateri očetov bojni načrt, marsikaj pa si nabral od vsepovsod, kjer si se lahko naučil kaj koristnega o vojskovanju. (23) Domnevam tudi, da posvečaš veliko skrbi temu, da zaradi nevednosti ne bi prezrl česa, kar bi bilo za vojaštvo koristno – in da se, če

103 Areopag, grič v Atenah, kjer je prvotno zasedalo vrhovno sodišče. Skozi stoletja so njegove pristojnosti zmanjševale, dokler mu ni Efiat l. 462 pr. Kr. odvzel naslov »varuha zakonov«, tako da je ostal zgolj sodišče, pristojno za krvne delikte.

μη εἰδότα, ζητεῖν τοὺς ἐπισταμένους ταῦτα, οὔτε δώρων οὔτε χαρίτων φειδόμενον, ὅπως μάθῃς παρ' αὐτῶν ἃ μὴ ἐπίστασαι καὶ συνεργοὺς ἀγαθοὺς ἔχῃς. 3.5.24. καὶ ὁ Περικλῆς· Οὐ λανθάνεις με, ὦ Σώκρατες, ἔφη, ὅτι οὐδ' οἰόμενός με τούτων ἐπιμελεῖσθαι ταῦτα λέγεις, ἀλλ' ἐγχειρῶν με διδάσκειν ὅτι τὸν μέλλοντα στρατηγεῖν τούτων ἀπάντων ἐπιμελεῖσθαι δεῖ. ὁμολογῶ μέντοι καὶ γὰρ σοι ταῦτα. 3.5.25. Τοῦτο δ' ἔφη, ὦ Περικλείς, κατανεόηκας, ὅτι πρόκειται τῆς χώρας ἡμῶν ὄρη μεγάλα, καθήκοντα ἐπὶ τὴν Βοιωτίαν, δι' ὧν εἰς τὴν χώραν εἴσοδοι στεναὶ τε καὶ προσάντεις εἰσὶ, καὶ ὅτι μέση διέζωται ὄρεσιν ἐρυμνοῖς; Καὶ μάλα, ἔφη. 3.5.26. Τί δέ; ἐκεῖνο ἀκήκοας, ὅτι Μυσοὶ καὶ Πισίδαι ἐν τῇ βασιλέως χώρα κατέχοντες ἐρυμνὰ πάνυ χωρία καὶ κούφως ὦπλισμένοι δύνανται πολλὰ μὲν τὴν βασιλέως χώραν καταθέοντες κακοποιεῖν, αὐτοὶ δὲ ζῆν ἐλεύθεροι; Καὶ τοῦτό γ' ἔφη, ἀκούω. 3.5.27. Ἀθηναίους δ' οὐκ ἂν οἶει, ἔφη, μέχρι τῆς ἐλαφρᾶς ἡλικίας ὦπλισμένους κουφοτέροις ὄπλοις καὶ τὰ προκείμενα τῆς χώρας ὄρη κατέχοντας βλαβεροὺς μὲν τοῖς πολεμίοις εἶναι, μεγάλην δὲ προβολὴν τοῖς πολίταις τῆς χώρας κατεσκευάσθαι; καὶ ὁ Περικλῆς, Πάντ' οἶμαι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ ταῦτα χρήσιμα εἶναι. 3.5.28. Εἰ τοίνυν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἀρέσκει σοι ταῦτα, ἐπιχείρει αὐτοῖς, ὦ ἄριστε· ὅτι μὲν γὰρ ἂν τούτων καταπράξῃς, καὶ σοὶ καλὸν ἔσται καὶ τῇ πόλει ἀγαθόν, ἐὰν δέ τι [αὐτῶν] ἀδυνατῆς, οὔτε τὴν πόλιν βλάψεις οὔτε σαυτὸν καταισχυνεῖς.

3.6.1. Γλαύκωνα δὲ τὸν Ἀρίστωνος, ὅτ' ἐπεχείρει δημηγορεῖν, ἐπιθυμῶν προστατεύειν τῆς πόλεως οὐδέπω εἴκοσιν

ugotoviš, da vendar nečesa ne veš, posvetuješ s tistimi, ki to reč poznajo. Najbrž ne skopariš z darili in uslugami, da bi se od teh strokovnjakov česa naučil in da bi v njih našel kakovostne sodelavce.«

(24) Perikles je na to odgovoril: »Sokrat, ne moreš skriti pred mano dejstva, ko takole govoriš, da v resnici misliš, da tem rečem nisem dovolj predan – in da bi me rad zgolj podučil, da bi jim bodoči strateg moral posvečati vso skrb.

(25) V tem se tudi strinjam s tabo.«

»Perikles, saj veš, da ob robu naše dežele leži visoko gorovje,¹⁰⁴ ki sega v Bojotijo, čez katero vodijo v deželo tesni in strmi prelazi, ter da se tudi po sredi dežele vije strmo gorovje?«

»Seveda.«

(26) »In ali si morda že slišal za Mizijce in Pizide, ki v kraljevi deželi zasedajo prav strma področja in ki morejo opremljeni z lahko oborožitvijo vdreti v kraljevo deželo in jo opustošiti, sami pa ostajajo svobodni?«¹⁰⁵

»Tudi to vem.«

(27) »Ali se ti ne zdi, da bi lahko najmlajši atenski vojaki, ki bi v lahki oborožitvi zavzeli položaje na gorovju vzdolž meje dežele, povzročili veliko škodo sovražnikom in predstavljali tudi učinkovito obrambo za prebivalce te dežele?«

»Da, vse to bi bilo zelo koristno,« je odvrnil Perikles.

(28) »No, če se ti zdi to dobra zamisel, jim daj priložnost, dragi prijatelj. Če se bo kaj od tega izšlo, bo to tebi v čast in državi v korist; če pa se stvar izjalovi, ne bo država ničesar utrpela, tebi pa tudi nihče ne bo ničesar očital.«

VI.

(1) Ko se je Aristonov sin Glavkon¹⁰⁶ v želji, da bi se za-
vihтел na čelo države, čeprav mu ni bilo še niti dvajset let,

104 Gorovje Kitajron na severu Atike.

105 Ljudstvi v severozahodni Mali Aziji.

106 Glavkon je bil Platonov brat.

ἔτη γεγονώς, τῶν ἄλλων οἰκείων τε καὶ φίλων οὐδείς ἐδύνατο παῦσαι ἐλκόμενόν τε ἀπὸ τοῦ βήματος καὶ καταγέλαστον ὄντα· Σωκράτης δέ, εὖνους ὦν αὐτῷ διὰ τε Χαρμίδην τὸν Γλαύκωνος καὶ διὰ Πλάτωνα, μόνος ἔπαυσεν. 3.6.2. ἐντυχῶν γὰρ αὐτῷ πρῶτον μὲν εἰς τὸ ἐθελῆσαι ἀκούειν τοιάδε λέξας κατέσχεν, Ὡ Γλαύκων, ἔφη, προστατεύειν ἡμῖν διανενοῆσαι τῆς πόλεως; Ἐγὼ γ', ἔφη, ὦ Σώκρατες. Νῆ Δί', ἔφη, καλὸν γάρ, εἴπερ τι καὶ ἄλλο τῶν ἐν ἀνθρώποις. δῆλον γὰρ ὅτι, ἐὰν τοῦτο διαπράξῃ, δυνατὸς μὲν ἔσει αὐτὸς τυχεῖν οἷον ἂν ἐπιθυμῆς, ἱκανὸς δὲ τοὺς φίλους ὠφελεῖν, ἐπαρεῖς δὲ τὸν πατρῶον οἶκον, αὐξήσεις δὲ τὴν πατρίδα, ὀνομαστός δ' ἔσει πρῶτον μὲν ἐν τῇ πόλει, ἔπειτα ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἴσως δ', ὥσπερ Θεμιστοκλῆς, καὶ ἐν τοῖς βαρβάροις· ὅπου δ' ἂν ᾗς, πανταχοῦ περιβλεπτός ἔσει. 3.6.3. ταῦτ' οὖν ἀκούων ὁ Γλαύκων ἐμεγαλύνετο καὶ ἠδέως παρέμενε. μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Σωκράτης, Οὐκοῦν, ἔφη, τοῦτο μὲν, ὦ Γλαύκων, δῆλον, ὅτι, εἴπερ τιμᾶσθαι βούλει, ὠφελιτέα σοι ἢ πόλις ἐστί; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Πρὸς θεῶν, ἔφη, μὴ τοίνυν ἀποκρύψῃ, ἀλλ' εἶπον ἡμῖν ἐκ τίνος ἄρξῃ τὴν πόλιν εὐεργετεῖν. 3.6.4. ἐπεὶ δὲ ὁ Γλαύκων διεσιώπησεν, ὡς ἂν τότε σκοπῶν ὀπόθεν ἄρχοιτο, Ἄρ', ἔφη ὁ Σωκράτης, ὥσπερ φίλου οἶκον εἰ αὐξῆσαι βούλοιο, πλουσιώτερον αὐτὸν ἐπιχειροῖς ἂν ποιεῖν, οὕτω καὶ τὴν πόλιν πειράσῃ πλουσιωτέραν ποιῆσαι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. 3.6.5. Οὐκοῦν πλουσιωτέρα γ' ἂν εἴῃ προσόδων αὐτῇ πλειόνων γενομένων; Εἰκὸς γοῦν, ἔφη. Λέξον δὴ, ἔφη, ἐκ τίνων νῦν αἱ πρόσοδοι τῇ πόλει καὶ πόσαι τινές εἰσι; δῆλον γὰρ ὅτι ἔσκεψαι, ἵνα, εἰ μὲν τινες αὐτῶν ἐνδεῶς ἔχουσιν,

oprijel javnega govorništva, ga nihče od najbližjih in prijateljev ni mogel odvrniti od tega – treba ga je bilo vleči z govornice in fant je bil tarča posmeha. Edini, ki ga je lahko ustavil, je bil Sokrat, ki mu je bil naklonjen zaradi poznanstva s Harmidom in Platonom.¹⁰⁷ (2) Ob nekem srečanju ga je, da bi pritegnil njegovo pozornost, zadržal s temi besedami: »Glavkon, odločil si se, da boš vodil državo, kali?«

»Res je, Sokrat.«

»Pri Zevsu,« je dejal Sokrat, »to je poklic, ki mu ni para. Vsekakor boš, če ti uspe, lahko dosegel, kar koli si želiš; lahko boš pomagal prijateljem, povečal boš ugled očetovini, učvrstil domovino, ustvaril si boš ime najprej v domovini, nato pa še v vsej Grčiji, morda celo med barbari kakor Temistokles. Kjer koli se boš pojavil, boš pritegnil pozornost.«

(3) Ob teh besedah je Glavkonova samozavest silovito narasla, da je z veseljem postál, Sokrat pa je nadaljeval: »Mar ni očitno, Glavkon, da si moraš v želji po priznanju prizadevati za državno korist?«

»Seveda je.«

»Pri bogovih,« je dejal Sokrat, »nikar ne skrivaj pred nami, pri čem se misliš lotiti tega posla. Le povej!«

(4) Ker je Glavkon molčal, kakor da premišljuje, kako naj se loti koristnega dela za državo, je Sokrat dejal: »Če bi želel prijatelju povečati posestvo, bi najbrž poskrbel, da bi tvoj prijatelj obogatel, kajne? Na podoben način boš bržkone skušal povečati tudi državno bogastvo?«

(5) »Da, točno tako.«

»In ali ne bi bila država bogatejša, če bi imela več prihodkov?«

»Da, to je verjetno.«

»No, pa povej, od kod država dobi prihodke in kolikšni so? Seveda si se moral poglobiti v to, da boš prihodke povečal, če bodo nezadostni, in da boš nadomestil, kar bo manjkalo.«

107 To je edino mesto, kjer Ksenofont neposredno omenja Platona.

ἐκπληρώσης, εἰ δὲ παραλείπονται, προσπορίσης. Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη ὁ Γλαύκων, ταῦτά γε οὐκ ἐπέσκεμμαι. 3.6.6. Ἄλλ' εἰ τοῦτο, ἔφη, παρέλιπες, τὰς γε δαπάνας τῆς πόλεως ἡμῖν εἰπέ· δῆλον γὰρ ὅτι καὶ τούτων τὰς περιττὰς ἀφαιρεῖν διανοῆ. Ἀλλὰ μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐδὲ πρὸς ταῦτά πω ἐσχόλασα. Οὐκοῦν, ἔφη, τὸ μὲν πλουσιωτέραν τὴν πόλιν ποιεῖν ἀναβαλούμεθα· πῶς γὰρ οἶόν τε μὴ εἰδότα γε τὰ ἀναλώματα καὶ τὰς προσόδους ἐπιμεληθῆναι τούτων; 3.6.7. Ἄλλ', ὦ Σώκρατες, ἔφη ὁ Γλαύκων, δυνατόν ἐστί καὶ ἀπὸ πολεμίων τὴν πόλιν πλουτίζειν. Νῆ Δία σφόδρα γ', ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐάν τις αὐτῶν κρείττων ἢ ἥττων δὲ ὦν καὶ τὰ ὄντα προσαποβάλοι ἄν. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. 3.6.8. Οὐκοῦν, ἔφη, τὸν γε βουλευσόμενον, πρὸς οὔστινας δεῖ πολεμεῖν, τὴν τε τῆς πόλεως δύναμιν καὶ τὴν τῶν ἐναντίων εἰδέναί δεῖ, ἵνα, ἐὰν μὲν ἢ τῆς πόλεως κρείττων ἢ, συμβουλεύῃ ἐπιχειρεῖν τῷ πολέμῳ, ἐὰν δὲ ἥττων τῶν ἐναντίων, εὐλαβεῖσθαι πειθῆ. 3.6.9. Ὅρθῶς λέγεις, ἔφη. Πρῶτον μὲν τοίνυν, ἔφη, λέξον ἡμῖν τῆς πόλεως τὴν τε πεζικὴν καὶ τὴν ναυτικὴν δύναμιν, εἴτα τὴν τῶν ἐναντίων. Ἀλλὰ μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐκ ἂν ἔχοιμί σοι οὕτω γε ἀπὸ στόματος εἰπεῖν. Ἄλλ' εἰ γέγραπται σοι, ἔνεγκε, ἔφη· πάνυ γὰρ ἡδέως ἂν τοῦτο ἀκούσαιμι. Ἀλλὰ μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐδὲ γέγραπται μοί πω. 3.6.10. Οὐκοῦν, ἔφη, καὶ περὶ πολέμου συμβουλεύειν τὴν γε πρώτην ἐπισχῆσομεν· ἴσως γὰρ καὶ διὰ τὸ μέγεθος αὐτῶν ἄρτι ἀρχόμενος τῆς προστατείας οὐπω ἐξήτακας. ἀλλὰ τοι περὶ γε φυλακῆς τῆς χώρας οἶδ' ὅτι ἤδη σοι μεμέληκε, καὶ οἶσθα ὁπόσοι τε φυλακαὶ ἐπίκαιροὶ εἰσι καὶ ὁπόσοι μὴ, καὶ ὁπόσοι τε φρουροὶ ἱκανοὶ εἰσι καὶ ὁπόσοι μὴ εἰσι· καὶ τὰς μὲν ἐπικαίρους φυλακὰς συμβουλεύσεις μείζονας ποιεῖν, τὰς δὲ περιττὰς ἀφαιρεῖν. 3.6.11. Νῆ Δί', ἔφη ὁ Γλαύκων, ἀπάσας μὲν οὖν ἔγωγε, ἔνεκά γε τοῦ οὕτως αὐτὰς φυλάττεσθαι ὥστε κλέπτεσθαι τὰ

»Pri Zevsu, na to pa nisem mislil,« je odgovoril Glavkon.

(6) »Pa nam povej vsaj, kolikšni so državni izdatki; brez dvoma imaš načrt, kako boš zmanjšal previsoke stroške.«

»Pravzaprav tudi za to še nisem imel časa.«

»Prav, pozabiva na vprašanje državnega bogastva; konec koncev nekdo, ki ne pozna izdatkov in prihodkov, ne more skrbeti za državno blagajno.«

(7) »Toda Sokrat,« je ugovarjal Glavkon, »država lahko vendar bogati tudi na račun sovražnikov.«

»Prav res,« je odvrnil Sokrat. »A le, če si močnejši od njih. Če si šibkejši, lahko izgubiš še tisto, kar imaš.«

»Da, v tem imaš prav.«

(8) »Potemtakem je treba pri odločitvi, komu napovedati vojno, pravilno oceniti moč svoje države in moč nasprotnikov, da lahko državi svetuješ, naj krene nad sovražnika, če se izkaže za močnejšo, in da ji v nasprotnem primeru svetuješ previdnost.«

(9) »Prav imaš.«

»No, povej nam najprej, kolikšna je vojaška moč naše države na kopnem in kolikšna na morju, nato pa še, kako stojijo naši nasprotniki.«

»Pri moji veri, tega pa res ne znam reči kar tako na izust.«

»Morda imaš kje zapisano? Če imaš, prinesi,« je dejal Sokrat, »kajti to bi res rad slišal.«

»Ne, nimam nobenih zapiskov.«

(10) »Prav, tudi razmislek o vojskovanju bova za zdaj odložila. Glede na to, da si se komaj dobro lotil vladanja, se morda še nisi utegnil poglobiti v to vprašanje, ker je preobsežno. Prepričan pa sem, da si se že posvetil obrambi države in da veš, koliko stražnic je ustreznih in koliko ne, ter koliko posadk je v pripravljenosti in koliko ne; najbrž boš svetoval ustrezne stražnice okrepiti, odvečne pa opustiti.«

(11) »Pri moji veri,« je odvrnil Glavkon, »vse bom ukazal opustiti, ker nas tako varujejo, da z dežele zmanjka vse po vrsti.«

ἐκ τῆς χώρας. Ἐὰν δέ τις ἀφέλῃ γ', ἔφη, τὰς φυλακάς, οὐκ οἶει καὶ ἀρπάζειν ἐξουσίαν ἔσεσθαι τῷ βουλομένῳ; ἀτάρ, ἔφη, πότερον ἐλθὼν αὐτὸς ἐξήτακας τοῦτο, ἢ πῶς οἶσθα ὅτι κακῶς φυλάττονται; Εἰκάζω, ἔφη. Οὐκοῦν, ἔφη, καὶ περὶ τούτων, ὅταν μηκέτι εἰκάζωμεν, ἀλλ' ἤδη εἰδῶμεν, τότε συμβουλευσομεν; Ἰσως, ἔφη ὁ Γλαύκων, βέλτιον. 3.6.12. Εἷς γε μὴν, ἔφη, τὰργύρεια οἶδ' ὅτι οὐκ ἀφίξει, ὥστ' ἔχειν εἰπεῖν δι' ὃ τι νῦν ἐλάττω ἢ πρόσθεν προσέρχεται αὐτόθεν. Οὐ γὰρ οὖν ἐλήλυθα, ἔφη. Καὶ γὰρ νῆ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, λέγεται βαρὺ τὸ χωρίον εἶναι, ὥστε, ὅταν περὶ τούτου δέη συμβουλευεῖν, αὕτη σοι ἢ πρόφασις ἀρκέσει. Σκώπτομαι, ἔφη ὁ Γλαύκων. 3.6.13. Ἄλλ' ἐκείνου γέ τοι, ἔφη, οἶδ' ὅτι οὐκ ἡμέληκας, ἀλλ' ἔσκεψαι, πόσον χρόνον ἱκανός ἐστιν ὁ ἐκ τῆς χώρας γιγνόμενος σίτος διατρέφειν τὴν πόλιν, καὶ πόσου εἰς τὸν ἐνιαυτὸν προσδεῖται, ἵνα μὴ τοῦτό γε λάθῃ σέ ποτε ἢ πόλις ἐνδεῆς γενομένη, ἀλλ' εἰδῶς ἔχῃς ὑπὲρ τῶν ἀναγκαίων συμβουλευῶν τῇ πόλει βοηθεῖν τε καὶ σώζειν αὐτήν. Λέγεις, ἔφη ὁ Γλαύκων, παμμέγεθες πρᾶγμα, εἷ γε καὶ τῶν τοιούτων ἐπιμελεῖσθαι δεήσει. 3.6.14. Ἀλλὰ μέντοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐδ' ἂν τὸν ἑαυτοῦ ποτε οἶκον καλῶς τις οἰκήσειεν, εἰ μὴ πάντα μὲν εἴσεται ὧν προσδεῖται, πάντων δὲ ἐπιμελόμενος ἐκπληρώσει. ἀλλ' ἐπεὶ ἡ μὲν πόλις ἐκ πλειόνων ἢ μυρίων οἰκιῶν συνέστηκε, χαλεπὸν δ' ἐστὶν ἅμα τοσούτων οἰκῶν ἐπιμελεῖσθαι, πῶς οὐχ ἓνα τὸν τοῦ θεοῦ πρῶτον ἐπειράθῃς αὐξῆσαι; δεῖται δέ. κἂν μὲν τοῦτον δύνῃ, καὶ πλείοσιν ἐπιχειρήσεις· ἓνα δὲ μὴ δυνάμενος ὠφελῆσαι πῶς ἂν πολλούς γε δυνηθείης; ὥσπερ, εἴ τις ἐν τάλαντον μὴ δύναίτο φέρειν, πῶς οὐ φανερόν ὅτι πλείω γε φέρειν

»Če razpustimo vsa stražarska mesta, bo vsakdo lahko po mili volji kradel, se strinjaš? Sploh pa, kako veš, da stražarji slabo opravljajo svoje delo? Si se sam prepričal o tem?«

»Mislim si pač,« je odvrnil Glavkon.

»No, potem bova tudi pogovor o tem odložila na trenutek, ko ne bova več ugibala, pač pa bova o tem kaj vedela.«

(12) »Morda pa bi bilo to bolje.«

»V rudnikih srebra, kolikor vem, še nisi bil, da bi mi znal povedati, koliko manj srebra kot prej dobimo od tam.«

»Ne, tja še nisem šel.«

»No saj, pri Zevsu,« je dejal Sokrat, »kolikor slišim, je tam prav nevarno, tako da bo to kar zadostno pojasnilo na moja vprašanja.«

»Zdaj se pa že norčuješ iz mene,« je dejal Glavkon.

(13) »Na nekaj si pa gotovo bil pozoren; prepričan sem, da si se pozanimal, koliko časa lahko zdrži država ob doma pridelanem žitu in koliko ga še potrebuje za preostanek leta, da ne boš presenečen, ko bo v državi zavladalo pomanjkanje, pač pa boš ji boš znal z najnujnejšimi ukrepi pomagati in jo izvleči iz težav.«

»Če mora človek misliti tudi na to, mora biti, kakor praviš, to naravnost težaško delo,« je dejal Glavkon.

(14) »Pa saj človek ne bi mogel niti lastnega posestva učinkovito voditi,« je odvrnil Sokrat, »če ne bi vedel, kaj vse potrebuje in ne bi kot skrben gospodar vsega tega tudi dobil. Toda to državo sestavlja več kot deset tisoč posestev, nad katerimi je težko bedeti hkrati; zakaj ne bi raje najprej skušal poskrbeti za blaginjo enega samega posestva – stričevega? Zelo bi mu namreč koristilo. Če boš tam uspešen, si lahko naložiš še več; če namreč ne bi zmožni na enem posestvu, tudi mnogim ne bi mogel pomagati – nekako tako kot očitno nima smisla, da bi si človek, ki ne more nositi niti enega talenta teže,¹⁰⁸ skušal naložiti še več.«

¹⁰⁸ Talent (τάλαντον) je v Atiki znašal približno toliko, kolikor je mogel odrasel moški nositi, oz. preračunano ok. 26 kg.

οὐδ' ἐπειχειρητέον αὐτῷ; 3.6.15. Ἄλλ' ἔγωγ', ἔφη ὁ Γλαύκων, ὠφελοῖν ἂν τὸν τοῦ θεοῦ οἶκον, εἴ μοι ἐθέλοι πείθεσθαι. Εἶτα, ἔφη ὁ Σωκράτης, τὸν θεῖον οὐ δυνάμενος πείσαι, Ἀθηναίους πάντας μετὰ τοῦ θεοῦ νομίζεις δυνήσεσθαι ποιήσαι πείθεσθαί σοι; 3.6.16. φυλάττου, ἔφη, ὦ Γλαύκων, ὅπως μὴ τοῦ εὐδοξεῖν ἐπιθυμῶν εἰς τούναντίον ἔλθῃς. ἢ οὐχ ὄρας ὡς σφαλερόν ἐστι τό, ἃ μὴ οἶδέ τις, ταῦτα ἢ λέγειν ἢ πράττειν; ἐνθυμοῦ δὲ τῶν ἄλλων, ὅσους οἶσθα τοιούτους, οἳ φαίνονται καὶ λέγοντες ἃ μὴ ἴσασι καὶ πράττοντες, πότερά σοι δοκοῦσιν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἐπαίνου μᾶλλον ἢ ψόγου τυγχάνειν καὶ πότερον θαυμάζεσθαι μᾶλλον ἢ καταφρονεῖσθαι· 3.6.17 ἐνθυμοῦ δὲ καὶ τῶν εἰδόντων ὅ τι τε λέγουσι καὶ ὅ τι ποιῶσι· καί, ὡς ἐγὼ νομίζω, εὐρήσεις ἐν πᾶσιν ἔργοις τοὺς μὲν εὐδοκιμοῦντάς τε καὶ θαυμαζομένους ἐκ τῶν μάλιστα ἐπισταμένων ὄντας, τοὺς δὲ κακοδοξοῦντάς τε καὶ καταφρονομένους ἐκ τῶν ἀμαθεστάτων. 3.6.18. εἰ οὖν ἐπιθυμεῖς εὐδοκιμεῖν τε καὶ θαυμάζεσθαι ἐν τῇ πόλει, πειρῶ κατεργάσασθαι ὡς μάλιστα τὸ εἰδέναι ἃ βούλει πράττειν· ἐὰν γὰρ τούτῳ διενέγκας τῶν ἄλλων ἐπιχειρῆς τὰ τῆς πόλεως πράττειν, οὐκ ἂν θαυμάσαιμι εἰ πάνυ ῥαδίως τύχοις ὧν ἐπιθυμεῖς.

3.7.1. Χαρμίδην δὲ τὸν Γλαύκωνος ὄρων ἀξιόλογον μὲν ἄνδρα ὄντα καὶ πολλῷ δυνατώτερον τῶν τὰ πολιτικά τότε πραττόντων, ὀκνοῦντα δὲ προσίεναι τῷ δήμῳ καὶ τῶν τῆς πόλεως πραγμάτων ἐπιμελεῖσθαι, Εἶπέ μοι, ἔφη, ὦ Χαρμίδη, εἴ τις ἰκανὸς ὧν τοὺς στεφανίτας ἀγῶνας νικᾷν καὶ διὰ τοῦτο αὐτός τε τιμᾶσθαι καὶ τὴν πατρίδα ἐν τῇ Ἑλλάδι εὐδοκιμωτέραν ποιεῖν μὴ θέλοι ἀγωνίζεσθαι, ποῖόν τινα τοῦτον νομίζοις ἂν τὸν ἄνδρα εἶναι; Δῆλον ὅτι, ἔφη, μαλακόν τε καὶ δειλόν. 3.7.2. Εἰ δέ τις, ἔφη, δυνατὸς ὧν τῶν

(15) »Saj bi pomagal na stričevem posestvu, če bi hotel poslušati moje nasvete,« je dejal Glavkon.

»No, torej, niti svojega strica ne moreš pripraviti do tega, da bi te poslušal, pa misliš, da boš pripravil kar vse Atence s tvojim stricem vred, naj ti prisluhnejo? (16) Pazi, Glavkon, da ne boš v želji po ugledu dosegel ravno nasprotnega. Mar ne vidiš, kako tvegano je, da kdo govori ali dela kaj takega, o čemer nima pojma? Pomisli na znance, ki se tako vedejo – ki govorijo in delajo stvari, o katerih ničesar ne vedo; se ti zdijo vredni pohvale ali graje? Jih občuduješ ali preziraš? (17) In pomisli na ljudi, ki vedo, kaj govorijo in delajo. Mislim, da boš ugotovil, da na vseh področjih največji ugled in veljavo uživajo ljudje, ki imajo največ znanja in da so na najslabšem glasu tisti najbolj nevedni. (18) Če torej hrepeniš po slavi in priznanju med državljani, se skušaj kar najbolj temeljito poučiti o tem, kar želiš delati; če boš v tem pogledu prekašal ostale, ko boš nastopil javno službo, ne bom prese-nečen, če ti bo uspelo, kar si se nameril doseči.«

VII.

(1) Sokrat je nekoč opazil, da Glavkonov sin Harmides,¹⁰⁹ izjemen mož in mnogo bolj sposoben kakor ljudje, ki so tedaj zasedali položaje v državi, okleva, ali naj nastopi na skupščini in se loti državnih poslov. »Povej mi, Harmides,« ga je nagovoril, »kaj bi si mislil o možu, ki bi bil sposoben zmagati na atletskem tekmovanju, si tako priboriti čast ter proslaviti svojo domovino v vsej Grčiji – pa ne bi hotel tekmovati?«

»Seveda bi mislil, da je strahopeten mehkužec.«

(2) »Kaj pa, če bi posameznik, ki je sposoben voditi

¹⁰⁹ Harmides je bil eden od Sokratovih učencev, brat Platonove matere Periktione in Kritijev bratranec. Bil je med izgnanci, ki jih je trideseterica tiranov izgnala v Pirej, in je leta 403 padel v uporu proti tiranom.

τῆς πόλεως πραγμάτων ἐπιμελόμενος τὴν τε πόλιν αὔξειν καὶ αὐτὸς διὰ τοῦτο τιμᾶσθαι, ὀκνοίῃ δὴ τοῦτο πράττειν, οὐκ ἂν εικότως δειλὸς νομίζοιτο; Ἴσως, ἔφη· ἀτὰρ πρὸς τί με ταῦτ' ἐρωτᾷς; Ὅτι, ἔφη, οἶμαί σε δυνατὸν ὄντα ὀκνεῖν ἐπιμελεῖσθαι, καὶ ταῦτα ὧν ἀνάγκη σοι μετέχειν πολίτη γε ὄντι. 3.7.3. Τὴν δὲ ἐμὴν δύναμιν, ἔφη ὁ Χαρμίδης, ἐν ποίῳ ἔργῳ καταμαθῶν ταῦτά μου καταγιγνώσκεις; Ἐν ταῖς συνουσίαις, ἔφη, αἷς σὺναι τοῖς τὰ τῆς πόλεως πράττουσι· καὶ γὰρ ὅταν τι ἀνακοινῶνταί σοι, ὀρῶ σε καλῶς συμβουλευόντα, καὶ ὅταν τι ἀμαρτάνωσιν, ὀρθῶς ἐπιτιμῶντα. 3.7.4. Οὐ ταῦτόν ἐστιν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἰδίᾳ τε διαλέγεσθαι καὶ ἐν τῷ πλήθει ἀγωνίζεσθαι. Καὶ μὴν, ἔφη, ὃ γε ἀριθμεῖν δυνάμενος οὐδὲν ἤττον ἐν τῷ πλήθει ἢ μόνος ἀριθμεῖ, καὶ οἱ κατὰ μόνας ἄριστα κιθαρίζοντες οὗτοι καὶ ἐν τῷ πλήθει κρατιστεύουσιν. 3.7.5. Αἰδῶ δὲ καὶ φόβον, ἔφη, οὐχ ὀρᾷς ἔμφυτά τε ἀνθρώποις ὄντα καὶ πολλῶ μᾶλλον ἐν τοῖς ὄχλοις ἢ ἐν ταῖς ἰδίαις ὀμιλίαις παριστάμενα; Καὶ σέ γε διδάξω, ἔφη, ὥρμημαι· οὔτε τοὺς φρονιμωτάτους αἰδούμενος οὔτε τοὺς ἰσχυροτάτους φοβούμενος ἐν τοῖς ἀφρονεστάτοις τε καὶ ἀσθενεστάτοις αἰσχύνην λέγειν. 3.7.6. Πότερον γὰρ τοὺς γναφέας αὐτῶν ἢ τοὺς σκυτέας ἢ τοὺς τέκτονας ἢ τοὺς χαλκέας ἢ τοὺς γεωργοὺς ἢ τοὺς ἐμπόρους ἢ τοὺς ἐν [τῇ] ἀγορᾷ μεταβαλλομένους καὶ φροντίζοντας ὃ τι ἐλάττονος πριάμενοι πλείονος ἀποδῶνται αἰσχύνην; ἔκ γὰρ τούτων ἀπάντων ἡ ἐκκλησία συνίσταται. 3.7.7. τί δὲ οἶε διαφέρειν ὃ σὺ ποιεῖς ἢ τῶν ἀσκητῶν ὄντα κρείττω τοὺς ιδιώτας φοβεῖσθαι; σὺ γὰρ τοῖς πρωτεύουσιν ἐν τῇ πόλει, ὧν ἔνιοι καταφρονοῦσί σου, ῥαδίως διαλεγόμενος καὶ τῶν ἐπιμελομένων τοῦ τῇ πόλει διαλέγεσθαι πολὺ περιῶν, ἐν τοῖς μηδεπώποτε φροντίσασι τῶν πολιτικῶν μηδὲ σοῦ καταπεφρονηκόσιν ὀκνεῖς λέγειν, δεδιὼς μὴ καταγελασθῆς.

državne zadeve, učvrstiti državo ter tako proslaviti tudi sebe, okleval, ali naj se tega res loti? Ali ne bi bilo verjetno, da bi tudi ta veljal za bojzljivega?»

»Zelo verjetno. A zakaj me to sprašuješ?»

»Zato, ker mislim, da se izogibaš odgovornostim, čeprav si sposoben in čeprav gre za stvari, pri katerih bi kot državljan moral sodelovati.«

(3) »Pri kateri dejavnosti pa si se lahko prepričal o svojih sposobnostih,« ga je vprašal Harmides.

»Na tvojih srečanjih z ljudmi, ki so na državnih položajih; kadar se posvetujejo s teboj, jim, kolikor vidim, daješ dobre nasvete in kadar naredijo kako napako, jih smiselno okaraš.«

(4) »Sokrat, zaseben pogovor ali javno nastopanje ni ista stvar,« je odvrnil Harmides.

»Nič ne de,« je dejal Sokrat. »Kdor zna računati, v množici ne računa nič slabše kot sam zase – in kdor v zasebnosti odlično igra na kitharo, je v tem najboljši tudi v javnosti.«

(5) »Toda saj vendar veš, da sta ljudem prirojena sram in strah, ki sta v množici prisotna veliko bolj kot v zasebni družbi.«

»Nekaj bi ti rad razložil,« je odgovoril Sokrat. »Ti nisi ne sramežljiv pred najmodrejšimi ljudmi, ne bojzljiv pred najmočnejšimi, sram te je pa nastopati pred najmanj modrimi in najšibkejšimi? (6) Te je sram pred suknarji, strojarji, zidarji, kovači, kmeti, trgovci, pred preprodajalci na trgu, ki mislijo zgolj na to, kako bi poceni kupili in drago prodali? Vsi ti so namreč člani skupščine. (7) Kaj misliš, kakšna je razlika med tabo in tvojim vedenjem ter denimo nekom, ki je močnejši od pravih atletov, boji pa se nekoga brez vseh izkušenj? Ti se z lahkoto pogovarjaš s prvaki v tej državi, od katerih nekateri gledajo zviška nate, poleg tega pa daleč prekašaš ljudi na položajih, pred ljudmi, ki se s politiko še nikoli niso resno ukvarjali in si o tebi ne mislijo ničesar slabega, pa se iz strahu, da boš tarča posmeha, bojiš govoriti.«

3.7.8. Τί δ' ἔφη, οὐ δοκοῦσί σοι πολλάκις οἱ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν ὀρθῶς λεγόντων καταγελᾶν; Καὶ γὰρ οἱ ἕτεροι, ἔφη· δι' ὃ καὶ θαυμάζω σου εἰ, ἐκείνους, ὅταν τοῦτο ποιῶσι, ῥαδίως χειρούμενος, τούτοις μηδένα τρόπον οἶει δυνήσεσθαι προσενεχθῆναι. 3.7.9. ὦγαθέ, μὴ ἀγνοεῖ σεαυτὸν, μηδὲ ἀμάρτανε ἂ οἱ πλείστοι ἀμαρτάνουσιν· οἱ γὰρ πολλοὶ ὠρμηκότες ἐπὶ τὸ σκοπεῖν τὰ τῶν ἄλλων πράγματα οὐ τρέπονται ἐπὶ τὸ ἑαυτοὺς ἐξετάζειν. μὴ οὖν ἀπορραθῦμι τούτου, ἀλλὰ διατείνου μᾶλλον πρὸς τὸ σαυτῷ προσέχειν. καὶ μὴ ἀμέλει τῶν τῆς πόλεως, εἴ τι δυνατὸν ἐστὶ διὰ σέ βέλτιον ἔχειν· τούτων γὰρ καλῶς ἐχόντων οὐ μόνον οἱ ἄλλοι πολῖται, ἀλλὰ καὶ οἱ σοὶ φίλοι καὶ αὐτὸς σὺ οὐκ ἐλάχιστα ὠφελήση.

3.8.1. Ἀριστίππου δὲ ἐπιχειροῦντος ἐλέγχειν τὸν Σωκράτην, ὥσπερ αὐτὸς ὑπ' ἐκείνου τὸ πρότερον ἠλέγχετο, βουλόμενος τοὺς συνόντας ὠφελεῖν ὁ Σωκράτης ἀπεκρίνατο οὐχ ὥσπερ οἱ φυλαττόμενοι μὴ πη ὁ λόγος ἐπαλλαχθῆ, ἀλλ' ὡς ἂν πεπεισμένοι μάλιστα πράττειν τὰ δέοντα. 3.8.2. ὁ μὲν γὰρ αὐτὸν ἤρετο εἴ τι εἰδείη ἀγαθόν, ἵνα, εἴ τι εἴποι τῶν τοιούτων, οἷον ἢ σιτίον ἢ ποτὸν ἢ χρήματα ἢ ὑγίειαν ἢ ῥώμην ἢ τόλμαν, δεικνύοι δὴ τοῦτο κακὸν ἐνίστε ὄν. ὁ δὲ εἰδὼς ὅτι,

(8) »Se mar ne strinjaš, da se ljudje na skupščini pogosto posmehujejo ljudem, ki govorijo smiselne stvari?« je vprašal Harmides.

»Tudi drugi to počno. Prav zato se ti tudi čudim: one druge z lahkoto stisneš v kot, kadar počno kaj takega, tem pa, misliš, nikakor ne bi mogel biti kos? (9) Prijatelj moj, nikar se ne podcenjuj in nikar ne ponavljaj napak drugih; večina ljudi se, kadar se namenijo brskati po tujih zadevah, nikoli ne zazre vase. Nikar torej ne izgubi volje, pač pa se potruji nekoliko bolj ceniti samega sebe. Ne puščaj državnih zadev v nemar, ko pa bi jih lahko pomagal izboljšati; če bi bile namreč urejene, bi vsem, tudi tvojim prijateljem in tebi, šlo veliko bolje.«

VIII.

(1) Aristip je skušal v nekem pogovoru podobno ovreči Sokratove trditve, kot je to sam poprej doživel od njega; Sokrat, ki mu je bilo le do koristi poslušalstva, je odgovarjal ne kakor človek, ki pazi, da se v razgovoru ne bi zapletel,¹¹⁰ pač pa kot nekdo, ki je popolnoma prepričan, da opravlja svojo dolžnost. (2) Aristip ga je vprašal, ali ve za kaj, kar je *dobro*¹¹¹ – in sicer zato, da bi Sokratov morebitni odgovor, da je *dobro* denimo ,hrana', ,pijača', ,denar', ,zdravje', ,moč' ali ,pogum', mogel zavrniti, češ da je kaj takega lahko vča-

¹¹⁰ Ksenofont tu namiguje na sofiste, katerih moto je τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖν (*tòn hétto lógon kreítto poieîn*), »šibak argument pretvoriti v močnejšega« oz. nasprotnika premagati v razpravi, ne glede na to, ali govornik zagovarja pravilno stališče. V takšni razpravi je seveda pomembno, da se govornik ne »zaplete« oz. se ne pusti zmesti, pač pa vodi razpravo sebi v prid. Aristipovo vprašanje je v tem smislu toliko splošno, da dopušča »sofistično« izkrivljanje argumentov, da je kaj dobrega (ali v nadaljevanju kaj koristnega) lahko, pogojno rečeno, tudi slabo. V sodobnih okoliščinah na ta pristop spominjajo razprave o, denimo, svobodi izražanja. Epizoda, ki jo opisuje Ksenofont, sicer izzvenci precej splošno, vendar pa zanjo najdemo vzporednico tudi pri Platonu (prim. *Evtidem* 300-310c).

¹¹¹ V gr. izvirniku τὸ ἀγαθόν (*tò agathón*).

ἐάν τι ἐνοχλῆ ἡμᾶς, δεόμεθα τοῦ παύσοντος, ἀπεκρίνατο ἥπερ καὶ ποιεῖν κράτιστον· 3.8.3. Ἄρά γε, ἔφη, ἐρωτᾷς με, εἴ τι οἶδα πυρετοῦ ἀγαθόν; Οὐκ ἔγωγ', ἔφη. Ἄλλ' ὀφθαλμίας; Οὐδὲ τοῦτο. Ἄλλὰ λιμοῦ; Οὐδὲ λιμοῦ. Ἄλλὰ μήν, ἔφη, εἴ γ' ἐρωτᾷς με εἴ τι ἀγαθόν οἶδα ὃ μηδενὸς ἀγαθὸν ἐστίν, οὔτ' οἶδα, ἔφη, οὔτε δέομαι.

3.8.4. Πάλιν δὲ τοῦ Ἀριστίππου ἐρωτῶντος αὐτὸν εἴ τι εἰδείη καλόν, Καὶ πολλά, ἔφη. Ἄρ' οὖν, ἔφη, πάντα ὅμοια ἀλλήλοις; Ὡς οἷόν τε μὲν οὖν, ἔφη, ἀνομοιότατα ἔνια. Πῶς οὖν, ἔφη, τὸ τῷ καλῷ ἀνόμοιον καλὸν ἂν εἴη; Ὅτι νῆ Δί, ἔφη, ἔστι μὲν τῷ καλῷ πρὸς δρόμον ἀνθρώπῳ ἄλλος ἀνόμοιος καλὸς πρὸς πάλην, ἔστι δὲ ἀσπίς καλὴ πρὸς τὸ προβάλλεσθαι ὡς ἔνι ἀνομοιοτάτῃ τῷ ἀκοντίῳ, καλῷ πρὸς τὸ σφόδρα τε καὶ ταχὺ φέρεσθαι. 3.8.5. Οὐδὲν διαφερόντως, ἔφη, ἀποκρίνη μοι ἢ ὅτε σε ἠρώτησα εἴ τι ἀγαθὸν εἰδείης. Σὺ δ' οἶει, ἔφη, ἄλλο μὲν ἀγαθόν, ἄλλο δὲ καλὸν εἶναι; οὐκ οἶσθ' ὅτι πρὸς ταῦτά πάντα καλά τε καὶ ἀγαθὰ ἐστίν; πρῶτον μὲν γὰρ ἡ ἀρετὴ οὐ πρὸς ἄλλα μὲν ἀγαθόν, πρὸς ἄλλα δὲ καλόν ἐστίν, ἔπειτα οἱ ἄνθρωποι τὸ αὐτὸ τε καὶ πρὸς τὰ αὐτὰ καλοὶ τε καὶ ἀγαθοὶ λέγονται, πρὸς τὰ αὐτὰ δὲ καὶ τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων καλά τε καὶ ἀγαθὰ φαίνεται, πρὸς

sih tudi slabo. Sokrat je vedel, da človek, ki ga nekaj tare, potrebuje tisto, kar mu olajša njegov položaj, zato je takole smiselno odgovoril:

(3) »Me sprašuješ, ali vem za kako stvar, ki je dobra za vročico?«

»Ne, ne za vročico.«

»Za kako očesno bolezen?«

»Tudi to ne.«

»Za lakoto?«

»Tudi za lakoto ne.«

»Če me sprašuješ, ali vem za kako *dobro*, ki ni dobro za nič, tega ne poznam, pa tudi ne čutim potrebe po tem.«

(4) Aristip ga je nato vprašal, ali ve za kaj takega, kar je *koristno*.¹¹²

»Pa še koliko!« je odgovoril Sokrat.

»Je vse, kar je lepo, med seboj enako?«

»Ne, lahko je tudi kolikor le mogoče različno.«

»Kako je lahko potemtakem nekaj, kar je povsem drugačno od nečesa koristnega, koristno?«

»Pri moji veri, pač tako, kot se dober rokoborec razlikuje od dobrega tekača, ali kakor je ščit, ki je koristen za obrambo, nekaj povsem drugečnega kot kopje, ki je pripravno za močno in hitro lučanje.«

(5) »Odgovarjaš mi povsem enako kot na moje vprašanje, ali veš, kaj je dobro.«

»Mar misliš, da se *dobro* in *koristno* kaj razlikujeta? Saj menda veš, da so stvari dobre oziroma koristne po istih merilih? Najprej, krepost ni *dobra* z enega stališča, pa *koristna* z drugega; drugič, ljudje se imenujejo ‚dobri‘ oziroma ‚koristni‘ v enem in istem smislu, podobno tudi njihova telesa

112 V gr. izvirniku se Aristip in Sokrat pogovarjata o t.i. τὸ καλόν (*tò kalón*), kar pomeni tudi »lepo, dobro, ljubko itd.«; pomen je tu izjemno širok, izraz pa zato tako rekoč neprevedljiv, oziroma bi bil prevedljiv le opisno; zaradi Sokratovih primerjav se odločam za prevod »koristno« ali pa »lepo«, zlasti v nadaljevanju, kjer Aristip govori o očitno »koristnih« stvareh, ne pa tudi »lepih« (npr. koš za gnoj).

ταῦτά δὲ καὶ τᾶλλα πάντα οἷς ἄνθρωποι χρῶνται καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ νομίζεται, πρὸς ἅπερ ἂν εὐχρηστα ἦ. 3.8.6. Ἄρ' οὖν, ἔφη, καὶ κόφινος κοπροφόρος καλὸν ἐστὶ; Νὴ Δί', ἔφη, καὶ χρυσῆ γε ἀσπίς αἰσχρόν, ἐὰν πρὸς τὰ ἑαυτῶν ἔργα ὁ μὲν καλῶς πεποιημένος ἦ, ἢ δὲ κακῶς. Λέγεις σύ, ἔφη, καλὰ τε καὶ αἰσχρὰ τὰ αὐτὰ εἶναι; 3.8.7. Καὶ νὴ Δί' ἔγωγ', ἔφη, ἀγαθὰ τε καὶ κακὰ· πολλάκις γὰρ τό γε λιμοῦ ἀγαθὸν πυρετοῦ κακόν ἐστὶ καὶ τὸ πυρετοῦ ἀγαθὸν λιμοῦ κακόν ἐστὶ· πολλάκις δὲ τὸ μὲν πρὸς δρόμον καλὸν πρὸς πάλην αἰσχρόν, τὸ δὲ πρὸς πάλην καλὸν πρὸς δρόμον αἰσχρόν· πάντα γὰρ ἀγαθὰ μὲν καὶ καλὰ ἐστὶ πρὸς ἃ ἂν εὖ ἔχη, κακὰ δὲ καὶ αἰσχρὰ πρὸς ἃ ἂν κακῶς.

3.8.8. Καὶ οἰκίας δὲ λέγων τὰς αὐτὰς καλὰς τε εἶναι καὶ χρησίμους παιδεύειν ἔμοιγ' ἐδόκει, οἷας χρή, οἰκοδομεῖσθαι. ἐπεσκόπει δὲ ὧδε· Ἄρά γε τὸν μέλλοντα οἰκίαν, οἷαν χρή, ἔχειν τοῦτο δεῖ μηχανᾶσθαι, ὅπως ἡδίστη τε ἐνδαιατᾶσθαι καὶ χρησιμωτάτη ἔσται; 3.8.9. τούτου δὲ ὁμολογουμένου· Οὐκοῦν ἡδὺ μὲν θέρους ψυχρινὴν ἔχειν, ἡδὺ δὲ χειμῶνος ἀλειρινὴν; ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο συμφαῖεν· Οὐκοῦν ἐν ταῖς πρὸς μεσημβρίαν βλεπούσαις οἰκίαις τοῦ μὲν χειμῶνος ὁ ἥλιος εἰς τὰς παστάδας ὑπολάμπει, τοῦ δὲ θέρους ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν στεγῶν πορευόμενος σκιὰν παρέχει. οὐκοῦν, εἴ γε καλῶς ἔχει ταῦτα οὕτω γίνεσθαι, οἰκοδομεῖν δεῖ ὑψηλότερα μὲν τὰ πρὸς μεσημβρίαν, ἵνα ὁ χειμερινὸς ἥλιος μὴ ἀποκλείηται, χθαμαλότερα δὲ τὰ πρὸς ἄρκτον, ἵνα οἱ ψυχροὶ μὴ ἐμπίπτωσιν ἄνεμοι· 3.8.10. ὡς δὲ συνελόντι εἶπεῖν, ὅποι πάσας ὥρας αὐτός τε ἂν ἡδίστα καταφεύγοι καὶ τὰ ὄντα ἀσφαλέστατα τιθοῖτο, αὕτη ἂν εἰκότως ἡδίστη τε καὶ καλλίστη οἰκήσις εἴη· γραφαὶ δὲ καὶ ποικιλίαι πλείονας εὐφροσύνας ἀποστεροῦσιν ἢ παρέχουσι. — ναοῖς γε μὴν καὶ βωμοῖς χώραν ἔφη εἶναι πρεπωδεστάτην ἥτις ἐμφανεστάτη οὕσα ἀστιβεστάτη εἴη· ἡδὺ μὲν γὰρ ἰδόντας προσεῦξασθαι, ἡδὺ δὲ ἀγνώως ἔχοντας προσιέναι.

veljajo za ‚lepa‘ ali ‚dobra‘ po istih kriterijih. Nasploh vse, s čimer ljudje razpolagajo, velja za ‚lepo‘ ali ‚koristno‘ v istem smislu, to pa je kriterij rabe.«

(6) »Je potemtakem koš za gnoj nekaj lepega?«

»Jasno! Še zlat ščit bi bil prava sramota, če bi bil glede na svoj namen eden izdelan dobro, drugi pa slabo.«

»Torej praviš, da so ene in iste stvari lahko koristne in ničvredne?«

(7) »Točno tako,« je odgovoril Sokrat. »Lahko so celo dobre in slabe; pogosto je nekaj, kar je dobro za lakoto, slabo za vročico – in obratno. Kar je koristno pri teku, je lahko pogosto brez vsake koristi pri rokoborbi in obratno. Vsaka stvar je ‚dobra‘ ali ‚koristna‘, če služi določenemu namenu, lahko pa je slaba in nekoristna, če svojemu namenu ne služi.«

(8) Tudi s trditvijo, da so koristne hiše lepe, je Sokrat po mojem mnenju svetoval, kakšne hiše naj bi ljudje gradili. Na to je gledal takole: »Če naj ima človek hišo, kakršno potrebuje, mora poskrbeti za to, da bo v njej kar najbolj udobno bival in da bo kar se da uporabna.« (9) Ko je ta trditev nalletela na odobravanje, je nadaljeval: »Ali ne bi bilo udobno, če bi bila hiša poleti hladna, pozimi pa topla?« Ko je tudi to vprašanje našlo pritrditev, je dejal: »Ali ne drži, da pri hišah, ki gledajo proti jugu, sonce pozimi greje dvorišče, poleti pa potuje nad našimi strehami in meče senco? Če je to nekaj dobrega, je treba potemtakem na južni strani zidati višje, da zimsko sonce ne ostane zunaj, na severni strani pa nižje, da hladen veter ne brije v hišo. (10) Skratka, človek najbolje in najprijetneje zagotovo biva tam, kjer vse leto najde udobno zatočišče in varno shrambo za svoje imetje. Slikarije so prej vir skrbi kot veselja.« Najprimernejši prostor za templje in oltarje je bil po njegovem mnenju viden, čim bolj nedostopen kraj, ker je primerno, da ljudje ob pogledu na svetišče ali oltar zmolijo, ter da je primerno, da se ljudje tja napotijo čistih misli.

3.9.1. Πάλιν δὲ ἐρωτώμενος ἢ ἀνδρεία πότερον εἶη δι-
δακτὸν ἢ φυσικόν, Οἶμαι μὲν, ἔφη, ὥσπερ σῶμα σώματος
ἰσχυρότερον πρὸς τοὺς πόνους φύεται, οὕτω καὶ ψυχὴν
ψυχῆς ἐρρωμενεστέραν πρὸς τὰ δεινὰ φύσει γίγνεσθαι·
ὁρῶ γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς νόμοις τε καὶ ἔθεισι τρεφομένους
πολὺ διαφέροντας ἀλλήλων τόλμη. 3.9.2. νομίζω μέντοι
πᾶσαν φύσιν μαθήσει καὶ μελέτη πρὸς ἀνδρείαν αὖξεσθαι·
δηλὸν μὲν γὰρ ὅτι Σκύθαι καὶ Θραῖκες οὐκ ἂν τολμήσειαν
ἀσπίδας καὶ δόρατα λαβόντες Λακεδαιμονίοις διαμάχεσθαι·
φανερὸν δ' ὅτι Λακεδαιμόνιοι οὐτ' ἂν Θραξὶ πέλταις καὶ
ἀκοντίοις οὔτε Σκύθαις τόξοις ἐθέλοιεν ἂν διαγωνίζεσθαι.
3.9.3. ὁρῶ δ' ἔγωγε καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πάντων ὁμοίως καὶ
φύσει διαφέροντας ἀλλήλων τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐπιμελεία
πολὺ ἐπιδιδόντας, ἐκ δὲ τούτων δηλὸν ἐστὶν ὅτι πάντας χρῆ
καὶ τοὺς εὐφυεστεροὺς καὶ τοὺς ἀμβλυτέροὺς τὴν φύσιν, ἐν
οἷς ἂν ἀξιόλογοι βούλωνται γενέσθαι, ταῦτα καὶ μανθάνειν
καὶ μελετᾶν.

3.9.4. Σοφίαν δὲ καὶ σωφροσύνην οὐ διώριζεν, ἀλλὰ τῷ
τὰ μὲν καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ γινώσκοντα χρῆσθαι αὐτοῖς καὶ
τῷ τὰ αἰσχρὰ εἰδότα εὐλαβεῖσθαι σοφὸν τε καὶ σώφρονα
ἔκρινε. προσερωτώμενος δὲ εἰ τοὺς ἐπισταμένους μὲν ἂ
δεῖ πράττειν, ποιῶντας δὲ τὰναντία σοφοὺς τε καὶ ἀκρα-
τεῖς εἶναι νομίζοι· Οὐδέν γε μᾶλλον, ἔφη, ἢ ἀσόφους τε καὶ
ἀκρατεῖς· πάντας γὰρ οἶμαι προαιρουμένους ἐκ τῶν ἐνδε-
χομένων ἂ οἶονται συμφορώτατα αὐτοῖς εἶναι, ταῦτα πράτ-
τειν· νομίζω οὖν τοὺς μὴ ὀρθῶς πράττοντας οὔτε σοφοὺς
οὔτε σώφρονας εἶναι. 3.9.5. ἔφη δὲ καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ
τὴν ἄλλην πᾶσαν ἀρετὴν σοφίαν εἶναι. τὰ τε γὰρ δίκαια καὶ
πάντα ὅσα ἀρετῇ πράττεται καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ εἶναι· καὶ οὐτ'
ἂν τοὺς ταῦτα εἰδότας ἄλλο ἀντὶ τούτων οὐδὲν προελέσθαι

IX.

(1) Ob spet drugi priložnosti so Sokrata vprašali, ali je pogum nekaj prirojenega ali nekaj priučenega. »Po mojem mnenju,« je dejal Sokrat, »je tako: prav kakor lahko neko telo vzdrži hujše napore kakor drugo, je lahko tudi duša enega človeka bolj trdna v preizkušnjah kakor duša drugega – saj lahko vidimo, da v okolju z istimi zakoni in istimi običaji odrastejo različno pogumni ljudje. (2) Mislim celo, da z ukom in pozornostjo vsako bitje¹¹³ doseže neko stopnjo poguma; očitno je namreč, da si Skiti in Tračani nikoli ne bi drznili prijeti z ščit in kopje ter se spopasti z Lakedajmonci in prav gotovo se Lakedajmonci ne bi hoteli spustiti v spopad z lahkimi ščiti in kopji proti Tračanom ali z lokom proti Skitom. (3) Tudi sicer vidim, da se na vseh področjih ljudje podobno razlikujejo med seboj po naravi, pa močno napredujejo s predanostjo. Iz tega je jasno razvidno, da mora vsakdo, ki želi na kakem področju doseči priznanje, trdo delati in se učiti, in sicer ne glede na to, ali je po naravi bolj ali manj sposoben.«

(4) Med modrostjo in preudarnostjo Sokrat ni videl razlike, pač pa je sodil, da je moder in preudaren človek, ki ve, kaj je dobro in pošteno in to tudi dela – ali pa človek, ki ve, kaj je slabo, in se tega izogiba. Na vprašanje, ali so ljudje, ki vedo, kaj je prav, a ravnajo v nasprotju s tem, po njegovem mnenju sicer modri, a neobrzdani, je odgovoril: »Prav toliko jih imam za nespametne in neobrzdane. Menim, da vsakdo ravna v skladu s tem, kar je po najboljših možnostih odbral zase kot najbolj primerno; zato tistih, ki ravnajo narobe, nimam ne za modre ne za preudarne.«

(5) Pravica in tudi vse ostale kreposti so, je trdil Sokrat, modrost. Pravična dejanja – pravzaprav sploh vse, kar se zgodi zaradi kreposti –, so poštena in plemenita; kdor jih pozna, ne bi hotel namesto njih izbrati ničesar drugega, komur pa so neznana, jih niti ne bi zmožel, če pa bi že posku-

¹¹³ Bitje, db. narava (*phýsis*).

οὔτε τοὺς μὴ ἐπισταμένους δύνασθαι πράττειν, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐγχειρῶσιν, ἀμαρτάνειν· οὕτω [καὶ] τὰ καλά τε καὶ ἀγαθὰ τοὺς μὲν σοφοὺς πράττειν, τοὺς δὲ μὴ σοφοὺς οὐ δύνασθαι, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐγχειρῶσιν, ἀμαρτάνειν. ἐπεὶ οὖν τὰ τε δίκαια καὶ τᾶλλα καλά τε καὶ ἀγαθὰ πάντα ἀρετῇ πράττεται, δῆλον εἶναι ὅτι καὶ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἄλλη πᾶσα ἀρετῇ σοφία ἐστί. 3.9.6. μανίαν γε μὴν ἐναντίον μὲν ἔφη εἶναι σοφία, οὐ μέντοι γε τὴν ἀνεπισημοσύνην μανίαν ἐνόμιζε· τὸ δὲ ἀγνοεῖν ἑαυτὸν καὶ ἂ μὴ οἶδε δοξάζειν τε καὶ οἶεσθαι [καὶ] γινώσκειν ἐγγυτάτω μανίας ἐλογίζετο εἶναι. τοὺς μέντοι πολλοὺς ἔφη, ἃ μὲν οἱ πλεῖστοι ἀγνοοῦσι, τοὺς διημαρτηκότας τούτων οὐ φάσκειν μαίνεσθαι, τοὺς δὲ διημαρτηκότας ὧν οἱ πολλοὶ γινώσκουσι μαινομένους καλεῖν· 3.9.7. ἐὰν τε γάρ τις μέγας οὕτως οἶηται εἶναι ὥστε κύπτειν τὰς πύλας τοῦ τείχους διεξιῶν, ἐὰν τε οὕτως ἰσχυρὸς ὥστ' ἐπιχειρεῖν οἰκίας αἵρεσθαι ἢ ἄλλῳ τῷ ἐπιθέσθαι τῶν πᾶσι δῆλων ὅτι ἀδύνατά ἐστι, τοῦτον μαίνεσθαι φάσκειν, τοὺς δὲ μικρὸν διαμαρτάνοντας οὐ δοκεῖν τοῖς πολλοῖς μαίνεσθαι, ἀλλ', ὥσπερ τὴν ἰσχυρὰν ἐπιθυμίαν ἔρωτα καλοῦσιν, οὕτω καὶ τὴν μεγάλην παράνοιαν μανίαν αὐτοὺς καλεῖν.

3.9.8. Φθόνον δὲ σκοπῶν, ὅ τι εἶη, λύπην μὲν τινα ἐξηύρισκεν αὐτὸν ὄντα, οὔτε μέντοι τὴν ἐπὶ φίλων ἀτυχίαις οὔτε τὴν ἐπ' ἐχθρῶν εὐτυχίαις γιγνομένην, ἀλλὰ μόνους ἔφη φθονεῖν τοὺς ἐπὶ ταῖς τῶν φίλων εὐπραξίαις ἀνιωμένους. θαυμαζόντων δὲ τινῶν εἴ τις φίλων τινα ἐπὶ τῇ εὐπραξίᾳ αὐτοῦ λυποῖτο, ὑπεμίμησκεν ὅτι πολλοὶ οὕτω πρὸς τινὰς ἔχουσιν, ὥστε κακῶς μὲν πράττοντας μὴ δύνασθαι περιορᾶν, ἀλλὰ βοηθεῖν ἀτυχοῦσιν, εὐτυχούντων δὲ λυπεῖσθαι. τοῦτο μέντοι φρονίμῳ μὲν ἀνδρὶ οὐκ ἂν συμβῆναι, τοὺς ἡλιθίους δὲ [ἀεὶ] πάσχειν αὐτό.

3.9.9. Σχολὴν δὲ σκοπῶν, τί εἶη, ποιοῦντας μὲν τι τοὺς

sil, bi mu spodletelo. Potemtakem so modri ljudje tisti, ki delajo, kar je dobro in plemenito; tisti, ki niso modri, tega ne zmorejo in tudi če poskusijo, jim spodleti. Ker se torej pravična dejanja in sploh vse, kar je plemenito in pošteno, zgodi zaradi kreposti, je pravičnost in sploh vsakršna krepost brez dvoma modrost.

(6) Dejal je tudi, da je blaznost nasprotje modrosti. A Sokrat ni videl blaznosti v neznanju; toda nepoznavanje samega sebe, ustvarjanje nepoučenih mnenj ter prepričanje, da človek kljub neznanju nekaj ve, vse to se mu je zdelo prav blizu norosti. Večini ljudi, je govoril, se ne zdi blazen nekdo, ki je v zmoti glede česa takega, kar je večini neznano; prav nasprotno pa se jim zdi blazen človek, ki se moti o čem takem, kar je splošno znano. (7) Če torej kdo misli, da je tako visok, da bo na poti iz mesta z glavo udaril ob podboj mestnih vrat, ali če kdo misli, da je tako močan, da se loti premikanja stavb ali še česa očitno nemogočega, velja za blaznega. Kdor naredi le drobno napako, se večini ne zdi brezumen; toda prav kakor se močno hrepenenje imenuje ljubezen, se tudi velika nespamet imenuje blaznost.

(8) Med razmišljanjem o tem, kaj je zavist, je prišel do ugotovitve, da gre za nekakšno stisko, ki pa se ne rodi iz neuspeha prijateljev ali uspeha sovražnikov, pač pa jo občutijo, kakor je dejal, tisti, ki jih vznejevolji uspeh prijateljev. Na začudenje nekaterih ob dejstvu, da lahko koga spravi v slabo voljo uspeh prijatelja, je Sokrat pripomnil, da je odnos nekaterih ljudi do drugih takšen, da ne morejo kar mirno gledati tuje nesreče, pač pa ljudem v stiski pomagajo – vendar pa jih uspeh drugih jezi. Razumnemu človeku se to ne more zgoditi, za nespametnega pa ni to nič nenavadnega.

(9) Med razmišljanjem o tem, kaj je prosti čas,¹¹⁴ je So-

114 V gr. izvorniku σχολή (*skholé*; izraz je kot tujka prodril v latinski jezik – *schola* – in nato v sodobne evropske jezike); besedo bi lahko prevedli z vrsto slovenskih izrazov: »prosti čas«, »brezdelje«, »kratkočasje« itd., od katerih v odlomku uporabljam pričujoča dva. Pri Sokratu oz. v grškem jeziku nasploh izraz nima negativne konotacije, kakor

πλείστους εύρίσκειν ἔφη· καὶ γὰρ τοὺς πεττεύοντας καὶ τοὺς γελωτοποιοῦντας ποιεῖν τι· πάντας δὲ τούτους ἔφη σχολάζειν· ἐξεῖναι γὰρ αὐτοῖς ἰέναι πράξοντας τὰ βελτίω τούτων. ἀπὸ μέντοι τῶν βελτιόνων ἐπὶ τὰ χείρω ἰέναι οὐδένα σχολάζειν· εἰ δὲ τις ἴοι, τοῦτον ἀσχολίας αὐτῷ οὔσης κακῶς ἔφη τοῦτο πράττειν.

3.9.10. Βασιλέας δὲ καὶ ἄρχοντας οὐ τοὺς τὰ σκῆπτρα ἔχοντας ἔφη εἶναι οὐδὲ τοὺς ὑπὸ τῶν τυχόντων αἰρεθέντας οὐδὲ τοὺς κλήρω λαχόντας οὐδὲ τοὺς βιασαμένους οὐδὲ τοὺς ἐξαπατήσαντας, ἀλλὰ τοὺς ἐπισταμένους ἄρχειν.
3.9.11. ὁπότε γὰρ τις ὁμολογήσειε τοῦ μὲν ἄρχοντος εἶναι τὸ προστάττειν ὃ τι χρή ποιεῖν, τοῦ δὲ ἀρχομένου τὸ πείθεσθαι, ἐπεδείκνυεν ἓν τε νηὶ τὸν μὲν ἐπιστάμενον ἄρχοντα, τὸν δὲ ναύκληρον καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐν τῇ νηὶ πάντας πειθομένους τῷ ἐπισταμένῳ, καὶ ἐν γεωργίᾳ τοὺς κεκτημένους ἀγρούς, καὶ ἐν νόσῳ τοὺς νοσοῦντας, καὶ ἐν σωμασκίᾳ τοὺς σωμασκοῦντας, καὶ τοὺς ἄλλους πάντας οἷς ὑπάρχει τι ἐπιμελείας δεόμενον, ἂν μὲν αὐτοὶ ἠγῶνται ἐπίσταςθαι ἐπιμελεῖσθαι· εἰ δὲ μή, τοῖς ἐπισταμένοις οὐ μόνον παροῦσι πειθομένους, ἀλλὰ καὶ ἀπόντας μεταπεμπομένους, ὅπως ἐκείνοις πειθόμενοι τὰ δέοντα πράττωσιν· ἐν δὲ ταλασίᾳ καὶ τὰς γυναῖκας ἐπεδείκνυεν ἀρχούσας τῶν ἀνδρῶν διὰ τὸ τὰς μὲν εἰδέναι ὅπως χρή ταλασιουργεῖν, τοὺς δὲ μὴ εἰδέναι.
3.9.12. εἰ δὲ τις πρὸς ταῦτα λέγοι ὅτι τῷ τυράννῳ ἔξεστι

krat prišel do ugotovitve, da večina ljudi ves čas kaj počne; tudi ko mečejo kocke ali zbijajo šale, je dejal, v bistvu nekaj počno – vendar pa se tudi vdajajo brezdelju, kajti lahko bi se lotili česa pametnejšega. Če pa kdo opusti kaj pametnejšega, da se loti česa slabšega, to ni prosti čas, pač pa se je zaposlil z napačnimi opravili.

(10) Kralji in arhonti, je govoril Sokrat, niso tisti, ki nosijo žezlo, pa tudi ne tisti, ki jih je izbral kdor si že bodi, to niso niti izžrebanci, pa tudi ne tisti, ki so prišli na položaj s silo ali zvijačo; kralji in arhonti so tisti, ki znajo vladati. (11) Kadar je slišal koga zagovarjati stališče, da je naloga vladarja ukazovati, kaj je treba, naloga podložnikov pa ubogati, mu je odgovoril s sledečo primero: na ladji je glavni tisti, ki se razume na plovo, lastnik ladje in vsi potniki pa ga ubogajo; vsakdo poskrbi za tisto, kar zahteva njegovo pozornost, če le meni, da zna – poljedelec sam obdeluje svoja polja, bolnik sam zdravi svojo bolezen, telovadec sam uri svoje telo. Toda če nimajo ustreznega znanja, poslušajo ljudje nasvet navzočih, ki se na stvari spoznajo – še več, pošljejo ponje, če jih ni v bližini, da lahko s pomočjo njihovih nasvetov opravijo, kar je treba. Pri predenju volne, je spomnil Sokrat, ženske ukazujejo možem, ker vedo, kako se streže tej stvari, oni pa ne. (12) Če je človek ugovarjal, da lahko tiran¹¹⁵ tudi presliši

je razvidno tudi iz Sokratovega razmišljanja: »prosti čas« dejansko pomeni biti prost opravil, ki so človeku v napoto pri početju česa boljšega.

115 V začetku odlomka Sokrat (oz. Ksenofont) uporabi razmeroma nevtralen izraz ἄρχων (*árkhon* – »vladar, vladajoči, arhont«), ki pa ga v nadaljevanju, ko del argumentacije postane tudi domneva o absolutistični vladavini, takoj nadomesti z izrazom τύραννος (*týrannos*); ta sicer v grškem jeziku nima nujno negativne konotacije in označuje specifično obliko vladanja, ko si je posameznik sicer protizakonito prilastil oblast, vendar pa je lahko nato vladal tudi razmeroma razsvetljeno in celo utrl pot demokratični ustavni ureditvi. V Sokratovem času, ko je vsakršna ideja o uzurpaciji oblasti postala Grkom odbijajoča, je izraz že slabšalen in tudi v tem odlomku nezmotljivo povezan s samodržtvom, katerega del je »odsotnost posluha za kori-

μη πείθεσθαι τοῖς ὀρθῶς λέγουσι· Καὶ πῶς ἂν, ἔφη, ἐξεῖη
μη πείθεσθαι, ἐπικειμένης γε ζημίας, ἐάν τις τῷ εὖ λέγοντι
μη πείθηται; ἐν ᾧ γὰρ ἂν τις πράγματι μη πείθηται τῷ εὖ
λέγοντι, ἀμαρτήσεται δήπου, ἀμαρτάνων δὲ ζημιωθήσε-
ται. 3.9.13. εἰ δὲ φαίη τις τῷ τυράννῳ ἐξεῖναι καὶ ἀποκτεῖναι
τὸν εὖ φρονοῦντα, Τὸν δὲ ἀποκτείνοντα, ἔφη, τοὺς κρα-
τίστους τῶν συμμάχων οἶει ἀζήμιον γίγνεσθαι ἢ ὡς ἔτυχε
ζημιοῦσθαι; πότερα γὰρ ἂν μᾶλλον οἶει σῶζεσθαι τὸν τοῦτο
ποιοῦντα ἢ οὕτω καὶ τάχιστ' ἂν ἀπολέσθαι;

3.9.14. Ἐρομένου δὲ τινος αὐτὸν τί δοκοῖη αὐτῷ κρά-
τιστον ἀνδρὶ ἐπιτήδευμα εἶναι, ἀπεκρίνατο· Εὐπραξία.
ἐρομένου δὲ πάλιν εἰ καὶ τὴν εὐτυχίαν ἐπιτήδευμα νομί-
ζοι εἶναι· Πᾶν μὲν οὖν τούναντίον ἔγωγ', ἔφη, τύχην καὶ
πρᾶξιν ἠγοῦμαι· τὸ μὲν γὰρ μη ζητοῦντα ἐπιτυχεῖν τι τῶν
δεόντων εὐτυχίαν οἶμαι εἶναι, τὸ δὲ μαθόντα τε καὶ μελε-
τήσαντά τι εὖ ποιεῖν εὐπραξίαν νομίζω, καὶ οἱ τοῦτο ἐπι-
τηδεύοντες δοκοῦσί μοι εὖ πράττειν. 3.9.15. καὶ ἀρίστους
δὲ καὶ θεοφιλεστάτους ἔφη εἶναι ἐν μὲν γεωργία τοὺς τὰ
γεωργικὰ εὖ πράττοντας, ἐν δ' ἰατρείᾳ τοὺς τὰ ἰατρικά, ἐν
δὲ πολιτείᾳ τοὺς τὰ πολιτικά· τὸν δὲ μηδὲν εὖ πράττοντα
οὔτε χρήσιμον οὐδὲν ἔφη εἶναι οὔτε θεοφιλῆ.

3.10.1. Ἀλλὰ μὴν καὶ εἴ ποτε τῶν τὰς τέχνας ἐχόντων
καὶ ἐργασίας ἔνεκα χρωμένων αὐταῖς διαλέγοιτό τι, καὶ
τούτοις ὠφέλιμος ἦν. εἰσελθὼν μὲν γὰρ ποτε πρὸς Παρρά-
σιον τὸν ζωγράφον καὶ διαλεγόμενος αὐτῷ, Ἄρα, ἔφη, ὦ

modre nasvete, če se mu tako zazdi, je odgovoril: »Le kako bi jih smel preslišati? Če se kdo ne zmeni za pravilne nasvete, za to vendar sledi kazen! Ne glede na to, kaj počne, bo človek, ki ne posluša pametnih nasvetov, tvegala napako – napake pa povzročijo škodo.« (13) Na pripombo, da bi lahko tiran tudi usmrtil kakega pametnega svetovalca, je dejal: »Mar meniš, da bi morilca svojih najtesnejših zaveznikov ne doletela nobena kazen ali kvečjemu kaka naključna kazen? Kaj misliš, bi človek kaj takega zagrešil, ne da občutil kake posledice, ali bi povzročil svoj gotovi propad?«

(14) Na vprašanje, katero delo je za človeka najboljše, je Sokrat odgovoril: »Tisto, pri katerem je uspešen.« Ko so ga zatem vprašali, ali tudi srečo pojmuje kot neke vrste opravilo, je odvrnil, da ima ‚srečo‘ in ‚delo‘ za dva popolnoma nasprotna pojma.¹¹⁶ »Če namreč človek po naključju naleti na kaj takega, kar potrebuje, ne da bi to iskal, je to sreča,« je dejal; »če pa se je kdo naučil in izuril kaj dobro delati, to imenujem ‚dobro delo‘ in tisti, ki tako ravna, so po mojem uspešni.« (15) Dejal je, da so najboljši in bogovom najljubši tisti ljudje, ki so uspešni – poljedelci pri poljedelstvu, zdravniki pri zdravilstvu, državniki pri vodenju države; kdor pri ničemer ni uspešen, je dodal, ni za nobeno rabo in tudi ni pri srcu bogovom.

X.

(1) Tudi če je Sokrat govoril s kom, ki je bil mojster v svojem poklicu, mu je znal biti v veliko pomoč. Ob neki priložnosti je obiskal slikarja Parazija¹¹⁷ in se spustil z njim

stne nasvete«.

116 V izvorniku εὐπραξία (*eupraksia*), »dobro delovanje, uspeh« in εὐτυχία (*eutykhia*) »sreča«.

117 Parazij (ok. 400 pr. Kr.), grški slikar iz Efeza, ki je živel in deloval v Atenah. Zelo znana je zgodba o njegovem umetniškem spopadu s slikarjem Zevksisom, v katerem je zmagal: Zevksis je naslikal tako resnično sliko grozdja, da so ga kljuvale ptice; ko je Parazij tekmeča pozval, naj z njegove slike odgrne zaveso, se je izkazalo, da je ta naslikana.

Παρράσιε, γραφική ἔστιν εἰκασία τῶν ὀρωμένων; τὰ γούν κοῖλα καὶ τὰ ὑψηλὰ καὶ τὰ σκοτεινὰ καὶ τὰ φωτεινὰ καὶ τὰ σκληρὰ καὶ τὰ μαλακὰ καὶ τὰ τραχέα καὶ τὰ λεία καὶ τὰ νέα καὶ τὰ παλαιὰ σώματα διὰ τῶν χρωμάτων ἀπεικάζοντες ἐκμιμεῖσθε. 3.10.2. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. Καὶ μὴν τὰ γε καλὰ εἶδη ἀφομοιοῦντες, ἐπειδὴ οὐ ῥάδιον ἐνὶ ἀνθρώπῳ περιτυχεῖν ἄμεμπτα πάντα ἔχοντι, ἐκ πολλῶν συνάγοντες τὰ ἐξ ἐκάστου κάλλιστα οὕτως ὅλα τὰ σώματα καλὰ ποιεῖτε φαίνεσθαι. 3.10.3. Ποιοῦμεν γάρ, ἔφη, οὕτως. Τί γάρ; ἔφη, τὸ πιθανώτατον καὶ ἥδιστον καὶ φιλικώτατον καὶ ποθεινότατον καὶ ἐρασιμώτατον ἀπομιμεῖσθε τῆς ψυχῆς ἡθους; ἢ οὐδὲ μιμητόν [ἔστι] τοῦτο; Πῶς γὰρ ἄν, ἔφη, μιμητόν εἶη, ὃ Σώκρατες, ὃ μῆτε συμμετρίαν μῆτε χρῶμα μῆτε ὦν σὺ εἶπας ἄρτι μὴδὲν ἔχει μὴδὲ ὅλως ὀρατόν ἐστιν; 3.10.4. Ἄρ' οὖν, ἔφη, γίνεται ἐν ἀνθρώπῳ τό τε φιλοφρόνως καὶ τὸ ἐχθρῶς βλέπειν πρὸς τινας; Ἐμοιγε δοκεῖ, ἔφη. Οὐκοῦν τοῦτό γε μιμητόν ἐν τοῖς ὄμμασι; Καὶ μάλα, ἔφη. Ἐπὶ δὲ τοῖς τῶν φίλων ἀγαθοῖς καὶ τοῖς κακοῖς ὁμοίως σοὶ δοκοῦσιν ἔχειν τὰ πρόσωπα οἳ τε φροντίζοντες καὶ οἳ μὴ; Μὰ Δι' οὐ δῆτα, ἔφη. ἐπὶ μὲν γὰρ τοῖς ἀγαθοῖς φαιδροί, ἐπὶ δὲ τοῖς κακοῖς σκυθρωποὶ γίνονται. Οὐκοῦν, ἔφη, καὶ ταῦτα δυνατὸν ἀπεικάζειν; 3.10.5. Καὶ μάλα, ἔφη. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ μεγαλοπρεπές τε καὶ ἐλευθέριον καὶ τὸ ταπεινόν τε καὶ ἀνελεύθερον καὶ τὸ σωφρονικόν τε καὶ φρόνιμον καὶ τὸ ὑβριστικόν τε καὶ ἀπειρόκαλον καὶ διὰ τοῦ προσώπου καὶ διὰ τῶν σχημάτων καὶ ἐστώτων καὶ κινουμένων ἀνθρώπων διαφαίνει. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. Οὐκοῦν καὶ ταῦτα μιμητά; Καὶ μάλα, ἔφη. Πό-

v pogovor: »Parazij,« je dejal, »ali je slika upodobitev tistega, kar vidimo? Slikarji z barvami upodabljuje nizke in visoke predmete, temne in svetle, trde in mehke, hrapave in gladke, stare in mlade.«

(2) »Prav imaš,« je odgovoril Parazij.

»Kadar slikate lepe podobe, naslikate denimo lepa telesa tako, da iz več posameznih najlepših delov sestavite celoto – ne nazadnje ni ravno lahko naleteti na človeka, na katerem je prav vse brezhibno.«

(3) »Res je, tako delamo.«

»Kaj pa duševni značaj, ki je od vsega najbolj iskren, najlepši, najbolj privlačen, najbolj zaželen in najbolj vreden ljubezni? Ga tudi slikate? Ali pa ga ni mogoče upodobiti?«

»Le kako bi ga lahko upodobili, Sokrat, ko pa nima nobenih mer, barve ali česar koli od tistega, kar si malo prej naštel. Saj ga sploh ni mogoče videti!«

(4) »No, ali se lahko zgodi, da posameznik koga gleda prijateljsko oziroma sovražno?«

»Po mojem že,« je odvrnil Parazij.

»Pa je to mogoče upodobiti v očeh?«

»Seveda.«

»Misliš, da imajo ljudje, ki niso neobčutljivi za srečo ali nesrečo prijateljev, enak izraz na obrazu kakor tisti, ki jim za to ni mar?«

»Nikakor ne; ob sreči prijateljev je njihov obraz jasen, ob nesreči pa žalosten.«

»In tudi to je mogoče upodobiti?«

(5) »Da, seveda.«

»Toda na obrazih ljudi, pa ne le obrazih temveč tudi na njihovih postavah in gibih, se odražajo tudi dostojanstvo in svobodomiselnost, nizkotnost in hlapčevstvo, modrost in razumnost, prevzetnost in prostaškost.«

»Prav imaš.«

»In tudi to je mogoče upodobiti, kajne?«

»Da, zagotovo.«

τερον οὖν, ἔφη, νομίζεις ἥδιον ὄραν τοὺς ἀνθρώπους δι' ὧν τὰ καλὰ τε κάγαθὰ καὶ ἀγαπητὰ ἦθη φαίνεται ἢ δι' ὧν τὰ αἰσχρὰ τε καὶ πονηρὰ καὶ μισητὰ; Πολὺ νῆ Δί', ἔφη, διαφέρει, ὦ Σώκρατες.

3.10.6. Πρὸς δὲ Κλείωνα τὸν ἀνδριαντοποιὸν εἰσελθὼν ποτε καὶ διαλεγόμενος αὐτῷ, Ὅτι μὲν, ἔφη, ὦ Κλείων, καλοὶ οὓς ποιεῖς δρομέας τε καὶ παλαιστάς καὶ πύκτας καὶ παγκρατιαστάς, ὁρῶ τε καὶ οἶδα· ὁ δὲ μάλιστα ψυχαγωγεῖ διὰ τῆς ὄψεως τοὺς ἀνθρώπους, τὸ ζωτικὸν φαίνεσθαι, πῶς τοῦτο ἐνεργάζῃ τοῖς ἀνδριᾶσιν; 3.10.7. ἐπεὶ δὲ ἀπορῶν ὁ Κλείων οὐ ταχὺ ἀπεκρίνατο, Ἄρ', ἔφη, τοῖς τῶν ζώντων εἶδεσιν ἀπεικάζων τὸ ἔργον ζωτικωτέρους ποιεῖς φαίνεσθαι τοὺς ἀνδριάντας; Καὶ μάλα, ἔφη. Οὐκοῦν τά τε ὑπὸ τῶν σημάτων κατασπώμενα καὶ τάνασπώμενα ἐν τοῖς σώμασι καὶ τὰ συμπιεζόμενα καὶ τὰ διελκόμενα καὶ τὰ ἐντεινόμενα καὶ τὰ ἀνιέμενα ἀπεικάζων ὁμοιότερά τε τοῖς ἀληθινοῖς καὶ πιθανώτερα ποιεῖς φαίνεσθαι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. 3.10.8. Τὸ δὲ καὶ τὰ πάθη τῶν ποιούντων τι σωμάτων ἀπομιμῆσθαι οὐ ποιεῖ τινα τέρψιν τοῖς θεωμένοις; Εἰκὸς γοῦν, ἔφη. Οὐκοῦν καὶ τῶν μὲν μαχομένων ἀπειλητικὰ τὰ ὄμματα ἀπεικαστέον, τῶν δὲ νενικηκότων εὐφραينوμένων ἢ ὄψις μιμητέα; Σφόδρα γ', ἔφη. Δεῖ ἄρα, ἔφη, τὸν ἀνδριαντοποιὸν τὰ τῆς ψυχῆς ἔργα τῷ εἶδει προσεικάζειν.

3.10.9. Πρὸς δὲ Πιστίαν τὸν θωρακοποιὸν εἰσελθὼν, ἐπιδείξαντος αὐτοῦ τῷ Σωκράτει θώρακας εὖ εἰργασμένους, Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφη, καλὸν γε, ὦ Πιστία, τὸ εὖρημα τὸ τὰ μὲν δεόμενα σκέπης τοῦ ἀνθρώπου σκεπάζειν τὸν θώρακα, ταῖς δὲ χερσὶ μὴ κωλύειν χρῆσθαι. 3.10.10. ἀτάρ, ἔφη, λέξον μοι, ὦ Πιστία, διὰ τί οὐτ' ἰσχυροτέρους οὔτε πολυτελεστέ-

»Kaj misliš, je lepše gledati ljudi, ki izžarevajo lepa, plemenita in ljubezniva čustva, ali tiste, iz katerih veje sovraštvo, poniglavost in mržnja?«

»Da, razlika je ogromna, Sokrat.«

(6) Ob neki drugi priložnosti je Sokrat obiskal kiparja Klejtona in se z njim zapletel v pogovor: »Klejton, vidim in razumem lepoto kipov, ki jih klešeš: tekačev, rokoborcev, boksarjev, pankratiastov.¹¹⁸ Toda kako na kipih upodobiš najbolj navdušujočo lastnost, namreč to, da so videti živi?«

(7) Klejton mu v zadregi ni odgovoril takoj, zato je Sokrat nadaljeval: »Morda svoje kipe oblikuješ po živih podobah, da jih ustvariš tako živega videza?«

»Da, tako je.«

»Potemtakem njihov resnični, življenjski videz dosežeš tako, da posamezne telesne dele izdelаш upognjene oziroma vzravnane, pokrčene oziroma iztegnjene, napete oziroma sproščene?«

(8) »Prav res.«

»Toda ali pogled na čustva ljudi, ki kaj počno, ne zbuja pri opazovalcih nobenega ugodja?«

»Najbrž ga.«

»Ali ne bi bilo torej smiselno bojevnikom vklesati grozeč izraz, zmagovalcem pa veselega?«

»Prav gotovo.«

»No, potemtakem mora kipar na kipu upodobiti tudi čustva.«

(9) Obiskal je tudi Pistija, izdelovalca oklepov. Ogledal si je lepo izdelane oklepe in dejal: »Pri Heri, Pistija, prav krasna iznajdba, da oklep, ki pokriva tiste dele telesa, ki so potrebni varovanja, ne ovira tudi rok! (10) Toda povej mi, Pistija, zakaj svojim oklepom, ki niso nič kaj močnejši niti

¹¹⁸ Pankratij (gr. *παγκράτιον*, *pankrátion*) je bil priljubljena športna panoga, nekakšna rokoborba v prostem slogu, ki je bila zelo nasilna – dovoljeno je bilo vse, razen grizenja in iztikanja nasprotnikovih oči. Borba se je končala šele, ko je eden od tekmovalcev (pankratiast) sam odnehal in tako priznal poraz.

ρους τῶν ἄλλων ποιῶν τοὺς θώρακας πλείονος πωλεῖς; Ὅτι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, εὐρυθμοτέρους ποιῶ. Τὸν δὲ ρυθμὸν, ἔφη, πότερα μέτρῳ ἢ σταθμῷ ἀποδεικνύων πλείονος τιμᾶ; οὐ γὰρ δὴ ἴσους γε πάντας οὐδὲ ὁμοίους οἶμαί σε ποιεῖν, εἴ γε ἀρμόττοντας ποιεῖς. Ἀλλὰ νῆ Δί, ἔφη, ποιῶ· οὐδὲν γὰρ ὄφελός ἐστι θώρακος ἄνευ τούτου. 3.10.11. Οὐκοῦν, ἔφη, σώματά γε ἀνθρώπων τὰ μὲν εὐρυθμά ἐστι, τὰ δὲ ἄρρυθμα; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Πῶς οὖν, ἔφη, τῷ ἀρρυθμῷ σώματι ἀρμόττοντα τὸν θώρακα εὐρυθμον ποιεῖς; Ὡσπερ καὶ ἀρμόττοντα, ἔφη· ὁ ἀρμόττων γὰρ ἐστὶν εὐρυθμος. 3.10.12. Δοκεῖς μοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, τὸ εὐρυθμον οὐ καθ' ἑαυτὸ λέγειν, ἀλλὰ πρὸς τὸν χρώμενον, ὡσπερ ἂν εἰ φαίης ἀσπίδα, ᾧ ἂν ἀρμόττη, τούτῳ εὐρυθμον εἶναι, καὶ χλαμύδα, καὶ τᾶλλα ὡσαύτως ἔοικεν ἔχειν τῷ σῶ λόγῳ. 3.10.13. Ἴσως δὲ καὶ ἄλλο τι οὐ μικρὸν ἀγαθὸν τῷ ἀρμόττειν πρόσεστι. Δίδαξον, ἔφη, ὦ Σώκρατες, εἴ τι ἔχεις. Ἦπτον, ἔφη, τῷ βάρει πιέζουσιν οἱ ἀρμόττοντες τῶν ἀναρμόστων τὸν αὐτὸν σταθμὸν ἔχοντες. οἱ μὲν γὰρ ἀνάρμοστοι ἢ ὅλοι ἐκ τῶν ὤμων κρεμάμενοι ἢ καὶ ἄλλο τι τοῦ σώματος σφόδρα πιέζοντες δύσφοροι καὶ χαλεποὶ γίνονται· οἱ δὲ ἀρμόττοντες, διειλημμένοι τὸ βάρος τὸ μὲν ὑπὸ τῶν κλειδῶν καὶ ἐπωμίδων, τὸ δ' ὑπὸ τῶν ὤμων, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ στήθους, τὸ δὲ ὑπὸ τῆς γαστροῦ, τὸ δὲ ὑπὸ τῆς γαστροῦ, ὀλίγου δεῖν οὐ φορήματι, ἀλλὰ προσθήματι εἰκόασιν. 3.10.14. Εἶρηκας, ἔφη, αὐτὸ δι' ὅπερ ἔγωγε τὰ ἐμὰ ἔργα πλείστου ἄξια νομίζω εἶναι. ἔνιοι μέντοι τοὺς ποικίλους καὶ τοὺς ἐπιχρύσους θώρακας μᾶλλον ὠνοῦνται. Ἀλλὰ μήν, ἔφη, εἴ γε διὰ ταῦτα μὴ ἀρμόττοντας ὠνοῦνται,

dražje izdelave kot drugi, postavljaš višjo ceno?»

»Zato, Sokrat, ker so moji oklepi skladnejši.«

»Po čem pa ocenjuješ njihovo skladnost – po merah ali po teži, da jih dražje prodajaš? Gotovo niso vsi enaki, celo podobni ne, če jih izdelаш tako, da se natanko prilegajo telesu.«

»Pač, oklep brez tega ni za nobeno rabo.«

(11) »Toda telesa nekaterih ljudi so skladna, spet drugih pa ne.«

»Res je.«

»Le kako lahko izdeláš skladen oklep, ki se natanko prilega neskladnemu telesu?«

»Prav zaradi tega je skladen, ker se prilega,« je odgovoril Pistija. »Oklep, ki se prilega, je skladen.«

(12) »Zdi se mi,« je odvrnil Sokrat, »da izraza ,skladno' ne uporabljaš v njegovem osnovnem pomenu, pač pa v povezavi z nekim drugim pojmom, kakor če bi denimo dejal, da je ščit, ki se nekomu prilega, skladen – glede na tvoje besede pa bi lahko isto veljalo tudi za ogrinjalo ali kaj podobnega. (13) Toda morda govori v prid prileganju še nekaj precej pomembnega.«

»No, povej, Sokrat, če veš.«

»Oklep, ki se lepo prilega, manj obremenjuje nosilca kot oklep, ki se ne, tudi če je enake teže; oklep, ki se ne prilega, visi z ramen ali pa tišči kje drugje, zato je neudoben in neroden. Lepo prilegajoč se oklep pa težo porazdeli po ključnicah, ramenih, lopaticah, prsih, hrbtu in trebuhu, tako da delujejo bolj kot privesek, ne pa kot nekaj, kar je treba nositi.«

(14) »Saj prav to je tisto, zaradi česar svojim izdelkom postavljam tako visoko ceno. Nekateri pa raje kupujejo umetelno izdelane in pozlačene oklepe.«

»No, če je to razlog, da kdo ne kupi oklepa, ki se dobro prilega, se mi pa zdi pozlačen in umetelen oklep kaj slaba kupčija. (15) Toda telo ni ves čas v enem položaju, pač pa je

κακὸν ἔμοιγε δοκοῦσι ποικίλον τε καὶ ἐπίχρυσον ὠνεῖσθαι.
3.10.15. ἀτάρ, ἔφη, τοῦ σώματος μὴ μένοντος, ἀλλὰ τοτὲ μὲν
κυρτουμένου, τοτὲ δὲ ὀρθουμένου, πῶς ἂν ἀκριβεῖς θώρα-
κες ἀρμόττειεν; Οὐδαμῶς, ἔφη. Λέγεις, ἔφη, ἀρμόττειν οὐ
τοὺς ἀκριβεῖς, ἀλλὰ τοὺς μὴ λυποῦντας ἐν τῇ χρεῖα. Αὐτός,
ἔφη, τοῦτο λέγεις, ὦ Σώκρατες, καὶ πάνυ ὀρθῶς ἀποδέχη.

3.11.1. Γυναικὸς δὲ ποτε οὔσης ἐν τῇ πόλει καλῆς, ἧ ὄνο-
μα [ἦν] Θεοδότη, καὶ οἷας συνεῖναι τῷ πειθοντι, μνησθέ-
ντος αὐτῆς τῶν παρόντων τινὸς καὶ εἰπόντος ὅτι κρεῖττον
εἶη λόγου τὸ κάλλος τῆς γυναικός, καὶ ζωγράφους φήσα-
ντος εἰσεῖναι πρὸς αὐτὴν ἀπεικασομένους, οἷς ἐκείνην ἐπι-
δεικνύειν ἑαυτῆς ὅσα καλῶς ἔχοι, Ἰτέον ἂν εἶη θεασομένους,
ἔφη ὁ Σωκράτης· οὐ γὰρ δὴ ἀκούσασι γε τὸ λόγου κρεῖττον
ἔστι καταμαθεῖν. καὶ ὁ διηγησάμενος, Οὐκ ἂν φθάνοιτ', ἔφη,
ἀκολουθοῦντες. 3.11.2. οὕτω μὲν δὴ πορευθέντες πρὸς τὴν
Θεοδότην καὶ καταλαβόντες ζωγράφῳ τινὶ παρεστηκυῖαν
ἐθεάσαντο. παυσαμένου δὲ τοῦ ζωγράφου· Ὡ ἄνδρες, ἔφη ὁ
Σωκράτης, πότερον ἡμᾶς δεῖ μᾶλλον Θεοδότη χάριν ἔχειν,
ὅτι ἡμῖν τὸ κάλλος (τὸ) ἑαυτῆς ἐπέδειξεν, ἢ ταύτην ἡμῖν, ὅτι
ἐθεασάμεθα; ἄρ' εἰ μὲν ταύτη ὠφελιμωτέρα ἐστὶν ἢ ἐπίδει-
ξις, ταύτην ἡμῖν χάριν ἐκτέον, εἰ δὲ ἡμῖν ἢ θεά, ἡμᾶς ταύτη;
3.11.3. εἰπόντος δὲ τινος ὅτι δίκαια λέγοι· Οὐκοῦν, ἔφη, αὕτη
μὲν ἤδη τε παρ' ἡμῶν ἔπαινον κερδαίνει καί, ἐπειδὰν εἰς
πλείους διαγγείλωμεν, πλείω ὠφελήσεται· ἡμεῖς δὲ ἤδη τε
ὦν ἐθεασάμεθα ἐπιθυμοῦμεν ἄψασθαι καὶ ἄπιμεν ὑποκνι-
ζόμενοι καὶ ἀπελθόντες ποθήσομεν. ἐκ δὲ τούτων εἰκὸς
ἡμᾶς μὲν θεραπεύειν, ταύτην δὲ θεραπεύεσθαι. καὶ ἡ Θε-
οδότη· Νῆ Δί', ἔφη, εἰ τοίνυν ταῦθ' οὕτως ἔχει, ἐμὲ ἂν δέοι
ὑμῖν τῆς θεᾶς χάριν ἔχειν. 3.11.4. ἐκ δὲ τούτου ὁ Σωκράτης
ὁρῶν αὐτὴν τε πολυτελῶς κεκοσμημένην καὶ (τὴν) μητέρα

zdaj ukrivljeno zdaj vzravnano; le kako se mu lahko torej natanko oblikovan oklep prilega?»

»Nikakor,« je odgovoril Pistija.

»Potemtakem hočeš reči, da se prilega oklep, ki ni nujno natanko izdelan, pač pa ni neudoben pri uporabi.«

»To ti praviš, Sokrat, zadevo pa razumeš popolnoma pravilno.«

XI.

(1) V mestu je bila nekoč lepa ženska po imenu Teodota, ki se ni branila družbe zapeljivcev. Nekdo jo je nekoč omenil v Sokratovi družbi in pripomnil, da njene lepote ni mogoče opisati z besedami, da jo obiskujejo slikarji in jo slikajo, ona pa jim razkrije toliko, kolikor je primerno. »Morali bi jo iti pogledat,« je dejal Sokrat. »Samo iz govorice se je nemogoče prepričati o nečem, česar ni mogoče opisati z besedami.«

»Le brž z mano!« je dejal oni.

(2) Odpravili so se torej do Teodote ter jo našli, kako pozira slikarju. Ogledali so si jo in ko je slikar končal, je Sokrat dejal: »Gospodje, bi morali biti mi hvaležni Teodoti, ker nam kaže svojo lepoto, ali bi morda ona morala biti hvaležna nam, ker jo gledamo? Če je bil prikaz njene lepote bolj njej v korist, mora ona biti nam hvaležna, če pa je bil ogled bolj nam v korist, moramo mi biti hvaležni njej.«

(3) Nekdo je pripomnil, da to drži, zato je Sokrat nadaljeval: »Ona je pravzaprav že deležna našega občudovanja in ko bomo še razširili govorice o njeni lepoti, bo le še na boljšem. Mi pa si zdaj želimo dotakniti se tistega, kar smo si ogledali, in odšli bomo vznemirjeni ter polni hrepenenja. Očitno je potemtakem, da mi njej delamo uslugo.«

»Pri moji veri, če je temu tako,« je rekla Teodota, »moram jaz biti vam hvaležna za ogled.«

(4) Sokrat je opazil, da je Teodota v bogati opravi in da je z njo mati, ki je bila prav tako skrbno oblečena in urejena,

παροῦσαν αὐτῇ ἐν ἐσθῆτί τε καὶ θεραπεία οὐ τῇ τυχοῦση, καὶ θεραπαίνας πολλὰς καὶ εὐειδεῖς καὶ οὐδὲ ταύτας ἡμελημένως ἐχούσας, καὶ τοῖς ἄλλοις τὴν οἰκίαν ἀφθόνως κατεσκευασμένην· Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Θεοδότῃ, ἔστι σοι ἀγρός; Οὐκ ἔμοιγ', ἔφη. Ἄλλ' ἄρα οἰκία προσόδους ἔχουσα; Οὐδὲ οἰκία, ἔφη. Ἄλλὰ μὴ χειροτέχνη τινές; Οὐδὲ χειροτέχνη, ἔφη. Πόθεν οὖν, ἔφη, τὰ ἐπιτήδεια ἔχεις; Ἐάν τις, ἔφη, φίλος μοι γενόμενος εὖ ποιεῖν ἐθέλη, οὗτός μοι βίος ἐστί. 3.11.5. Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφη, ὦ Θεοδότῃ, καλόν γε τὸ κτῆμα καὶ πολλῶ κρεῖττον οἰῶν τε καὶ αἰγῶν καὶ βοῶν φίλων ἀγέλην κεκτηῖσθαι. ἀτάρ, ἔφη, πότερον τῇ τύχῃ ἐπιτρέπεις, ἐάν τις σοι φίλος ὡσπερ μυῖα πρόσπτηται, ἢ καὶ αὐτὴ τι μηχανᾶ; 3.11.6. Πῶς δ' ἂν, ἔφη, ἐγὼ τούτου μηχανὴν εὐροίμι; Πολὺ νῆ Δί, ἔφη, προσηκόντως μᾶλλον ἢ αἰ φάλαγγες· οἶσθα γὰρ ὡς ἐκεῖναι θηρῶσι τὰ πρὸς τὸν βίον· ἀράχνια γὰρ δῆπου λεπτὰ ὑφηνάμεναι, ὅ τι ἂν ἐνταῦθα ἐμπέσῃ, τούτῳ τροφῆ χρῶνται. 3.11.7. Καὶ ἐμοὶ οὖν, ἔφη, συμβουλεύεις ὑφήνασθαι τι θήρατρον; Οὐ γὰρ δὴ οὕτω γε ἀτέχνως οἶεσθαι χρὴ τὸ πλείστου ἄξιον ἄγρευμα, φίλους, θηράσειν. οὐχ ὀρᾶς ὅτι καὶ τὸ μικροῦ ἄξιον, τοὺς λαγῶς, θηρῶντες πολλὰ τεχνάζουσιν; 3.11.8. ὅτι μὲν γὰρ τῆς νυκτὸς νέμονται, κύνας νυκτερευτικὰς πορισάμενοι, ταύταις αὐτοὺς θηρῶσιν· ὅτι δὲ μεθ' ἡμέραν ἀποδιδράσκουσιν, ἄλλας κτώνται κύνας, αἵτινες, ἢ ἂν ἐκ τῆς νομῆς εἰς τὴν εὐνὴν ἀπέλθωσι, τῇ ὁσμῇ αισθανόμεναι εὐρίσκουσιν αὐτούς· ὅτι δὲ ποδώκεις εἰσὶν ὥστε καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ τρέχοντες ἀποφεύγειν, ἄλλας αὖ κύνας ταχείας παρασκευάζονται, ἵνα κατὰ πόδας ἀλίσκωνται· ὅτι δὲ καὶ ταύτας αὐτῶν τινες ἀποφεύγουσι, δίκτυα ἰστᾶσιν εἰς τὰς ἀτραπούς, ἢ φεύγουσιν, ἴν' εἰς ταῦτα ἐμπί-

pa številna čedna služinčad, ki je bila vse prej kot zanemarjena – in tudi hiša je bila razkošno opremljena.

»Povej mi, Teodota,« jo je vprašal, »ali imaš posestvo?«

»Ne, nimam,« je odgovorila.

»Morda hišo, od katere imaš dohodke?«

»Ne, tudi hiše nimam.«

»Delajo zate rokodelci?«

»Ne, tudi to ne.«

»Od kod pa imaš potem sredstva za preživetje?«

»Če se kdo želi zblížati z mano in biti do mene radodaren, se s tem preživim.«

(5) »Pri Heri, Teodota,« je dejal Sokrat, »izvrstna pridobitev, ta tvoja čreda prijateljev – in dosti boljša kot čreda ovac, koz in govedi! Pa vendar mi povej, ali prepuščaš naključju, ali bo kak prijatelj prifrftal k tebi kakor muha, ali se za to kako potrudiš?«

(6) »Kako bi pa lahko koga pripravila k temu?«

»Še precej bolj pripravna bi lahko bila pri tem kot pajki,« je odgovoril Sokrat. »Saj veš, kako pajki lovijo za preživetje? Spletejo tanke mreže in kar se vanje ujame, postane njihova hrana.«

(7) »Pa ja ne predlagaš, naj tudi jaz spletem kako zanko?« je vprašala Teodota.

»Kje pa; nikar ne misli, da je lov na najdragocenejši plen, namreč prijatelje, tako preprosta reč. Saj menda veš, da se tudi pri lovu na malo vreden plen, denimo zajce, uporabljajo številni pripomočki? (8) Ker se zajci pasejo ponoči, jih lovijo s pomočjo psov, izurjenih za nočni lov; in ker zajci zbežijo, ko se prične daniti, morajo lovci nadnje spustiti druge pse, ki jih voh pelje po sledi vonja od zajčje paše do brloga. Ker so hitri in lahko pobegnejo, tudi če so jih že opazili, imajo lovci s seboj tudi hitre pse, da jih ti v teku ujamejo. In ker nekateri zajci pobegnejo celo tem psom, jim lovci nastavijo še mreže, da se med begom ujamejo in zapletejo vanje.«

πτοντες συμποδίζωνται. 3.11.9. Τίνι οὖν, ἔφη, τοιούτῳ φίλους ἂν ἐγὼ θηρώην; Ἐὰν νῆ Δί, ἔφη, ἀντί κυνὸς κτήση, ὅστις σοι ἰχνεύων μὲν τοὺς φιλοκάλους καὶ πλουσίους εὐρήσει, εὐρῶν δὲ μηχανήσεται ὅπως ἐμβάλη αὐτοὺς εἰς τὰ σὰ δίκτυα. 3.11.10. Καὶ ποῖα, ἔφη, ἐγὼ δίκτυα ἔχω; Ἐν μὲν δῆπου, ἔφη, καὶ μάλα εὖ περιπλεκόμενον, τὸ σῶμα· ἐν δὲ τούτῳ ψυχὴν, ἣ καταμανθάνεις καὶ ὡς ἂν ἐμβλέπουσα χαρίζοιο καὶ ὅ τι ἂν λέγουσα εὐφραίνοις, καὶ ὅτι δεῖ τὸν μὲν ἐπιμελόμενον ἀσμένως ὑποδέχασθαι, τὸν δὲ τρυφῶντα ἀποκλείειν, καὶ ἀρρωστήσαντός γε φίλου φροντιστικῶς ἐπισκέψασθαι καὶ καλόν τι πράξαντος σφόδρα συνησθῆναι καὶ τῷ σφόδρα σοῦ φροντίζοντι ὅλη τῇ ψυχῇ κεχαρίσθαι· φιλεῖν γε μὴν εὖ οἶδ' ὅτι ἐπίστασαι οὐ μόνον μαλακῶς, ἀλλὰ καὶ εὐνοικῶς· καὶ ὅτι ἀρεστοὶ σοὶ εἰσιν οἱ φίλοι, οἶδ' ὅτι οὐ λόγῳ ἀλλ' ἔργῳ ἀναπείθεις. Μὰ τὸν Δί, ἔφη ἢ Θεοδότῃ, ἐγὼ τούτων οὐδὲν μηχανῶμαι. 3.11.11. Καὶ μὴν, ἔφη, πολὺ διαφέρει τὸ κατὰ φύσιν τε καὶ ὀρθῶς ἀνθρώπῳ προσφέρεσθαι. καὶ γὰρ δὴ βία μὲν οὐτ' ἂν ἔλοις οὔτε κατάσχοις φίλον, εὐεργεσία δὲ καὶ ἡδονῇ τὸ θηρίον τοῦτο ἀλώσιμόν τε καὶ παραμόνιμόν ἐστιν. 3.11.12. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. Δεῖ τοίνυν, ἔφη, πρῶτον μὲν τοὺς φροντίζοντάς σου τοιαῦτα ἀξιοῦν, οἷα ποιοῦσιν αὐτοῖς μικρότατα μελήσει, ἔπειτα δὲ αὐτὴν ἀμείβεσθαι χαριζομένην τὸν αὐτὸν τρόπον· οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα φίλοι γίγνοιτο καὶ πλεῖστον χρόνον φιλοῖεν καὶ μέγιστα εὐεργετοῖεν. 3.11.13. χαρίζοιο δ' ἂν μάλιστα, εἰ δεομένοις δωροῖο τὰ παρὰ σεαυτῆς· ὀρᾶς γὰρ ὅτι καὶ τῶν βρωμάτων τὰ ἥδιστα, ἐὰν μὲν τις προσφέρῃ πρὶν ἐπιθυμεῖν, ἀηδῆ φαίνεται, κεκορεσμένοις δὲ καὶ βδελυγμίαν παρέχει, ἐὰν δὲ τις προσφέρῃ λιμὸν ἐμποιήσας, κἂν φαυλότερα ἢ, πάνυ ἡδέα φαίνεται. 3.11.14. Πῶς οὖν ἂν, ἔφη, ἐγὼ λιμὸν ἐμποιεῖν τῶν παρ' ἐμοὶ δυναίμην; Εἰ νῆ Δί, ἔφη, πρῶτον μὲν τοῖς

(9) »Na kakšen način od teh naštetih pa naj jaz lovim prijatelje?«

»No, namesto psa si boš morala najti nekoga, ki bo izsledil bogate sladokusce in ki jih bo znal prignati v tvojo mrežo.«

(10) »Pa saj jaz nimam mreže!«

»Eno vsekakor imaš,« je odvrnil Sokrat, »ki se zna prav tesno oviti – namreč tvoje telo, v telesu pa dušo, ki ti narekuje, kako s pogledom očarati in s kakšnimi z besedami razveseljevati; pove ti, da moraš pozornega prijatelja toplo sprejeti in se pred razvajencem zakleniti, da moraš za bolnega prijatelja predano skrbeti, da se moraš skupaj z njim veseliti njegovega uspeha in da mu moraš biti z vsem srcem hvaležna za njegovo dobroto. Prepričan sem tudi, da veš, kaj je ljubezen, pa ne mislim le nežnosti, temveč prava čustva – in verjamem, da naklonjenost svojim prijateljem izražaš z dejanji, ne z besedami.«

»Pri moji veri,« je dejala Teodota, »jaz ne počnem ničesar od tega.«

(11) »Je pa zelo pomembno,« je nadaljeval Sokrat, »da se do ljudi vedeš naravno in pravilno. Na silo se prijateljev ne da ne ujeti ne obdržati, s prijaznostjo in ugajanjem pa je tovrstno zver mogoče zlahka ujeti in zadržati.«

(12) »To je čista resnica.«

»Najprej moraš torej od tistih, ki skrbijo zate, pričakovati le toliko, kolikor lahko storijo brez večjih težav, nato pa jim hvaležno povrniti na isti način; tako boste postali tesni prijatelji, dolgo te bodo ljubili in ti izkazovali izjemno dobroto. (13) Najbolj jih boš očarala, če jim boš svoje čare naklonila le, kadar si jih bodo zaželeli; saj vidiš, da celo najslajše jedi lahko zbudijo odpor, če pridejo na mizo, preden človek začuti tek, sitemu človeku pa celo zbudjajo slabost. Toda če pri človeku zbudiš lakoto, lahko predenj postaviš tudi manj izbrano jed, pa se mu bo zdela prava slaščica.«

(14) »Kako pa naj jaz zbudim lakoto po tem, kar imam?«

»S tem, seveda, da najprej nikomur ničesar ne ponudiš

κεκορεσμένοις μήτε προσφέροις μήτε ὑπομιμνήσκοις, ἕως ἂν τῆς πλησμονῆς παυσάμενοι πάλιν δέωνται, ἔπειτα τοὺς δεομένους ὑπομιμνήσκοις ὡς κοσμιωτάτη τε ὀμιλία καὶ τῷ φαίνεσθαι βουλομένη χαρίζεσθαι καὶ διαφεύγουσα, ἕως ἂν ὡς μάλιστα δεηθῶσι· τηνικαῦτα γὰρ πολὺ διαφέρει τὰ αὐτὰ δῶρα ἢ πρὶν ἐπιθυμῆσαι διδόναι. καὶ ἡ Θεοδότῃ· Τί οὖν οὐ σύ μοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐγένου συνθηρατῆς τῶν φίλων; Ἐάν γε νῆ Δί, ἔφη, πείθῃς με σύ. Πῶς οὖν ἂν, ἔφη, πείσαιμί σε; Ζητήσεις, ἔφη, τοῦτο αὐτῇ καὶ μηχανήσει, ἐάν τί μου δέῃ. 3.11.16. Εἴσιθι τοίνυν, ἔφη, θαμινά. καὶ ὁ Σωκράτης ἐπισκώπτων τὴν αὐτοῦ ἀπραγμοσύνην, Ἄλλ, ὦ Θεοδότῃ, ἔφη, οὐ πάνυ μοι ῥάδιόν ἐστι σχολάσαι· καὶ γὰρ ἴδια πράγματα πολλὰ καὶ δημόσια παρέχει μοι ἀσχολίαν· εἰσὶ δὲ καὶ φίλοι μοι, αἱ οὔτε ἡμέρας οὔτε νυκτὸς ἀφ' αὐτῶν ἐάσουσί με ἀπιέναι, φίλτρα τε μανθάνουσαι παρ' ἐμοῦ καὶ ἐπωδάς. 3.11.17. Ἐπίστασαι γάρ, ἔφη, καὶ ταῦτα, ὦ Σώκρατες; Ἄλλὰ διὰ τί οἶει, ἔφη, Ἀπολλόδωρόν τε τόνδε καὶ Ἀντισθένη οὐδέποτε μου ἀπολείπεσθαι; διὰ τί δὲ καὶ Κέβητα καὶ Σιμίαν Θήβηθεν

in da nič ne namiguješ, dokler bo sit; ko pa bo zadovoljstvo popustilo in se bo vnovič pojavila lakota, boš potrebo stopnjevala z vtisom najbolj nedolžnega druženja in želje po tem, da ustrežeš, pa tudi z izmikanjem, dokler želja ne bo že prevelika: popolnoma drugače je namreč kaj pokloniti v takšnem trenutku kot pa takrat, ko po tem še ni bilo nobene želje.«

(15) Teodota je na to vprašala: »Kaj pa če bi ti postal moj pomočnik v lovu na prijatelje, Sokrat?«

»Z veseljem, če me prepričaš.«

»In kako naj te prepričam?«

»To boš pa že sama ugotovila, če me potrebuješ.«

(16) »Potem pa pridi pogosteje k meni.«

Sokrat se je pošalil na račun svoje zasebnosti: »Toda Teodota, jaz za to le stežka najdem čas; veliko dela imam z zasebnimi in javnimi opravki – pa tudi punc mi ne manjka, ki me ne podnevi ne ponoči ne spustijo od sebe, ker se od mene učijo ljubezenskih urokov.«¹¹⁹

(17) »Se mar tudi na to spoznaš, Sokrat?«

»Zakaj pa misliš, da se me sicer Apolodor¹²⁰ in Antisten¹²¹ ves čas držita? In zakaj bi sicer prihajala k meni Simija in Kebes vse iz Teb? Lahko si misliš, da se to ne bi dogajalo, če ne bi bili po sredi tudi ljubezenski uroki in čarobna kolesa.«¹²²

119 Sokrat ironično namiguje na svoje učence; gl. tudi njegov razgovor s Kritobulom (II, 6) o naravi prijateljstva.

120 Apolodor iz Falerona je bil eden najbližjih Sokratovih učencev, prisoten je bil tudi ob njegovi smrti.

121 Filozof Antisten (450–ok. 365 pr. Kr.) je bil eden najstarejših Sokratovih učencev in je bil navzoč tudi ob njegovi smrti; v svojem nauku se je tesno držal Sokratovega ideala življenja, v katerem je krepost osrednjega pomena. V svojem nauku se je precej razlikoval od Platona; velja za ustanovitelja filozofske šole kinikov.

122 V gr. izvirniku *lynyx* (*lynx*); izraz pomeni prvotno ptico vijeglavko (*Lynx torquilla*), ki so ji pripisovali moč, da povrne izgubljeno ljubezen. Privezovali so jo na vrtljivo kolo, ki so ga med prevevanjem čarodejnih pesmi, obračali – izraz se zato nanaša tudi na to »čarobno kolo«.

παραγίγνεσθαι; εὖ ἴσθι ὅτι ταῦτα οὐκ ἄνευ πολλῶν φίλτρων τε καὶ ἐπφδῶν καὶ ἰύγγων ἐστί. 3.11.18. Χρῆσον τοίνυν μοι, ἔφη, τὴν ἰύγγα, ἵνα ἐπὶ σοὶ πρῶτον ἔλκω αὐτήν. Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐκ αὐτὸς ἔλκεσθαι πρὸς σὲ βούλομαι, ἀλλὰ σὲ πρὸς ἐμὲ πορεύεσθαι. Ἀλλὰ πορεύσομαι, ἔφη· μόνον ὑποδέχου. Ἄλλ' ὑποδέξομαί σε, ἔφη, ἂν μὴ τις φιλωτέρα σου ἔνδον ἦ.

3.12.1. Ἐπιγέννη δὲ τῶν συνόντων τινὰ νέον τε ὄντα καὶ τὸ σῶμα κακῶς ἔχοντα ἰδὼν, Ὡς ἰδιωτικῶς, ἔφη, τὸ σῶμα ἔχεις, ὦ Ἐπίγενης, καὶ ὅς, Ἰδιώτης γάρ, ἔφη, εἰμί, ὦ Σώκρατες. Οὐδέν γε μάλλον, ἔφη, τῶν ἐν Ὀλυμπία μελλόντων ἀγωνίζεσθαι· ἢ δοκεῖ σοὶ μικρὸς εἶναι ὁ περὶ τῆς ψυχῆς πρὸς τοὺς πολεμίους ἀγών, ὃν Ἀθηναῖοι θήσουσιν, ὅταν τύχῃσι; 3.12.2. καὶ μὴν οὐκ ὀλίγοι μὲν διὰ τὴν τοῦ σώματος καχεξίαν ἀποθνήσκουσι τε ἐν τοῖς πολεμικοῖς κινδύνοις καὶ αἰσχυρῶς σφύζονται· πολλοὶ δὲ δι' αὐτὸ τοῦτο ζῶντές τε ἀλίσκονται καὶ ἀλόντες ἦτοι δουλεύουσι τὸν λοιπὸν βίον, ἐὰν οὕτω τύχῃσι, τὴν χαλεπωτάτην δουλείαν ἢ εἰς τὰς ἀνάγκας τὰς ἀλγεινοτάτας ἐμπεσόντες καὶ ἐκτείσαντες ἐνίοτε πλείω τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς τὸν λοιπὸν βίον ἐνδεεῖς τῶν ἀναγκαίων ὄντες καὶ κακοπαθοῦντες διαζῶσι· πολλοὶ δὲ δόξαν αἰσχυρὰν κτῶνται διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀδυναμίαν δοκοῦντες ἀποδειλιᾶν. 3.12.3. ἢ καταφρονεῖς τῶν ἐπιτιμίων τῆς καχεξίας τούτων, καὶ ῥαδίως ἂν οἶε φέρειν τὰ τοιαῦτα; καὶ μὴν οἶμαί γε πολλῶ ῥάω καὶ ἡδίω τούτων εἶναι ἂ δεῖ ὑπομένειν τὸν ἐπιμελόμενον τῆς τοῦ σώματος εὐεξίας. ἢ ὑγιεινότερόν τε καὶ εἰς τᾶλλα χρησιμώτερον νομίζεις εἶναι τὴν καχεξίαν τῆς εὐεξίας, ἢ τῶν διὰ τὴν εὐεξίαν γιγνομένων καταφρονεῖς; 3.12.4. καὶ μὴν πάντα γε τάναντία συμβαίνει τοῖς εὖ τὰ σώματα ἔχουσιν ἢ τοῖς κακῶς. καὶ γὰρ ὑγιαίνουσιν οἱ τὰ σώματα εὖ ἔχοντες καὶ ἰσχύουσι· καὶ πολλοὶ μὲν διὰ τοῦτο ἐκ τῶν πολεμικῶν ἀγῶνων σφύζονται τε εὐσχη-

(18) »Pa mi posodi svoje čarobno kolo, da ga najprej zavrtim zate.«

»O, ne,« je dejal Sokrat, »nočem, da me uročiš. Pridi raje ti k meni.«

»Prav, prišla bom,« je odvrnila Teodota. »A glej, da me boš sprejel.«

»Seveda te bom – razen če bo pri meni kdo, ki mi je ljubši.«

XII.

(1) Nekoč je opazil, da je eden od mladeničev v njegovi družbi, Epigen,¹²³ v prav slabem telesnem stanju, zato ga je nagovoril: »Nekoliko si se zapustil, Epigen.«

»Sokrat, saj nisem atlet,« je odgovoril oni.

»Nič manj kot tisti, ki se pripravljalo na Olimpijske igre. Se ti zdi morda boj na življenje in smrt, v katerega se bodo Atenci spustili s sovražniki slej ko prej, majhna stvar? (2) Nemalo ljudi namreč v vojni izgubi življenje zaradi slabe telesne pripravljenosti, ali pa se izvlečejo kaj neslavno; mnogi so iz tega istega razloga živi zajeti in preživijo, če se tako primeri, ostanek življenja v težki sužnosti, ali pa se znajdejo v hudi stiski in plačajo odkupnino, ki lahko celo presega njihovo premoženje, nato pa ostanek življenja preživijo v pomanjkanju in bedi. Mnogi tudi pridejo na slab glas, ker zaradi telesne šibkosti ponujajo vtis strahopetnosti. (3) Ti morda podcenjuješ te posledice telesne šibkosti in si misliš, da se boš z njim zlahka spopadel, jaz pa mislim, da se človek, ki pazi na svojo telesno pripravljenost, dosti laže in bolje spopade s temi težavami. Misliš morda, da je slaba telesna pripravljenost bolj zdrava in nasploh bolj koristna od dobre? Se morda zmrduješ nad učinki dobre telesne pripravljenosti? (4) Ljudje, ki so dobro telesno pripravljeni, doživljajo popolnoma drugačne stvari kakor telesno šibki. Tisti namreč, ki so v dobri kondiciji, so krepki in trdnega

123 Epigen, sin Antifonta iz Kefiza, je bil eden od Sokratovih učencev; Platon omenja njegovo navzočnost ob Sokratovi smrti (Fjdn 59b).

μόνως καὶ τὰ δεινὰ πάντα διαφεύγουσι, πολλοὶ δὲ φίλοις τε βοηθοῦσι καὶ τὴν πατρίδα εὐεργετοῦσι καὶ διὰ ταῦτα χάριτός τε ἀξιοῦνται καὶ δόξαν μεγάλην κτῶνται καὶ τιμῶν καλλίστων τυγχάνουσι καὶ διὰ ταῦτα τὸν τε λοιπὸν βίον ἥδιον καὶ κάλλιον διαζῶσι καὶ τοῖς ἑαυτῶν παισὶ καλλίους ἀφορμὰς εἰς τὸν βίον καταλείπουσιν. 3.12.5. οὗτοι χρή, ὅτι οὐκ ἀσκεῖ δημοσία ἢ πόλις τὰ πρὸς τὸν πόλεμον, διὰ τοῦτο καὶ ἰδία ἀμελεῖν, ἀλλὰ μηδὲν ἤττον ἐπιμελεῖσθαι. εὖ γὰρ ἴσθι ὅτι οὐδὲ ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἀγῶνι οὐδὲ ἐν πράξει οὐδεμίᾳ μείον ἕξεις διὰ τὸ βέλτιον τὸ σῶμα παρεσκευάσθαι· πρὸς πάντα γὰρ ὅσα πράττουσιν ἄνθρωποι χρήσιμον τὸ σῶμά ἐστιν· ἐν πάσαις δὲ ταῖς τοῦ σώματος χρεῖαις πολὺ διαφέρει ὡς βέλτιστα τὸ σῶμα ἔχειν· 3.12.6. ἐπεὶ καὶ ἐν ᾧ δοκεῖ ἐλαχίστη σώματος χρεῖα εἶναι, ἐν τῷ διανοεῖσθαι, τίς οὐκ οἶδεν ὅτι καὶ ἐν τούτῳ πολλοὶ μεγάλα σφάλονται διὰ τὸ μὴ ὑγιαίνειν τὸ σῶμα; καὶ λήθη δὲ καὶ ἀθυμία καὶ δυσκολία καὶ μανία πολλάκις πολλοῖς διὰ τὴν τοῦ σώματος καχεξίαν εἰς τὴν διάνοιαν ἐμπίπτουσι οὕτως ὥστε καὶ τὰς ἐπιστήμας ἐκβάλλειν. 3.12.7. τοῖς δὲ τὰ σώματα εὖ ἔχουσι πολλὴ ἀσφάλεια καὶ οὐδεὶς κίνδυνος διὰ γε τὴν τοῦ σώματος καχεξίαν τοιοῦτόν τι παθεῖν, εἰκὸς δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ ἐναντία τῶν διὰ τὴν καχεξίαν γιγνομένων [καὶ] τὴν εὐεξίαν χρήσιμον εἶναι· καίτοι τῶν γε τοῖς εἰρημένους ἐναντίων ἕνεκα τί οὐκ ἂν τις νοῦν ἔχων ὑπομείνειεν; 3.12.8. αἰσχρὸν δὲ καὶ τὸ διὰ τὴν ἀμέλειαν γηρᾶναι, πρὶν ἰδεῖν ἑαυτὸν ποῖος ἂν κάλλιστος καὶ κράτιστος τῷ σώματι γένοιτο· ταῦτα δὲ οὐκ ἔστιν ἰδεῖν ἀμελοῦντα· οὐ γὰρ ἐθέλει αὐτόματα γίγνεσθαι.

3.13.1. Ὅργιζομένοις δὲ ποτὲ τινος, ὅτι προσειπὼν τινα χαίρειν οὐκ ἀντιπροσερρήθη· Γελοῖον, ἔφη, τό, εἰ μὲν τὸ σῶμα κάκιον ἔχοντι ἀπήνησάς τῳ, μὴ ἂν ὀργίζεσθαι, ὅτι δὲ τὴν ψυχὴν ἀγροικότερως διακειμένῳ περιέτυχες, τοῦτό σε λυπεῖ.

zdravja, zato številni prav častno preživijo vojaške spopade in uidejo vsem nevarnostim; mnogi tudi pomagajo svojim prijateljem in si v službi svoji domovini prislužijo njeno hvaležnost ter pridobijo zase velik ugled ter slavo. Zaradi vsega tega lepše in prijetneje preživijo svoje dni, otrokom pa zapustijo boljše izhodišče za življenje. (5) Če država ne uri ljudi za vojno na državne stroške, to še ne pomeni, da človeku zasebno ni treba temu posvečati nobene pozornosti, pač pa ravno nasprotno. Verjemi mi, da zaradi dobre telesne pripravljenosti pri nobeni preizkušnji, pravzaprav pri nobenem početju nasploh, ne boš na slabšem. Ljudem telo služi pri vseh njihovih dejavnostih – in pri prav vseh telesnih naporih je dobra telesna pripravljenost precejšnjega pomena. (6) Celo pri razmišljanju, pri katerem se zdi vloga telesa zanemarljiva, se marsikomu zgodi, da zaradi slabega telesnega zdravja zagreši hudo napako, to vemo vsi – in prav telesna šibkost je pri mnogih ljudeh vzrok, da njih razum do te mere prizadenejo pozabljivost, malodušje, razdražljivost in blaznost, da so ob vse svoje znanje. (7) Ljudje pa, ki so v dobri telesni kondiciji, nimajo razloga za strah in jim ni treba skrbeti, da bi jih zaradi telesne šibkosti doletelo kaj podobnega – pravzaprav bo njihovo dobro telesno stanje po vsej verjetnosti botrovalo prav nasprotnemu učinku, kot pa če bi bili slabotni. Le kdo pri zdravi pameti si torej ne bi prizadeval za nasprotno učinke od prej naštetih? (8) In, ne nazadnje, naravnost sramotno je, da se človek zanemarjen postara, preden sploh more videti, kolikšne in kakšne telesne sposobnosti bi lahko razvil; kdor se zanemarija, tega pač ne more videti, kajti te reči ne pridejo same od sebe.

XIII.

(1) Ko se je ob neki priložnosti nekdo jezil, ker mu človek, ki ga je bil pozdravil, ni odzdravil, mu je Sokrat dejal: »Smešno: če bi srečal človeka slabega zdravja, bi se nič ne razburjal, ker pa si srečal človeka neotesanega vedenja, te to jezi.«

3.13.2. Ἄλλου δὲ λέγοντος ὅτι ἀηδῶς ἐσθίοι, Ἀκουμένος, ἔφη, τούτου φάρμακον ἀγαθὸν διδάσκει. ἐρομένου δέ, Ποῖον; Παύσασθαι ἐσθίοντα, ἔφη· καὶ ἡδιόν τε καὶ εὐτελέστερον καὶ ὑγιεινότερον διάξειν παυσάμενον.

3.13.3. Ἄλλου δ' αὖ λέγοντος ὅτι θερμὸν εἶη παρ' ἑαυτῷ τὸ ὕδωρ ὃ πίνει, Ὅταν ἄρ', ἔφη, βούλη θερμῷ λούσασθαι, ἔτοιμον ἔσται σοι. Ἄλλα ψυχρόν, ἔφη, ἐστὶν ὥστε λούσασθαι. Ἄρ' οὖν, ἔφη, καὶ οἱ οἰκέται σου ἄχθονται πίνοντές τε αὐτὸ καὶ λούμενοι αὐτῷ; Μὰ τὸν Δί', ἔφη· ἀλλὰ καὶ πολλάκις τεθαύμακα ὡς ἡδέως αὐτῷ πρὸς ἀμφοτέρα ταῦτα χρώνται. Πότερον δέ, ἔφη, τὸ παρὰ σοὶ ὕδωρ θερμότερον πιεῖν ἐστὶν ἢ τὸ ἐν Ἀσκληπιοῦ; Τὸ ἐν Ἀσκληπιοῦ, ἔφη. Πότερον δὲ λούσασθαι ψυχρότερον τὸ παρὰ σοὶ ἢ τὸ ἐν Ἀμφιαράου; Τὸ ἐν Ἀμφιαράου, ἔφη. Ἐνθυμοῦ οὖν, ἔφη, ὅτι κινδυνεύεις δυσαρεστότερος εἶναι τῶν τε οἰκετῶν καὶ τῶν ἀρρωστούντων.

(2) Nekdo drug je pravil, da mu hrana ni v užitek, zato je Sokrat dejal: »Akumen¹²⁴ ti lahko pove, katero zdravilo bi pomagalo.«

»Katero?« je vprašal oni.

»Da nehaš jesti – pa bo življenje prijetnejše, cenejše in bolj zdravo.«

(3) Spet drugič se je nekdo pritoževal, da je voda, ki jo pije doma, topla. »Kadar se torej hočeš okopati v topli vodi, je ta nared,« mu je dejal Sokrat.

»Toda za umivanje je prehladna!«

»Se tvoja služinčad tudi pritožuje, ko jo pije in se v njej umiva?«

»Kje pa,« je odvrnil oni. »Pogosto se celo čudim, kako radi jo uporabljajo v oba namena.«

»Je voda za pitje pri tebi doma toplejša od vode v Asklepijevem¹²⁵ svetišču?«

»V Asklepijevem svetišču je toplejša.«

»Kaj pa za umivanje? Je voda pri tebi hladnejša kot v Amfiarajevem¹²⁶ svetišču?«

»V Amfiarajevem svetišču je hladnejša.«

»No, potem pa moraš premisliti, ali ti ni morda teže ustreči kot sužnju ali bolniku.«¹²⁷

124 Akumena, pomembnega zdravnika in Sokratovega prijatelja, omenja tudi Platon (Prt 315c, Smp 176b, Fjdr 227a, 268a).

125 Asklepij, grški bog zdravilstva, ki so ga v klasični dobi že po vsej Grčiji častili kot ustanovitelja medicine. Najpomembnejši sedež njegovega kulta je bil v Epidavru, njegovo svetišče s toplim vrelcem pa je bilo tudi v Atenah.

126 Amfiaraj, grški junak in jasnovidec, ki se je udeležil pohoda sedmerice proti Tebam in predvidel, da bo tam umrl; po neuspešnem napadu na Tebe ga je pogoltnilo brezno, ki ga je napravila Zevsova strela. Tako je nastalo njegovo svetišče v Oropu blizu atiško-bojotske meje.

127 V Asklepijevem in Amfiarajevem svetišču so se bolniki pred spanjem okopali, nato pa so svečeniki interpretirali njihove sanje in jih tako pomagali zdraviti. V svetiščih so bili odkriti številni napisi, ki pričajo o uspešnem zdravljenju, kar je lahko posledica trdne vere, prav mogoče pa tudi zdravstvenih postopkov.

3.13.4. Κολάσαντος δέ τινος ισχυρῶς ἀκόλουθον, ἤρετο τί χαλεπαῖνοι τῷ θεράποντι, Ὅτι, ἔφη, ὀψοφαγίστατός τε ὢν βλακότατός ἐστι καὶ φιλαργυρώτατος ὢν ἀργότατος. Ἦδη ποτὲ οὖν ἐπεσκέψω, πότερος πλειόνων πληγῶν δεῖται, σὺ ἢ ὁ θεράπων;

3.13.5. Φοβουμένου δέ τινος τὴν εἰς Ὀλυμπίαν ὁδόν, Τί, ἔφη, φοβῆ τὴν πορείαν; οὐ καὶ οἴκοι σχεδὸν ὄλην τὴν ἡμέραν περιπατεῖς; καὶ ἐκεῖσε πορευόμενος περιπατήσας ἀριστήσεις, περιπατήσας δειπνήσεις καὶ ἀναπαύση. οὐκ οἶσθα ὅτι, εἰ ἐκτείναις τοὺς περιπάτους, οὓς ἐν πέντε ἢ ἕξι ἡμέραις περιπατεῖς, ῥαδίως ἂν Ἀθήνηθεν εἰς Ὀλυμπίαν ἀφίκοιο; χαριέστερον δὲ καὶ προεξορμᾶν ἡμέρα μιᾷ μᾶλλον ἢ ὑστερίζειν. τὸ μὲν γὰρ ἀναγκάζεσθαι περαιτέρω τοῦ μετρίου μηκύνειν τὰς ὁδοὺς χαλεπὸν, τὸ δὲ μιᾷ ἡμέρᾳ πλείους πορευθῆναι πολλὴν ῥαστώνην παρέχει. κρεῖττον οὖν ἐν τῇ ὁρμῇ σπεύδειν ἢ ἐν τῇ ὁδῷ.

3.13.6. Ἄλλου δὲ λέγοντος ὡς παρετάθη μακρὰν ὁδὸν πορευθεὶς, ἤρετο αὐτὸν εἰ καὶ φορτίον ἔφερε, Μὰ Δί' οὐκ ἔγωγ', ἔφη, ἀλλὰ τὸ ἱμάτιον. Μόνος δ' ἐπορεύου, ἔφη, ἢ καὶ ἀκόλουθός σοι ἠκολούθει; Ἦκολούθει, ἔφη. Πότερον κενός, ἔφη, ἢ φέρων τι; Φέρων νῆ Δί', ἔφη, τὰ τε στρώματα καὶ τᾶλλα σκεύη. Καὶ πῶς [τι], ἔφη, ἀπήλλαχεν ἐκ τῆς ὁδοῦ; Ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, ἔφη, βέλτιον ἐμοῦ. Τί οὖν; ἔφη, εἰ τὸ ἐκείνου φορτίον ἔδει σε φέρειν, πῶς ἂν οἶει διατεθῆναι; Κακῶς νῆ Δί', ἔφη. μᾶλλον δὲ οὐδ' ἂν ἐδυνήθην κομίσει. Τὸ οὖν τοσοῦτῳ ἦττον τοῦ παιδὸς δύνασθαι πονεῖν πῶς ἠσκημένου δοκεῖ σοι ἀνδρὸς εἶναι;

(4) Ko je nekdo ostro kaznoval svojega slugo, ga je Sokrat vprašal, s čim si je zaslužil kazen.

»Ker je zabit požeruh in pohlepen lenuh.«

»Morda bi moral razmisliti, kdo je bolj potreben udarcev – ti ali tvoj suženj.«

(5) Človeka, ki se je bal poti v Olimpijo, je Sokrat vprašal: »Zakaj se bojiš potovanja? Mar nisi tudi doma ves dan na nogah? Na poti tja boš nekaj časa hodil, potem obedoval, pa spet hodil, nato večerjal in šel počivat. Si pomislil, da bi, če bi združil vse korake, ki jih narediš v petih ali šestih dneh, zlahka prišel iz Aten v Olimpijo? Sicer pa je prijetneje odriniti na pot kak dan prej kot pa prispeti prepozno na cilj; neprijetno je namreč preveč podaljševati posamezne dele potovanja, medtem ko je potovati en dan več veliko lažje. Torej je bolj priporočljivo odpotovati prej kakor pa hiteti na poti.«

(6) Nekdo drug je nekoč pravil, da je izmučen po dolgi poti, zato ga je Sokrat vprašal, ali je nosil tudi prtljago.

»Kje pa,« je odgovoril oni. »Samo plašč.«

»Pa si potoval sam, ali je bil s teboj tudi tvoj sluga?«

»Sluga je bil z menoj.«

»Je bil praznih rok, ali je kaj nosil?«

»Nosil je seveda moje ležišče in ostalo prtljago.«

»Kako pa je on prestal pot?«

»Rekel bi, da bolje kot jaz.«

»Kaj misliš, kako bi bilo pa tebi, če bi moral nositi njegovo prtljago?«

»Pri moji veri, slabo. Najbrž je sploh ne bi mogel nositi.«

»Se ti zdi prav, da zmore krepak moški nositi manj kot njegov suženj?«¹²⁸

128 Kontrast, ki ga Sokrat izpostavlja, pride toliko bolj do izraza ob dejstvu, da sužnji niso imeli vstopa v palestro in da torej niso mogli redno vaditi kot svobodni ljudje.

3.14.1. Ὅποτε δὲ τῶν συνιόντων ἐπὶ δεῖπνον οἱ μὲν μικρὸν ὄψον, οἱ δὲ πολὺ φέροιεν, ἐκέλευεν ὁ Σωκράτης τὸν παῖδα τὸ μικρὸν ἢ εἰς τὸ κοινὸν τιθέναι ἢ διανέμειν ἐκάστω τὸ μέρος. οἱ οὖν τὸ πολὺ φέροντες ἠσχύνοντο (τό) τε μὴ κοινωνεῖν τοῦ εἰς τὸ κοινὸν τιθεμένου καὶ τὸ μὴ ἀντιτιθέναι τὸ ἑαυτῶν· ἐτίθεσαν οὖν καὶ τὸ ἑαυτῶν εἰς τὸ κοινόν. καὶ ἐπεὶ οὐδὲν πλέον εἶχον τῶν μικρὸν φερομένων, ἐπαύοντο πολλοῦ ὀψωνοῦντες.

3.14.2. Καταμαθῶν δὲ ποτε τῶν συνδειπνούντων τινὰ τοῦ μὲν σίτου πεπαυμένον, τὸ δὲ ὄψον αὐτὸ καθ' αὐτὸ ἐσθίοντα, λόγου ὄντος περὶ ὀνομάτων, ἐφ' οἷω ἔργω ἕκαστον εἶη· Ἐχοιμεν ἄν, ἔφη, ὦ ἄνδρες, εἰπεῖν, ἐπὶ ποίῳ ποτὲ ἔργῳ ἄνθρωπος ὀσοφάγος καλεῖται; ἐσθίουσι μὲν γὰρ δὴ πάντες ἐπὶ τῷ σίτῳ ὄψον, ὅταν παρῆ· ἀλλ' οὐκ οἶμαι πῶ ἐπὶ τούτῳ γε ὀσοφάγοι καλοῦνται. Οὐ γὰρ οὖν, ἔφη τις τῶν παρόντων. 3.14.3. Τί γάρ; ἔφη, ἐάν τις ἄνευ τοῦ σίτου τὸ ὄψον αὐτὸ ἐσθίῃ, μὴ ἀσκήσεως, ἀλλ' ἡδονῆς ἕνεκα, πότερον ὀσοφάγος εἶναι δοκεῖ ἢ οὐ; Σχολῆ γ' ἄν, ἔφη, ἄλλος τις ὀσοφάγος εἶη. καὶ τις ἄλλος τῶν παρόντων, Ὁ δὲ μικρῷ σίτῳ, ἔφη, πολὺ ὄψον ἐπεσθίων; Ἐμοὶ μὲν, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ οὗτος δοκεῖ δικαίως ἄν ὀσοφάγος καλεῖσθαι· καὶ ὅταν γε οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τοῖς θεοῖς εὐχωνται πολυκαρπίαν, εἰκότως ἄν οὗτος πολυοψίαν εὐχοίτο. 3.14.4. ταῦτα δὲ τοῦ Σωκράτους εἰπόντος, νομίσας ὁ νεανίσκος εἰς αὐτὸν εἰρῆσθαι τὰ λεχθέντα τὸ μὲν ὄψον οὐκ ἐπαύσατο ἐσθίων, ἄρτον δὲ

XIV.

(1) Kadar se je na gostiji primerilo, da so nekateri gostje prinesli skromen obrok, drugi pa bogatega, je Sokrat služabniku velel skromne deti na skupen pladenj ali pa jih razdeliti med goste. Goste, ki so prinesli veliko, je bilo sram zavriniti delež od skupnega obeda ali ne deliti svojo hrano, zato so tudi svojo hrano dali na skupno mizo. In ker niso dobili nič več kot tisti, ki so prinesli malo, so nehali zapravljati za hrano. (2) Ob neki priložnosti je Sokrat opazil, da je eden od gostov nehaj jesti kruh in jedel le prikuho. Ker je beseda ravno tekla o izrazih za posamezne poklice, je dejal: »Gospodje, ali vemo, kakšen poklic označuje izraz ‚sladokusec‘?¹²⁹ Saj vsi ljudje ob kruhu jedo prikuho, če je le na voljo, a se zaradi tega še ne imenujejo sladokusci, bi rekel.«

»Seveda ne,« je dejal eden od navzočih.

(3) »No, če kdo jé le prikuho brez kruha, pa ne iz skromnosti pač pa iz užitka, ga imamo lahko za sladokusca ali ne?«

»Le kdo je sladokusec, če ne ta?«

»Kaj pa, če kdo jé malo kruha in veliko prikuhe?« je vprašal nekdo drug.

»Po mojem se tudi tak človek lahko imenuje sladokusec,« je dejal Sokrat. »In prav kakor drugi ljudje molijo k bogovom za dobro letino, tak človek najbrž moli za veliko prikuhe.«

(4) Ob teh Sokratovih besedah je mladenič ugotovil, da pogovor teče o njem; še naprej je jedel prikuho, vendar je k njej jedel tudi kruh. Sokrat je to opazil in dejal: »Kdor sedi

129 Besedna igra je tako rekoč neprevedljiva, čeprav je ironijo zaznati tudi v prevodu; Sokrat v izvirniku uporabi izraz ὀψοφάγος (*opsophágos*), ki dobesedno pomeni »jedec mesa, jedec prikuhe« (ὄψον – »prigrizek, prikuha; vse, kar se je h kruhu«), pomeni pa tudi »sladokusec« ali pa kar »požeruh«. Omika pri mizi je zahtevala, da je jedec k grizljaju kruha vzel tudi primerno količino prikuhe (mesa, zelenjave, rib, itd.).

προσέλαβε. καὶ ὁ Σωκράτης καταμαθὼν, Παρατηρεῖτ', ἔφη, τοῦτον οἱ πλησίον, ὁπότ' ἐστὶ τῷ σίτῳ ὄψω ἢ τῷ ὄψῳ σίτῳ χρήσεται.

3.14.5. Ἄλλον δὲ ποτε τῶν συνδείπνων ἰδὼν ἐπὶ τῷ ἐνὶ ψωμῷ πλειόνων ὄψων γευόμενον, Ἄρα γένοιτ' ἄν, ἔφη, πολυτελεστέρα ὀψοποιία ἢ μᾶλλον τὰ ὄψα λυμαιομένη, ἢ ἦν ὀψοποιεῖται ὁ ἅμα πολλὰ ἐσθίων καὶ ἅμα παντοδαπὰ ἠδύσματα εἰς τὸ στόμα λαμβάνων; πλείω μὲν γε τῶν ὀψοποιῶν συμμιγνύων πολυτελέστερα ποιεῖ· ἃ δὲ ἐκεῖνοι μὴ συμμιγνύουσι, ὡς οὐχ ἀρμόττοντα, ὁ συμμιγνύων, εἴπερ ἐκεῖνοι ὀρθῶς ποιοῦσιν, ἀμαρτάνει τε καὶ καταλύει τὴν τέχνην αὐτῶν. 3.14.6. καίτοι πῶς οὐ γελοῖόν ἐστι παρασκευάζεσθαι μὲν ὀψοποιούς τοὺς ἄριστα ἐπισταμένους, αὐτὸν δὲ μὴδ' ἀντιποιοούμενον τῆς τέχνης ταύτης τὰ ὑπ' ἐκείνων ποιοούμενα μετατιθέναι; καὶ ἄλλο δὲ τι προσγίγνεται τῷ ἅμα πολλὰ ἐσθίειν ἐθισθέντι· [ἢ] μὴ παρόντων γὰρ πολλῶν μειονεκτεῖν ἂν τι δοκοίη ποθῶν τὸ σύνηθες· ὁ δὲ συνεθισθεὶς τὸν ἕνα ψωμὸν ἐνὶ ὄψῳ προπέμπειν, ὅτε μὴ παρείη πολλά, δύναιτ' ἂν ἀλύπως τῷ ἐνὶ χρῆσθαι.

3.14.7. Ἐλεγε δὲ καὶ ὡς τὸ εὐωχεῖσθαι ἐν τῇ Ἀθηναίων γλώττῃ ἐσθίειν καλοῖτο· τὸ δὲ εὖ προσκεῖσθαι ἔφη ἐπὶ τῷ ταῦτα ἐσθίειν, ἃ μὴτε τὴν ψυχὴν μὴτε τὸ σῶμα λυποῖη μὴδὲ δυσεύρετα εἶη· ὥστε καὶ τὸ εὐωχεῖσθαι τοῖς κοσμίως διαιτωμένοις ἀνετίθει.

ob njem, naj opazuje, ali je kruh kot prikuho ali prikuho kot kruh.«

(5) Ob neki drugi priložnosti je opazil, da je eden od gostov poskusil več vrst prikuhe z enim samim koščkom kruha, ter pripomnil: »Najbrž ni bolj razsipnega načina okušanja hrane, ki hrano tudi čisto pokvari, kakor je ta, da človek je več jedi obenem in nese v usta več začimb hkrati. S tem, da meša več okusov kot kuharji, ravna razsipno: ko združuje okuse, ki jih kuharji ne, ker ne gredo skupaj – in oni že vedo, kaj je prav –, dela napako in uničuje plod njihove spretnosti. (6) Ali ni smešno, da si človek najde kuharje, ki se spoznajo na svoj poklic, on pa spreminja jedi, ki so jih pripravili, čeprav o kuhanju nima pojma. Pa še nekaj drugega se dogaja človeku, ki je vajeen jesti več jedi hkrati: če jih nima na voljo več, se lahko počuti prikrajšanega in hrepeni po tistem, česar je vajeen. Kdor pa je vajeen z enim kosom kruha zaužiti eno vrsto prikuhe, lahko brez težav zdrži ob eni prikuhi, če jih ni na voljo več.«

(7) Govoril je tudi, da v atenskem narečju izraz »dobro se imeti«¹³⁰ pomeni »jesti« in da se izraz »dobro« nanaša na jedi, ki ne škodijo ne duši ne telesu in jih ni težko dobiti; izraz »dobro se imeti« je potemtakem Sokrat povezoval z ljudmi, ki zmerno živijo.

130 V izvorniku εὐωχέισθαι (*euokheísthai*), »gostiti se«; izraz je sestavljen iz prislova εὖ (*eú*), »dobro« in ἔχειν (*ékhein*) »imeti«. Sokrat se sestavin besede zaveda in ga v nadaljevanju tudi razčlenjuje za potrebe razlage; ker bi se v nadaljevanju ta razlaga ob prevodu »gostiti se« izgubila, ga nadomeščam z improvizirano sopomenko.

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ Δ΄

4.1.1. Οὕτω δὲ Σωκράτης ἦν ἐν παντὶ πράγματι καὶ πάντα τρόπον ὠφέλιμος, ὥστε σκοπομένῳ τῷ καὶ μετριῶς αἰσθανομένῳ φανερόν εἶναι ὅτι οὐδὲν ὠφελιμώτερον ἦν τοῦ Σωκράτει συνεῖναι καὶ μετ' ἐκείνου διατρίβειν ὅπου οὖν καὶ ἐν ὄψοιεν πράγματι· ἐπεὶ καὶ τὸ ἐκείνου μεμνησθαι μὴ παρόντος οὐ μικρὰ ὠφέλει τοὺς εἰωθότας τε αὐτῷ συνεῖναι καὶ ἀποδεχομένους ἐκείνον. καὶ γὰρ παίζων οὐδὲν ἤττον ἢ σπουδάζων ἐλυσιτέλει τοῖς συνδιατρίβουσι. 4.1.2. πολλάκις γὰρ ἔφη μὲν ἂν τιнос ἑρᾶν, φανερός δ' ἦν οὐ τῶν τὰ σώματα πρὸς ὦραν, ἀλλὰ τῶν τὰς ψυχὰς πρὸς ἀρετὴν εὖ πεφυκότων ἐφιέμενος. ἐτεκμαίρετο δὲ τὰς ἀγαθὰς φύσεις ἐκ τοῦ ταχύ τε μανθάνειν οἷς προσέχοιεν καὶ μνημονεύειν ἃ [ἂν] μάθοιεν καὶ ἐπιθυμεῖν τῶν μαθημάτων πάντων δι' ὧν ἔστιν οἶκόν τε καλῶς οἰκεῖν καὶ πόλιν καὶ τὸ ὄλον ἀνθρώποις τε καὶ τοῖς ἀνθρωπίνοις πράγμασι εὖ χρῆσθαι· τοὺς γὰρ τοιούτους ἠγεῖτο παιδευθέντας οὐκ ἂν μόνον αὐτούς τε εὐδαίμονας εἶναι καὶ τοὺς ἑαυτῶν οἴκους καλῶς οἰκεῖν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἀνθρώπους καὶ πόλεις δύνασθαι εὐδαίμονας ποιεῖν. 4.1.3. οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐπὶ πάντας ἤει, ἀλλὰ τοὺς μὲν οἰομένους φύσει ἀγαθοὺς εἶναι, μαθήσεως δὲ καταφρονοῦντας ἐδίδασκεν ὅτι αἱ ἄρισται δοκοῦσαι εἶναι φύσεις μάλιστα παιδείας δέονται, ἐπιδεικνύων τῶν τε ἵππων τοὺς εὐφουεστάτους, θυμοειδεῖς τε καὶ σφοδροὺς ὄντας, εἰ μὲν ἐκ νέων δαμασθεῖεν, εὐχρηστοτάτους καὶ ἀρίστους γιγνομένους, εἰ δὲ ἀδάμαστοι γένοιτο, δυσκαθεκτοτάτους καὶ φαυλοτάτους· καὶ τῶν κυνῶν τῶν εὐφουεστάτων, φιλοπόνων τε οὐσῶν καὶ ἐπιθετικῶν τοῖς θηρίοις, τὰς μὲν καλῶς ἀχθείσας ἀρίστας γίνεσθαι πρὸς τὰς θήρας καὶ χρησιμωτάτας, ἀναγῶγους δὲ γιγνομένας ματαίους τε καὶ μανιῶδεις καὶ δυσπειθεστάτας. 4.1.4. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων τοὺς εὐφουεστάτους, ἔρρωμενεστάτους τε ταῖς ψυχαῖς ὄντας καὶ ἐξεργαστικωτάτους ὧν ἂν ἐγχειρῶσι, παιδευθέντας μὲν καὶ

ČETRТА KNJIGA

I.

(1) Sokrat je bil v vseh stvareh in v vseh pogledih v tolikšno pomoč ljudem, da je vsakomur, ki o tej zadevi razmislil in jo pošteno oceni, povsem jasno, da ni bilo nič bolj koristno kakor družiti se s Sokratom in preživljati z njim čas, in to kjer koli ter v kakršnih koli okoliščinah. Celó zdaj, ko ga ni več, je spomin nanj v veliko uteho ljudem, ki so bili vajeni preživljati čas v njegovi družbi in ki so ga razumeli, kajti njegova družba je bila človeku v veselje ne glede na to, ali je bil židane volje ali resnoben.

(2) Pogosto je dejal, da ima koga rad, vendar je bilo očitno, da ga ne privlači človekovo telo s svojo lepoto, pač pa njegova duša zaradi kreposti. Izvrstno naravo je prepoznal po njeni sposobnosti, da se hitro nauči vsega, česar se poloti, da si zapomni, kar se je naučila, in da hlepi po vsakršnem pouku, ki človeka nauči dobro upravljati posestvo in mesto, ter se nasploh dobro znajti med ljudmi in uspešno reševati človeške zadeve. Tako poučeni ljudje, je menil, bi bili srečni in njihova posest dobro urejena, še več, lahko bi osrečevali tudi druge ljudi in mesta.

(3) Ni pa se vsakomur približal na enak način: ljudi, ki so bili prepričani v svoje naravne sposobnosti in so se zmrdovali nad poukom, je poučil, da je prav dozdevno najboljša narava najbolj potrebna pouka; najboljši pasemski konji, je razlagal, so najbolj samosvoji in divji, toda če jih ukrotiš še kot žrebeta, postanejo prav krotki in naravnost izjemni – če pa jih ne ukrotiš, postanejo divji in nemogoči. Tudi pasemski psi, ki so delavni in navdušeni za lov, bodo v primeru dobre vzreje zrasli v odlične in vodljive lovce, brez dresure pa bodo zrasli v neuporabne, divje neubogljive živali. (4) Podobno tudi posamezniki z najboljšimi prirojenimi lastnostmi, najkrepkejših duš in najbolj sposobni do konca izpeljati, česar so se lotili, s pomočjo vzgoje in pou-

μαθόντας ἃ δεῖ πράττειν, ἀρίστους τε καὶ ὠφελιμωτάτους γίνεσθαι (πλεῖστα γὰρ καὶ μέγιστα ἀγαθὰ ἐργάζεσθαι), ἀπαιδευτούς δὲ καὶ ἀμαθεῖς γενομένους κακίστους τε καὶ βλαβερωτάτους γίνεσθαι· κρίνειν γὰρ οὐκ ἐπισταμένους ἃ δεῖ πράττειν, πολλακίς πονηροῖς ἐπιχειρεῖν πράγμασι, μεγαλείους δὲ καὶ σφοδροὺς ὄντας δυσκαθέκτους τε καὶ δυσαποτρέπτους εἶναι, δι' ὃ πλεῖστα καὶ μέγιστα κακὰ ἐργάζεσθαι. 4.1.5. τοὺς δ' ἐπὶ πλούτῳ μέγα φρονοῦντας καὶ νομίζοντας οὐδὲν προσδεῖσθαι παιδείας, ἐξαρκέσειν δὲ σφίσι τὸν πλοῦτον οἰομένους πρὸς τὸ διαπράττεσθαι τε ὃ τι ἂν βούλωνται καὶ τιμᾶσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐφρένου λέγων ὅτι μῶρος μὲν εἶη, εἴ τις οἶεται μὴ μαθῶν τά τε ὠφέλιμα καὶ τὰ βλαβερὰ τῶν πραγμάτων διαγνώσεσθαι, μῶρος δ', εἴ τις μὴ διαγιγνώσκων μὲν ταῦτα, διὰ δὲ τὸν πλοῦτον ὃ τι ἂν βούληται ποριζόμενος οἶεται δυνησεσθαι τὰ συμφέροντα πράττειν, ἡλίθιος δ', εἴ τις μὴ δυνάμενος τὰ συμφέροντα πράττειν εὖ τε πράττειν οἶεται καὶ τὰ πρὸς τὸν βίον αὐτῷ [ἦ] καλῶς ἢ ἰκανῶς παρεσκευάσθαι, ἡλίθιος δὲ καὶ εἴ τις οἶεται διὰ τὸν πλοῦτον, μηδὲν ἐπιστάμενος, δόξειν τι ἀγαθὸς εἶναι ἢ, μηδὲν ἀγαθὸς εἶναι δοκῶν, εὐδοκιμήσειν.

4.2.1. Τοῖς δὲ νομίζουσι παιδείας τε τῆς ἀρίστης τετυχηκέναι καὶ μέγα φρονοῦσιν ἐπὶ σοφία ὡς προσεφέρετο νῦν διηγῆσομαι. καταμαθῶν γὰρ Εὐθύδημον τὸν καλὸν γράμματα πολλὰ συνειλεγμένον ποιητῶν τε καὶ σοφιστῶν τῶν εὐδοκιμωτάτων καὶ ἐκ τούτων ἤδη τε νομίζοντα διαφέρειν τῶν ἡλικιωτῶν ἐν σοφία καὶ μεγάλας ἐλπίδας ἔχοντα πάντων διοίσειν τῷ δύνασθαι λέγειν τε καὶ πράττειν, πρῶτον μὲν, αἰσθανόμενος αὐτὸν διὰ νεότητα οὕτω εἰς τὴν ἀγορὰν εἰσιόντα, εἰ δέ τι βούλοιο διαπράξασθαι, καθίζοντα εἰς ἡνιοποιεῖόν τι τῶν ἐγγύς τῆς ἀγορᾶς, εἰς τοῦτο καὶ αὐτὸς ἦι τῶν μεθ' ἑαυτοῦ τινὰς ἔχων. 4.2.2. καὶ πρῶτον μὲν πυνθα-

ka o tem, kaj je prav, postanejo izjemni in nadvse koristni ljudje, sposobni številnih pomembnih dejanj. Če pa ta uk in vzgoja izostaneta, se takšni ljudje spridijo in postanejo škodljivci, ki niso sposobni presoditi, kaj je prav, zato se pogosto oprimejo malopridnega početja; ker so ošabni ter vihravi, jih je težko krotiti in spreobrniti, to pa je razlog, da zagrešijo številne hude zločine.

(5) Ljudi, ki so se ponašali s svojim bogastvom misleč, da jim ni treba nobenega pouka, saj bo vendar že njihovo bogastvo dovolj, da si izpolnijo vse želje in da pri ljudeh dosežejo spoštovanje, je skušal spametovati z besedami, da bi le bedak računal na to, da bo brez vsakega pouka znal ločiti med koristnimi in škodljivimi dejanji. Le bedak misli, da bo lahko naredil kaj koristnega, če bo s pomočjo bogastva ureničeval svoje želje, ne da bi znal ločevati med koristnim in škodljivim; naravnost bedasto je misliti, da je lahko človek, ki ne more narediti ničesar koristnega, v življenju uspešen – in prav bedasto je misliti, da je lahko človek, ki nič ne zna, že zaradi bogastva kaj prida, in da je lahko tak pridanič na dobrem glasu.

II.

(1) Zdaj pa bom povedal, kakšen je bil Sokratov odnos do ljudi, ki so menili, da so bili deležni najboljše izobrazbe in ki so se ponašali s svojo modrostjo. Izvedel je, denimo, da je čedni Evtidem¹³¹ zbral številna dela najslavnejših pesnikov in modrecev in da se je zato že imel za modrejšega od svojih vrstnikov, da pa je tudi gojil velike upe, da jih bo vse prekobil kot govornik ter človek dejanj. Ta Evtidem, je ugotovil Sokrat, zaradi svoje mladosti še ni stopil na *agora*,¹³² kadar

131 O Evtidemu, enem od Sokratovih učencev, je že tekla beseda v prigodi s Kritobulom (gl. 1,2,29).

132 Atenci so postali polnoletni z osemnajstimi leti, ko so tudi nastopili dveletno služenje vojaškega roka. Z javnimi zadevami, ki so potekale na trgu – *agorá* – so se polnopravni državljani navadno začeli ukvarjati po končani vojaščini. Po vsem sodeč Evtidem v času tega razgovora še ni dopolnil osemnajst let.

νομένου τινὸς πότερον Θεμιστοκλῆς διὰ συνουσίαν τινὸς τῶν σοφῶν ἢ φύσει τοσοῦτον διήνεγκε τῶν πολιτῶν, ὥστε πρὸς ἐκεῖνον ἀποβλέπειν τὴν πόλιν, ὅποτε σπουδαῖου ἀνδρὸς δεηθείη, ὁ Σωκράτης βουλόμενος κινεῖν τὸν Εὐθύδημον εὐηθες ἔφη εἶναι τὸ οἶεσθαι τὰς μὲν ὀλίγου ἀξίας τέχνας μὴ γίνεσθαι σπουδαίους ἄνευ διδασκάλων ἱκανῶν, τὸ δὲ προεστάναι πόλεως, πάντων ἔργων μέγιστον ὄν, ἀπὸ ταῦτομάτου παραγίγνεσθαι τοῖς ἀνθρώποις. 4.2.3. πάλιν δέ ποτε παρόντος τοῦ Εὐθυδήμου, ὁρῶν αὐτὸν ἀποχωροῦντα τῆς συνεδρίας καὶ φυλαττόμενον μὴ δόξῃ τὸν Σωκράτην θαυμάζειν ἐπὶ σοφία· Ὅτι μὲν, ἔφη, ὧ ἄνδρες, Εὐθύδημος οὐτοσί ἐν ἡλικία γενόμενος, τῆς πόλεως λόγον περὶ τινος προτιθείσης, οὐκ ἀφέξεται τοῦ συμβουλευεῖν, εὐδηλον [ἐστίν] ἐξ ὧν ἐπιτηδεύει· δοκεῖ δέ μοι καλὸν προοίμιον τῶν δημηγοριῶν παρασκευάσασθαι φυλαττόμενος μὴ δόξῃ μανθάνειν τι παρά του. δῆλον γὰρ ὅτι λέγειν ἀρχόμενος ὧδε προοιμιάσεται· 4.2.4. »Παρ' οὐδενὸς μὲν πώποτε, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οὐδὲν ἔμαθον, οὐδ' ἀκούων τινὰς εἶναι λέγειν τε καὶ πράττειν ἱκανοὺς ἐζήτησα τούτοις ἐντυχεῖν, οὐδ' ἐπεμελήθην τοῦ διδάσκαλόν τινά μοι γενέσθαι τῶν ἐπισταμένων, ἀλλὰ καὶ τάναντία· διατετέλεκα γὰρ φεύγων οὐ μόνον τὸ μανθάνειν τι παρά τινος, ἀλλὰ καὶ τὸ δόξαι. ὅμως δὲ ὅ τι ἂν ἀπὸ ταῦτομάτου ἐπίη μοι συμβουλεύσω ὑμῖν.« 4.2.5. ἀρμόσειε δ' ἂν οὕτω προοιμιάζεσθαι καὶ τοῖς βουλομένοις παρά τῆς πόλεως ἱατρικὸν ἔργον λαβεῖν· [ἐπιτήδειόν γ' ἂν αὐτοῖς εἴη τοῦ λόγου ἄρχεσθαι ἐντεῦθεν·] »Παρ' οὐδενὸς μὲν πώποτε, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὴν ἱατρικὴν τέχνην ἔμαθον, οὐδ' ἐζήτησα διδάσκαλον ἑμαυτῷ γενέσθαι τῶν ἱατρῶν οὐδένα· διατετέλεκα γὰρ φυλαττόμενος οὐ μόνον τὸ μαθεῖν τι παρά τῶν ἱατρῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ δόξαι μεμαθηκέναι τὴν τέχνην ταύτην. ὅμως δέ μοι τὸ ἱατρικὸν ἔργον δότε· πειράσομαι γὰρ ἐν ὑμῖν ἀποκινδυνεύων μανθάνειν.« πάντες οὖν οἱ παρόντες ἐγέλασαν ἐπὶ τῷ προοιμίῳ. 4.2.6. ἐπεὶ δὲ φανερὸς ἦν ὁ

je hotel opraviti kak posel, je sédel v bližnjo čevljarsko delavnico, zato je Sokrat stopil tja z nekaj prijatelji. (2) Nekdo je začel pogovor z vprašanjem, ali je Temistoklu morda pomagala družba kakega modreca ali morda naravne danosti, da se je vzpel tako visoko nad ostale državljane, da se je država vsakokrat obrnila nanj, ko je potrebovala sposobnega moža. Sokrat je hotel spodbosti Evtidema rekoč, da je nekoliko naivno misliti, da se manj zahtevnih veščin ni mogoče naučiti brez ustreznih učiteljev, najpomembnejša umetnost, namreč vodenje države, pa naj bi prišla kar sama od sebe.

(3) Ko je bil ob neki drugi priložnosti Evtidem spet navzoč, je Sokrat opazil, da se je oddaljil od družbe in da skuša prikriti navdušenje nad Sokratovo modrostjo, zato je dejal: »Gospodje, po Evtidemovem vedenju je mogoče z gotovostjo sklepati, da fant, ko bo dovolj star, ne bo brezbrizen do državnih zadev in se bo udeleževal posvetov. Zdi se mi, da si je z ustvarjanjem vtisa, da se od nikogar ni ničesar naučil, pripravil lep uvodni nagovor; očitno bo namreč svoj govor začel takole: (4) ‚Gospodje Atenci, od nikogar se nisem ničesar naučil in kadar mi je prišlo na ušesa, da je kdo sposoben govornik ali da ima izkušnje, nikakor nisem iskal njegove družbe, pa tudi nisem se pobrigal, da bi si našel učitelja, ki kaj zna. Prav nasprotno! Vztrajno sem se izogibal temu, da bi se od koga česa naučil, celo temu, da bi dajal vtis, da se učim. Kljub temu so vam moji nasveti, ki pridejo kar sami od sebe, na voljo.‘ (5) Tak uvodni nagovor bi bil prav primeren tudi za ljudi, ki se potegujejo za mesto zdravnika; prav lahko bi namreč začeli takole govoriti: ‚Gospodje Atenci, umetnosti zdravljenja se nisem nikjer učil, pa tudi učitelja zdravstvene vede si nisem poiskal. Vztrajno sem se izogibal temu, da bi se od zdravnikov česa naučil, še več, pazil sem, da ne bi ustvaril vtisa, da sem se o zdravljenju kaj naučil. Kljub temu mi zaupajte položaj zdravnika; skušal se bom učiti kar s poskusi na vas samih.‘ Te besede so sprožile salve smeha. (6) Zdaj je Evtidem že očitno pozorno poslušal

Εὐθύδημος ἤδη μὲν οἷς ὁ Σωκράτης λέγοι προσέχων, ἔτι δὲ φυλαττόμενος αὐτός τι φθέγγεσθαι καὶ νομίζων τῇ σιωπῇ σωφροσύνης δόξαν περιβάλλεσθαι, τότε ὁ Σωκράτης βουλόμενος αὐτὸν παῦσαι τούτου· Θαυμαστὸν γάρ, ἔφη, τί ποτε οἱ βουλόμενοι κιθαρίζειν ἢ αὐλεῖν ἢ ἰππεύειν ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἱκανοὶ γενέσθαι πειρῶνται ὡς συνεχέστατα ποιεῖν ὅ τι ἂν βούλωνται δυνατοὶ γενέσθαι, καὶ οὐ καθ' ἑαυτοῦς, ἀλλὰ παρὰ τοῖς ἀρίστοις δοκοῦσιν εἶναι, πάντα ποιοῦντες καὶ ὑπομένοντες ἕνεκα τοῦ μηδὲν ἄνευ τῆς ἐκείνων γνώμης ποιεῖν, ὡς οὐκ ἂν ἄλλως ἀξιόλογοι γενόμενοι τῶν δὲ βουλομένων δυνατῶν γενέσθαι λέγειν τε καὶ πράττειν τὰ πολιτικὰ νομίζουσί τινες ἄνευ παρασκευῆς καὶ ἐπιμελείας αὐτόματοι ἐξαίφνης δυνατοὶ ταῦτα ποιεῖν ἔσεσθαι.

4.2.7. καίτοι γε τοσοῦτῳ ταῦτα ἐκείνων δυσκατεργαστότερα φαίνεται, ὅσπερ πλείονων περὶ ταῦτα πραγματευομένων ἐλάττους οἱ κατεργαζόμενοι γίνονται. δῆλον οὖν ὅτι καὶ ἐπιμελείας δέονται πλείονος καὶ ἰσχυροτέρας οἱ τούτων ἐφιέμενοι ἢ οἱ ἐκείνων.

4.2.8. κατ' ἀρχὰς μὲν οὖν (ἄκοντος) ἀκούοντας Εὐθύδημου τοιούτους λόγους ἔλεγε Σωκράτης· ὡς δ' ἦσθετο αὐτὸν ἐτοιμότερον ὑπομένοντα, ὅτε διαλέγοιτο, καὶ προθυμότερον ἀκούοντα, μόνος ἦλθεν εἰς τὸ ἡνιοποιεῖον, παρακαθεζόμενου δ' αὐτῷ τοῦ Εὐθύδημου· Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, τῷ ὄντι, ὥσπερ ἐγὼ ἀκούω, πολλὰ γράμματα συνῆχας τῶν λεγομένων σοφῶν ἀνδρῶν γεγονέναι; καὶ ὁ Εὐθύδημος· Νῆ τὸν Δί', ἔφη, ὦ Σώκρατες· καὶ ἔτι γε συνάγω, ἕως ἂν κτήσωμαι ὡς ἂν δύνωμαι πλεῖστα.

4.2.9. Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἄγαμαί γέ σου, διότι οὐκ ἀργυρίου καὶ χρυσίου προεἰλου θησαυροὺς κεκτηῖσθαι μᾶλλον ἢ σοφίας· δῆλον γὰρ ὅτι νομίζεις ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐδὲν βελτίους ποιεῖν τοὺς ἀνθρώπους, τὰς δὲ τῶν σοφῶν ἀνδρῶν γνώμας ἀρετῇ πλουτίζειν τοὺς κεκτημένους. καὶ ὁ Εὐθύδημος ἔχαιρεν ἀκούων ταῦτα, νομίζων δοκεῖν τῷ Σωκράτει ὀρθῶς μετιέναι τὴν σοφίαν. ὁ δὲ καταμαθὼν αὐτὸν ἦσθέντα τῷ ἐπαίνῳ τούτῳ·

4.2.10. Τί δὲ δὴ βουλόμενος ἀγαθὸς γενέσθαι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, συλλέγεις

Sokrata, a še vedno se je izogibal temu, da bi spregovoril, očitno misleč, da z molkom daje vtis modrosti. Sokrat je želel, da preneha s tem, zato je dejal: »Čudna reč! Ljudje, ki želijo obvladati umetnost igranja na kitharo ali avlos, ali pa spretnost jezdenja ali kar koli takega, skušajo v nedogled ponavljati to, kar bi radi obvladali, in to ne sami, pač pa v družbi koga, ki v tem velja za mojstra; vse naredijo in vse prenesejo, ničesar ne storijo brez njihovega privoljenja, kajti prepričani so, da si lahko le tako prislužijo priznanje. Ljudje pa, ki želijo postati izvrstni govorniki in državniki, mislijo, da bodo kar brez vsakršne priprave in predanosti sami od sebe v hipu obvladali to umetnost. (7) Pa vendar se zdi državniški poklic še toliko težji od prej naštetih, saj se z njim bavi toliko ljudi, a le malo jih je pri tem uspešnih. Jasno je potemtakem, da se morajo ljudje, ki se v ta poklic spustijo, truditi še toliko bolj kot ostali. (8) Spočetka je, medtem ko je Sokrat govoril, Evtidem le neprizadeto vlekel na ušesa; ko pa je Sokrat opazil, da je fant začel poslušati z živim zanimanjem, je sam stopil v delavnico. Evtidem je prisedel in Sokrat je dejal: »Povej mi, Evtidem, si res nabral, kakor slišim, številne spise priznanih strokovnjakov?«

»Res je, Sokrat,« je odgovoril. »In še kar jih zbiram, kajti rad bi jih imel čim več.«

(9) »Pri Heri,« je dejal Sokrat, »prav občudujem te, da raje zbiraš zaklade modrosti kot pa zlato in srebro. Očitno si mnenja, da zlato in srebro ljudi ne izboljšata, medtem ko misli modrih mož imetnika obogatijo s krepostjo.«

Evtidem se je ob teh besedah razvedril misleč, da se zdi Sokratu njegovo zasledovanje modrosti pravilno; Sokrat je opazil, da se fant veseli njegove pohvale, ter dejal: (10) »Katero umetnost pa želiš obvladati, da zbiraš te spise, Evtidem?« Evtidem je molče iskal odgovor, zato je Sokrat

τὰ γράμματα; ἐπεὶ δὲ διεσιώπησεν ὁ Εὐθύδημος σκοπῶν ὅτι ἀποκρίναιτο, πάλιν ὁ Σωκράτης· Ἄρα μὴ ἰατρός; ἔφη· πολλὰ γὰρ καὶ ἰατρῶν ἐστὶ συγγράμματα. καὶ ὁ Εὐθύδημος· Μὰ Δί', ἔφη, οὐκ ἔγωγε. Ἀλλὰ μὴ ἀρχιτέκτων βούλει γενέσθαι; γνωμονικοῦ γὰρ ἀνδρὸς καὶ τοῦτο δεῖ. Οὐκ οὐν ἔγωγ', ἔφη. Ἀλλὰ μὴ γεωμέτρης ἐπιθυμεῖς, ἔφη, γενέσθαι ἀγαθός, ὥσπερ ὁ Θεόδωρος; Οὐδὲ γεωμέτρης, ἔφη. Ἀλλὰ μὴ ἀστρολόγος, ἔφη, βούλει γενέσθαι; ὡς δὲ καὶ τοῦτο ἠρνεῖτο· Ἀλλὰ μὴ ῥαψωδός; ἔφη· καὶ γὰρ τὰ Ὀμήρου σέ φασιν ἔπη πάντα κεκτῆσθαι. Μὰ Δί' οὐκ ἔγωγ', ἔφη· τοὺς γὰρ τοὶ ῥαψωδοὺς οἶδα τὰ μὲν ἔπη ἀκριβοῦντας, αὐτοὺς δὲ πάνυ ἡλιθίους ὄντας. 4.2.11. καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη· Οὐ δήπου, ὦ Εὐθύδημε, ταύτης τῆς ἀρετῆς ἐφίεσαι, δι' ἣν ἄνθρωποι πολιτικοὶ γίνονται καὶ οἰκονομικοὶ καὶ ἄρχειν ἱκανοὶ καὶ ὠφέλιμοι τοῖς τε ἄλλοις ἀνθρώποις καὶ ἑαυτοῖς; καὶ ὁ Εὐθύδημος· Σφόδρα γ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, ταύτης τῆς ἀρετῆς δέομαι. Νῆ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, τῆς καλλίστης ἀρετῆς καὶ μεγίστης ἐφίεσαι τέχνης· ἔστι γὰρ τῶν βασιλέων αὕτη καὶ καλεῖται βασιλική. ἀτάρ, ἔφη, κατανεόηκας, εἰ οἷόν τέ ἐστι μὴ ὄντα δίκαιον ἀγαθὸν ταῦτα γενέσθαι; Καὶ μάλα, ἔφη· καὶ οὐχ οἷόν τέ γε ἄνευ δικαιοσύνης ἀγαθὸν πολίτην γενέσθαι. 4.2.12. Τί οὖν; ἔφη, σὺ δὴ τοῦτο κατείργασαι; Οἶμαί γ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὐδενὸς ἂν ἤττον φανῆναι δίκαιος. Ἄρ' οὖν, ἔφη, τῶν δικαίων ἐστὶν ἔργα ὥσπερ τῶν τεκτόνων; Ἔστι μέντοι, ἔφη. Ἄρ' οὖν, ἔφη, ὥσπερ οἱ τέκτονες ἔχουσι τὰ ἑαυτῶν ἔργα ἐπιδειξαι, οὕτως οἱ δίκαιοι τὰ αὐτῶν ἔχοιεν ἂν ἐξηγησασθαι; Μὴ οὖν, ἔφη ὁ Εὐθύδημος, οὐ δύναμαι ἐγὼ τὰ τῆς δικαιοσύνης ἔργα ἐξηγησασθαι; καὶ νῆ Δί' ἔγωγε τὰ τῆς ἀδικίας·

nadaljeval: »Bi rad postal zdravnik? Veliko spisov je izpod peresa zdravnikov.«

Evtidem je odgovoril: »Ne, zdravnik pa že ne.«

»Morda želiš postati arhitekt? Tudi ta poklic zahteva učenega človeka.«

»Ne, tudi arhitekt ne želim postati.«

»Bi rad bil dober geometer kakor Teodor?«¹³³

»Ne, tudi geometer ne.«

»Želiš postati astronom?«

Tudi tokrat je bil odgovor nikalen.

»Rapsod?«¹³⁴ Bojda si zbral tudi vse Homerjeve pesnitve.«

»Kakšen rapsod neki! Kolikor vem, znajo rapsodi sicer res na pamet cele pesnitve, vendar niso nič kaj pametni.«

(11) Sokrat je na to dejal: »Pa ja ne nameravaš, Evtidem, zasledovati krepost, zaradi katere postanejo ljudje dobri gospodarji in sposobni voditelji, ki so v korist tako drugim kot tudi sebi?«

»Pravzaprav me zanima prav ta krepost, Sokrat,« je odvrnil Evtidem.

»Pri moji veri,« je dejal Sokrat, »ogrel si se za najlepšo in najvažnejšo krepost, vredno kraljev – *kraljevsko*, kot se reče. Toda, ali si že raziskal, ali je sploh mogoče obvladati to reč, ne da bi bil pravičen?«

»Seveda sem,« je odvrnil Evtidem. »Brez čuta za pravičnost ne more človek postati niti dober državljani.«

(12) »Pa je tebi to že uspelo?«

»Mislim, da nisem prav nič manj pravičen kot kdo drug, Sokrat.«

»Ali pravični tudi kaj delajo, kot denimo tesarji?«

»Seveda.«

»Ali lahko, tako kot tesarji, tudi pravični ljudje pokažejo plod svojega dela?«

133 Teodor iz Kirene, matematik, ki je poučeval v Atenah. Platon ga omenja kot Sokratovega prijatelja v spisu *Teajtet*.

134 Rapsod, poklicni recitator poezije, predvsem homerskih epov.

ἐπεὶ οὐκ ὀλίγα ἔστι καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοιαῦτα ὄραν τε καὶ ἀκούειν. 4.2.13. Βούλει οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, γράψωμεν ἐνταυθοῖ μὲν δέλτα, ἐνταυθοῖ δὲ ἄλφα, εἴτα ὅ τι μὲν ἂν δοκῆ ἡμῖν τῆς δικαιοσύνης ἔργον εἶναι, πρὸς τὸ δέλτα τιθῶμεν, ὅ τι δ' ἂν τῆς ἀδικίας, πρὸς τὸ ἄλφα; Εἴ τί σοι δοκεῖ, ἔφη, προσδεῖν τούτων, ποιεῖ ταῦτα. καὶ ὁ Σωκράτης γράψας ὡσπερ εἶπεν· Οὐκοῦν, ἔφη, ἔστιν ἐν ἀνθρώποις (τὸ) ψεύδестhai; 4.2.14. Ἔστι μέντοι, ἔφη. Ποτέρωσε οὖν, ἔφη, θῶμεν τοῦτο; Δῆλον, ἔφη, ὅτι πρὸς τὴν ἀδικίαν. Οὐκοῦν, ἔφη, καὶ ἐξαπατᾶν ἔστι; Καὶ μάλα, ἔφη. Τοῦτο οὖν ποτέρωσε θῶμεν; Καὶ τοῦτο δῆλον ὅτι, ἔφη, πρὸς τὴν ἀδικίαν. Τί δὲ τὸ κακουργεῖν; Καὶ τοῦτο, ἔφη. Τὸ δὲ ἀνδραποδίζεσθαι; Καὶ τοῦτο. Πρὸς δὲ τῇ δικαιοσύνῃ οὐδὲν ἡμῖν τούτων κείσεται, ὦ Εὐθύδημε; 4.2.15. Δεινὸν γὰρ ἂν εἶη, ἔφη. Τί δ'; ἐὰν τις στρατηγὸς αἰρεθεὶς ἀδικὸν τε καὶ ἐχθρὰν πόλιν ἐξανδραποδίσηται, φήσομεν τοῦτον ἀδικεῖν; Οὐ δῆτα, ἔφη. Δίκαια δὲ ποιεῖν οὐ φήσομεν; Καὶ μάλα. Τί δ'; ἐὰν ἐξαπατᾶ πολέμων αὐτοῖς; Δίκαιον, ἔφη, καὶ τοῦτο. Ἐὰν δὲ κλέπτη τε καὶ ἀρπάξῃ τὰ τούτων, οὐ δίκαια ποιήσει; Καὶ μάλα, ἔφη· ἀλλ' ἐγὼ σε τὸ πρῶτον ὑπελάμβανον πρὸς τοὺς φίλους μόνον ταῦτα ἐρωτᾶν. Οὐκοῦν, ἔφη, ὅσα πρὸς τῇ ἀδικίᾳ ἐθήκαμεν, ταῦτα καὶ πρὸς τῇ δικαιοσύνῃ θετέον ἂν εἶη; Ἔοικεν, ἔφη.

»Kakopak! Saj vendar lahko pokažem učinke pravičnosti, pa tudi krivičnosti – vsak dan jih je moč videti in slišati, in to ne malo!«

(13) »Se strinjaš,« je dejal Sokrat, »da zapiševa sem P in sem K, ter da pod P uvrstiva vse, kar se nama zdi pravično in pod K vse, kar se nama zdi krivično?«

»Če misliš, da je treba, kar.«

(14) Sokrat je zapisal črki kot rečeno in dejal: »Ali ljudje poznajo laž?«

»Seveda.«

»In kam bi uvrstil laž?«

»Vsekakor pod ,krivično.«

»Ali ljudje poznajo prevaro?«

»Seveda jo.«

»In kam naj uvrstiva prevaro?«

»Tudi prevara seveda sodi pod ,krivično.«

»Kam pa sodi zločin?«

»Pod ,krivično.«

»In zaslužnjevanje?«

»Tudi.«

»Naj ničesar od tega ne uvrstiva pod ,pravično, Evtidem?«

»Saj to bi bilo vendar grozljivo!«

(15) »Kaj pa, če izvoljeni strateg zaslužnji sovražno in krivično državo – bi rekel, da ravna krivično?«

»Ne, nikakor,« je odgovoril

»Torej bomo njegova dejanja imenovali pravična?«

»Prav gotovo!«

»Kaj pa če med vojno izvaja slepilne manevre?«

»Tudi to je pravično.«

»Pa če kradi in ropa imetje sovražnikov? Ali ne ravna pravično?«

»Seveda ravna pravično. Toda prej sem razumel, da se tvoje vprašanje nanaša le na prijatelje.«

»Potemtakem naj vse, kar povežemo s pravičnostjo, povežemo tudi s krivičnostjo?«

4.2.16. Βούλει οὖν, ἔφη, ταῦτα οὕτω θέντες διορισώμεθα πάλιν πρὸς μὲν τοὺς πολεμίους δίκαιον εἶναι τὰ τοιαῦτα ποιεῖν, πρὸς δὲ τοὺς φίλους ἄδικον, ἀλλὰ δεῖν πρὸς γε τούτους ὡς ἀπλούστατον εἶναι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη ὁ Εὐθύδημος. 4.2.17. Τί οὖν; ἔφη ὁ Σωκράτης, ἔάν τις στρατηγὸς ὀρών ἀθύμως ἔχον τὸ στράτευμα ψευδάμενος φήσῃ συμμάχους προσιέναι καὶ τῷ ψεύδει τούτῳ παύσῃ τῆς ἀθυμίας τοὺς στρατιώτας, ποτέρωθι τὴν ἀπάτην ταύτην θήσομεν; Δοκεῖ μοι, ἔφη, πρὸς τὴν δικαιοσύνην. Ἐὰν δέ τις υἴὸν ἑαυτοῦ δεόμενον φαρμακείας καὶ μὴ προσιέμενον φάρμακον ἐξαπατήσας ὡς σιτίον τὸ φάρμακον δῶ καὶ τῷ ψεύδει χρυσάμενος οὕτως ὑγιᾶ ποιήσῃ, ταύτην αὖ τὴν ἀπάτην ποίθετέον; Δοκεῖ μοι, ἔφη, καὶ ταύτην εἰς τὸ αὐτό. Τί δ'; ἔάν τις, ἐν ἀθυμίᾳ ὄντος φίλου, δείσας μὴ διαχρήσῃται ἑαυτόν, κλέψῃ ἢ ἀρπάσῃ ἢ ξίφος ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον, τοῦτο αὖ ποτέρωθε θετέον; Καὶ τοῦτο νῆ Δί', ἔφη, πρὸς τὴν δικαιοσύνην. 4.2.18. Λέγεις, ἔφη, σὺ οὐδὲ πρὸς τοὺς φίλους ἅπαντα δεῖν ἀπλοῖζεσθαι; Μὰ Δί' οὐ δῆτα, ἔφη· ἀλλὰ μετατίθεμαι τὰ εἰρημένα, εἴπερ ἔξεστι. Δεῖ γέ τοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐξεῖναι πολὺ μᾶλλον ἢ μὴ ὀρθῶς τιθέναι. 4.2.19. τῶν δὲ δὴ τοὺς φίλους ἐξαπατώντων ἐπὶ βλάβῃ, ἵνα μηδὲ τοῦτο παραλίπωμεν ἄσκεπτον, πότερος ἀδικώτερός ἐστιν, ὁ ἐκῶν ἢ ὁ ἄκων; Ἄλλ', ὦ Σώκρατες, οὐκέτι μὲν ἔγωγε πιστεύω οἷς ἀποκρίνομαι· καὶ γὰρ τὰ πρόσθεν πάντα νῦν ἄλλως ἔχειν δοκεῖ μοι, ἢ ὡς ἐγὼ τότε ᾤμην· ὁμως δὲ εἰρήσθω μοι ἀδικώτερον εἶναι τὸν ἐκόντα ψευδόμενον τοῦ ἄκοντος. 4.2.20. Δοκεῖ δέ σοι μάθησις καὶ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου εἶναι ὥσπερ τῶν γραμμάτων; Ἐμοιγε. Πότερον δὲ γραμματικώτερον κρίνεις, ὃς ἂν ἐκῶν μὴ ὀρθῶς γράφῃ καὶ ἀναγινώσκῃ ἢ ὃς ἂν ἄκων; Ὅς ἂν ἐκῶν, ἔγωγε· δύναται γὰρ ἂν, ὅποτε βούλοιο, καὶ ὀρθῶς αὐτὰ ποιεῖν. Οὐκοῦν ὁ μὲν ἐκῶν μὴ ὀρθῶς γρά-

(16) »Tako se zdi.«

»No, če tako postaviva, velja spremeniti opredelitev, in sicer tako, da so takšna dejanja proti sovražnikom pravična, proti prijateljem pa krivična, kajti do njih je treba biti kar se da iskren?«

(17) »Točno tako,« je dejal Evtidem.

»No, kaj pa če bi strateg opazil, da se je njegove vojske polotilo malodušje, pa bi se vojakom zlagal, da prihajajo zavezniki ter jih z lažjo tako ohrabil, kam naj uvrstiva to laž?«

»Po mojem k pravičnosti.«

»Kaj pa če kdo svojega otroka, ki noče zaužiti zdravila, pretenta, da je zdravilo hrana in ga tako s pomočjo laži pozdravi? Kaj naj s to prevaro?«

»Rekel bi, da je tudi to pravično.«

»Kaj pa, če se kdo zboji, da si bo njegov prijatelj, ki se ga je polotilo malodušje, kaj naredil, zato mu izmakne oziroma pobere meč in kar je še takšnega? Kam sodi to dejanje?«

»Pri moji veri, tudi to je pravično.«

(18) »Torej praviš, da niti do prijateljev ni treba biti iskren v vseh okoliščinah?«

»Prav res! Vzamem nazaj, kar sem rekel, če smem.«

»Seveda smeš; dosti bolje to kot pa, da kaj napačno opredeliva,« je dejal Sokrat. (19) »Toda nikaner ne prezriva tega, da lahko prijatelji postanejo žrtev prevare v svojo škodo; kdo je krivičnejši – kdor prijatelja prevara hote ali nehote?«

»Sokrat, nisem več prepričan v svoje odgovore; še vse od prej se mi zdaj zdi drugačno, kot sem prej mislil. Vseeno pa bi rekel, da je krivičnejši tisti, ki laže hote kot pa tisti, ki to počne nehote.«

(20) »Misliš, da obstaja nauk o pravičnem, kakor denimo o pisanju in branju?«

»Po mojem obstaja.«

»Je po tvojem bolj pismen človek, ki nalašč piše in bere napak, ali tisti, ki to počne nehote?«

»Rekel bi, da je bolj pismen tisti, ki dela napake nalašč,

φων γραμματικὸς ἂν εἶη, ὁ δὲ ἄκων ἀγράμματος; Πῶς γὰρ οὐ; Τὰ δίκαια δὲ πότερον ὁ ἐκὼν ψευδόμενος καὶ ἐξαπατῶν οἶδεν ἢ ὁ ἄκων; Δῆλον ὅτι ὁ ἐκὼν. Οὐκοῦν γραμματικώτερον μὲν τὸν ἐπιστάμενον γράμματα τοῦ μὴ ἐπισταμένου φῆς εἶναι; Ναί. Δικαιότερον δὲ τὸν ἐπιστάμενον τὰ δίκαια τοῦ μὴ ἐπισταμένου; Φαίνομαι· δοκῶ δέ μοι καὶ ταῦτα οὐκ οἶδ' ὅπως λέγειν. 4.2.21. Τί δὲ δῆ, ὅς ἂν βουλόμενος τάληθῆ λέγειν μηδέποτε τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν λέγη, ἀλλ' ὁδόν τε φράζων τὴν αὐτὴν τοτὲ μὲν πρὸς ἔω, τοτὲ δὲ πρὸς ἐσπέραν φράζῃ, καὶ λογισμὸν ἀποφαινόμενος τὸν αὐτὸν τοτὲ μὲν πλείω, τοτὲ δ' ἐλάττω ἀποφαίνεται, τί σοι δοκεῖ ὁ τοιοῦτος; Δῆλος νῆ Δί' εἶναι ὅτι ἅ ῥετο εἰδέναί οὐκ οἶδεν. 4.2.22. Οἶσθα δέ τινας ἀνδραποδῶδεις καλουμένους; Ἐγωγε. Πότερον διὰ σοφίαν ἢ δι' ἀμαθίαν; Δῆλον ὅτι δι' ἀμαθίαν. Ἄρ' οὖν διὰ τὴν τοῦ χαλκεύειν ἀμαθίαν τοῦ ὀνόματος τούτου τυγχάνουσιν; Οὐ δῆτα. Ἄλλ' ἄρα διὰ τὴν τοῦ τεκταίνεσθαι; Οὐδὲ διὰ ταύτην. Ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ σκυτεύειν; Οὐδὲ δι' ἔν τούτων, ἔφη, ἀλλὰ καὶ τούναντίον· οἱ γὰρ πλείστοι τῶν γε τὰ τοιαῦτα ἐπισταμένων ἀνδραποδῶδεις εἰσίν. Ἄρ' οὖν τῶν τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ καὶ δίκαια μὴ εἰδόντων τὸ ὄνομα τοῦτ' ἐστίν; 4.2.23. Ἐμοιγε δοκεῖ, ἔφη. Οὐκοῦν δεῖ παντὶ τρόπῳ διατειναμένους φεύγειν ὅπως μὴ ἀνδράποδα

kajti če bi hotel, bi pisal in bral pravilno.«

»Potemtakem je človek, ki dela napake nalašč, pismen, tisti pa, ki jih dela nehote, je nepismen?«

»Prav gotovo.«

»Kdo bolje ve, kaj je pravično – tisti, ki nalašč laže in vara, ali tisti, ki to počne nehote?«

»Povsem očitno tisti, ki to počne nalašč.«

»Praviš, da je tisti, ki se spozna na branje in pisanje, bolj pismen kakor tisti, ki se ne?«

»Da.«

»Je torej tisti, ki ve, kaj je pravica, bolj pravičen kakor tisti, ki ne ve?«

»Mislim, da je. Vendar nisem prepričan v to, kar govorim.«

(21) »Kaj bi si pa mislil o, denimo, človeku, ki želi govoriti resnico, pa o eni in isti stvari govori zdaj tako zdaj drugače, ali ki pravi, da ena in ista pot vodi na vzhod, spet drugič pa, da vodi na zahod, ali pa pri eni in isti enačbi pride zdaj do takšnega, spet drugič do drugačnega izračuna?«

»Očitno tak človek ne bi vedel tistega, kar misli, da ve.«

(22) »Ali veš, zakaj nekatere ljudi imenujemo hlapčevske?«

»Seveda vem.«

»Jih tako imenujemo, ker so modri, ali ker so neuki?«

»Vsekakor zato, ker so neuki.«

»So te oznake deležni zaradi njihovega neznanja kovaštva?«

»Seveda ne.«

»Morda zato, ker ne znajo tesariti?«

»Tudi to ni razlog.«

»Ker ne obvladajo čevljarstva?«

»Nič od tega ni razlog, ravno nasprotno; večina ljudi, ki se razumejo na te stvari, je hlapčevskih.«

»Se torej ta izraz nanaša na tiste, ki ne vedo, kaj je lépo, dobro in pravično?«

(23) »Rekel bi, da je tako.«

»Potemtakem bi si morali na vsak način prizadevati, da

ᾧμεν. Ἀλλὰ νῆ τοὺς θεοὺς, ἔφη, ᾧ Σώκρατες, πάνυ ᾧμην φιλοσοφεῖν φιλοσοφίαν δι' ἧς ἂν μάλιστα ἐνόμιζον παιδευθῆναι τὰ προσήκοντα ἀνδρὶ καλοκαγαθίας ὀρεγομένω· νῦν δὲ πῶς οἶμι με ἀθύμως ἔχειν, ὀρώντα ἑμαυτὸν διὰ μὲν τὰ προπεπονημένα οὐδὲ τὸ ἐρωτώμενον ἀποκρίνεσθαι δυνάμενον ὑπὲρ ᾧν μάλιστα χρῆ εἰδέναι, ἄλλην δὲ ὁδὸν οὐδεμίαν ἔχοντα ἦν ἂν πορευόμενος βελτίων γενοίμην; 4.2.24. καὶ ὁ Σωκράτης· Εἰπέ μοι, ἔφη, ᾧ Εὐθύδημε· εἰς Δελφοὺς δὲ ἤδη πῶποτε ἀφίκου; Καὶ δὶς γε νῆ Δί', ἔφη. Κατέμαθες οὖν πρὸς τῷ ναῷ που γεγραμμένον τὸ Γνώθι σαυτόν; Ἐγώγε. Πότερον οὖν οὐδέν σοι τοῦ γράμματος ἐμέλησεν ἢ προσέσχες τε καὶ ἐπεχείρησας σαυτὸν ἐπισκοπεῖν ὅστις εἴης; Μὰ Δί' οὐ δῆτα, ἔφη· καὶ γὰρ δὴ πάνυ τοῦτό γε ᾧμην εἰδέναι· σχολῇ γὰρ ἂν ἄλλο τι ἤδειν, εἴ γε μηδ' ἑμαυτὸν ἐγίγνωσκον. 4.2.25. Πότερα δὲ σοι δοκεῖ γινώσκειν ἑαυτόν, ὅστις τοῦνομα τὸ ἑαυτοῦ μόνον οἶδεν, ἢ ὅστις, ὡσπερ οἱ τοὺς ἵππους ὠνούμενοι οὐ πρότερον οἶονται γινώσκειν ὃν ἂν βούλωνται γνῶναι, πρὶν ἂν ἐπισκέψωνται πότερον εὐπειθῆς ἐστὶν ἢ δυσπειθῆς, καὶ πότερον ἰσχυρὸς ἢ ἀσθενής, καὶ πότερον ταχὺς ἢ βραδύς, καὶ τᾶλλα τὰ πρὸς τὴν τοῦ ἵππου χρεῖαν ἐπιτήδειά τε καὶ ἀνεπιτήδεια ὅπως ἔχει, οὕτως ἑαυτὸν ἐπισκεψάμενος, ὁποῖός ἐστι πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην χρεῖαν, ἔγνωκε τὴν αὐτοῦ δύναμιν; Οὕτως ἔμοιγε δοκεῖ, ἔφη, ὁ μὴ εἰδὼς τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἀγνοεῖν ἑαυτόν. 4.2.26. Ἐκεῖνο δὲ οὐ φανερόν, ἔφη, ὅτι διὰ μὲν τὸ εἰδέναι ἑαυτοὺς πλεῖστα ἀγαθὰ πάσχουσιν ἄνθρωποι, διὰ δὲ τὸ ἐψεῦσθαι ἑαυτῶν πλεῖστα κακά; οἱ μὲν γὰρ εἰδότες ἑαυτοὺς τὰ τε ἐπιτήδεια ἑαυτοῖς ἴσασι καὶ διαγιγνώσκουσιν ἃ τε δύνανται καὶ ἃ μὴ· καὶ ἃ μὲν ἐπίστανται πράττοντες πορίζονται τε ᾧν δέονται καὶ εὖ πράττουσιν, ᾧν δὲ μὴ ἐπίστανται ἀπεχόμενοι

bi ne postali hlapčevski.«

»Pri bogovih, Sokrat,« je dejal Evtidem, »prepričan sem bil, da zasledujem modrost, ki bi me najbolj izobrazila v vsem, kar je primerno za človeka, ki stremlji k poštenju in dobroti. Kaj misliš, kako potrto sem zdaj, ko vidim, da mi ves vložen trud ne pomaga niti odgovoriti na vprašanja o najbolj pomembnih zadevah, druge poti, na kateri bi postal boljši, pa ni.

(24) Sokrat je na to dejal: »Evtidem, si kdaj že šel v Delfe?«

»Celo dvakrat!«

»Saj si opazil napis ‚Spoznaj samega sebe!‘ nekje na sve-tišču?«

»Sem.«

»Se za napis nisi zmenil ali si si ga vzel k srcu in skušal ugotoviti, kdo si?«

»Pravzaprav nisem. Prepričan sem bil, da to že vem; le stežka bi namreč kaj vedel, če ne bi niti samega sebe poznal.«

(25) »Kaj praviš, kdo bolje pozna sebe: človek, ki pozna le svoje ime, ali nekdo, ki se zazre vase in ugotovi, koliko velja med ljudmi ter spozna lastne zmožnosti – nekako tako kot konjski mešetar, ki je šele tedaj prepričan, da pozna konja, ko je preveril, ali je krotek ali divji, močan ali šibak, hiter ali počasen, skratka, vse, kar je pri rabi konja bistvenega ali postranskega pomena.«

»Mislim si tako: kdor ne pozna svojih zmožnosti, ne pozna sebe.«

(26) »Mar ni očitno,« je dejal Sokrat, »da se dobre stvari dogajajo ljudem večinoma prav zato, ker poznajo sami sebe, slabe pa največkrat zato, ker sami sebe slepijo? Ljudje, ki sebe poznajo, vedo, kaj je zanje primerno in znajo ločiti, kaj zmorejo in česa ne; z delom, ki ga obvladajo, si služijo potrebščine in uživajo uspeh – in s tem, da se držijo proč od stvari, ki jih ne znajo, se izognejo napakam ter neuspehu.

ἀναμάρτητοι γίνονται καὶ διαφεύγουσι τὸ κακῶς πράττειν· διὰ τοῦτο δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους δυνάμενοι δοκιμάζειν καὶ διὰ τῆς τῶν ἄλλων χρείας τὰ τε ἀγαθὰ πορίζονται καὶ τὰ κακὰ φυλάττονται. 4.2.27. οἱ δὲ μὴ εἰδότες, ἀλλὰ διεψευσμένοι τῆς ἑαυτῶν δυνάμεως, πρὸς τε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ τᾶλλα ἀνθρώπινα πράγματα ὁμοίως διάκεινται, καὶ οὔτε ὧν δέονται ἴσασιν οὔτε ὅ τι πράττουσιν οὔτε οἷς χρῶνται, ἀλλὰ πάντων τούτων διαμαρτάνοντες τῶν τε ἀγαθῶν ἀποτυγχάνουσι καὶ τοῖς κακοῖς περιπίπτουσι. 4.2.28. καὶ οἱ μὲν εἰδότες ὅ τι ποιοῦσιν, ἐπιτυγχάνοντες ὧν πράττουσιν, εὐδοξοὶ τε καὶ τίμιοι γίνονται· καὶ οἱ τε ὅμοιοι τούτοις ἠδέως χρῶνται, οἱ τε ἀποτυγχάνοντες τῶν πραγμάτων ἐπιθυμοῦσι τούτους ὑπὲρ αὐτῶν βουλευέσθαι, καὶ προῖστασθαί γε αὐτῶν τούτους, καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν ἀγαθῶν ἐν τούτοις ἔχουσι, καὶ διὰ [πάντα] ταῦτα πάντων μάλιστα τούτους ἀγαπῶσιν. 4.2.29. οἱ δὲ μὴ εἰδότες ὅ τι ποιοῦσι, κακῶς τε αἰρούμενοι καὶ οἷς ἂν ἐπιχειρήσωσιν ἀποτυγχάνοντες, οὐ μόνον ἐν αὐτοῖς τούτοις ζημιοῦνται τε καὶ κολάζονται, ἀλλὰ καὶ ἀδοξοῦσι διὰ ταῦτα καὶ καταγέλαστοι γίνονται καὶ καταφρονούμενοι καὶ ἀτιμαζόμενοι ζῶσιν. ὄρας δὲ καὶ τῶν πόλεων ὅτι ὅσαι ἂν ἀγνοήσασαι τὴν ἑαυτῶν δύναμιν κρείττοσι πολεμήσωσιν, αἱ μὲν ἀνάστατοι γίνονται, αἱ δ' ἐξ ἐλευθέρων δοῦλαι. 4.2.30. καὶ ὁ Εὐθύδημος· Ὡς πάνυ μοι δοκοῦν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, περὶ πολλοῦ ποιητέον εἶναι τὸ ἑαυτὸν γινῶσκειν, οὕτως ἴσθι· ὀπόθεν δὲ χρὴ ἄρξασθαι ἐπισκοπεῖν ἑαυτόν, τοῦτο πρὸς σὲ ἀποβλέπω εἴ μοι ἐθελήσῃς ἂν ἐξηγήσασθαι. 4.2.31. Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, τὰ μὲν ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ ὅποιά ἐστι πάντως που γινώσκεις; Νῆ Δί', ἔφη, εἰ γὰρ μηδὲ ταῦτα οἶδα, καὶ τῶν ἀνδραπόδων φαυλότερος ἂν εἴην. Ἴθι δὴ, ἔφη, καὶ ἐμοὶ ἐξηγήσαι αὐτά. Ἄλλ' οὐ χαλεπόν, ἔφη· πρῶτον μὲν γὰρ αὐτὸ τὸ ὑγιαίνειν ἀγαθὸν εἶναι νομίζω, τὸ δὲ νοσεῖν κακόν· ἔπειτα καὶ τὰ αἴτια ἐκατέρου αὐτῶν καὶ ποτὰ καὶ βρωτὰ καὶ ἐπιτηδεύματα τὰ μὲν πρὸς τὸ ὑγιαίνειν φέροντα ἀγαθὰ, τὰ δὲ πρὸς τὸ νοσεῖν κακὰ. 4.2.32. Οὐκοῦν, ἔφη, καὶ τὸ ὑγιαί-

Ker dobro poznajo sebe, znajo tudi druge oceniti, zato so jim njihovi stiki z ljudmi v pomoč pri iskanju uspeha in izogibanju napakam.

(27) Ljudje pa, ki sebe ne poznajo, pač pa si lažejo o lastnih zmožnostih, se podobno vedejo tudi do ljudi in pri poslih – ne vedo ne tega, kaj potrebujejo, ne tega, kaj delajo, ne tega, s kom imajo opravka; spotikajoč se iz napake v napako zgrešijo vse, kar je dobrega, in se otepajo s težavami. (28) Ljudje, ki vedo, kaj delajo, si z vsem, kar počno, zaslužijo ugled in slavo; vsi njim podobni z veseljem iščejo njihovo družbo, medtem ko tisti neuspešni čakajo, da bodo oni odločali namesto njih in jih vodili – vse svoje upe polagajo vanje in zaradi tega so jim še posebej privrženi. (29) Tisti, ki ne vedo, kaj počnejo, sprejemajo slabe odločitve in vse, česar se polotijo, jim spodleti v njihovo lastno škodo, celo v sramoto in posmeh, v življenju pa jih čakata prezir in omadeževan ugled. Saj vendar vidiš, da se tudi države, ki precenijo svojo moč, spustijo v spopad z močnejšimi nasprotniki, posledica pa je njihovo opustošenje ali sužnost.«

(30) Evtidem je na to dejal: »No, Sokrat, verjemi mi, da se zavedam, da je še kako pomembno spoznati samega sebe. Toda nate se zanašam za nasvet, če ti ni odveč povedati, kje naj človek začne z izpraševanjem samega sebe?«

(31) »Najbrž prav dobro veš,« je dejal Sokrat, »kaj je dobro in kaj slabo?«

»Pri moji veri, to pa res vem – saj drugače bi bil slabši kot zadnji suženj!«

»No, pa mi razloži!«

»To pa ne bo težko. Pojdiva po vrsti: zdravje je po mojem nekaj dobrega, bolezen nekaj slabega. Isto velja za povzročitelje enega ali drugega, denimo pijačo, hrano, opravila; tisti, ki prinašajo zdravje, so nekaj dobrega, tisti pa, ki povzročajo bolezen, nekaj slabega.«

(32) »Potemtakem sta tudi zdravje in bolezen lahko nekaj dobrega, kadar sta vzrok česa dobrega, oziroma nekaj

νειν καὶ τὸ νοσεῖν, ὅταν μὲν ἀγαθοῦ τινος αἷτια γίγνηται, ἀγαθὰ ἂν εἶη, ὅταν δὲ κακοῦ, κακά. Πότε δ' ἂν, ἔφη, τὸ μὲν ὑγιαίνειν κακοῦ αἷτιον γένοιτο, τὸ δὲ νοσεῖν ἀγαθοῦ; Ὅταν νῆ Δί, ἔφη, στρατείας τε αἰσχροῦς καὶ ναυτιλίας βλαβεράς καὶ ἄλλων πολλῶν τοιούτων οἱ μὲν διὰ ῥώμην μετασχόντες ἀπόλωνται, οἱ δὲ δι' ἀσθένειαν ἀπολειφθέντες σωθῶσιν. Ἀληθῆ λέγεις· ἀλλ' ὄρα, ἔφη, ὅτι καὶ τῶν ὠφελίμων οἱ μὲν διὰ ῥώμην μετέχουσιν, οἱ δὲ δι' ἀσθένειαν ἀπολείπονται. Ταῦτα οὖν, ἔφη, ποτὲ μὲν ὠφελοῦντα, ποτὲ δὲ βλάπτοντα, μᾶλλον ἀγαθὰ ἢ κακά ἐστίν; 4.2.33. Οὐδὲν μὰ Δία φαίνεται κατὰ γε τοῦτον τὸν λόγον. Ἀλλ' ἢ γέ τοι σοφία, ὦ Σώκρατες, ἀναμφισβητήτως ἀγαθὸν ἐστι· ποῖον γὰρ ἂν τις πρᾶγμα οὐ βέλτιον πρᾶττοι σοφὸς ὢν ἢ ἀμαθής; Τί δέ; τὸν Δαίδαλον, ἔφη, οὐκ ἀκήκοας ὅτι ληφθεὶς ὑπὸ Μίνω διὰ τὴν σοφίαν ἠναγκάζετο ἐκείνῳ δουλεύειν καὶ τῆς τε πατρίδος ἅμα καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐστερήθη καὶ ἐπιχειρῶν ἀποδιδράσκειν μετὰ τοῦ υἱοῦ τόν τε παῖδα ἀπώλεσε καὶ αὐτὸς οὐκ ἐδυνήθη σωθῆναι, ἀλλ' ἀπενεχθεὶς εἰς τοὺς βαρβάρους πάλιν ἐκεῖ

slabega, kadar sta vzrok česa slabega?»

»Kdaj pa lahko zdravje povzroči kaj slabega in bolezen kaj dobrega?»

»No, denimo takrat, ko na kaki ponesrečeni vojaški ali pomorski odpravi ali pri čem podobnem poginejo vsi tisti, ki so bili zraven, ker so bili zdravi, vsi tisti pa, ki so zaradi boleznih ostali doma, preživijo.«

»To je pa res. Toda tudi pri blagodejnih dejavnostih so, kot veš, zdravi ljudje prisotni, bolni pa izostanejo.«

»Je torej to, kar je včasih koristno, včasih pa škodljivo, bolj dobro kot slabo?»

(33) »Glede na to, kar praviš, ne. Kaj pa modrost, Sokrat? Ta je nedvoumno nekaj dobrega. Je sploh kaj takega, česar moder človek ne bi naredil bolje kot neuki?»

»Res? Gotovo poznaš Dajdala,¹³⁵ ki ga je Minos zajel zaradi njegove modrosti in ga prisilil, da mu služi? Oropan je bil svobode in domovine in ko je poskušal s sinom pobegniti, je zgubil otroka, pa še sebe ni mogel rešiti, ne, pristal je spet v tuji deželi in tam delal tlako.«¹³⁶

»Da, zgodba je res takšna,« je odgovoril Evtidem.

»Kaj pa Palamedova¹³⁷ usoda – ti je znana? Vsi ga ope-

135 Dajdal, legendarni grški rokodelec in umetnik; v izbruhu ljubosumja je pahnil z Akropole svojega nadarjenega učenca Talosa (izumitelja žage in lončarskega kolesa), zato ga je Areopag obsodil, Dajdal pa je kazni ušel na Kreto, kjer je vladal kralj Minos. Zanj je Dajdal zasnoval labirint; ker ga Minos ni hotel spustiti z otoka, je zase in za sina Ikara izdelal krila iz ptičjih peres in čebeljega voska. Pobeg je sicer uspel, vendar je Ikar, ki se je preveč približal soncu, strmoglavil v morje.

136 Zgodba o Dajdalu se sicer konča tako, da je nazadnje prispel na Sicilijo h kralju Kokalu, toda Minos mu je sledil celo tja; Minos je našel svoj konec v parni kopeli (izumil jo je Dajdal) v Kokalovi palači. Sokrat morda tu namiguje na različico zgodbe, ki je mi ne poznamo, morda preprosto »sužnost« oz. tlako enači z odsotnostjo iz domovine, morda pa gre tudi za namig na usodo Atencev, ki so med t.i. sicilsko ekspedicijo (405–403) med peloponeško vojno doživeli bridek konec: zajeti atenski vojaki (generale so Sicilci pobili) so kot sužnji končali v rudnikih.

137 Palamed, grški junak, ki je slovel po svoji plemenitosti; izumil naj bi

ἐδούλευε; Λέγεται νῆ Δί, ἔφη, ταῦτα. Τὰ δὲ Παλαμῆδους οὐκ ἀκήκοας πάθη; τοῦτον γὰρ δὴ πάντες ὕμνοῦσιν ὡς διὰ σοφίαν φθονηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως ἀπόλλυται. Λέγεται καὶ ταῦτα, ἔφη. Ἄλλους δὲ πόσους οἶει διὰ σοφίαν ἀνασπάστους πρὸς βασιλέα γεγονέναι καὶ ἐκεῖ δουλεύειν; 4.2.34. Κινδυνεύει, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἀναμφιλογώτατον ἀγαθὸν εἶναι τὸ εὐδαιμονεῖν. Εἴ γε μὴ τις αὐτό, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ἐξ ἀμφιλόγων ἀγαθῶν συντιθείη. Τί δ' ἄν, ἔφη, τῶν εὐδαιμονικῶν ἀμφιλογον εἴη; Οὐδέν, ἔφη, εἴ γε μὴ προσθήσομεν αὐτῷ κάλλος ἢ ἰσχὺν ἢ πλοῦτον ἢ δόξαν ἢ καὶ τι ἄλλο τῶν τοιοῦτων. Ἀλλὰ νῆ Δία προσθήσομεν, ἔφη. πῶς γὰρ ἄν τις ἄνευ τούτων εὐδαιμονοίη; 4.2.35. Νῆ Δί, ἔφη, προσθήσομεν ἄρα, ἐξ ὧν πολλὰ καὶ χαλεπὰ συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις· πολλοὶ μὲν γὰρ διὰ τὸ κάλλος ὑπὸ τῶν ἐπὶ τοῖς ὠραίοις παρακεκινηκότων διαφθείρονται, πολλοὶ δὲ διὰ τὴν ἰσχὺν μείζοσιν ἔργοις ἐπιχειροῦντες οὐ μικροῖς κακοῖς περιπίπτουσι, πολλοὶ δὲ διὰ τὸν πλοῦτον διαθρυπτόμενοί τε καὶ ἐπιβουλεύομενοι ἀπόλλυνται, πολλοὶ δὲ διὰ δόξαν καὶ πολιτικὴν δύναμιν μεγάλα κακὰ πεπόνθασιν. 4.2.36. Ἀλλὰ μήν, ἔφη, εἴ γε μηδὲ τὸ εὐδαιμονεῖν ἐπαινῶν ὀρθῶς λέγω, ὁμολογῶ μηδ' ὅ τι πρὸς τοὺς θεοὺς εὐχεσθαι χρὴ εἰδέναί. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἴσως διὰ τὸ σφόδρα πιστεῦειν εἰδέναί οὐδ' ἔσκεψαι· ἐπεὶ δὲ πόλεως δημοκρατουμένης παρασκευάζη προεστάναι, δῆλον ὅτι δημοκρατίαν γε οἶσθα τί ἐστί. 4.2.37. Πάντως δήπου, ἔφη. Δοκεῖ οὖν σοι δυνατόν εἶναι δημοκρατίαν εἰδέναί μη εἰδότα δήμον; Μὰ Δί' οὐκ ἔμοιγε. Καὶ δήμον ἄρ' οἶσθα τί ἐστίν; Οἶμαι ἔγωγε. Καὶ τί

vajo, kako ga je pogubil Odisej, ki mu je zavidal njegovo modrost.«

»Tudi to zgodbo poznam.«

»In kaj misliš, koliko ljudi je še bilo zaradi svoje modrosti odgnanih k perzijskemu kralju in tam pahnjenih v sužnost?«

(34) »Potem pa bo bržkone nekaj najbolj nedvoumno dobrega sreča, Sokrat.«

»Da, a le, če je človek ne sestavi iz dvomljivih dobrin, Evtidem.«

»Kaj pa bi na sreči lahko bilo dvomljivega?«

»Prav nič,« je odvrnil Sokrat, »razen če kot del sreče razumemo lepoto, moč, bogastvo, slavo in kar je še takega.«

»Pri moji veri, seveda to sodi k sreči! Le kdo bi lahko brez tega bil srečen?«

(35) »Potem pa bova k sreči prištela še kaj takega, kar je vir prenekaterega zla. Lepota je marsikomu v pogubo, ker izgubi glavo zaradi koga lepega; marsikdo se znajde v hudi stiski, ker se poloti česa, kar je zanj preveč; zaradi bogastva se mnogi prevzamejo in propadejo kot žrtve spletk; zaradi slave in politične moči marsikoga doletijo hude nesreče.«

(36) »Veš kaj,« je dejal Evtidem, »če sem celo s hvalnico sreče v zmoti, potem moram priznati, da res ne vem, česa naj prosim bogove.«

»Morda o tem nisi razmišljal, ker si bil tako prepričan, da to veš,« je dejal Sokrat. »Toda ker si se namenil voditi državo, ki ima demokratsko ustavo, seveda gotovo veš, kaj je to demokracija.«

(37) »Kakopak.«

»Misliš, da lahko nekdo, ki mu je demos neznanka, ve, kaj je demokracija?«¹³⁸

tudi nekaj grških črk. Ker je razkrinkal Odiseja, ki je hlinil norost, da bi se izognil odpravi pred Trojo, se mu je Odisej maščeval s spletko, in sicer ga je obtožil paktiranja s Trojanci. Palameda so Grki kamejnali do smrti.

138 Demokracija (gr. δημοκρατία – demokratía), pomeni v najosnovnej-

νομίζεις δήμον εἶναι; Τοὺς πένητας τῶν πολιτῶν ἔγωγε. Καὶ τοὺς πένητας ἄρα οἶσθα; Πῶς γὰρ οὐ; Ἄρ' οὖν καὶ τοὺς πλουσίους οἶσθα; Οὐδέν γε ἦττον ἢ καὶ τοὺς πένητας. Ποίους δὲ πένητας καὶ ποίους πλουσίους καλεῖς; Τοὺς μὲν, οἶμαι, μὴ ἱκανὰ ἔχοντας εἰς ἃ δεῖ τελεῖν πένητας, τοὺς δὲ πλείω τῶν ἱκανῶν πλουσίους. 4.2.38. Καταμεμάθηκας οὖν ὅτι ἐνίοις μὲν πάνυ ὀλίγα ἔχουσιν οὐ μόνον ἀρκεῖ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ περιποιοῦνται ἀπ' αὐτῶν, ἐνίοις δὲ πάνυ πολλὰ οὐχ ἱκανά ἐστι; Καὶ νῆ Δί', ἔφη ὁ Εὐθύδημος, ὀρθῶς γάρ με ἀναμιμνήσκεις, οἶδα γὰρ καὶ τυράννους τινάς, οἳ δι' ἔνδειαν ὥσπερ οἱ ἀπορώτατοι ἀναγκάζονται ἀδικεῖν. 4.2.39. Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἴ γε ταῦτα οὕτως ἔχει, τοὺς μὲν τυράννους εἰς τὸν δήμον θήσομεν, τοὺς δὲ ὀλίγα κεκτημένους, ἐὰν οἰκονομικοὶ ᾖσιν, εἰς τοὺς πλουσίους. καὶ ὁ Εὐθύδημος ἔφη· Ἀναγκάζει με καὶ ταῦτα ὁμολογεῖν δῆλον ὅτι ἡ ἐμὴ φαυλότης· καὶ φροντίζω μὴ κράτιστον ἢ μοι σιγᾶν· κινδυνεύω γὰρ ἀπλῶς οὐδὲν εἰδέναί. καὶ πάνυ ἀθύμως ἔχων

»Ne, mislim, da ne.«
 »Pa ti veš, kaj je demos?«
 »Mislim, da vem.«
 »In? Kaj je po tvojem demos?«
 »Rekel bi, da so to revni državljani.«
 »Torej veš, kateri so revni?«
 »Le kako ne bi vedel?«
 »Kaj pa bogati – so ti znani?«
 »Nič manj kot revni.«
 »Katere pa imenuješ bogate in katere revne?«
 »Po mojem so revni tisti, ki nimajo dovolj, da bi plačali, kar potrebujejo; tisti pa, ki imajo več, kot potrebujejo, so bogati.«

(38) »Pa veš, da nekaterim, ki imajo prav malo, to povsem zadostuje, še več, celo prihranijo kaj od tega, nekaterim pa celo veliko ne zadošča?«

»Vem,« je dejal Evtidem. »Dobro, da si me spomnil; vem celo za vladarje, ki, podobno kot ljudje v najhujši stiski, zagrešijo krivice, ker nimajo dovolj.«

(39) »No, če je temu tako,« je dejal Sokrat, »morava vladarje šteti med demos, ljudi s skromnim imetjem pa – če so gospodarni – med bogataše.«

Na to Evtidem: »Očitno me lastna kratkovidnost sili, da se tudi s tem strinjam; razmišljam, ali ne bi bilo bolje, da bi molčal, kajti prav mogoče ne vem ničesar.«

Evtidem je hudo poklapan odšel in se jezil nase, misleč,

šem pomenu besede »vladavina ljudstva«, toda ta pomen je za grško zgodovinsko stvarnost mnogo preohlapen; v smislu ustavne ureditve, o kateri se Sokrat pogovarja z Evtidemom, izraz označuje vladavino, katere bistven element so glasovi politično polnopravnih državljanov. V Sokratovem času so to bili polnoletni, svobodni Atenci »čistega« rodu. Čeprav je torej šlo za predstavnisko ureditev, pri katerem je odločitve sprejemala skupščina, je bil to razmeroma zaprt in ekskluziven politični sistem, izraz demos pa v tem smislu ne pomeni vsega »ljudstva«, pač pa le državljane. Da bi se izognil prevodni inovaciji »vladavina državljanov«, ohranjam v prevodu izraza demos in demokracija.

ἀπῆλθε καὶ καταφρονήσας ἑαυτοῦ καὶ νομίσας τῷ ὄντι ἀνδράποδον εἶναι. 4.2.40. πολλοὶ μὲν οὖν τῶν οὕτω διατεθέντων ὑπὸ Σωκράτους οὐκέτι αὐτῷ προσῆσαν, οὐς καὶ βλακοτέρους ἐνόμιζεν· ὁ δὲ Εὐθύδημος ὑπέλαβεν οὐκ ἂν ἄλλως ἀνὴρ ἀξιόλογος γενέσθαι, εἰ μὴ ὅτι μάλιστα Σωκράτει συνείη· καὶ οὐκ ἀπελείπετο ἔτι αὐτοῦ, εἰ μὴ τι ἀναγκαῖον εἶη· ἔνια δὲ καὶ ἐμιμεῖτο ὧν ἐκεῖνος ἐπετήδευεν. ὁ δ' ὡς ἔγνω αὐτὸν οὕτως ἔχοντα, ἥκιστα μὲν διετάραττεν, ἀπλούστατα δὲ καὶ σαφέστατα ἐξηγεῖτο ἅ τε ἐνόμιζεν εἰδέναι δεῖν καὶ ἐπιτηδεύειν κράτιστα εἶναι.

4.3.1. Τὸ μὲν οὖν λεκτικούς καὶ πρακτικούς [καὶ μηχανικούς] γίγνεσθαι τοὺς συνόντας οὐκ ἔσπευδεν, ἀλλὰ πρότερον τούτων ᾗτο χρῆναι σωφροσύνην αὐτοῖς ἐγγενέσθαι. τοὺς γὰρ ἄνευ τοῦ σωφρονεῖν ταῦτα δυναμένους ἀδικωτέρους τε καὶ δυνατωτέρους κακουργεῖν ἐνόμιζεν εἶναι. 4.3.2. πρῶτον μὲν δὴ περὶ θεοῦς ἐπειράτο σώφρονας ποιεῖν τοὺς συνόντας. ἄλλοι μὲν οὖν αὐτῷ πρὸς ἄλλους οὕτως ὁμιλοῦντι παραγενόμενοι διηγοῦντο· ἐγὼ δέ, ὅτε πρὸς Εὐθύδημον τοιάδε διελέγετο, παρεγενόμην. 4.3.3. Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ἤδη ποτέ σοι ἐπῆλθεν ἐνθυμηθῆναι ὡς ἐπιμελῶς οἱ θεοὶ ὧν οἱ ἄνθρωποι δέονται κατεσκευάσασιν; καὶ ὅς, Μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐκ ἔμοιγε. Ἄλλ' οἴσθα γ', ἔφη, ὅτι πρῶτον μὲν φωτὸς δεόμεθα, ὃ ἡμῖν οἱ θεοὶ παρέχουσι; Νῆ Δί', ἔφη, ὃ γ' εἰ μὴ εἴχομεν, ὅμοιοι τοῖς τυφλοῖς ἂν ἦμεν ἕνεκά γε τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν. Ἄλλὰ μὴν καὶ ἀναπαύσεώς γε δεομένοις ἡμῖν νύκτα παρέχουσι κάλλιστον ἀναπαυτήριον. Πάνυ γ', ἔφη, καὶ τοῦτο χάριτος ἄξιον. 4.3.4.

da ni prav nič boljši od navadnega sužnja.

(40) Mnogi, ki so pri Sokratu tako naleteli, se z njim niso več družili; takšne je imel za prav počasne pameti. Evtidem pa je sklenil, da bo postal znamenit mož le, če se bo družil s Sokratom kolikor le mogoče pogosto; ni se več premaknil od njega, razen če je bilo nujno potrebno, celo posnemal je nekatere Sokratove navade. Ko se je Sokrat zavedel tega njegovega obnašanja, je prenehal z ustvarjanjem zmede v njegovi glavi, ter mu kar najbolj preprosto in gotovo razložil, kar je po njegovem mnenju Evtidem moral vedeti in kar je bilo zanj najbolje storiti.

III.

(1) Sokrat se s tem, da bi njegovi družabniki postali sposobni govorniki in možje dejanj, ni kaj prida ukvarjal, pač je bil prepričan, da morajo na prvem mestu biti modri; po njegovem mnenju bi namreč lahko ljudje, ki bi za vse to imeli sposobnost, pa nobene modrosti, lahko postali kvečjemu bolj krivični in nagnjeni k zločinom. (2) Predvsem jih je skušal naučiti modrega odnosa do bogov¹³⁹ – tako vsaj pravijo tisti, ki so bili prisotni, ko se je z drugimi o tem pogovarjal; jaz pa sem bil poleg, ko je Sokrat o tej zadevi govoril z Evtidemom. (3) »Povej mi, Evtidem,« je dejal Sokrat, »ti je že kdaj prišlo na pamet, kako skrbno so bogovi oskrbeli ljudi z vsem, kar potrebujejo?«

»Pravzaprav ne,« je dejal Evtidem.

»Veš pa, da najprej potrebujemo svetlobo, ki nam jo dajejo bogovi?«

»Seveda. Če bi je ne imeli, bi bili podobni slepcem, kar zadeva naše oči.«

»Potrebujemo pa tudi počitek in bogovi so nam kot najprimernejši čas zanj namenili noč.«

(4) »Da, to je vredno vse hvaležnosti.«

»Ker nam sonce, svetlo kot je, razsvetljuje ure dneva in

139 Prim. I, 4.

Οὐκοῦν καὶ ἐπειδὴ ὁ μὲν ἥλιος φωτεινὸς ὢν τὰς τε ὥρας τῆς ἡμέρας ἡμῖν καὶ τᾶλλα πάντα σαφηνίζει, ἡ δὲ νύξ διὰ τὸ σκοτεινὴ εἶναι ἀσαφεστέρα ἐστίν, ἄστρα ἐν τῇ νυκτὶ ἀνέφνησαν, ἃ ἡμῖν τῆς νυκτὸς τὰς ὥρας ἐμφανίζει, καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ ὢν δεόμεθα πρᾶττομεν; Ἔστι ταῦτα, ἔφη. Ἀλλὰ μὴν ἢ γε σελήνη οὐ μόνον τῆς νυκτὸς, ἀλλὰ καὶ τοῦ μηνὸς τὰ μέρη φανερὰ ἡμῖν ποιεῖ. 4.3.5. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Τὸ δ', ἐπεὶ τροφῆς δεόμεθα, ταύτην ἡμῖν ἐκ τῆς γῆς ἀναδιδόναι καὶ ὥρας ἀρμοττούσας πρὸς τοῦτο παρέχειν, αἱ ἡμῖν οὐ μόνον ὢν δεόμεθα πολλὰ καὶ παντοῖα παρασκευάζουσιν, ἀλλὰ καὶ οἷς εὐφραϊνόμεθα; Πάνυ, ἔφη, καὶ ταῦτα φιλάνθρωπα. 4.3.6. Τὸ δὲ καὶ ὕδωρ ἡμῖν παρέχειν οὕτω πολλοῦ ἄξιον, ὥστε συμφύειν τε καὶ συναύξειν τῇ γῇ καὶ ταῖς ὥραις πάντα τὰ χρήσιμα ἡμῖν, συντρέφειν δὲ καὶ αὐτοὺς ἡμᾶς καὶ μιγνύμενον πᾶσι τοῖς τρέφουσιν ἡμᾶς εὐκατεργαστότερα τε καὶ ὠφελιμώτερα καὶ ἡδίω ποιεῖν αὐτά, καὶ ἐπειδὴ πλείστου δεόμεθα τούτου, ἀφθονέστατον αὐτὸ παρέχειν ἡμῖν; Καὶ τοῦτο, ἔφη, προνοητικόν. 4.3.7. Τὸ δὲ καὶ τὸ πῦρ πορίσαι ἡμῖν, ἐπικούρον μὲν ψύχους, ἐπικούρον δὲ σκότους, συνεργὸν δὲ πρὸς πᾶσαν τέχνην καὶ πάντα ὅσα ὠφελείας ἔνεκα ἄνθρωποι κατασκευάζονται; ὡς γὰρ συνελόντι εἰπεῖν οὐδὲν ἀξίολογον ἄνευ πυρὸς ἄνθρωποι τῶν πρὸς τὸν βίον χρησίμων κατασκευάζονται. περβάλλει, ἔφη, καὶ τοῦτο φιλάνθρωπία. 4.3.8. Τὸ δὲ τὸν ἥλιον, ἐπειδὴ ἐν χειμῶνι τράπηται, προσιέναι τὰ μὲν ἀδρύνοντα, τὰ δὲ ξηραίνοντα, ὢν καιρὸς [διελήλυθε], καὶ ταῦτα διαπραξάμενον μηκέτι ἐγγυτέρω προσιέναι, ἀλλ' ἀποτρέπεσθαι φυλαττόμενον μή τι ἡμᾶς μᾶλλον τοῦ δέοντος θερμαίνων βλάβῃ, καὶ ὅταν αὐτὸ πάλιν ἀπιῶν γένηται ἔνθα καὶ ἡμῖν δηλὸν ἐστίν ὅτι, εἰ προσωτέρω ἄπεισιν, ἀποπαγησόμεθα ὑπὸ τοῦ ψύχους, πάλιν αὐτὸ τρέπεσθαι καὶ προσχωρεῖν, καὶ ἐνταῦθα τοῦ οὐρανοῦ ἀναστρέφεσθαι ἔνθα ὢν μάλιστ' ἂν ἡμᾶς ὠφελοίη; Νῆ τὸν Δί', ἔφη, καὶ ταῦτα παντάπασιν ἔοικεν ἀνθρώπων ἔνεκα γιγνομένοις. 4.3.9. Τὸ δ', ἐπειδὴ καὶ τοῦτο φανερόν ὅτι οὐκ

vrže luč na prav vse, noč pa je temna in je zato vse teže videti, nam ponoči prižgo zvezde, ki nam odštevajo nočne ure, zato pa tudi lahko opravimo marsikaj nujnega.«

»Res je.«

»In luna označuje ne le posamezne dele noči, pač pa tudi dele meseca.«

(5) »Prav res.«

»In ker potrebujemo hrano, so nam jo dali z zemlje, v ta namen so nam dali tudi letne čase, ki nam obrodijo vse, kar potrebujemo, še več, česar se veselimo.«

(6) »Da, vse to je res človekoljubno.«

»Dali so nam pa tudi nekaj najbolj dragocenega – vodo, ki zemlji in letnim časom pomaga, da vse, kar nam koristi, požene in raste; hrani tudi nas same, primešana naši prehrani pa vsemu da boljši okus in hrana je bolj prebavljiva ter koristna. Ker je poleg tega potrebujemo res veliko, so nam je bogovi dali v izobilju.«

»Tudi to je res pozorno.«

(7) »Dali so nam tudi ogenj, ki je naš zaveznik proti mrazu ter proti mraku in ki je naš pomočnik pri vsakovrstnih spretnostih oziroma pri vsem, kar ljudje počno za svojo rabo. Skratka, brez ognja si ljudje ne morejo napraviti nobene omembe vredne življenjske potrebščine.«

»Tudi to je nadvse človekoljubno.«

(8) »In ne pozabiva na dejstvo, da se sonce po zimskem obratu približa in prispeva k temu, da marsikaj dozori, spet tisto, čemur je minil čas, pa se posuši; ko to opravi, se neha približevati ter se prične oddaljevati, da bi nam s čezmernim ogrevanjem ne škodilo. Ko se sonce toliko oddalji, da tudi nam postane jasno, da bomo zmrznili, če se bo oddaljilo še bolj, se vnovič obrne in prične približevati, tako da preči prav tisti del neba, kjer je za nas najbolj blagodejno.«

»Da,« je dejal Evtidem, »tudi to se na vsak način zdi namenjeno ljudem.«

(9) »Pa tudi to je zelo zgovorno, da sonce le postopoma

ἂν ὑπενέγκαιμεν οὔτε τὸ καῦμα οὔτε τὸ ψῦχος, εἰ ἕξαπίνης γίγνοιτο, οὔτω μὲν κατὰ μικρὸν προσίεναι τὸν ἥλιον, οὔτω δὲ κατὰ μικρὸν ἀπιέναι, ὥστε λανθάνειν ἡμᾶς εἰς ἑκάτερα τὰ ἰσχυρότατα καθισταμένους; Ἐγὼ μὲν, ἔφη ὁ Εὐθύδημος, ἤδη τοῦτο σκοπῶ, εἰ ἄρα τί ἐστὶ τοῖς θεοῖς ἔργον ἢ ἀνθρώπους θεραπεύειν· ἐκεῖνο δὲ μόνον ἐμποδίζει με, ὅτι καὶ τᾶλλα ζῶα τούτων μετέχει. 4.3.10. Οὐ γὰρ καὶ τοῦτ', ἔφη ὁ Σωκράτης, φανερόν ὅτι καὶ ταῦτα ἀνθρώπων ἔνεκα γίνεταί τε καὶ ἀνατρέφεται; τί γὰρ ἄλλο ζῶον αἰγῶν τε καὶ οἰῶν καὶ βοῶν καὶ ἵππων καὶ ὄνων καὶ τῶν ἄλλων ζῶων τοσαῦτα ἀγαθὰ ἀπολαύει ὅσα ἄνθρωποι; ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖ, πλειῶ τῶν φυτῶν· τρέφονται γοῦν καὶ χρηματίζονται οὐδὲν ἧττον ἀπὸ τούτων ἢ ἀπ' ἐκείνων· πολὺ δὲ γένος ἀνθρώπων τοῖς μὲν ἐκ τῆς γῆς φυομένοις εἰς τροφήν οὐ χρῆται, ἀπὸ δὲ βοσκημάτων γάλακτι καὶ τυρῶ καὶ κρέασι τρεφόμενοι ζῶσι· πάντες δὲ τιθασεύοντες καὶ δαμάζοντες τὰ χρήσιμα τῶν ζῶων εἰς τε πόλεμον καὶ εἰς ἄλλα πολλὰ συνεργοῖς χρῶνται. Ὅμογνωμονῶ σοι καὶ τοῦτ', ἔφη· ὁρῶ γὰρ αὐτῶν καὶ τὰ πολὺ ἰσχυρότερα ἡμῶν οὕτως ὑποχείρια γιγνόμενα τοῖς ἀνθρώποις ὥστε χρῆσθαι αὐτοῖς ὅ τι ἂν βούλωνται. 4.3.11. Τὸ δ', ἐπειδὴ πολλὰ μὲν καλὰ καὶ ὠφέλιμα, διαφέροντα δὲ ἀλλήλων ἐστί, προσθεῖναι τοῖς ἀνθρώποις αἰσθήσεις ἀρμοττούσας πρὸς ἕκαστα, δι' ὧν ἀπολαύομεν πάντων τῶν ἀγαθῶν· τὸ δὲ καὶ λογισμὸν ἡμῖν ἐμφῦσαι, ᾧ περὶ ὧν αἰσθανόμεθα λογιζόμενοι τε καὶ μνημονεύοντες καταμανθάνομεν ὅπη ἕκαστα συμφέρει, καὶ πολλὰ μηχανώμεθα, δι' ὧν τῶν τε ἀγαθῶν ἀπολαύομεν καὶ τὰ κακὰ ἀλεξόμεθα· 4.3.12. τὸ δὲ καὶ ἐρμηνείαν δοῦναι, δι' ἧς πάντων τῶν ἀγαθῶν μεταδιδόμεν τε ἀλλήλοις διδάσκοντες καὶ κοινωνοῦμεν καὶ νόμους τιθέμεθα καὶ πολιτευόμεθα; Παντάπασιν εἰοίκασιν, ᾧ Σώκρατες, οἱ θεοὶ πολλῆν τῶν ἀνθρώπων ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι. Τὸ δὲ καί, ἢ ἀδυνατοῦμεν τὰ συμφέροντα προνοεῖσθαι ὑπὲρ τῶν μελλόντων, ταύτη αὐτοὺς ἡμῖν συνεργεῖν, διὰ μαντικῆς τοῖς πυνθανομένοις φράζοντας τὰ ἀποβησόμενα καὶ διδάσκοντας ἢ ἂν ἄριστα γίγνοιτο; Σοὶ δ', ἔφη, ᾧ Σώκρατες,

prihaja in odhaja, tako da skrajna vročina ali hlad nastopita komaj zaznavno, saj nenadnih tovrstnih sprememb ne bi prenesli.«

»Razmišljam,« je dodal Evtidem, »ali imajo bogovi še kakšno drugo vlogo kot zgolj skrbeti za ljudi. Težava je namreč v tem, da so vsega tega deležna tudi druga bitja.«

(10) »Saj je vendar jasno,« je dejal Sokrat, »da so tudi ta bitja tu za ljudi in da so zadnje vzrejena. Nobenemu drugemu bitju niso koze, ovce, ptice, konji, osli in kar je še takšnih živali v tolikšno korist – rekel bi, da celo večjo kot rastline – kakor prav človeku. Vsekakor ima od živali hrano in dobiček vsaj toliko kot od rastlin; prenekatero ljudstvo se ne prehranjuje s plodovi zemlje, pač pa živijo od mleka, sira in mesa, ki jim ga dajejo živali, prav vsa ljudstva pa udomačujejo koristne živali, da jim služijo kot pomagači za vojaške potrebe ter raznovrstna druga opravila.«

»Tudi v tem se strinjam s tabo. Opažam, da tudi precej močnejše živali postanejo tako vodljive, da jih lahko ljudje uporabljajo, kakor se jim zazdi.«

(11) »Vse okrog nas so različne lepe in koristne stvari in bogovi so nam dali primerne čute, da jih zaznamo in se tako veselimo vsega dobrega. Dali so nam razum, da z njim vse, kar zaznamo, tudi premislimo, si zapomnimo in smiselno razvrstimo, da iznajdemo načine, kako vse dobrine užiti in kako se izogniti tistemu, kar nam škodi. (12) Bogovi pa so nam dali tudi dar govora, s pomočjo katerega dobrine delimo tudi med druge, jih o njih poučujemo in uživamo kot skupnost, poleg tega pa tudi sprejemamo zakone in živimo v urejeni državi.«

»Vsekakor se zdi, Sokrat, da bogovi ljudem posvečajo zares veliko pozornosti.«

»To pa še ni vse; glede na to, da ne znamo napovedati prihodnjih dogodkov, nam pri tem bogovi pomagajo tako, da nam skozi prerokbe razkrijejo, kaj se ima zgoditi, in nas poučijo, kako naj v zvezi s tem najboljše postopamo.«

εοίκασιν ἔτι φιλικώτερον ἢ τοῖς ἄλλοις χρῆσθαι, εἴ γε μηδὲ ἐπερωτώμενοι ὑπὸ σοῦ προσημαίνουσί σοι ἅ τε χρῆ ποιεῖν καὶ ἅ μὴ. 4.3.13. Ὅτι δέ γε ἀληθῆ λέγω, καὶ σὺ γνώσῃ, ἂν μὴ ἀναμένης ἕως ἂν τὰς μορφὰς τῶν θεῶν ἴδῃς, ἀλλ' ἐξαρκῆ σοι τὰ ἔργα αὐτῶν ὁρῶντι σέβεσθαι καὶ τιμᾶν τοὺς θεοὺς. ἐννόει δὲ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ θεοὶ οὕτως ὑποδεικνύουσιν· οἶτε γὰρ ἄλλοι ἡμῖν τάγαθὰ διδόντες οὐδὲν τούτων εἰς τὸ ἐμφανὲς ἰόντες διδόασι, καὶ ὁ τὸν ὅλον κόσμον συντάττων τε καὶ συνέχων, ἐν ᾧ πάντα καλὰ καὶ ἀγαθὰ ἐστί, καὶ αἰεὶ μὲν χρωμένοις ἀτριβῆ τε καὶ ὑγιᾶ καὶ ἀγήρατα παρέχων, θάπτον δὲ νοήματος ὑπηρετοῦντα ἀναμαρτήτως, οὗτος τὰ μέγιστα μὲν πράττων ὁρᾶται, τάδε δὲ οἰκονομῶν ἀόρατος ἡμῖν ἐστιν. 4.3.14. ἐννόει δ' ὅτι καὶ ὁ πᾶσι φανερὸς δοκῶν εἶναι Ἥλιος οὐκ ἐπιτρέπει τοῖς ἀνθρώποις ἑαυτὸν ἀκριβῶς ὁρᾶν, ἀλλ', ἐάν τις αὐτὸν ἀναιδῶς ἐγχειρῆ θεάσασθαι, τὴν ὄψιν ἀφαιρεῖται. καὶ τοὺς ὑπηρέτας δὲ τῶν θεῶν εὐρήσεις ἀφανεῖς ὄντας· κεραυνός τε γὰρ ὅτι μὲν ἄνωθεν ἀφίεται, δῆλον, καὶ ὅτι οἷς ἂν ἐντύχη πάντων κρατεῖ, ὁρᾶται δ' οὐτ' ἐπιὼν οὐτ' ἐγκατασκήψας οὔτε ἀπιών· καὶ ἄνεμοι αὐτοὶ μὲν οὐχ ὁρῶνται, ἃ δὲ ποιοῦσι φανερὰ ἡμῖν ἐστί, καὶ προσιόντων [αὐτῶν] αἰσθανόμεθα. ἀλλὰ μὴν καὶ ἀνθρώπου γε ψυχῆ, ἥ, εἴπερ τι καὶ ἄλλο τῶν ἀνθρωπίνων, τοῦ θεοῦ μετέχει, ὅτι μὲν βασιλεύει ἐν ἡμῖν, φανερόν, ὁρᾶται δὲ οὐδ' αὐτῆ. ἃ χρῆ κατανοοῦντα μὴ καταφρονεῖν τῶν ἀοράτων, ἀλλ' ἐκ τῶν γιγνομένων τὴν δύναμιν αὐτῶν καταμανθάνοντα τιμᾶν τὸ δαιμόνιον. 4.3.15. Ἐγὼ μὲν, ὧ Σώκρατες, ἔφη ὁ Εὐθύδημος, ὅτι μὲν οὐδὲ μικρὸν ἀμελήσω τοῦ δαιμονίου, σαφῶς οἶδα· ἐκεῖνο δὲ ἀθυμῶ, ὅτι μοι δοκεῖ τὰς τῶν θεῶν εὐεργεσίας οὐδ' ἂν εἰς ποτε ἀνθρώπων ἀξίαις χάρισιν ἀμείβεσθαι. 4.3.16. Ἀλλὰ μὴ τοῦτο ἀθύμει, ἔφη, ὧ Εὐθύδημε· ὁρᾶς γὰρ

»Zdi se, Sokrat, da so bogovi tebi naklonjeni še bolj kot drugim, ko pa ti sporočajo, kaj je prav in kaj ne, ne da bi jih sploh kaj vprašal.«

(13) »Čisto resnico ti govorim, kar boš spoznal, če ne boš čakal, da vidiš dejanske like bogov, pač pa ti bodo za to, da jih častiš in spoštuješ, dovolj že njihova dejanja. Tako pač bogovi razodevajo svojo prisotnost; noben bog nam nobene dobrine ne podeli na tak način, da bi se nam s tem razkril – in tudi njega, ki ureja in ohranja vse veselje, v katerem se nahaja vse lépo in dobro, in ki nam vse to tudi daje v uporabo nepoškodovano, celotno in neminljivo, ki nam tudi zanesljivo pomaga hitreje kot misel, je mogoče videti v dejanjih, ne pa tudi pri samem delu. (14) Samo pomisli, tudi sonce, ki je vsem na očeh, ne pusti ljudem, da bi kar naravnost zrli vanj – če ga kdo poskuša preveč pogumno gledati, je ob vid. Tudi pomočniki bogov so, kot boš ugotovil, nevidni. Strela, denimo, očitno udari z neba in premaga vse ovire, vendar pa je v trenutku, ko udari, oziroma ko se umakne, ni mogoče videti. Tudi vetrov ni mogoče videti, toda njihov učinek je očiten in zaznamo lahko njihov prihod. Tudi duše, ki očitno vodi človeka – in če je kaj v človeku deležno božjega, je to duša –, ni mogoče videti. Skušaj vse to upoštevati in ne podcenjuj tistega, česar ne vidiš, pač pa se skušaj iz učinkov razpoznati moč nevidnega ter tako spoštovati božjo voljo.«¹⁴⁰

(15) »Sokrat,« je dejal Evtidem, »zagotovo vem, da ne bom niti malo brezbrizen do božje volje; sem pa nekoliko potrta, ker se mi zdi, da noben človek ne bo nikoli mogel ustrezno izraziti hvaležnosti za dobroto bogov.«

(16) »Nikar, Evtidem,« je dejal Sokrat. »Saj vendar vidiš, da bog v Delfih na vprašanje, kako se je mogoče zahvaliti

¹⁴⁰ V izvorniku δαίμόνιον (*daimónion*); o kompleksnosti tega izraza in njegovem pomenu pri Sokratu gl. op. 4. Na tem mestu se odločam za prevod »božja volja«, ki ne ustreza povsem sokratski definiciji, vendar glede na povedano prevedek »božji/notranji glas« ne bi bil povsem ustrezen.

ὅτι ὁ ἐν Δελφοῖς θεός, ὅταν τις αὐτὸν ἐπερωτᾷ πῶς ἂν τοῖς θεοῖς χαρίζοιτο, ἀποκρίνεται· Νόμῳ πόλεως· νόμος δὲ δήπου πανταχοῦ ἐστὶ κατὰ δύναμιν ἱεροῖς θεοῦς ἀρέσκεσθαι. πῶς οὖν ἂν τις κάλλιον καὶ εὐσεβέστερον τιμῶν θεοῦς ἢ, ὡς αὐτοὶ κελεύουσιν, οὕτω ποιῶν; ἀλλὰ χρὴ τῆς μὲν δυνάμεως μηδὲν ὑφίεσθαι· 4.3.17. ὅταν γάρ τις τοῦτο ποιῇ, φανερὸς δήπου ἐστὶ τότε οὐ τιμῶν θεοῦς. χρὴ οὖν μηδὲν ἐλλείποντα κατὰ δύναμιν τιμᾶν τοὺς θεοὺς θαρρεῖν τε καὶ ἐλπίζειν τὰ μέγιστα ἀγαθὰ. οὐ γὰρ παρ' ἄλλων γ' ἂν τις μείζω ἐλπίζων σωφρονοίῃ ἢ παρὰ τῶν τὰ μέγιστα ὠφελεῖν δυναμένων, οὐδ' ἂν ἄλλως μᾶλλον ἢ εἰ τούτοις ἀρέσκοι· ἀρέσκοι δὲ πῶς ἂν μᾶλλον ἢ εἰ ὡς μάλιστα πείθοιτο αὐτοῖς; 4.3.18. τοιαῦτα μὲν δὴ λέγων τε καὶ αὐτὸς ποιῶν εὐσεβεστέρους τε καὶ σωφρονεστέρους τοὺς συνόντας παρεσκεύαζεν.

4.4.1. Ἀλλὰ μὴν καὶ περὶ τοῦ δικαίου γε οὐκ ἀπεκρύπτετο ἦν εἶχε γνώμην, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ ἀπεδείκνυτο, ἴδια τε πᾶσι νομίμως τε καὶ ὠφελίμως χρώμενος καὶ κοινῇ ἄρχουσί τε ἅ οἱ νόμοι προστάττειν πειθόμενος καὶ κατὰ πόλιν καὶ ἐν ταῖς στρατείαις οὕτως ὥστε διάδηλος εἶναι παρὰ τοὺς ἄλλους εὐτακτῶν, 4.4.2. καὶ ὅτε ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐπιστάτης γενόμενος οὐκ ἐπέτρεψε τῷ δήμῳ παρὰ τοὺς νόμους ψηφίσασθαι, ἀλλὰ σὺν τοῖς νόμοις ἠναντιώθη τοιαύτη ὀρμῇ τοῦ δήμου ἦν οὐκ ἂν οἶμαι ἄλλον οὐδένα ἄνθρωπον ὑπομείναι· 4.4.3. καὶ ὅτε οἱ τριάκοντα προσέταττον αὐτῷ παρὰ τοὺς νόμους τι, οὐκ ἐπέιθετο· τοῖς τε γὰρ νέοις ἀπαγορευόντων αὐτῶν μὴ διαλέγεσθαι καὶ προσταζάντων ἐκείνῳ τε καὶ ἄλλοις τισὶ τῶν πολιτῶν ἀγαγεῖν τινα ἐπὶ θανάτῳ, μόνος οὐκ ἐπέισθη, διὰ τὸ παρὰ τοὺς νόμους αὐτῷ προστάττεσθαι· 4.4.4. καὶ ὅτε τὴν ὑπὸ Μελήτου γραφὴν ἔφευγε, τῶν ἄλλων εἰωθότων ἐν τοῖς δικαστηρίοις πρὸς χάριν τε τοῖς δικασταῖς διαλέγεσθαι καὶ κολακεύειν καὶ δεῖσθαι παρὰ

bogovom, odgovarja: »V skladu z državnim zakonom.«¹⁴¹ Zakon pa seveda povsod vелеva bogove častiti z daritvami po svojih najboljših močeh. Kako bi jim potemtakem lepše in bolj pobožno izkazali spoštovanje kakor prav na način, ki ga sami zapovedujejo? (17) S tem, kar je v naši moči, se pa ne sme nič varčevati; s takšnim početjem namreč človek očitno ne izraža spoštovanja bogovom. Človek, ki ne zamudi nobene priložnosti, da po svojih močeh časti bogove, sme z gotovostjo upati na največji blagoslov. Precej nespametno bi bilo pričakovati večjo naklonjenost od koga drugega kot od njih, ki morejo nakloniti največje dobrote, in nadejamo se je lahko le, če jim izkažemo spoštovanje. In kako bi jim bolje izrazili spoštovanje kot s tem, da jih ubogamo? (18) S takšnimi besedami in z enakimi dejanji je Sokrat vplival tudi na družabnike, da so bili še bolj predani in bolj modri.«

IV.

(1) Svojih prepričanj o tem, kaj je pravično, Sokrat ni skrival, še več, razodeval jih je s svojimi dejanji; zasebno je bil v odnosu do vseh pošten in ustrezljiv, v javnosti pa tako spoštljiv do vladajočih v vsem, kar zapovedujejo zakoni, in sicer tako v državnih kakor tudi vojaških zadevah, tako da je bil vzor odgovornega državljana. (2) Ko je predsedoval skupščini, ni dovolil glasovanja o nezakonitem predlogu,¹⁴² pač pa se je s pomočjo zakonov uprl takšnemu predlogu, česar po mojem ne bi zmoget nihče drug. (3) Uprl se je tudi nezakonitem ukazom Trideseterice, in sicer ko so mu zapovedali, da se ne sme pogovarjati z mladino,¹⁴³ ter ko so njemu in še nekaterim drugim naložili, da mora nekega državljana odvesti v smrt – takrat je bil edini, ki ni izpolnil ukaza, ker je bil nezakonit. (4) Ko je Melet proti njemu vložil obtožnico, si Sokrat ni hotel pomagati z nezakoni-

141 Prim. I, 3, 1.

142 Prim. I, 1, 18.

143 Prim. I, 2, 31–38.

τοὺς νόμους, καὶ διὰ τὰ τοιαῦτα πολλῶν πολλάκις ὑπὸ τῶν δικαστῶν ἀφιεμένων, ἐκεῖνος οὐδὲν ἠθέλησε τῶν εἰωθότων ἐν τῷ δικαστηρίῳ παρὰ τοὺς νόμους ποιῆσαι, ἀλλὰ ῥαδίως ἂν ἀφεθείς ὑπὸ τῶν δικαστῶν, εἰ καὶ μετρίως τι τούτων ἐποίησε, προεἴλετο μᾶλλον τοῖς νόμοις ἐμμένων ἀποθανεῖν ἢ παρανομῶν ζῆν. 4.4.5. καὶ ἔλεγε δὲ οὕτως καὶ πρὸς ἄλλους μὲν πολλάκις, οἶδα δὲ ποτε αὐτὸν καὶ πρὸς Ἴππιαν τὸν Ἥλειον περὶ τοῦ δικαίου τοιάδε διαλεχθέντα. διὰ χρόνου γὰρ ἀφικόμενος ὁ Ἴππίας Ἀθήναζε παρεγένετο τῷ Σωκράτει λέγοντι πρὸς τινας, ὡς θαυμαστὸν εἶη τό, εἰ μὲν τις βούλοιο σκυτέα διδάξασθαι τινα ἢ τέκτονα ἢ χαλκέα ἢ ἵππεια, μὴ ἀπορεῖν ὅποι ἂν πέμψας τούτου τύχοι, [φασὶ δὲ τινες καὶ ἵππον καὶ βοῦν τῷ βουλομένῳ δικαίους ποιήσασθαι πάντα μεστὰ εἶναι τῶν διδάξόντων·] ἐὰν δὲ τις βούληται ἢ αὐτὸς μαθεῖν τὸ δίκαιον ἢ υἱὸν ἢ οἰκέτην διδάξασθαι, μὴ εἰδένα ὅποι ἂν ἐλθὼν τύχοι τούτου. 4.4.6. καὶ ὁ μὲν Ἴππίας ἀκούσας ταῦτα ὥσπερ ἐπισκώπτων αὐτόν· Ἔτι γὰρ σύ, ἔφη, ὦ Σωκράτες, ἐκεῖνα τὰ αὐτὰ λέγεις ἃ ἐγὼ πάλαι ποτέ σου ἤκουσα; καὶ ὁ Σωκράτης· Ὁ δὲ γε τούτου δεινότερον, ἔφη, ὦ Ἴππία, οὐ μόνον ἀεὶ τὰ αὐτὰ λέγω, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν· σὺ δ' ἴσως διὰ τὸ πολυμαθὴς εἶναι περὶ τῶν αὐτῶν οὐδέποτε τὰ αὐτὰ λέγεις. 4.4.7. Ἀμέλει, ἔφη, πειρῶμαι καινόν τι λέγειν ἀεὶ. Πότερον, ἔφη, καὶ περὶ ὧν ἐπίστασαι; οἷον περὶ γραμμάτων ἐὰν τις ἔρηται σε, πόσα καὶ ποῖα Σωκράτους ἐστίν, ἄλλα μὲν πρότερον, ἄλλα δὲ νῦν πειρᾶ λέγειν; ἢ περὶ ἀριθμῶν τοῖς ἐρωτῶσιν εἰ τὰ δις πέντε δέκα ἐστίν, οὐ τὰ αὐτὰ νῦν ἃ καὶ πρότερον ἀποκρίνει; Περὶ μὲν τούτων, ἔφη, ὦ Σωκράτες, ὥσπερ σύ, καὶ ἐγὼ ἀεὶ τὰ αὐτὰ λέγω· περὶ μέντοι τοῦ δικαίου πάνυ οἶμαι νῦν ἔχειν εἰπεῖν, πρὸς ἃ οὔτε σὺ οὔτ' ἂν ἄλλος οὐδεὶς δύναται ἀντειπεῖν. 4.4.8. Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφη, μέγα λέγεις ἀγαθὸν ἠύρηκέναι, εἰ παύσονται μὲν οἱ

tim početjem, običajnim za sodišče; drugi so si na sodiščih navadno prizadevali za naklonjenost sodnikov z dolgovpenjenjem, prilizovanjem in nezakonitimi prošnjami, sodniki pa so jih zaradi tega pogosto tudi oprostili. Tudi Sokrata bi precej oprostili, če bi ravnal vsaj malo podobno, a se je raje odločil, da bo spoštoval zakone za ceno smrti, kakor da bi jih kršil in si s tem rešil glavo. (5) O tem je pogosto govoril tudi z drugimi; vem, da se je ob neki priložnosti takole razgovarjal s Hipijem iz Elide¹⁴⁴ o pravičnosti. Hipias se je po daljši odsotnosti vrnil v Atene in prišel k Sokratu ravno, ko je bil ta z neko skupino sredi pogovora o tem, kako ne navadno je, da ni nobene zadrege zastran tega, kam poslati človeka, če naj se nauči čevljarstva, tesarjenja, kovaštva ali konjenišva [celo če kdo hoče izšolati konja ali vola za kako rabo, ima na voljo cel kup strokovnjakov, pravijo], če pa kdo hoče izvedeti, kaj je pravično, ali pa bi rad, da se tega nauči njegov sin ali suženj, kje naj išče to znanje. (6) Ko je Hipias to slišal, je napol v šali dejal: »Sokrat, pa ja ne govoriš še vedno istih stvari, ki sem jih poslušal že davno tega?«

Sokrat mu je odvrnil: »Ne samo to, Hipias; še bolj ne navadno je, da isto govorim o istih stvareh. Ti, ki si učen, najbrž nikoli ne govoriš istih stvari o istih stvareh.«

(7) »Seveda, vedno skušam povedati kaj novega.«

»Tudi o tem, kar veš? Če bi te, denimo, kdo vprašal, koliko črk in katere se nahajajo v imenu Sokrat, najbrž ne bi skušal odgovoriti zdaj tako, zdaj drugače? In če bi te kdo spraševal o številih, ali je denimo dva krat pet deset, bi najbrž zdaj odgovoril isto kot kdaj prej?«

»O takšnih rečeh govorim vedno isto, Sokrat – tako kot ti. O pravičnem pa imam, menim, zdaj povedati nekaj, čemur ne ti ne kdo drug ne more oporekati.«

(8) »Pri Heri,« je dejal Sokrat, »to mora biti pa veliko

144 Hipias (druga pol. 5. stol. pr. Kr.) je bil grški sofist, Sokratov sodobnik, eden večjih izobražencev svoje dobe. Platon ga je upodobil v dveh dialogih, *Hipias manjši* in *Hipias večji*.

δικασταὶ δίχα ψηφίζόμενοι, παύσονται δ' οἱ πολῖται περὶ τῶν δικαίων ἀντιλέγοντές τε καὶ ἀντιδικοῦντες καὶ στασιάζοντες, παύσονται δ' αἱ πόλεις διαφερόμεναι περὶ τῶν δικαίων καὶ πολεμοῦσαι. καὶ ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδ' ὅπως ἂν ἀπολειφθῆιν σου πρὸ τοῦ ἀκοῦσαι τηλικούτον ἀγαθὸν ἠύρηκόςτος. 4.4.9. Ἄλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐκ ἀκούσῃ, πρὶν γ' ἂν αὐτὸς ἀποφήνῃ, ὅ τι νομίζεις τὸ δίκαιον εἶναι. ἀρκεῖ γὰρ ὅτι τῶν ἄλλων καταγελαῶς ἐρωτῶν μὲν καὶ ἐλέγχων πάντας, αὐτὸς δ' οὐδενὶ θέλων ὑπέχειν λόγον οὐδὲ γνώμην ἀποφαίνεσθαι περὶ οὐδενός. 4.4.10. Τί δέ, ὦ Ἰππία; ἔφη, οὐκ ἦσθησαι ὅτι ἐγὼ ἄ δοκεῖ μοι δίκαια εἶναι οὐδὲν παύομαι ἀποδεικνύμενος; Καὶ ποῖος δὴ σοι, ἔφη, οὗτος ὁ λόγος ἐστίν; Εἰ δὲ μὴ λόγῳ, ἔφη, ἀλλ' ἔργῳ ἀποδείκνυμαι· ἢ οὐ δοκεῖ σοι ἀξιόστεκμαρτότερον τοῦ λόγου τὸ ἔργον εἶναι; Πολύ γε νῆ Δί', ἔφη· δίκαια μὲν γὰρ λέγοντες πολλοὶ ἄδικα ποιοῦσι, δίκαια δὲ πράττων οὐδ' ἂν εἷς ἄδικος εἴη. 4.4.11. Ἦσθησαι οὖν πώποτε μου ἢ ψευδομαρτυροῦντος ἢ συκοφαντοῦντος ἢ φίλους ἢ πόλιν εἰς στάσιν ἐμβάλλοντος ἢ ἄλλο τι ἄδικον πράττοντος; Οὐκ ἔγωγ', ἔφη. Τὸ δὲ τῶν ἀδίκων ἀπέχεσθαι οὐ δίκαιον ἦν; Δῆλος εἶ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ νῦν διαφεύγειν ἐγχειρῶν τὸ ἀποδείκνυσθαι γνώμην, ὅ τι νομίζεις τὸ δίκαιον· οὐ γὰρ ἄ πράττουσιν οἱ δίκαιοι, ἀλλ' ἄ μὴ πράττουσι, ταῦτα λέγεις. 4.4.12. Ἄλλ' ὧμην ἔγωγ', ἔφη ὁ Σωκράτης, τὸ μὴ θέλειν ἀδικεῖν ἰκανὸν δικαιοσύνης ἐπίδειγμα εἶναι. εἰ δέ σοι μὴ δοκεῖ, σκέψαι ἐὰν τότε σοι μᾶλλον ἀρέσκῃ· φημὶ γὰρ ἐγὼ τὸ νόμιμον δίκαιον εἶναι. Ἄρα τὸ αὐτὸ λέγεις, ὦ Σώκρατες, νόμιμόν τε καὶ δίκαιον εἶναι;

odkritje, kar praviš, če bodo sodniki našli skupni jezik pri izrekanju sodb, če se bodo državljani nehali prepirati, pravdati in netiti upore zaradi pravic in če se bodo tudi države nehale za pravice spopadati ter se vojevati. Zase že vem, da se ne bom mogel posloviti od tebe, preden izvem, kaj je ta izjemna dobrina, ki so jo odkril.«

(9) »Pri moji veri, ne bom ti povedal, preden sam ne poveš, kaj je po tvojem mnenju pravično. Dovolj je tega, da se iz drugih delaš norca s svojimi vprašanji in da vsem dokazuješ, kako se motijo, sam pa nočeš nikomur razodeti svojega mnenja in razkriti svojih pogledov.«

(10) »No, no, Hippias,« je odvrnil Sokrat, »mar še nisi opazil da jaz venomer razglašam, kaj se mi zdi pravično?«

»Kaj pa je to za eno mnenje?«

»Svojih stališč ne izražam z besedami, temveč z dejanji – saj se strinjaš, da so dejanja trdnejši dokaz kot besede?«

»Dosti trdnejši; marsikdo, ki govori o pravici, ravna krivično, kdor pa ravna pravično, nikakor ni krivičen,« je dejal Hippias.

(11) »Si že kdaj slišal, da bi jaz krivo pričal ali ovajal, da bi netil spore med prijatelji ali v državi, ali da bi sploh zagrešil kaj krivičnega?«

»Ne, nisem.«

»Se ti ne zdi to, da se nekdo vzdrži krivic, nekaj pravičnega?«

»Očitno se celo zdaj skušaš izogniti temu, da bi pojasnil svoje stališče o tem, kaj je pravično, Sokrat. Ti namreč govoriš tem, česa *ne* delajo pravični ljudje, ne pa o tem, kaj delajo.«

(12) »No, vedno sem mislil, da je to, da nekdo noče delati krivic, zadostno znamenje pravičnosti,« je dejal Sokrat. »Če se tebi ne zdi tako, pa razmisli, ali bi ti bilo bolj po godu tole: pravim, da je pravično to, kar je zakonito.«

»Ali torej praviš, Sokrat, da je zakonito enako kot pravično?«

4.4.13. Ἔγωγε, ἔφη. Οὐ γὰρ αἰσθάνομαί σου ὅποιον νόμιμον ἢ ποῖον δίκαιον λέγεις. Νόμους δὲ πόλεως, ἔφη, γινώσκεις; Ἔγωγε, ἔφη. Καὶ τίνας τούτους νομίζεις; Ἄ οἱ πολῖται, ἔφη, συνθέμενοι ἅ τε δεῖ ποιεῖν καὶ ὧν ἀπέχεσθαι ἐγράψαντο. Οὐκοῦν, ἔφη, νόμιμος μὲν ἂν εἴη ὁ κατὰ ταῦτα πολιτευόμενος, ἄνομος δὲ ὁ ταῦτα παραβαίνων; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν καὶ δίκαια μὲν ἂν πράττοι ὁ τούτοις πειθόμενος, ἄδικα δ' ὁ τούτοις ἀπειθῶν; Πάνυ μὲν οὖν. Οὐκοῦν ὁ μὲν τὰ δίκαια πράττων δίκαιος, ὁ δὲ τὰ ἄδικα ἄδικος; Πῶς γὰρ οὐ; Ὁ μὲν ἄρα νόμιμος δίκαιός ἐστιν, ὁ δὲ ἄνομος ἄδικος.

4.4.14. καὶ ὁ Ἰππίας· Νόμους δ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, πῶς ἂν τις ἠγήσαιο σπουδαῖον πράγμα εἶναι ἢ τὸ πείθεσθαι αὐτοῖς, οὓς γε πολλάκις αὐτοὶ οἱ θέμενοι ἀποδοκιμάσαντες μετατίθενται; Καὶ γὰρ πόλεμον, ἔφη ὁ Σωκράτης, πολλάκις ἀράμεναι πόλεις πάλιν εἰρήνην ποιοῦνται. Καὶ μάλα, ἔφη. Διάφορον οὖν τι οἶει ποιεῖν, ἔφη, τοὺς τοῖς νόμοις πειθόμενους φαυλίζων, ὅτι καταλυθεῖεν ἂν οἱ νόμοι, ἢ εἰ τοὺς ἐν τοῖς πολέμοις εὐτακτοῦντας ψέγοις, ὅτι γένοιτ' ἂν εἰρήνη; ἢ καὶ τοὺς ἐν τοῖς πολέμοις ταῖς πατρίσι προθύμως βοηθοῦντας μέμφη; Μὰ Δί' οὐκ ἔγωγ', ἔφη.

4.4.15. Λυκοῦργον δὲ τὸν

(13) »Tako je.«

»Ne vem namreč, kaj imaš v mislih z ‚zakonitim‘ oziroma s ‚pravičnim‘.«

»Državne zakone poznaš, kajne?«

»Seveda.«

»In kaj so ti po tvojem?«

»Kar so državljani sklenili v dogovoru in zapisali zastran tega, kaj je treba in česa se ne sme.«

»Zakone potemtakem spoštuje človek, ki živi v državi na ta način, človek pa, ki te postave krši, zakonov ne spoštuje?«

»Točno tako.«

»Kdor torej spoštuje zakone, ravna pravično, kdor pa jih ne spoštuje, ravna krivično?«

»Točno.«

»In kdor ravna pravično, je pravičen, kdor pa ravna krivično, je krivičen, kajne?«

»Seveda, drugače ne more biti.«

»No, kdor spoštuje zakone, je torej pravičen, kdor pa jih krši, je krivičen.«

(14) Na to je Hippias dejal: »Toda Sokrat, kako naj zakone in spoštovanje zakonov razumemo kot nekaj dobrega, ko pa jih vendar celo zakonodajalci pogosto zavrnejo in spremenijo?«

»Tudi države pogosto začenjajo vojne in jih nato zamenjajo za mir,« je odvrnil Sokrat.

»To drži.«

»Se ti zdi, da je kakšna razlika med podcenjevanjem onih, ki spoštujejo zakone, ker bi ti lahko bili razveljavljeni, in grajanjem tistih, ki so se izkazali v vojni, ker bi lahko nastopil mir? Ali pa morda kaj očitaš ljudem, ki v vojni nesebično pomagajo domovini?«

»Nikakor ne!«

(15) »Ali veš,« je nadaljeval Sokrat, »da Lakedajmonec Likurg¹⁴⁵ ne bi napravil iz Sparte nič boljše države, kakor

145 Legendarni spartanski zakonodajalec, o katerem je malo znanega;

Λακεδαιμόνιον, ἔφη ὁ Σωκράτης, καταμεμάθηκας, ὅτι οὐδὲν ἂν διάφορον τῶν ἄλλων πόλεων τὴν Σπάρτην ἐποίησεν, εἰ μὴ τὸ πείθεσθαι τοῖς νόμοις μάλιστα ἐνειργάσατο αὐτῇ; τῶν δὲ ἀρχόντων ἐν ταῖς πόλεσιν οὐκ οἶσθα ὅτι, οἵτινες ἂν τοῖς πολίταις αἰτιώτατοι ὦσι τοῦ τοῖς νόμοις πείθεσθαι, οὗτοι ἄριστοί εἰσι, καὶ πόλις, ἐν ἧ μάλιστα οἱ πολῖται τοῖς νόμοις πείθονται, ἐν εἰρήνῃ τε ἄριστα διάγει καὶ ἐν πολέμῳ ἀνυπόστατός ἐστιν; 4.4.16. ἀλλὰ μὴν καὶ ὁμόνοιά γε μέγιστόν τε ἀγαθὸν δοκεῖ ταῖς πόλεσιν εἶναι καὶ πλειστάκις ἐν αὐταῖς αἱ τε γερουσίαι καὶ οἱ ἄριστοι ἄνδρες παρακελεύονται τοῖς πολίταις ὁμονοεῖν, καὶ πανταχοῦ ἐν τῇ Ἑλλάδι νόμος κεῖται τοὺς πολίτας ὁμνύναι ὁμονοήσειν, καὶ πανταχοῦ ὁμνύουσι τὸν ὄρκον τοῦτον· οἶμαι δ' ἐγὼ ταῦτα γίνεσθαι οὐχ ὅπως τοὺς αὐτοὺς χοροὺς κρίνωσιν οἱ πολῖται, οὐδ' ὅπως τοὺς αὐτοὺς ἀυλητὰς ἐπαινῶσιν, οὐδ' ὅπως τοὺς αὐτοὺς ποιητὰς αἰρῶνται, οὐδ' ἵνα τοῖς αὐτοῖς ἡδωνται, ἀλλ' ἵνα τοῖς νόμοις πείθωνται. τούτοις γὰρ τῶν πολιτῶν ἐμμενόντων, αἱ πόλεις ἰσχυρόταται τε καὶ εὐδαιμονέσταται γίνονται· ἄνευ δὲ ὁμονομίας οὐτ' ἂν πόλις εὖ πολιτευθεῖη οὐτ' οἶκος καλῶς οἰκηθεῖη. 4.4.17. ἰδίᾳ δὲ πῶς μὲν ἂν τις ἦττον ὑπὸ πόλεως ζημιοῖτο, πῶς δ' ἂν μᾶλλον τιμῶτο, ἢ εἰ τοῖς νόμοις πείθοιτο; πῶς δ' ἂν ἦττον ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἠττώτο ἢ πῶς ἂν μᾶλλον νικῶη; τίνοι δ' ἂν τις μᾶλλον πιστεύσειε παρακαταθέσθαι ἢ χρήματα ἢ υἱοὺς ἢ θυγατέρας; τίνα δ' ἂν ἢ πόλις ὅλη ἀξιοπιστότερον ἠγήσαιο τοῦ νομίμου; παρὰ τίνος δ' ἂν μᾶλλον τῶν δικαίων τύχοιεν ἢ γονεῖς ἢ οἰκεῖοι ἢ οἰκέται ἢ φίλοι ἢ πολῖται ἢ ξένοι; τίνοι δ' ἂν μᾶλλον πολέμιοι πιστεύσειαν ἢ ἀνοχὰς ἢ σπονδὰς ἢ συνθήκας περὶ εἰρήνης; τίνοι δ' ἂν μᾶλλον ἢ τῷ νομίμῳ σύμμαχοι ἐθέλοιεν γίνεσθαι; τῷ δ' ἂν μᾶλλον οἱ σύμμαχοι πιστεύσειαν ἢ ἡγεμονίαν ἢ φρουραρχίαν ἢ πόλεις; τίνα δ' ἂν τις εὐεργετήσας ὑπολάβοι χάριν κομιεῖσθαι μᾶλλον ἢ τὸν νόμιμον; ἢ τίνα μᾶλλον ἂν τις εὐεργετήσειεν ἢ παρ' οὗ χάριν ἀπολήψεσθαι νομίζει; τῷ δ'

je katera koli druga, če bi ji ne vgradil izjemnega čuta za spoštovanje zakonov? Mar ne veš, da so najboljši prav tisti voditelji držav, ki imajo posebno sposobnost, da državljane prepričajo v spoštovanje zakonov, in da je država, v kateri državljani kar najbolj spoštujejo zakone, v miru nadvse uspešna, v vojni pa nepremagljiva? (16) Pa tudi sloga je za državo nadvse blagodejna, to vsi vedo, in pogosto državni svet ter najimenitnejši možje pozivajo državljane k slogi; vsepovsod po Grčiji velja zakon, po katerem morajo državljani priseči, da se bodo trudili za soglasje, in vsepovsod to tudi res prisegajo. Smisel tega po mojem ni, da bi državljani enako ocenjevali zборе ali da bi ploskali istim godcem, izbirali iste pesnike,¹⁴⁶ se navduševali nad istimi stvarmi, pač pa da bi spoštovali iste zakone. Če so državljani zakonom zvesti, se države razvijajo in v njih vlada blagostanje; brez soglasja bi države ne bilo mogoče dobro upravljati – pravzaprav še na posestvu ne bi bilo mogoče dobro gospodariti. (17) Tudi zasebno bi bil človek povsem varen pred kaznijo s strani države, celo pohval bi bil deležen, če bi ubogal zakone – in na sodiščih bi bila njegova zmaga precej verjetnejša od poraza, se ti ne zdi? Komu, če ne takšnemu človeku, bi kdo raje zaupal v varstvo denar ali otroke? Le kdo bi se lahko državi zdel bolj vreden zaupanja? Od koga bi raje prejeli pravice starši, sorodniki, sužnji, prijatelji, državljani, tujci? Komu bi sovražniki bolj zaupali pri sklepanju premirja in pri sestavljanju mirovnih pogodb? Le s kom bi se zavezniki raje povezali, če ne ravno s človekom, ki spoštuje zakone? Komu bi zavezniki raje zaupali poveljstvo ali obrambo utrdb ter mest? Od koga bi človek pričakoval zahvalo za uslugo, če ne ravno od poštenjaka – in komu bi raje pomagal, če ne tistemu, od katerega bi se nadejal povrnjene usluge? Koga bi

sestavil naj bi spartansko ustavo in pomagal oblikovati spartanski družbeni in vojaški sistem. Glede na datacijo reform spartanske ustave v 8. stol. pr. Kr. bi bilo smiselno Likurga umestiti v to obdobje, če je seveda ta reforma res delo enega človeka.

146 Tj. na tragiških tekmovanjih.

ἂν τις βούλοιτο μᾶλλον φίλος εἶναι ἢ τῷ τοιούτῳ, ἢ τῷ ἤττον ἐχθρός; τῷ δ' ἂν τις ἤττον πολεμήσειεν ἢ ὧ [ἂν] μάλιστα μὲν φίλος εἶναι βούλοιτο, ἥκιστα δ' ἐχθρός, καὶ ὧ πλείστοι μὲν φίλοι καὶ σύμμαχοι βούλοιντο εἶναι, ἐλάχιστοι δ' ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι; 4.4.18. ἐγὼ μὲν οὖν, ὦ Ἴππια, τὸ αὐτὸ ἀποδείκνυμαι νόμιμόν τε καὶ δίκαιον εἶναι· σὺ δ' εἰ τάναντία γινώσκεις, δίδασκε. καὶ ὁ Ἴππίας, Ἄλλα μὰ τὸν Δί', ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὐ μοι δοκῶ τάναντία γινώσκειν οἷς εἶρηκας περὶ τοῦ δικαίου. 4.4.19. Ἀγράφους δέ τινας οἴσθα, ἔφη, ὦ Ἴππια, νόμους; Τούς γ' ἐν πάσῃ, ἔφη, χώρα κατὰ ταῦτὰ νομιζομένους. Ἐχοῖς ἂν οὖν εἰπεῖν, ἔφη, ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὺς ἔθεντο; Καὶ πῶς ἂν, ἔφη, οἱ γε οὔτε συνελθεῖν ἅπαντες ἂν δυνηθεῖεν οὔτε ὁμόφωνοὶ εἶσι; Τίνας οὖν, ἔφη, νομίζεις τεθεικέναι τοὺς νόμους τούτους; Ἐγὼ μὲν, ἔφη, θεοὺς οἶμαι τοὺς νόμους τούτους τοῖς ἀνθρώποις θεῖναι· καὶ γὰρ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις πρῶτον νομίζεται θεοὺς σέβειν. 4.4.20. Οὐκοῦν καὶ γονέας τιμᾶν πανταχοῦ νομίζεται; Καὶ τοῦτο, ἔφη. Οὐκοῦν καὶ μήτε γονέας παισὶ μίγνυσθαι μήτε παῖδας γονεῦσιν; Οὐκέτι μοι δοκεῖ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὗτος θεοῦ νόμος εἶναι. Τί δή; ἔφη. Ὅτι, ἔφη, αἰσθάνομαι τινας παραβαίνοντας αὐτόν. 4.4.21. Καὶ γὰρ ἄλλα πολλὰ, ἔφη, παρανομοῦσιν· ἀλλὰ δίκην γέ τοι διδόασιν οἱ παραβαίνοντες τοὺς ὑπὸ τῶν θεῶν κειμένους νόμους, ἦν οὐδενὶ τρόπῳ δυνατὸν ἀνθρώπῳ διαφυγεῖν, ὥσπερ τοὺς ὑπ' ἀνθρώπων κειμένους νόμους ἔνιοι παραβαίνοντες διαφεύγουσι τὸ δίκην διδόναι, οἱ μὲν λανθάνοντες, οἱ δὲ βιαζόμενοι. 4.4.22. Καὶ ποίαν, ἔφη, δίκην, ὦ Σώκρατες, οὐ δύνανται διαφεύγειν γονεῖς τε παισὶ καὶ παῖδες γονεῦσι μιγνύμενοι; Τὴν μεγίστην νῆ Δί', ἔφη· τί γὰρ ἂν μείζον πάθοιεν ἄνθρωποι τεκνοποι-

si človek bolj želel za prijatelja, če ne ravno nekoga takega, in koga bi si manj želel za sovražnika? S kom bi si človek manj želel prepira kot z nekom, ki si ga najbolj želi za prijatelja in najmanj za sovražnika in s katerim bi vsi radi bili prijatelji ter zavezniki, nikakor pa ne sovražniki? (18) Hipias, jaz trdim, da sta zakonitost in pravičnost eno in isto; če si ti drugačnega mnenja, pa razloži.«

»Sokrat, mislim da se strinjam z vsem, kar si povedal o pravičnosti,« je dejal Hipias.

(19) »Ali veš za tako imenovane ‚nenapisane zakone‘, Hipias?« je vprašal Sokrat.

»Da, to so zakoni, ki v vseh deželah veljajo za iste reči.«

»Ali lahko zatrdiš, da so te zakone postavili ljudje?«

»Nemogoče,« je odvrnil Hipias, »saj se ne bi mogli vsi skupaj sestati, pa tudi istega jezika ne govorijo.«

»Kdo pa je torej po tvojem postavil te zakone?«

»Po mojem so jih ljudem postavili bogovi. Ne nazadnje vsi ljudje najprej častijo bogove.«

(20) »Toda starše spoštujejo vsepovsod, kajne?«

»Res je.«

»In povsod velja, da se starši ne smejo združiti z otroki in otroci ne s starši, drži?«

»Toda tega zakona po mojem niso sestavili bogovi, Sokrat.«

»Zakaj ne?«

»Ker ga, kot opažam, nekateri kršijo.«

(21) »Tudi mnoge druge zakone kršijo; toda ljudje, ki kršijo božje postave, za to tudi plačajo kazen, ki se ji nikakor ni mogoče izogniti, za razliko od človeških zakonov, ki jih nekateri ljudje kršijo, pa vseeno uidejo kazni bodisi s skrivanjem bodisi z nasilništvom.«

(22) »Kakšna pa je ta kazen, Sokrat, ki jih ne morejo uiti starši, ki občujejo z otroki in obratno?«

»Pri moji veri, zares huda! Kaj se pa lahko zgodi hujšega ljudem, ki nadaljujejo svoj rod in se ta izrodi?«

ούμενοι τοῦ κακῶς τεκνοποιεῖσθαι; 4.4.23. Πῶς οὖν, ἔφη, κακῶς οὗτοι τεκνοποιοῦνται, οὐς γε οὐδὲν κωλύει ἀγαθοὺς αὐτοὺς ὄντας ἐξ ἀγαθῶν παιδοποιεῖσθαι; Ὅτι νῆ Δί', ἔφη, οὐ μόνον ἀγαθοὺς δεῖ τοὺς ἐξ ἀλλήλων παιδοποιουμένους εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἀκμαζόντας τοῖς σώμασιν. ἢ δοκεῖ σοι ὅμοια τὰ σπέρματα εἶναι τὰ τῶν ἀκμαζόντων τοῖς τῶν μήπω ἀκμαζόντων ἢ τῶν παρηκμακώτων; Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐκ εἰκὸς ὅμοια εἶναι. Πότερα οὖν, ἔφη, βελτίω; Δῆλον ὅτι, ἔφη, τὰ τῶν ἀκμαζόντων. Τὰ τῶν μὴ ἀκμαζόντων ἄρα οὐ σπουδαῖα; Οὐκ εἰκὸς μὰ Δί', ἔφη. Οὐκοῦν οὕτω γε οὐ δεῖ παιδοποιεῖσθαι; Οὐ γὰρ οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν οἷ γε οὕτω παιδοποιούμενοι ὡς οὐ δεῖ παιδοποιεῖν; Ἐμοιγε δοκεῖ, ἔφη. Τίνες οὖν ἄλλοι, ἔφη, κακῶς ἂν παιδοποιεῖντο, εἴ γε μὴ οὗτοι; Ὁμογνωμονῶ σοι, ἔφη, καὶ τοῦτο. 4.4.24. Τί δέ; τοὺς εὖ ποιοῦντας ἀντευεργετεῖν οὐ πανταχοῦ νόμιμόν ἐστι; Νόμιμον, ἔφη· παραβαίνεται δὲ καὶ τοῦτο. Οὐκοῦν καὶ οἱ τοῦτο παραβαίνοντες δίκην διδῶσι, φίλων μὲν ἀγαθῶν ἔρημοι γιγνόμενοι, τοὺς δὲ μισοῦντας ἑαυτοὺς ἀναγκαζόμενοι διώκειν; ἢ οὐχ οἱ μὲν εὖ ποιοῦντες τοὺς χρωμένους ἑαυτοῖς ἀγαθοὶ φίλοι εἰσίν, οἱ δὲ μὴ ἀντευεργετοῦντες τοὺς τοιούτους διὰ μὲν τὴν ἀχαριστίαν μισοῦνται ὑπ' αὐτῶν, διὰ δὲ τὸ μάλιστα λυσιτελεῖν τοῖς τοιούτοις χρῆσθαι τούτους μάλιστα διώκουσι; Νῆ τὸν Δί', ὦ Σώκρατες, ἔφη, θεοῖς ταῦτα πάντα ἔοικε· τὸ γὰρ τοὺς νόμους αὐτοὺς τοῖς παραβαίνουσι τὰς τιμωρίας ἔχειν βελτίονος ἢ κατ' ἄνθρωπον νομοθέτου δοκεῖ μοι εἶναι. 4.4.25. Πότερον οὖν, ὦ Ἴππία, τοὺς θεοὺς ἡγή τὰ

(23) »Zakaj bi se njihov rod izrodil? Saj vendar ni nobene prepreke, da bi dobri očetje z dobrimi materami spočeli zarod,« je dejal Hipias.

»Pač zato,« je odvrnil Sokrat, »ker morajo biti starši, ki nadaljujejo rod, ne le dobri, temveč tudi na svojem telesnem vrhuncu. Ali pa misliš, da je seme tistih, ki so na vrhuncu, enako semenu tistih, ki vrhunca še niso dosegli, ali celo tistih, ki so že mimo njega?«

»Ne, najbrž res ni enako.«

»Kaj je torej boljše?« je vprašal Sokrat.

»Očitno je to seme tistih, ki so na vrhuncu.«

»Seme tistih, ki niso na vrhuncu, pa ni ravno najboljše?«

»Najbrž ne.«

»No, potemtakem ni priporočljivo na tak način nadaljevati rod.«

»Ne, res ne.«

»Ali torej ne drži, da ti, ki na tak način nadaljujejo svoj rod, to počnejo narobe?«

»Rekel bi, da drži.«

»Kdo potemtakem slabo nadaljuje svoj rod, če ne ravno oni?«

»Moram se strinjati s tabo.«

(24) »No? Ali ni povsod v navadi, da se usluge povrne?«

»Res je. Toda tudi v tem primeru se dogajajo kršitve.«

»Pa saj tudi ti kršilci plačajo kazen: ostanejo brez dobrih prijateljev in prisiljeni so zasledovati ljudi, ki jih ne prenesejo. Ali ni res, da so tisti, ki izkazujejo dobroto ljudem okrog sebe, dobri prijatelji, medtem ko so óni, ki dobrote z ničemer ne povrnejo, osovraženi zaradi njihove nehvaležnosti? In takšni še kljub vsemu na vsak način skušajo sklepati prijateljstva, predvsem iz koristoljubja.«

»Sokrat, prav imaš, to se res zdi delo bogov. To, da zakoni že vsebujejo kazen za kršilce, se mi zdi delo zakonodajalca, ki je boljši od ljudi.«

(25) »No, Hipias, se ti torej zdi, da bogovi postavljajo

δίκαια νομοθετεῖν ἢ ἄλλα τῶν δικαίων; Οὐκ ἄλλα μὰ Δί', ἔφη· σχολῆ γὰρ ἂν ἄλλος γέ τις τὰ δίκαια νομοθετήσκειν, εἰ μὴ θεός. Καὶ τοῖς θεοῖς ἄρα, ὦ Ἴππία, τὸ αὐτὸ δίκαιόν τε καὶ νόμιμον εἶναι ἀρέσκει.

Τοιαῦτα λέγων τε καὶ πράττων δικαιότερους ἐποίει τοὺς πλησιάζοντας.

4.5.1. Ὡς δὲ καὶ πρακτικωτέρους ἐποίει τοὺς συνόντας ἐαυτῷ, νῦν αὖ τοῦτο λέξω. νομίζων γὰρ ἐγκράτειαν ὑπάρχειν ἀγαθὸν εἶναι τῷ μέλλοντι καλόν τι πράξειν, πρῶτον μὲν αὐτὸς φανερὸς ἦν τοῖς συνοῦσιν ἡσκηκῶς αὐτὸν μάλιστα πάντων ἀνθρώπων, ἔπειτα διαλεγόμενος προετρέπετο πάντων μάλιστα τοὺς συνόντας πρὸς ἐγκράτειαν. 4.5.2. αἰεὶ μὲν οὖν [περὶ] τῶν πρὸς ἀρετὴν χρησίμων αὐτός τε διετέλει μεμνημένος καὶ τοὺς συνόντας πάντας ὑπομιμνήσκων· οἶδα δὲ ποτε αὐτὸν καὶ πρὸς Εὐθύδημον περὶ ἐγκρατείας τοιάδε διαλεχθέντα· Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ἄρα καλὸν καὶ μεγαλεῖον νομίζεις εἶναι καὶ ἀνδρὶ καὶ πόλει κτῆμα ἐλευθερίαν; Ὡς οἶόν τέ γε μάλιστα, ἔφη. 4.5.3. Ὅστις οὖν ἄρχεται ὑπὸ τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν καὶ διὰ ταύτας μὴ δύναται πράττειν τὰ βέλτιστα, νομίζεις τοῦτον ἐλεύθερον εἶναι; Ἦκιστα, ἔφη. Ἴσως γὰρ ἐλευθέριον φαίνεται σοι τὸ πράττειν τὰ βέλτιστα, εἶτα τὸ ἔχειν τοὺς κωλύοντας τὰ τοιαῦτα ποιεῖν ἀνελεύθερον νομίζεις; 4.5.4. Παντάπασι γ', ἔφη. Παντάπασιν ἄρα σοι δοκοῦσιν οἱ ἀκρατεῖς ἀνελεύ-

pravične zakone ali ne?»

»Vsekakor pravične,« je odvrnil Hipias. »Le stežka bi kdo drug kot bog predpisal pravične postavbe.«

»Potemtakem bogovi odobravajo dejstvo, da je pravičnost enako kot zakonitost, Hipias.«

S takšnimi razgovori in dejanji je Sokrat ljudi, ki so se znašli v njegovi družbi, usmerjal na pravičnejša pota.

V.

(1) Zdaj pa naj povem, kako je Sokrat prispeval k temu, da so njegovi družabniki postali bolj disciplinirani.¹⁴⁷ V prepričanju, da je oblast nad samim seboj za vsakogar, ki želi kaj lepega doseči, nekaj dobrega, je najprej sam dajal vsem okrog sebe zgled skrajnega nadzora nad samim seboj, zatem pa je v pogovorih tudi svoje družabnike pozival k čim večji disciplini. (2) Sam je venomer imel v mislih vse, kar vodi h kreposti, in tudi druge je na to opominjal; v spominu imam, kako se je nekoč takole pogovarjal z Evtidemom o oblasti nad seboj: »Povej mi, Evtidem, se ti zdi svoboda lepa in pomembna pridobitev tako za posameznika kot tudi za državo?«

»Prav gotovo,« je odgovoril Evtidem.

(3) »Ali je po tvojem človek, ki mu vladajo telesni užitki in mu preprečujejo, da bi delal kar najbolje, svoboden?«

»Ne, nikakor.«

»Najbrž svobodo povezuješ s tem, da človek dela tisto, kar je najboljše; če pa ga kaj pri tem ovira, to razumeš kot nesvobodno?«

(4) »Točno tako.«

»Potemtakem si mnenja, da so ljudje, ki se nimajo v

¹⁴⁷ Na tem mestu se rokopisi razlikujejo; v nekaterih se pojavlja izraz *πρακτικωτέρους ἐποίει τοὺς συνόντας* (*praktikotérous epoíei toús synóntas*) v pomenu »prispeval je k temu, da so postali bolj učinkoviti«, v drugih pa *εὐτακτοτέρους ...* (*eutaktotérous ...*) v pomenu »prispeval je k temu, da so postali bolj urejeni/disciplinirani«. Glede na sobesedilo se odločam za slednjo različico.

θεροὶ εἶναι; Νῆ τὸν Δί' εἰκότως. Πότερα δέ σοι δοκοῦσιν οἱ ἀκρατεῖς κωλύεσθαι μόνον τὰ κάλλιστα πράττειν ἢ καὶ ἀναγκάζεσθαι τὰ αἰσχιστα ποιεῖν; Οὐδὲν ἦττον ἔμοιγ', ἔφη, δοκοῦσι ταῦτα ἀναγκάζεσθαι ἢ ἐκεῖνα κωλύεσθαι. 4.5.5. Ποίους δέ τινας δεσπότας ἡγή τούς τὰ μὲν ἄριστα κωλύοντας, τὰ δὲ κάκιστα ἀναγκάζοντας; Ὡς δυνατὸν νῆ Δί', ἔφη, κακίστους. Δουλείαν δὲ ποῖαν κακίστην νομίζεις εἶναι; Ἐγὼ μὲν, ἔφη, τὴν παρὰ τοῖς κακίστοις δεσπόταις. Τὴν κακίστην ἄρα δουλείαν οἱ ἀκρατεῖς δουλεύουσιν; Ἐμοιγε δοκεῖ, ἔφη. 4.5.6. Σοφίαν δὲ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν οὐ δοκεῖ σοι ἀπείργουσα τῶν ἀνθρώπων ἢ ἀκρασία εἰς τὸναντίον αὐτοῦ ἐμβάλλειν; ἢ οὐ δοκεῖ σοι προσέχειν τε τοῖς ὠφελοῦσι καὶ καταμανθάνειν αὐτὰ κωλύειν, ἀφέλκουσα ἐπὶ τὰ ἡδέα, καὶ πολλάκις αἰσθανομένους τῶν ἀγαθῶν τε καὶ τῶν κακῶν ἐκπλήξασα ποιεῖν τὸ χεῖρον ἀντὶ τοῦ βελτίονος αἰρεῖσθαι; Γίγνεται τοῦτ', ἔφη. 4.5.7. Σωφροσύνης δέ, ὦ Εὐθύδημε, τίτι ἂν φαίημεν ἦττον ἢ τῷ ἀκρατεῖ προσήκει; αὐτὰ γὰρ δήπου τὰ ἐναντία σωφροσύνης καὶ ἀκρασίας ἔργα ἐστίν. Ὅμολογῶ καὶ τοῦτο, ἔφη. Τοῦ δ' ἐπιμελεῖσθαι ὧν προσήκει οἷτι κωλυτικώτερον εἶναι ἀκρασίας; Οὐκ οὐκ ἔγωγ', ἔφη. Τοῦ δὲ ἀντὶ τῶν ὠφελούντων τὰ βλάπτοντα προαιρεῖσθαι ποιῶντος καὶ τούτων μὲν ἐπιμελεῖσθαι, ἐκείνων δὲ ἀμε-

oblasti, nesvobodni?«

»Da, tako je.«

»Pa meniš, da ljudje, ki se nimajo v oblasti, zgolj ne morejo delati, kot je prav, ali jih kaj celo sili v sramotno ravnanje?«

»Po mojem zanje oboje velja v enaki meri,« je dejal Evtidem.

(5) »Kakšni pa so po tvojem njihovi gospodarji, ki jim preprečujejo vzorno vedenje in narekujejo početi malopridnosti?«

»Pri moji veri, najslabše vrste.«

»In kaj je po tvojem najhujša oblika sužnosti?«

»Vsekakor je to podložnost najslabšim gospodarjem.«

»In ljudje, ki se nimajo v oblasti, trpijo najhujšo obliko sužnosti?«

(6) »Rekel bi, da je res tako.«

»Se ti ne zdi, da razbrzdanost ljudem brani do največje dobrine, namreč modrosti, in jih pahne v njeno popolno nasprotje? Kaj praviš, ali jim s tem, ko jih odvede k nasladam, ne odvrne pozornosti od tistega, kar jim res koristi, in jim prepreči, da bi se s tem поблиže seznanili? Ali ni res, da pogosto zamegli njihovo sposobnost razločevanja med dobrim in slabim ter jih napelje k izbiri slabšega namesto boljšega?«

»Da, to se res dogaja.«

(7) »In le kdo, Evtidem, premore manj zmernosti, kot razbrzdanec? Učinki zmernosti oziroma razbrzdanosti pa so seveda popolnoma nasprotni.«

»Tudi s tem se strinjam,« je dejal Evtidem.

»Misliš, da lahko še kaj tako močno ovira človeka pri osredotočanju na tisto, kar je primerno, kakor razuzdanost?«

»Ne, najbrž ne.«

»Misliš, da je za človeka še kaj bolj uničujočega kakor to, kar ga pripravi do izbire nečesa škodljivega namesto kori-

λεῖν πείθοντος καὶ τοῖς σωφρονοῦσι τὰ ἐναντία ποιεῖν ἀναγκάζοντες οἶε τι ἀνθρώπῳ κάκιον εἶναι; Οὐδέν, ἔφη. 4.5.8. Οὐκοῦν τὴν ἐγκράτειαν τῶν ἐναντίων ἢ τὴν ἀκρασίαν εἰκὸς τοῖς ἀνθρώποις αἰτίαν εἶναι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν καὶ τῶν ἐναντίων τὸ αἴτιον εἰκὸς ἄριστον εἶναι; Εἰκὸς γάρ, ἔφη. Ἔοικεν ἄρ', ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ἄριστον ἀνθρώπῳ ἐγκράτεια εἶναι; Εἰκότως γάρ, ἔφη, ὦ Σώκρατες. 4.5.9. Ἐκεῖνο δέ, ὦ Εὐθύδημε, ἦδη πώποτε ἐνεθυμήθης; Ποῖον; ἔφη. Ὅτι καὶ ἐπὶ τὰ ἡδέα, ἐφ' ἅπερ μόνον δοκεῖ ἢ ἀκρασία τοὺς ἀνθρώπους ἄγειν, αὐτὴ μὲν οὐ δύναται ἄγειν, ἢ δ' ἐγκράτεια πάντων μάλιστα ἡδεσθαι ποιεῖ. Πῶς; ἔφη. Ἡ μὲν ἀκρασία οὐκ ἐῴσα καρτερεῖν οὔτε λιμὸν οὔτε δίψος οὔτε ἀφροδισίων ἐπιθυμίαν οὔτε ἀγρυπνίαν, δι' ὧν μόνων ἔστιν ἡδέως μὲν φαγεῖν τε καὶ πιεῖν καὶ ἀφροδισιάσαι, ἡδέως δ' ἀναπαύσασθαι τε καὶ κοιμηθῆναι, [καὶ] περιμείναντας καὶ ἀνασχομένους, ἕως ἂν ταῦτα ὡς ἐν ἡδιστα γένηται, κωλύει τοῖς ἀναγκαιοτάτοις τε καὶ συνεχεστάτοις ἀξιολόγως ἡδεσθαι· ἢ δ' ἐγκράτεια μόνη ποιοῦσα καρτερεῖν τὰ εἰρημένα μόνη καὶ ἡδεσθαι ποιεῖ ἀξίως μνήμης ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις. Παντάπασι, ἔφη, ἀληθῆ λέγεις. 4.5.10. Ἀλλὰ μὴν τοῦ μαθεῖν τι καλὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ τοῦ ἐπιμεληθῆναι τῶν τοιούτων τινός, δι' ὧν ἂν τις καὶ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα καλῶς διοικήσειε καὶ τὸν ἑαυτοῦ οἶκον καλῶς οἰκονομήσειε καὶ φίλοις καὶ πόλει ὠφέλιμος γένοιτο καὶ ἐχθρῶν κρατήσειεν, ἀφ' ὧν οὐ μόνον ὠφέλεια, ἀλλὰ καὶ ἡδοναὶ μέγιστα γίνονται, οἱ μὲν ἐγκρατεῖς ἀπολαύουσι

stnega in do tega, da koristne reči zanemarja, škodljivim pa namenja svojo pozornost, ter da ga obenem sili v dejanja, ki so popolno nasprotje zmernosti?«

(8) »Ne, nič ni bolj uničujoče.«

»In ali ne drži, da samoobvladovanje pri ljudeh obrodi popolnoma nasprotne sadove kot razbrzdanost?«

»Da, popolnoma drži.«

»Ali ne drži tudi, da je vzrok tega popolnega nasprotja nekaj skrajno dobrega?«

»Da, to je smiselno.«

»Potemtakem mora biti samoobvladovanje za človeka nekaj skrajno dobrega.«

(9) »Tudi to je smiselno, Sokrat.«

»Pa si že kdaj razmišljal o tem, Evtidem?«

»O čem?«

»O tem, da nas razbrzdanost, ki naj bi dozdevno edina lahko človeka pripeljala do užitka, tega v resnici ne zmore, pač pa le samoobvladovanje prinese resnično zadovoljstvo.«

»Kako pa?«

»Razpuščenost nam ne pusti trpeti ne lakote ne žeje ne spolnega poželenja ne bedenja, to pa so edini pravi razlogi, da z veseljem jemo, pijemo, uživamo v spolnosti in ležemo k počitku, ter se naspimo; tako se ne moremo vzdržati in počakati na trenutek, ko nam vse to postane v največji užitek, zato pa tudi ne moremo resnično uživati v teh najbolj osnovnih in ponavljajočih se potrebah. Le samoobvladovanje nas more pripraviti do tega, da vzdržimo vse omenjeno in le na ta način imamo lahko od tega kak omembe vreden užitek.«

»Povsem prav imaš.«

(10) »Poleg tega se le disciplinirani posamezniki posvečajo temu, da se naučijo česa lepega in koristnega in da se potem tudi skrbno ukvarjajo s kako takšno dejavnostjo, ki pomaga uriti telo in upravljati lastno gospodarstvo, pa koristiti prijateljem in državi ter premagovati sovražnike; vse

πράττοντες αὐτά, οἱ δ' ἀκρατεῖς οὐδενὸς μετέχουσι. τῷ γὰρ ἂν ἦττον φήσαιμεν τῶν τοιούτων προσήκειν, ἢ ᾧ ἥκιστα ἔξεστι ταῦτα πράττειν, κατεχομένῳ ἐπὶ τῷ σπουδάζειν περὶ τὰς ἐγγυτάτω ἡδονάς; 4.5.11. καὶ ὁ Εὐθύδημος· Δοκεῖς μοι, ἔφη, ᾧ Σώκρατες, λέγειν ὡς ἀνδρὶ ἦττονι τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν πάμπαν οὐδεμιᾶς ἀρετῆς προσήκει. Τί γὰρ διαφέρει, ἔφη, ᾧ Εὐθύδημε, ἄνθρωπος ἀκρατῆς θηρίου τοῦ ἀμαθεστάτου; ὅστις γὰρ τὰ μὲν κράτιστα μὴ σκοπεῖ, τὰ ἥδιστα δ' ἐκ παντὸς τρόπου ζητεῖ ποιεῖν, τί ἂν διαφέροι τῶν ἀφρονεστάτων βοσκημάτων; ἀλλὰ τοῖς ἐγκρατέσι μόνοις ἔξεστι σκοπεῖν τὰ κράτιστα τῶν πραγμάτων, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ διαλέγοντας κατὰ γένη τὰ μὲν ἀγαθὰ προαιρεῖσθαι, τῶν δὲ κακῶν ἀπέχεσθαι. 4.5.12. καὶ οὕτως ἔφη ἀρίστους τε καὶ εὐδαιμονεστάτους ἄνδρας γίγνεσθαι καὶ διαλέγεσθαι δυνατωτάτους· ἔφη δὲ καὶ τὸ διαλέγεσθαι ὀνομασθῆναι ἐκ τοῦ συνιόντας κοινῇ βουλευέσθαι διαλέγοντας κατὰ γένη τὰ πράγματα. δεῖν οὖν πειρᾶσθαι ὅτι μάλιστα πρὸς τοῦτο ἑαυτὸν ἔτοιμον παρασκευάζειν καὶ τούτου μάλιστα ἐπιμελεῖσθαι· ἐκ τούτου γὰρ γίγνεσθαι ἄνδρας ἀρίστους τε καὶ ἡγεμονικωτάτους καὶ διαλεκτικωτάτους.

4.6.1. Ὡς δὲ καὶ διαλεκτικωτέρους ἐποίει τοὺς συνόντας, πειράσομαι καὶ τοῦτο λέγειν. Σωκράτης γὰρ τοὺς μὲν εἰδό-

to je ne le koristno, temveč tudi v velik užitek – a razpuščeni ljudje od tega nimajo nič. Le koga lahko imenujemo manj primerne za te dejavnosti, če ne nekoga, ki je kar se da nesposoben za kakršno koli takšno početje in ga zanimajo zgolj najbolj neposredni užitki?«

(11) Evtidem je na to dejal: »Hočeš reči, Sokrat, da človek, ki podlega telesnim užitkom, ni zmožen nobene kreposti?«

»Evtidem, saj vendar ni nobene razlike med človekom, ki se ne obvladuje, in povsem divjo zverjo. Kdor nima v mislih, kaj je najboljše, pač pa na vsak način hoče delati, kar je prijetno, ni prav nič drugačen kot najbolj brezumna živina. Le ljudje, ki se imajo v oblasti, znajo presoditi, kaj je pravilno ravnanje; ker dobro ločijo, kaj je dobro in kaj slabo, si tako v besedah kot tudi v dejanjih za dobro prizadevajo in se slabemu izogibajo.«

(12) Na ta način, je govoril Sokrat, postanejo ljudje kar najboljši in najsrečnejši, pa tudi nadvse sposobni razprave; izraz ‚razprava‘, je razlagal, izvira iz tega, da prijatelji med skupnim posvetom predmete pogovora razdelijo na posamezne vrste. Vsakdo bi se zato moral na to kar najbolje pripraviti in se temu kolikor le mogoče posvetiti, kajti ob razpravi se ljudje razvijejo v najboljše posameznike, najbolj sposobne voditelje ter velike mojstre dialektike.¹⁴⁸

VI.

(1) Poskusil bom prikazati tudi, kako je Sokrat svojim družabnikom pomagal pri tem, da so izboljšali svoje spre-

148 V izvorniku stoji izraz *διαλέγεσθαι* (*dialégesthai*), katerega osnovni pomen je »pogovarjati se, razpravljati«. Pri Platonu izraz označuje postopek poizvedbe s pomočjo vprašanj in odgovorov. Postopek vodi prek nasprotujočih si mnenj do resnice in postopoma do nečesa najvišjega; pri Sokratu postopek pomeni, kolikor moremo razbrati iz Platonovih dialogov in tudi iz pričujočega besedila, metodo iskanja resnice z vprašanji in odgovori, ki delujejo kot pogovor, čeprav spraševalec spraševanca očitno vodi z vprašanji.

τας τί ἕκαστον εἶη τῶν ὄντων ἐνόμιζε καὶ τοῖς ἄλλοις ἂν ἐξηγεῖσθαι δύνασθαι· τοὺς δὲ μὴ εἰδότας οὐδὲν ἔφη θαυμαστὸν εἶναι αὐτούς τε σφάλλῃσθαι καὶ ἄλλους σφάλλῃσθαι· ὧν ἕνεκα σκοπῶν σὺν τοῖς συνοῦσι, τί ἕκαστον εἶη τῶν ὄντων, οὐδέποτ' ἔληγε. πάντα μὲν οὖν ἢ διωρίζετο πολὺ ἔργον ἂν εἶη διεξελεῖν· ἐν ὅσοις δὲ τὸν τρόπον τῆς ἐπισκέψεως δηλώσειν οἶμαι, τοσαῦτα λέξω. 4.6.2. πρῶτον δὲ περὶ εὐσεβείας ὧδέ πως ἐσκόπει· Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ποῖόν τι νομίζεις εὐσέβειαν εἶναι; καὶ ὅς, Κάλλιστον νῆ Δί, ἔφη. Ἔχεις οὖν εἰπεῖν ὁποῖός τις ὁ εὐσεβῆς ἐστιν; Ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, ἔφη, ὁ τοὺς θεοὺς τιμῶν. Ἐξεστι δὲ ὄν ἂν τις βούληται τρόπον τοὺς θεοὺς τιμᾶν; Οὐκ ἀλλὰ νόμοι εἰσὶ καθ' οὓς δεῖ τοὺς θεοὺς τιμᾶν. 4.6.3. Οὐκοῦν ὁ τοὺς νόμους τούτους εἰδὼς εἰδείη ἂν ὡς δεῖ τοὺς θεοὺς τιμᾶν; Οἶμαι ἔγωγ', ἔφη. Ἄρ' οὖν ὁ εἰδὼς ὡς δεῖ τοὺς θεοὺς τιμᾶν οὐκ ἄλλως οἶεται δεῖν τοῦτο ποιεῖν ἢ ὡς οἶδεν; Οὐ γὰρ οὖν, ἔφη. Ἄλλως δέ τις θεοὺς τιμᾶ ἢ ὡς οἶεται δεῖν; 4.6.4. Οὐκ οἶμαι, ἔφη. Ὅ ἄρα τὰ περὶ τοὺς θεοὺς νόμιμα εἰδὼς νομίμως ἂν τοὺς θεοὺς τιμῶη; Πάνυ μὲν οὖν. Οὐκοῦν ὁ γε νομίμως τιμῶν ὡς δεῖ τιμᾶ; Πῶς γὰρ οὐ; Ὅ δέ γε ὡς δεῖ τιμῶν εὐσεβῆς ἐστι; Πάνυ μὲν οὖν,

tnosti v dialektiki. Bil je namreč mnenja, da lahko človek, ki ve, kaj je neka poljubna stvar, to razloži tudi drugim – in popolnoma samoumevno je, je govoril, da ljudje, ki iz neznanja delajo napake, zavedejo tudi druge. Iz tega razloga je skupaj s svojimi družabniki nenehno pretresal pomen vsakega posameznega pojma. Razložiti, kako je Sokrat opredeljeval vse pojave, bi bila preobsežna naloga, zato bom izdvojil le tiste primere, iz katerih je po mojem mnenju jasno razviden njegov način preiskave. (2) Naj začnem s tem, kako je pretresel pojem pobožnosti. »Povej mi, Evtidem,« je vprašal, »kaj neki je po tvojem mnenju pobožnost?«

»Nekaj nadvse lepega,« je odvrnil oni.

»Lahko poveš, kakšen človek je pobožna oseba?«

»Rekel bi,« je odgovoril Evtidem, »da je to človek, ki časti bogove.«

»Pa je mogoče častiti bogove na kakršen koli način?«

»Ne, pri čaščenju bogov je treba upoštevati določene zakone.«

(3) »Potemtakem bi nekdo, ki te zakone pozna, vedel, kako je treba častiti bogove?«

»Po mojem že.«

»Ali bi človek, ki ve, kako je treba častiti bogove, menil, da tega ne gre početi drugače kakor na način, ki ga pozna?«

»To pa ne.«

»Torej se najde tudi kdo, ki bogove časti drugače, kot meni, da bi jih bilo treba častiti?«

(4) »Ne, mislim, da ne.«

»Kdor torej ve, kaj je zastran bogov zakonito, bo bržkone bogove častil na zakonit način?«

»Prav gotovo.«

»Ali ne drži, da človek, ki bogove časti zakonito, časti, kakor je treba?«

»Le kako ne bi držalo!«

»In kdor bogove časti, kakor je treba, je pobožen?«

»Seveda je.«

ἔφη. Ὁ ἄρα τὰ περὶ τοὺς θεοὺς νόμιμα εἰδῶς ὀρθῶς ἂν ἡμῖν εὐσεβῆς ὠρισμένος εἴη; Ἐμοὶ γοῦν, ἔφη, δοκεῖ.

4.6.5. Ἀνθρώποις δὲ ἄρα ἔξεστιν ὄν ἂν τις τρόπον βούληται χρῆσθαι; Οὐκ ἀλλὰ καὶ περὶ τούτους [ὁ εἰδῶς ἅ] ἐστὶ νόμιμα καθ' ἃ δεῖ πρὸς ἀλλήλοις χρῆσθαι [νόμιμος ἂν εἴη]. Οὐκοῦν οἱ κατὰ ταῦτα χρώμενοι ἀλλήλοις ὡς δεῖ χρώνται; Πῶς γὰρ οὐ; Οὐκοῦν οἱ γε ὡς δεῖ χρώμενοι καλῶς χρώνται; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν οἱ γε τοῖς ἀνθρώποις καλῶς χρώμενοι καλῶς πράττουσι τὰ ἀνθρώπεια πράγματα; Εἰκός γ', ἔφη. Οὐκοῦν οἱ τοῖς νόμοις πειθόμενοι δίκαια οὔτοι ποιοῦσι; 4.6.6. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Δίκαια δὲ ἔφη, οἴσθα ὅποια καλεῖται; Ἄ οἱ νόμοι κελεύουσιν, ἔφη. Οἱ ἄρα ποιοῦντες ἃ οἱ νόμοι κελεύουσιν δίκαιά τε ποιοῦσι καὶ ἃ δεῖ; Πῶς γὰρ οὐ; Οὐκοῦν οἱ γε τὰ δίκαια ποιοῦντες δίκαιοί εἰσιν; Οἶμαι ἔγωγ', ἔφη. Οἶε οὖν τινὰς πείθεσθαι τοῖς νόμοις μὴ εἰδότας ἃ οἱ νόμοι κελεύουσιν; Οὐκ ἔγωγ', ἔφη. Εἰδότας δὲ ἃ δεῖ ποιεῖν οἶε τινὰς οἶεσθαι δεῖν μὴ ταῦτα ποιεῖν; Οὐκ οἶμαι, ἔφη. Οἶδας δὲ τινὰς ἄλλα ποιοῦντας ἢ ἃ οἶονται δεῖν; Οὐκ ἔγωγ', ἔφη. Οἱ ἄρα τὰ περὶ ἀνθρώπους νόμιμα εἰδότες οὔτοι

»Človeka, ki zastran bogov ve, kaj je zakonito, bi torej pravilno opredelili kot pobožnega?«

»Mislim, da to drži.«

(5) »Ali se sme z ljudmi ravnati, kakor se komu zljubi?«

»Ne, tudi v tem primeru obstajajo zakoni, po katerih se je treba ravnati v medsebojnih odnosih.«

»Ali torej ljudje, ki drug z drugim postopajo v skladu s temi zakoni, ravnavajo pravilno?«

»Kakopak.«

»In ljudje, ki z drugimi ravnavajo, kakor je treba, se do njih lepo obnašajo?«

»Prav gotovo.«

»Ali ne drži, da so ljudje, ki z drugimi lepo ravnavajo, tudi sicer ljubeznivi v človeških zadevah?«

»Verjetno res.«

»Ali so ljudje, ki spoštujejo zakone, pravični v svojih dejanjih?«

(6) »Vsekakor.«

»Ali veš, kaj pomeni ‚pravično‘?«

»Pravično je to, kar velevajo zakoni.«

»Torej ljudje, ki spoštujejo zakone, delajo, kar je pravično in kar je treba?«

»Seveda.«

»In ljudje, ki ravnavajo pravično, so pravični?«

»Rekel bi, da so.«

»Kaj praviš, ali obstajajo ljudje, ki spoštujejo zakone, pa ne vedo, kaj zakoni velevajo?«

»Po mojem ne.«

»Meniš, da kdo od ljudi, ki vedo, kaj je prav, mislijo, da tega ne bi smeli delati?«

»Ne, mislim, da ne.«

»Pa poznaš koga, ki dela drugače, kot misli, da je prav?«

»Ne, nikogar.«

»Dejanja tistih, ki vedo, kaj je v zvezi z ljudmi zakonito, so torej pravična?«

τὰ δίκαια ποιοῦσι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν οἷ γε τὰ δίκαια ποιοῦντες δίκαιοί εἰσι; Τίνες γὰρ ἄλλοι; ἔφη. Ὅρθῶς ἂν ποτε ἄρα ὀρίζομεθα ὀριζόμενοι δικαίους εἶναι τοὺς εἰδότας τὰ περὶ ἀνθρώπους νόμιμα; Ἐμοιγε δοκεῖ, ἔφη.

4.6.7. Σοφίαν δὲ τί ἂν φήσαιμεν εἶναι; εἰπέ μοι, πότερά σοι δοκοῦσιν οἱ σοφοί, ἃ ἐπίστανται, ταῦτα σοφοί εἶναι, ἢ εἰσὶ τινες ἃ μὴ ἐπίστανται σοφοί; Ἄ ἐπίστανται δήλον ὅτι, ἔφη· πῶς γὰρ ἂν τις, ἃ γε μὴ ἐπίσταιτο, ταῦτα σοφὸς εἴη; Ἄρ' οὖν οἱ σοφοὶ ἐπιστήμη σοφοί εἰσι; Τίνι γὰρ ἂν, ἔφη, ἄλλω τις εἴη σοφός, εἴ γε μὴ ἐπιστήμη; Ἄλλο δὲ τι σοφίαν οἶει εἶναι ἢ ὧ σοφοί εἰσιν; Οὐκ ἔγωγε. Ἐπιστήμη ἄρα σοφία ἐστίν; Ἐμοιγε δοκεῖ. Ἄρ' οὖν δοκεῖ σοι ἀνθρώπῳ δυνατὸν εἶναι τὰ ὄντα πάντα ἐπίστασθαι; Οὐδὲ μὰ Δί' ἔμοιγε πολλοστὸν μέρος αὐτῶν. Πάντα μὲν ἄρα σοφὸν οὐχ οἶόν τε ἀνθρωπον εἶναι; Μὰ Δί' οὐ δῆτα, ἔφη. Ὅ ἄρα ἐπίσταται ἕκαστος, τοῦτο καὶ σοφός ἐστιν; Ἐμοιγε δοκεῖ.

4.6.8. Ἄρ' οὖν, ὦ Εὐθύδημε, καὶ τὰ γαθὸν οὕτω ζητητέον ἐστί; Πῶς; ἔφη. Δοκεῖ σοι τὸ αὐτὸ πᾶσιν ὠφέλιμον εἶναι; Οὐκ ἔμοιγε. Τί δέ; τὸ ἄλλω ὠφέλιμον οὐ δοκεῖ σοι ἐνίστε

»Vsekakor.«

»Ali niso tisti, katerih dejanja so pravična, pravični?«

»Le kdo drug bi bil pravičen?«

»Potemtakem se ne motimo z opredelbo, da so pravični tisti, ki vedo, kaj je zastran ljudi zakonito.«

»Da, rekel bi, da res.«

(7) »Kaj pa naj rečeva za modrost? Kaj praviš, so ljudje modri glede na to, kar vedo, ali pa morda obstajajo ljudje, ki so modri glede na to, česar ne vedo?«

»Brez dvoma so ljudje modri glede na to, kar vedo,« je odgovoril Evtidem. »Le kako bi lahko bil moder v smislu tistega, česar ne ve?«

»So torej ljudje modri zaradi svojega znanja?«

»Zaradi česa pa bi človek bil moder, če ne zaradi znanja?«

»Kaj praviš, je modrost kaj drugega kot to, zaradi česar so ljudje modri?«

»Ne, mislim, da ne.«

»Znanje je torej modrost?«

»Po mojem je.«

»Pa je po tvojem mogoče, da človek spozna vse, kar je?«

»Kje pa, niti neznatnega drobca ne!«

»Potemtakem človek ne more biti moder zastran vsega?«

»Ne, nikakor.«

»Torej je vsakdo moder le zastran tistega, kar ve.«

»Zdi se že tako.«

(8) »Naj tudi pojem ‚dobrega‘ raziščeva na ta način, Evtidem?«

»Kako pa?«

»Misliš, da je ena stvar za vse enako koristna?«

»Ne, tega ne mislim.«

»Se ti ne zdi, da je nekaj, kar je nekemu v korist, lahko nekemu drugemu v škodo?«

»Seveda.«

»Bi rekel, da je pojem ‚dobro‘ nekaj drugega kot pojem ‚koristno‘?«

ἄλλω βλαβερὸν εἶναι; Καὶ μάλα, ἔφη. Ἄλλο δ' ἂν τι φαίης ἀγαθὸν εἶναι ἢ τὸ ὠφέλιμον; Οὐκ ἔγωγ', ἔφη. Τὸ ἄρα ὠφέλιμον ἀγαθὸν ἐστὶν ὅτ' ἂν ὠφέλιμον ᾖ; Δοκεῖ μοι, ἔφη.

4.6.9. Τὸ δὲ καλὸν ἔχοιμεν ἂν πως ἄλλως εἰπεῖν; ἢ [εἰ] ἔστιν (ὁ) ὀνομάζεις καλὸν ἢ σῶμα ἢ σκευὸς ἢ ἄλλ' ὅτιοῦν, ὃ οἴσθα πρὸς πάντα καλὸν ὄν; Μὰ Δί' οὐκ ἔγωγ', ἔφη. Ἄρ' οὔν, πρὸς ὃ ἂν ἕκαστον χρήσιμον ᾖ, πρὸς τοῦτο ἐκάστῳ καλῶς ἔχει χρῆσθαι; Πάνυ μὲν οὔν, ἔφη. Καλὸν δὲ πρὸς ἄλλο τί ἐστὶν ἕκαστον ἢ πρὸς ὃ ἐκάστῳ καλῶς ἔχει χρῆσθαι; Οὐδὲ πρὸς ἓν ἄλλο, ἔφη. Τὸ χρήσιμον ἄρα καλὸν ἐστὶ πρὸς ὃ ἂν ᾖ χρήσιμον; Ἔμοιγε δοκεῖ, ἔφη.

4.6.10. Ἀνδρείαν δέ, ὦ Εὐθύδημε, ἄρα τῶν καλῶν νομίζεις εἶναι; Κάλλιστον μὲν οὔν ἔγωγ', ἔφη. Χρήσιμον ἄρα οὐ πρὸς τὰ ἐλάχιστα νομίζεις τὴν ἀνδρείαν; Νῆ Δί', ἔφη, πρὸς τὰ μέγιστα μὲν οὔν. Ἄρ' οὔν δοκεῖ σοι πρὸς τὰ δεινὰ τε καὶ ἐπικίνδυνα χρήσιμον εἶναι τὸ ἀγνοεῖν αὐτά; Ἦκιστά γ', ἔφη. Οἱ ἄρα μὴ φοβούμενοι τὰ τοιαῦτα διὰ τὸ μὴ εἰδέναί τι ἐστὶν οὐκ ἀνδρείοι εἶσι; Νῆ Δί', ἔφη, πολλοὶ γὰρ ἂν οὕτω γε τῶν τε μαινομένων καὶ τῶν δειλῶν ἀνδρείοι εἶεν. Τί δὲ οἱ καὶ τὰ μὴ δεινὰ δεδοικότες; Ἔτι γε νῆ Δί' ἦττον, ἔφη. — Ἄρ' οὔν τοὺς μὲν ἀγαθοὺς πρὸς τὰ δεινὰ καὶ ἐπικίνδυνα ὄντας ἀνδρείους ἡγήσει εἶναι, τοὺς δὲ κακοὺς δειλοὺς; Πάνυ

»Niti ne.«

»Nekaj koristnega je torej ‚dobro‘ za tistega, komur koristi, mar ne?«

»Rekel bi, da res.«

(9) »Lahko ‚lépo‘ imenujeva še kako drugače? Ali lahko imenuješ kako telo, predmet ali kar koli drugega, kar je lepo v vseh ozirih, če kaj takega sploh obstaja?«

»Ne, ne morem.«

»Ali je primerno uporabljati poljubno stvar za tisto, čemur je namenjena?«

»Seveda je.«

»Ali je primerno neko stvar uporabljati še v kak drug namen razen tistega, čemur naj bi služila?«

»Ne, ni primerno.«

»Nekaj uporabnega je potemtakem primerno za tisto, čemur služi?«

»Mislim, da to drži.«

(10) »Kaj pa pogum, Evtidem? Je pogum nekaj lepega?«

»Ena od najlepših reči, bi rekel!«

»Se strinjaš, da pogum ni potreben pri neznatnih rečeh?«

»Seveda, pogum je potreben pri pomembnih zadevah!«

»Kaj misliš, je v preizkušnjah in nevarnih okoliščinah koristno, da se jih človek ne zaveda?«

»Niti najmanj.«

»Tisti, ki jih v takšnih okoliščinah ni strah, ker ne vedo, za kaj gre, potemtakem niso pogumni?«

»Seveda ne; v tem primeru bi bili številni norci in strahopetci pravzaprav pogumni.«

»Kaj pa ljudje, ki jih je strah celo tistega, kar ni prav nič strašno?«

»Ti pa premorejo še manj poguma.«

»Torej meniš, da bi morali ljudi, ki so sposobni za preizkušnje in nevarne okoliščine, imenovati pogumne, tiste pa, ki niso, strahopetne?«

μὲν οὖν, ἔφη. 4.6.11. Ἀγαθοὺς δὲ πρὸς τὰ τοιαῦτα νομίζεις ἄλλους τινὰς ἢ τοὺς δυναμένους αὐτοῖς καλῶς χρῆσθαι; Οὐκ ἀλλὰ τούτους, ἔφη. Κακοὺς δὲ ἄρα τοὺς οἴους τούτοις κακῶς χρῆσθαι; Τίνας γὰρ ἄλλους; ἔφη. Ἄρ' οὖν ἕκαστοι χρῶνται ὡς οἴονται δεῖν; Πῶς γὰρ ἄλλως; ἔφη. Ἄρ' οὖν οἱ μὴ δυνάμενοι καλῶς χρῆσθαι ἴσασιν ὡς δεῖ χρῆσθαι; Οὐ δήπου γε, ἔφη. Οἱ ἄρα εἰδότες ὡς δεῖ χρῆσθαι, οὗτοι καὶ δύνανται; Μόνοι γ', ἔφη. Τί δέ; οἱ μὴ διημαρτηκότες ἄρα κακῶς χρῶνται τοῖς τοιούτοις; Οὐκ οἴομαι, ἔφη. Οἱ ἄρα κακῶς χρώμενοι διημαρτήκασιν; Εἰκός γ', ἔφη. Οἱ μὲν ἄρα ἐπιστάμενοι τοῖς δεινοῖς τε καὶ ἐπικινδύνοις καλῶς χρῆσθαι ἀνδρεῖοί εἰσιν, οἱ δὲ διαμαρτάνοντες τούτου δειλοί; Ἐμοιγε δοκοῦσιν, ἔφη.

4.6.12. Βασιλείαν δὲ καὶ τυραννίδα ἀρχὰς μὲν ἀμφοτέρας ἡγεῖτο εἶναι, διαφέρειν δὲ ἀλλήλων ἐνόμιζε. τὴν μὲν γὰρ ἐκόντων τε τῶν ἀνθρώπων καὶ κατὰ νόμους τῶν πόλεων ἀρχὴν βασιλείαν ἡγεῖτο, τὴν δὲ ἀκόντων τε καὶ μὴ κατὰ νόμους, ἀλλ' ὅπως ὁ ἄρχων βούλοιτο, τυραννίδα. καὶ ὅπου μὲν ἐκ τῶν τὰ νόμιμα ἐπιτελούντων αἱ ἀρχαὶ καθίστανται, ταύτην μὲν τὴν πολιτείαν ἀριστοκρατίαν ἐνόμιζεν εἶναι, ὅπου δ' ἐκ τιμημάτων, πλουτοκρατίαν, ὅπου δ' ἐκ πάντων, δημοκρατίαν.

(11) »Da, tako je.«

»Pa so pogumni le, tisti, ki se na takšne okoliščine odzovejo dobro, ali še kdo drug?«

»Ne, le oni.«

»In tiste, ki se v teh okoliščinah odzovejo slabo, naj imamo za šibke?«

»Koga pa naj bi imeli za šibke, če ne njih?«

»Ali se oboji odzovejo tako, kot menijo, da bi se morali?«

»Prav gotovo.«

»Ali tisti, ki se v vsakokratnih okoliščinah ne zmorejo odzvati pogumno, vedo, kako bi se morali?«

»Brez dvoma ne vedo.«

»Potemtakem so tisti, ki vedo, kakšen je primeren odziv, tega odziva tudi sposobni?«

»Da, in nihče drug.«

»Kaj pa tisti, ki jim to ne spodleti v celoti? Se slabo odzivajo na takšne okoliščine?«

»Mislim, da ne.«

»Tisti pa, ki se nanje slabo odzivajo, popolnoma odpovejo?«

»Verjetno res.«

»Potemtakem so ljudje, ki se v preizkušnjah in nevarnih okoliščinah znajo primerno odzvati, pogumni, tisti pa, ki pri tem odpovejo, so strahopetni?«

»Rekel bi, da je tako.«

(12) Kraljevino in tiranijo je Sokrat razumel kot obliki vladavine, a je med njima videl razlike. Kraljevino je pojmoval kot zakonito vladavino, ki jo državljani sprejemajo, medtem ko je tiranijo razumel kot obliko vladavine, ki je državljani ne sprejemajo in ki ni zakonita, temveč odvisna od samovolje vladarja. Ureditev, v kateri vodilne položaje zasedajo ljudje, ki zadoščajo zakonskim zahtevam, je Sokrat imenoval aristokracija; ureditev, pri kateri položaje zasedajo ljudje na podlagi premoženja, je imenoval plutokracija, medtem ko lahko v demokraciji položaj zasede kdor koli.

4.6.13. Εἰ δέ τις αὐτῷ περί του ἀντιλέγοι μηδὲν ἔχων σαφὲς λέγειν, ἀλλ' ἄνευ ἀποδείξεως ἦτοι σοφώτερον φάσκων εἶναι ὄν αὐτὸς λέγοι ἢ πολιτικώτερον ἢ ἀνδρειότερον ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν ἐπανήγεν ἂν πάντα τὸν λόγον ὡδὲ πως· 4.6.14. Φῆς σὺ ἀμείνω πολίτην εἶναι ὄν σὺ ἐπαινεῖς ἢ ὄν ἐγώ; Φημί γὰρ οὐν. Τί οὐν οὐκ ἐκεῖνο πρῶτον ἐπεσκεψάμεθα, τί ἐστὶν ἔργον ἀγαθοῦ πολίτου; Ποιῶμεν τοῦτο. Οὐκοῦν ἐν μὲν χρημάτων διοικήσει κρατοίη ἂν ὁ χρήμασιν εὐπορωτέραν τὴν πόλιν ποιῶν; Πάνυ μὲν οὐν. Ἐν δέ γε πολέμῳ ὁ καθυπερτέραν τῶν ἀντιπάλων; Πῶς γὰρ οὐ; Ἐν δὲ πρεσβείᾳ ἄρ' ὄς ἂν φίλους ἀντὶ πολεμίων παρασκευάζη; Εἰκός γε. Οὐκοῦν καὶ ἐν δημηγορίᾳ ὁ στάσεις τε παύων καὶ ὁμόνοιαν ἐμποιῶν; Ἐμοιγε δοκεῖ. οὔτω δὲ τῶν λόγων ἐπαναγομένων καὶ τοῖς ἀντιλέγουσιν αὐτοῖς φανερόν ἐγίγνετο τάληθές. 4.6.15. ὁπότε δὲ αὐτὸς τι τῷ λόγῳ διεξίει, διὰ τῶν μάλιστα ὁμολογουμένων ἐπορεύετο, νομίζων ταύτην τὴν ἀσφάλειαν εἶναι λόγου. τοιγαροῦν πολὺ μάλιστα ὧν ἐγὼ οἶδα, ὅτε λέγοι, τοὺς ἀκούοντας ὁμολογοῦντας παρεῖχε. ἔφη δὲ καὶ Ὅμηρον τῷ Ὀδυσσεῖ ἀναθεῖναι τὸ ἀσφαλῆ ῥήτορα εἶναι, ὡς ἱκανὸν [αὐτὸν] ὄντα διὰ τῶν δοκούντων τοῖς ἀνθρώποις ἄγειν τοὺς λόγους.

(13) Če se je kdo sporekel z njim o kaki zadevi, o kateri ni imel povedati ničesar gotovega, pač pa je brez vsakega dokaza trdil denimo, da je človek, o katerem je tekla beseda, modrejši, spretnejši državnik, pogumnejši ali kaj podobnega, je Sokrat celoten pogovor preusmeril k njegovemu bistvenemu predmetu, in sicer nekako takole:

(14) »Ti torej praviš, da je človek, ki ga hvališ, boljši državljani kakor ta, ki ga hvalim jaz?«

»Točno tako.«

»Ali ne bi torej najprej ugotovila, kaj je naloga dobrega državljanca?«

»Pa dajva.«

»Kar zadeva vodenje finančnih zadev, bi bil najboljši tisti posameznik, ki bi povečal državno premoženje, mar ne?«

»Prav gotovo.«

»In v vojni bi to bil človek, ki bi jo okreplil proti sovražnikom.«

»Seveda!«

»V vlogi odposlanca bi bil najboljši nekdo, ki bi državi pridobil zaveznike proti sovražnikom.«

»Najbrž res.«

»In pri javnih nastopih nekdo, ki bi preprečeval javne izgrede ter pospeševal sožitje med ljudmi?«

»Mislim, da imaš prav.«

Ko je pogovor tako prišel do svojega bistva, je tudi Sokratovim sogovornikom resnica postala očitna. (15) Kadar je on sam kaj pomensko razčlenjeval, je sledil korakom, ki so bili predmet kar največjega strinjanja, kajti prepričan je bil v trdnost tovrstnega utemeljevanja; prav zato je med vsemi ljudmi, ki jih poznam, daleč najlaže dosegel, da se je njegovo občinstvo z njim strinjalo. Tudi Homer je Odiseju pripisal izjemen dar govora,¹⁴⁹ je poudarjal, kajti znal je utemeljiti svoj govor na splošno sprejetih stališčih.

149 Homer, Odiseja 8, 170: *bog pa je dal mu govora čar, na veselje slušalcem ...*

4.7.1. Ὅτι μὲν οὖν ἀπλῶς τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἀπεφαίνετο Σωκράτης πρὸς τοὺς ὀμιλοῦντας αὐτῷ, δοκεῖ μοι δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων εἶναι· ὅτι δὲ καὶ αὐτάρκεις ἐν ταῖς προσηκούσαις πράξεσιν αὐτοὺς εἶναι ἐπεμελεῖτο, νῦν τοῦτο λέξω. πάντων μὲν γὰρ ὧν ἐγὼ οἶδα μάλιστα ἔμελεν αὐτῷ εἰδέναί ὅτου τις ἐπιστήμων εἴη τῶν συνόντων αὐτῷ· ὧν δὲ προσήκει ἀνδρὶ καλῷ κάγαθῷ εἰδέναί, ὅ τι μὲν αὐτὸς εἰδείη, πάντων προθυμότερα ἐδίδασκεν· ὅτου δὲ αὐτὸς ἀπειρότερος εἴη, πρὸς τοὺς ἐπισταμένους ἤγεν αὐτούς. 4.7.2. ἐδίδασκε δὲ καὶ μέχρι ὅτου δέοι ἔμπειρον εἶναι ἐκάστου πράγματος τὸν ὀρθῶς πεπαιδευμένον. αὐτίκα γεωμετρίαν μέχρι μὲν τούτου ἔφη δεῖν μαθάνειν, ἕως ἰκανὸς τις γένοιτο, εἴ ποτε δεήσειε, γῆν μέτρῳ ὀρθῶς ἢ παραλαβεῖν ἢ παραδοῦναι ἢ διανεῖμαι ἢ ἔργον ἀποδείξασθαι· οὕτω δὲ τοῦτο ῥάδιον εἶναι μαθεῖν ὥστε τὸν προσέχοντα τὸν νοῦν τῇ μετρήσει ἅμα τὴν τε γῆν ὀπόση ἐστὶν εἰδέναί καὶ ὡς μετρεῖται ἐπιστάμενον ἀπιέναι. 4.7.3. τὸ δὲ μέχρι τῶν δυσσυνέτων διαγραμμάτων γεωμετρίαν μαθάνειν ἀπεδοκίμαζεν. ὅ τι μὲν γὰρ ὠφελίῳ ταῦτα, οὐκ ἔφη ὀρᾶν (καίτοι οὐκ ἄπειρός γε αὐτῶν ἦν), ἔφη δὲ [ταῦτα] ἰκανὰ εἶναι ἀνθρώπου βίον κατατρίβειν καὶ ἄλλων πολλῶν τε καὶ ὠφελίμων μαθημάτων ἀποκωλύειν. 4.7.4. ἐκέλευε δὲ καὶ ἀστρολογίας ἐμπείρους γίγνεσθαι, καὶ ταύτης μέντοι μέχρι τοῦ νυκτός τε ὥραν καὶ μηνὸς καὶ ἐνιαυτοῦ δύνασθαι γινώσκειν ἕνεκα πορείας τε καὶ πλοῦ καὶ φυλακῆς, καὶ ὅσα ἄλλα ἢ νυκτός ἢ μηνὸς ἢ ἐνιαυτοῦ πράττεται, πρὸς ταῦτ' ἔχειν τεκμηρίοις χρῆσθαι, τὰς ὥρας τῶν εἰρημένων διαγιγνώσκοντας· αἱ ταῦτα δὲ ῥάδια εἶναι μαθεῖν παρά τε νυκτοθηρῶν καὶ κυβερνητῶν καὶ ἄλλων πολλῶν οἷς ἐπιμελὲς ταῦτα εἰδέναί. 4.7.5. τὸ δὲ μέχρι τούτου ἀστρονομίαν μαθάνειν, μέχρι τοῦ καὶ τὰ μὴ ἐν τῇ αὐτῇ περιφορᾷ ὄντα, καὶ τοὺς πλάνητάς τε καὶ ἀσταθμήτους

VII.

(1) Iz vsega povedanega je, menim, očitno, da je Sokrat svoje misli v družbi izražal prav preprosto; zdaj pa naj povem, kako si je prizadeval, da bi bili njegovi družabniki samozadostni pri svojih lastnih podvigih. Od vseh ljudi, ki jih poznam, se je najbolj trudil, da bi spoznal, česa je večš kateri od njegovih družabnikov, in bolj kot vsi drugi jih je zavzeto poučeval o vseh rečeh, primernih za poštenega in plemenitega moža, o katerih je kaj vedel – če pa česa morda ni vedel, jih je poslal k ljudem, ki so bili v tej zadevi podkovani. (2) Poučeval pa jih je tudi o tem, koliko naj bi primerno izobražen človek vedel o poljubni stvari. Zemljemerstva bi se, denimo, moral po njegovem vsakdo naučiti vsaj toliko, da bi bil sposoben, če bi tako naneslo, zemljišče v pravem merilu pridobiti, podariti ali razdeliti, ali pa vsaj izvršiti to opravilo. Tega naj bi se bilo po njegovem tako lahko naučiti, da bi lahko vsakdo, ki bi izmeri namenil dovolj pozornosti, ugotovil, kolikšna je površina zemljišča, obenem pa se tudi naučil postopka izmere. (3) Odsvetoval pa je uk zemljemerstva v tolikšni meri, da bi se bilo treba učiti zapletenih števil, češ da res ne ve, čemu bi lahko služile; čeprav je bil sam z njimi prav dobro seznanjen, je bil prepričan, da bi človek z njimi tratil čas, kajti bile bi mu v oviro pri številnih koristnih študijah.

(4) Tudi k uku astronomije je spodbujal svoje družabnike, in sicer tudi v tem primeru le v tolikšnem obsegu, da bi človek ponoči poznal čas in da bi vedel, kateri mesec v letu je, in sicer zato, da bi se imel po čem ravnati pri potovanju, plovbi, na stražarskem mestu in kar je še takega, kar se dogaja bodisi ponoči, bodisi v mesečnih ali letnih razmikih. Tudi tega naj bi se bilo prav lahko naučiti od nočnih lovcev, krmarjev in številnih drugih, ki se s tem poklicno ukvarjajo. (5) Da pa bi se astronomije kdo učil v tolikšnem obsegu, da bi spoznaval tudi zvezde, ki niso v isti orbiti, pa planete in nestalne zvezde, njihovo oddaljenost od zemlje in njihovo

ἀστέρας γνῶναι, καὶ τὰς ἀποστάσεις αὐτῶν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τὰς περιόδους καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν ζητοῦντας κατατρίβεισθαι, ἰσχυρῶς ἀπέτρεπεν. ὠφέλειαν μὲν γὰρ οὐδεμίαν οὐδ' ἐν τούτοις ἔφη ὄρᾶν (καίτοι οὐδὲ τούτων γε ἀνήκοος ἦν), ἔφη δὲ καὶ ταῦτα ἱκανὰ εἶναι κατατρίβειν ἀνθρώπου βίον καὶ πολλῶν καὶ ὠφελίμων ἀποκωλύειν. 4.7.6. ὅλως δὲ τῶν οὐρανίων, ἧ ἕκαστα ὁ θεὸς μηχανᾶται, φροντιστὴν γίγνεσθαι ἀπέτρεπεν· οὔτε γὰρ εὐρετὰ ἀνθρώποις αὐτὰ ἐνόμιζεν εἶναι οὔτε χαρίζεσθαι θεοῖς ἂν ἠγεῖτο τὸν ζητοῦντα ἂ ἐκείνοι σαφηνίσαι οὐκ ἐβουλήθησαν. κινδυνεῦσαι δ' ἂν ἔφη καὶ παραφρονῆσαι τὸν ταῦτα μεριμνῶντα οὐδὲν ἦττον ἢ Ἀναξαγόρας παρεφρόνησεν ὁ μέγιστος φρονήσας ἐπὶ τῷ τὰς τῶν θεῶν μηχανὰς ἐξηγεῖσθαι. 4.7.7. ἐκεῖνος γὰρ λέγων μὲν τὸ αὐτὸ εἶναι πῦρ τε καὶ ἥλιον ἠγνόει ὅτι τὸ μὲν πῦρ οἱ ἄνθρωποι ῥαδίως καθορῶσιν, εἰς δὲ τὸν ἥλιον οὐ δύνανται ἀντιβλέπειν, καὶ ὑπὸ μὲν τοῦ ἡλίου καταλαμπόμενοι τὰ χρώματα μελάντερα ἔχουσιν, ὑπὸ δὲ τοῦ πυρὸς οὐ· ἠγνόει δὲ καὶ ὅτι τῶν ἐκ τῆς γῆς φυομένων ἄνευ μὲν ἡλίου αὐγῆς οὐδὲν δύναται καλῶς αὔξεσθαι, ὑπὸ δὲ τοῦ πυρὸς θερμαινόμενα πάντα ἀπόλλυται· φάσκων δὲ τὸν ἥλιον λίθον διάπυρον εἶναι καὶ τοῦτο ἠγνόει, ὅτι λίθος μὲν ἐν πυρὶ ὦν οὔτε λάμπει οὔτε πολὺν χρόνον ἀντέχει, ὁ δὲ ἥλιος πάντα τὸν χρόνον πάντων λαμπρότατος ὦν διαμένει. 4.7.8. ἐκέλευε δὲ καὶ λογισμοὺς μανθάνειν. καὶ τούτων δὲ ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἐκέλευε φυλάττεσθαι τὴν μάταιον πραγματείαν, μέχρι δὲ τοῦ ὠφελίμου πάντα καὶ αὐτὸς συνεσκόπει καὶ συνδιεξήκει τοῖς συνοῦσι. 4.7.9. προύτρεπε δὲ σφόδρα καὶ ὑγείας ἐπιμελεῖσθαι τοὺς συνόντας παρά τε τῶν εἰδόντων μανθάνοντας ὅσα ἐνδέχοιτο, καὶ ἑαυτῷ ἕκαστον προσέχοντα διὰ παντὸς

gibanje, pa da bi tratil čas tudi s preučevanjem njihovega nastanka, vse to je toplo odsvetoval. Tudi v tem namreč, kot je pravil, ni videl nobene koristi, čeprav je bil tudi tozadevno vse prej kot neuk, toda tudi za astronomijo je bil prepričan, da bi bila človeku le v oviro pri pomembnejšem študiju in da bi z njo tratil čas. (6) Nasploh je odsvetoval vsakršno podrobno preučevanje nebesnih teles in tega, kako bog z njimi ravna; bil je namreč mnenja, da je ljudem to nedoumljivo in da bogovom ni ljubo, če kdo raziskuje, kar naj bi po njihovi volji ostalo skrivnost. Kdor se s tem peča, je govoril, ni v nič manjši nevarnosti, da se mu pomračim, kakor Anaksagori,¹⁵⁰ ki je bil silno ponosen na svoje raziskovanje dejanj bogov. (7) Ko je namreč Anaksagora trdil, da sta ogenj in sonce isto, je spregledal dejstvo, da ljudje zlahka opazujejo ogenj, v sonce pa ne morejo zreti; na sončni svetlobi njihova telesa potemnjijo, ob ognju pa ne. Spregledal je tudi dejstvo, da vse, kar zraste na zemlji, brez pomoči sonca nikakor ne bi moglo dobro zrasti, medtem ko ognjena vročina vse uniči. Ko je postavil trditev, da je sonce žareč kamen, ni pomislil na to, da kamen v ognju ne sveti in da tudi ne vzdrži prav dolgo, medtem ko je sonce trajno najsvetlejše.

(8) Priporočal je tudi pouk računstva, toda podobno kot v drugih primerih je tudi tu odsvetoval brezploden trud – in kolikor je bilo smiselno, je svojim družabnikom sam pomagal pri raziskovanju ter razlagi.

(9) Svoje družabnike pa je Sokrat vztrajno spodbujal tudi k skrbi za telo, in sicer naj bi se vsakdo od strokovnjakov naučil vsega, kar se o tem da izvedeti, poleg tega pa naj bi vse življenje tudi pazil nase in pa na to, kakšna hrana in

150 Anaksagora (ok. 500–428 pr. Kr.) iz Klazomena v Joniji, ki pa je živel in deloval v Atenah. Glavni področji njegovega preučevanja sta bili, kolikor je razvidno iz precej obsežnih ohranjenih fragmentov, kozmologija in fizika; njegov nauk, ki je močno načenjal tradicionalne predstave, vključuje spoznanje o planetih, ki krožijo, o soncu kot ogromni žareči gmoti, o luni, ki svetlobo dobiva od sonca itd.

τοῦ βίου, τί βρώμα ἢ τί πῶμα ἢ ποῖος πόνος συμφέροι αὐτῷ, καὶ πῶς τούτοις χρώμενος ὑγιεινότατ' ἂν διάγοι· τοῦ γὰρ οὕτω προσέχοντος ἑαυτῷ ἔργον ἔφη εἶναι εὐρεῖν ἰατρὸν τὰ πρὸς ὑγίειαν συμφέροντα αὐτῷ μᾶλλον διαγιγνώσκοντα [αὐτοῦ].

4.7.10. Εἰ δέ τις μᾶλλον ἢ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν ὠφελεῖσθαι βούλοιο, συνεβούλευε μαντικῆς ἐπιμελεῖσθαι. τὸν γὰρ εἰδότα δι' ὧν οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις περὶ τῶν πραγμάτων σημαίνουσιν οὐδέποτ' ἔρημον ἔφη γίγνεσθαι συμβουλῆς θεῶν.

4.8.1. Εἰ δέ τις, ὅτι φάσκοντος αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον ἑαυτῷ προσημαίνειν ἅ τε δέοι καὶ ἅ μὴ δέοι ποιεῖν ὑπὸ τῶν δικαστῶν κατεγνώσθη θάνατος, οἶεται αὐτὸν ἐλέγχεσθαι περὶ τοῦ δαιμονίου ψευδόμενον, ἐννοησάτω πρῶτον μὲν ὅτι οὕτως ἤδη τότε πόρρω τῆς ἡλικίας ἦν, ὥστ', εἰ καὶ μὴ τότε, οὐκ ἂν πολλῷ ὕστερον τελευτῆσαι τὸν βίον· εἶτα ὅτι τὸ μὲν ἀχθεινότατόν τε τοῦ βίου καὶ ἐν ᾧ πάντες τὴν διανοίαν μειοῦνται ἀπέλιπεν, ἀντὶ δὲ τούτου τῆς ψυχῆς τὴν ῥώμην ἐπιδειξάμενος εὐκλειαν προσεκτήσατο, τὴν τε δίκην πάντων ἀνθρώπων ἀληθέστατα καὶ ἐλευθεριώτατα καὶ δικαιοτάτα εἰπὼν καὶ τὴν κατάγνωσιν τοῦ θανάτου πραότατα καὶ ἀνδρωδέστατα ἐνέγκας. 4.8.2. ὁμολογεῖται γὰρ οὐδένα πω τῶν μνημονευομένων ἀνθρώπων κάλλιον θάνατον ἐνεγκεῖν. ἀνάγκη μὲν γὰρ ἐγένετο αὐτῷ μετὰ τὴν κρίσιν τριάκοντα ἡμέρας βιῶναι διὰ τὸ Δήλια μὲν ἐκείνου τοῦ μηνὸς εἶναι, τὸν δὲ νόμον μηδένα εἶναι δημοσίᾳ ἀποθνήσκειν ἕως ἂν ἡ θεωρία ἐκ Δήλου ἐπανέλθῃ, καὶ τὸν χρόνον τοῦτον ἅπασιν τοῖς συνήθεσι φανερὸς ἐγένετο οὐδὲν ἄλλοιότερον διαβιοῦς ἢ τὸν ἔμπροσθεν χρόνον· καίτοι τὸν ἔμπροσθεν γε πάντων ἀνθρώπων μάλιστα ἐθαυμάζετο ἐπὶ τῷ εὐθύμῳ τε καὶ εὐκόλῳ ζῆν. 4.8.3. καὶ πῶς ἂν τις κάλλιον ἢ οὕτως ἀποθάνοι; ἢ ποῖος ἂν εἴη θάνατος καλλίων ἢ ὄν [ἂν] κάλλιστά

pijača ter kolikšni naporji so zanj primerni in kako naj si s tem pomagajo do čim bolj zdravega življenja. Kdor se tega drži, je govoril, bo le težka našel zdravnika, ki bo bolje kot on sam vedel, kaj je primerno za njegovo zdravje.

(10) Če je kdo potreboval pomoč, ki je presegala človeško modrost, ga je Sokrat napotil v preročišče; če človek ve, kako bogovi ljudem razodevajo poljubne reči, je govoril, ne bo nikoli ostal brez njihovega nasveta.

VIII.

(1) Če kdo meni, da je dejstvo, da so sodniki Sokrata obsodili na smrt, kazen za njegovo zablodo zastran dajmonija – saj je vendar govoril, da mu dajmonij sporoča, kaj je prav in kaj ne –, ¹⁵¹ naj najprej pomisli, da je bil Sokrat takrat že v letih in da bi, če že ne takrat, le malo pozneje prišel do kraja življenja. Poleg tega pa se je izognil najbolj nadležnemu delu življenja, v katerem se vsakomur skrha razum – namesto tega je izkazal ostrino duše in si s svojim nadvse resnicoljubnim, svobodomiselnim in dostojanstvenim zagovorom, pa s svojim mirnim pogumom ob izreku smrtno kazni, prislužil slavo.

(2) Vsi se strinjajo, da ni še nihče, ki je ostal v spominu ljudi, tako plemenito odšel v smrt. Po sodbi je moral živeti še trideset dni, kajti ravno v tistem mesecu je na Delos potovalo poslanstvo, po zakonu pa ni bilo dovoljeno nikogar javno usmrtiti, dokler se poslanstvo ne vrne z Delosa. Ves ta čas je živel povsem enako kot prej, o čemer so se lahko prepričali njegovi družabniki, in poprej je s svojim vedrim, skromnim načinom življenja zbujal izjemno občudovanje. (3) Tak človek je lahko umrl le dostojanstveno. Le kakšna smrt je lahko bolj dostojanstvena kot ta, ki jo človek sprejme dostojanstve-

151 Ksenofont tu smiselno namiguje na morebiten sarkastičen pomislek, da Sokratu njegov notranji glas, dajmonij, kot ga je imenoval, ni ravno dobro svetoval, kako naj se vede na sodnem procesu.

τις ἀποθάνοι; ποῖος δ' ἂν γένοιτο θάνατος εὐδαιμονέστερος τοῦ καλλίστου; ἢ ποῖος θεοφιλέστερος τοῦ εὐδαιμονεστάτου; 4.8.4. λέξω δὲ καὶ ἃ Ἑρμογένους τοῦ Ἴππονίκου ἤκουσα περὶ αὐτοῦ. ἔφη γάρ, ἤδη Μελήτου γεγραμμένου αὐτὸν τὴν γραφήν, αὐτὸς ἀκούων αὐτοῦ πάντα μᾶλλον ἢ περὶ τῆς δίκης διαλεγομένου λέγειν αὐτῷ ὡς χρή σκοπεῖν ὅ τι ἀπολογήσεται. τὸν δὲ τὸ μὲν πρῶτον εἰπεῖν· Οὐ γὰρ δοκῶ σοι τοῦτο μελετῶν διαβεβιωκέναι; ἐπεὶ δὲ αὐτὸν ἤρετο ὅπως, εἰπεῖν αὐτὸν ὅτι οὐδὲν ἄλλο ποιῶν διαγεγένηται ἢ διασκοπῶν μὲν τὰ τε δίκαια καὶ τὰ ἄδικα, πράττων δὲ τὰ δίκαια καὶ τῶν ἀδίκων ἀπεχόμενος, ἦν περ νομίζοι καλλίστην μελέτην ἀπολογίας εἶναι. 4.8.5. αὐτὸς δὲ πάλιν εἰπεῖν· Οὐχ ὄρας, ὦ Σώκρατες, ὅτι οἱ Ἀθήνησι δικασταὶ πολλοὺς μὲν ἤδη μηδὲν ἀδικοῦντας λόγῳ παραχθέντες ἀπέκτειναν, πολλοὺς δὲ ἀδικοῦντας ἀπέλυσαν; Ἀλλὰ νῆ τὸν Δία, φάναι αὐτόν, ὦ Ἑρμόγενης, ἤδη μου ἐπιχειροῦντος φροντίσαι τῆς πρὸς τοὺς δικαστὰς ἀπολογίας ἠναντιώθη τὸ δαιμόνιον. 4.8.6. καὶ αὐτὸς εἰπεῖν· Θαυμαστὰ λέγεις. τὸν δέ, Θαυμάζεις, φάναι, εἰ τῷ θεῷ δοκεῖ βέλτιον εἶναι ἐμὲ τελευτᾶν τὸν βίον ἤδη; οὐκ οἶσθ' ὅτι μέχρι μὲν τοῦδε τοῦ χρόνου ἐγὼ οὐδενὶ ἀνθρώπων ὑφείμην ἂν οὔτε βέλτιον οὔθ' ἥδιον ἐμαυτοῦ βεβιωκέναι; ἄριστα μὲν γὰρ οἶμαι ζῆν τοὺς ἄριστα ἐπιμελομένους τοῦ ὡς βελτίστους γίνεσθαι, ἥδιστα δὲ τοὺς μάλιστα αἰσθανομένους ὅτι βελτίους γίνονται. 4.8.7. ἃ ἐγὼ μέχρι τοῦδε τοῦ χρόνου ἠσθανόμην ἐμαυτῷ συμβαίνοντα, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἐντυγχάνων καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους παραθεωρῶν ἐμαυτὸν οὕτω διατετέλεκα περὶ ἐμαυτοῦ γιγνώσκων· καὶ οὐ μόνον ἐγώ, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐμοὶ φίλοι οὕτως ἔχοντες περὶ ἐμοῦ διατελοῦσιν, οὐ διὰ τὸ φιλεῖν ἐμέ (καὶ γὰρ οἱ τοὺς ἄλλους φιλοῦντες οὕτως ἂν εἶχον πρὸς τοὺς ἑαυτῶν φίλους). ἀλλὰ διόπερ καὶ αὐτοὶ ἂν οἴονται ἐμοὶ συνόντες βέλτιστοι γίνεσθαι. 4.8.8. εἰ δὲ βιώσομαι πλείω χρόνον, ἴσως ἀναγκαῖον ἔσται τὰ τοῦ γήρωος ἐπιτελεῖσθαι καὶ ὄρα

no? Kakšna smrt je lahko bolj srečna kot plemenita smrt? In le kdo je lahko ljubši bogovom kot srečen človek?

(4) Naj povem, kaj sem o Sokratu slišal od Hiponikovega sina Hermogena. Povedal je, da je po tem, ko je Melet vložil obtožnico, slišal Sokrata na lastna ušesa govoriti o vsem drugem, le o sojenju ne, zato mu je namignil, da bi se bilo dobro pripraviti na zagovor. Sokrat pa mu je najprej odgovoril takole: »Se ti ne zdi, da sem se na to pripravljaj vse življenje?« Ko ga je Hermogen vprašal, kako neki, naj bi mu odgovoril, da v življenju ni počel drugega kot razmišljal o tem, kaj je pravično in kaj ne; pravičen je bil tudi v dejanjih, kajti nepravičnih se je vzdržal, in to je bila po njegovem najboljša priprava na zagovor. (5) Hermogen naj bi mu vseeno dejal: »Sokrat, mar ne vidiš, da so sodniki v Atenah že marsikoga, ki ni ničesar zakrivil, poslali v smrt, ker so nasledli govornikom, in da so marsikaterega zločinca spustili na prostost?«

»Že res, Hermogen,« naj bi dejal Sokrat, »toda brž ko sem se lotil razmišljanja o zagovoru pred sodniki, mi je dajmonij to prepovedalo.«

(6) Hermogen naj bi na to odgovoril: »Res nenavadno!«

»Te preseneča,« naj bi dejal Sokrat, »da se bogu zdi bolje, da umrem? Mar ne veš, da do tega trenutka sam ne bi nikoli priznal, da živi kdo lepše in bolje od mene? Po mojem namreč najbolje živijo ljudje, ki se najbolje trudijo, da bi postali kar najboljši – in najlepše živijo ljudje, ki se najbolj zavedajo, da postajajo boljši. (7) Vse do zdaj sem menil, da se mi dogaja prav to; ko sem se namreč družil in primerjal z drugimi, sem prišel do tega spoznanja o sebi – pa ne le jaz, tudi moji prijatelji so v to popolnoma prepričani, pa ne zato, ker me imajo radi (v tem primeru bi namreč vsakdo, ki ima koga rad, bil takšnega mnenja o svojih prijateljih), pač pa zato, ker mislijo, da bodo v moji družbi tudi oni postali kar najboljši. (8) Če pa bom še dlje živel, pa bo bržkone treba trpeti starostne nadloge: slabše bom videl in slišal, zapuščal

τε καὶ ἀκούειν ἦττον καὶ διανοεῖσθαι χεῖρον καὶ δυσμαθέστερον ἀποβαίνειν καὶ ἐπιλησμονέστερον, καὶ ὢν πρότερον βελτίων ἦν, τούτων χεῖρω γίνεσθαι· ἀλλὰ μὴ ταῦτά γε μὴ αἰσθανομένῳ μὲν ἀβίωτος ἂν εἴη ὁ βίος, αἰσθανόμενον δὲ πῶς οὐκ ἀνάγκη χεῖρόν τε καὶ ἀηδέστερον ζῆν; 4.8.9. ἀλλὰ μὴν εἴ γε ἀδίκως ἀποθανοῦμαι, τοῖς μὲν ἀδίκως ἐμὲ ἀποκτείνασιν αἰσχρόν ἂν εἴη τοῦτο· εἰ γὰρ τὸ ἀδικεῖν αἰσχρόν [ἔστι], πῶς οὐκ αἰσχρόν καὶ τὸ ἀδίκως ὅτιοῦν ποιεῖν; ἐμοὶ δὲ τί αἰσχρόν τὸ ἑτέρους μὴ δύνασθαι περὶ ἐμοῦ τὰ δίκαια μῆτε γνῶναι μῆτε ποιῆσαι; 4.8.10. ὁρῶ δ' ἔγωγε καὶ τὴν δόξαν τῶν προγεγονότων ἀνθρώπων ἐν τοῖς ἐπιγιγνομένοις οὐχ ὁμοίαν καταλειπομένην τῶν τε ἀδικησάντων καὶ τῶν ἀδικηθέντων. οἶδα δ' ὅτι καὶ ἐγὼ ἐπιμελείας τεύξομαι ὑπ' ἀνθρώπων, καὶ ἐὰν νῦν ἀποθάνω, οὐχ ὁμοίως τοῖς ἐμὲ ἀποκτείνασιν· οἶδα γὰρ αἰεὶ μαρτυρήσεσθαι μοι ὅτι ἐγὼ ἠδίκησα μὲν οὐδένα πώποτε ἀνθρώπων οὐδὲ χεῖρω ἐποίησα, βελτίους δὲ ποιεῖν ἐπειρώμην αἰεὶ τοὺς ἐμοὶ συνόντας. τοιαῦτα μὲν πρὸς Ἑρμογένην τε διελέχθη καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους. 4.8.11. τῶν δὲ Σωκράτην γιγνωσκόντων, οἷος ἦν, οἱ ἀρετῆς ἐφιέμενοι πάντες ἔτι καὶ νῦν διατελοῦσι πάντων μάλιστα ποθοῦντες ἐκεῖνον, ὡς ὠφελιμώτατον ὄντα πρὸς ἀρετῆς ἐπιμέλειαν. ἐμοὶ μὲν δὴ, τοιοῦτος ὢν οἷον ἐγὼ διῆγημαι, εὐσεβῆς μὲν οὕτως ὥστε μηδὲν ἄνευ τῆς τῶν θεῶν γνώμης ποιεῖν, δίκαιος δὲ ὥστε βλάπτειν μὲν μηδὲ μικρὸν μηδένα, ὠφελεῖν δὲ τὰ μέγιστα τοὺς χρωμένους αὐτῷ, ἐγκρατῆς δὲ ὥστε μηδέποτε προαιρεῖσθαι τὸ ἥδιον ἀντὶ τοῦ βελτίονος, φρόνιμος δὲ ὥστε μὴ διαμαρτάνειν κρίνων τὰ βελτίω καὶ τὰ χεῖρω μηδὲ ἄλλου προσδεῖσθαι, ἀλλ' αὐτάρκης εἶναι πρὸς τὴν τούτων γνῶσιν, ἰκανὸς δὲ καὶ λόγῳ εἰπεῖν τε καὶ διορίσασθαι τὰ τοιαῦτα, ἰκανὸς δὲ καὶ ἄλλως δοκιμάσαι τε καὶ ἀμαρτάνοντα ἐλέγξει καὶ προτρέψασθαι ἐπ' ἀρετὴν καὶ καλοκαγαθίαν, ἐδόκει τοιοῦτος εἶναι οἷος ἂν εἴη ἄριστός τε ἀνὴρ καὶ εὐδαιμονέστατος. εἰ δὲ τῷ μὴ ἀρέσκει ταῦτα, παραβάλλων τὸ ἄλλων ἦθος πρὸς ταῦτα οὕτω κρινέτω.

me bo razum, težje se bom česa naučil in laže kaj pozabil – in zaostal bom za vsemi, ki sem jih prej prekašal. Tudi če se vsega tega ne bi zavedal, bi življenje postalo nevredno tega, da ga živim; koliko težje in bolj nadležno bi šele morale biti, če bi se vsega tega zavedal! (9) Če bo moja smrt nezaslužena, bo to zgolj v sramoto mojim rabljem, kajti če je krivica nekaj sramotnega, mora zagotovo biti sramotno vsakršno krivično dejanje. Kakšna bo pa zame sramota, če se drugi ne bodo mogli zastran mene pravično odločiti in tako tudi ravnati? (10) Vidim pa tudi, da je spomin na žrtve krivic, ki po prednikih ostane zanamcem, drugačen kakor spomin na krivičneže. Vem, da bom, če zdaj umrem, deležen drugačnega odnosa ljudi kakor tisti, ki me bodo ugonobili; prepričan sem, da se bo vedno vedelo, da nisem nikomur storil krivice in nikogar oškodoval, in da sem se zgolj trudil svojim družabnikom pomagati, da postanejo boljši.«

To so bile njegove besede Hermogenu in drugim.

(11) Kdor je poznal Sokrata, kdor je vedel, kakšen je bil, ta ga mora – če si le prizadeva za krepost – ves čas pogrešati bolj kot kar koli drugega, kajti bil je nadvse koristen pomočnik pri negovanju kreposti. Sam sem mnenja, da je bil, kakor sem ga opisal, tako pobožen, da ni prav ničesar storil brez privoljenja bogov, in tako pravičen, da ni nikomur storil niti najneznatnejše krivice, nasprotno, vsem okrog sebe je bil v korist. Obvladoval se je tako zelo, da ni nikoli izbral česa mamljivega namesto dobrega; bil je tako moder, da se ni nikoli zmotil v presoji med dobrim in slabim in da tudi ni potreboval tujih nasvetov, pač pa je bil v spoznavi tega popolnoma samostojen. Bil je sposoben vse to razložiti in opredeliti, še več, znal je opaziti tuje napake in jih zavriniti, znal je spodbujati h kreposti, plemenitosti in poštenju – skratka, zdel se mi je tak, kakršen bi moral biti plemenit in srečen človek. Če kdo tej oceni ne zaupa, naj s temi kakovostmi primerja značaj drugih ljudi in si ustvari lastno mnenje.

LE OD VRLIH NAUČIŠ SE VRLOSTI¹

Eden najtrdovratnejših očitkov, ki ga grškemu in antičnemu zgodovinoписju nasploh namenja literarna kritika, je, da je po svojem bistvenem izrazu literarno in da potemtakem ni zgodovinska znanost v današnjem pomenu besede. Antično zgodovinoписje je po merilih sodobnega zgodovinarja preveč sledilo retoričnim pravilom, zato je nujno ostajalo zunaj znanstvenih zmožnosti resne zgodovinske raziskave. Skoraj nepremagljiva ovira za prepoznavanje »znanstvenih namenov«, kolikor jih moremo tako imenovati, antičnih zgodovinarjev je pomembna vsebinska sestavina njihovih del, in sicer so to govorni vložki; govore so v svoje zgodovinske spise vključevali prav vsi zgodovinoписci, ki jim niti sodobno zgodovinoписje ne odreka osrednje vloge v zgodovini historiografije in med katere lahko v maniri antične tradicije štejemo tudi Ksenofonta. Govori in dokumenti, ki jih ti zgodovinarji vključujejo v svoja dela, so tesno vpeti v širši kontekst pripovedi in služijo ilustraciji sobesedila – že njihovo prvo branje pokaže, da jih v takšni obliki govornik najbrž ni mogel dejansko izustiti. Kar je imel abstraktni zgodovinoписni pripovedovalec (ki je vselej jasno razmejen od dejanske persone zgodovinarja) povedati v osrednjem besedilnem korpusu, skoraj vedno dobi svoj odmev v govorih poljubnih protagonistov. Govorniki, ki tu in tam spregovorijo ob različnih zgodovinskih priložnostih, tako pogosto (ne pa vedno!) postanejo glasniki idej, ki bi jih sicer moral tako ali drugače ubesediti pripovedovalec.

Tukidid, eden najpomembnejših grških zgodovinoписcev, je v svoji zgodovinski monografiji z naslovom Pelo-

1 Teognis 35.

poneška vojna – delu, ki je morda najbolj bistveno zaznamovalo razvoj grške zgodovinske proze –, jasno razgrnil namero, da bo govore, ki jih vključuje v pripoved, predstavil v prirejani obliki in vsebini, in sicer z uvodnim pojasnilom, da »si je bilo nemogoče zapomniti natančno vsebino povedanega«, zato je »zapisal tisto, kar je vsak posamezni govornik zagotovo moral povedati o vsakokrat prisotnih temah« (*tà déonta perì tòn aei parónton*), pri tem pa se je »kolikor mogoče tesno držal splošnega sporočila tega, kar je bilo dejansko povedano« (1,22). Naj se zdi še tako protislovna, je ta zmes prostodušnega ugibanja o nujni vsebini govora glede na vsakokratne okoliščine ter slovesne in na prvi pogled naivne zaveze resnici, se pravi dejanskosti povedanega – ta pa vsaj naslovno meji že na popolno avtorjevo samozanikanje – postala obča zgodovinska konvencija. To seveda ne pomeni, da gre pri Tukididu (ali pri katerem koli drugem zgodovinskem pisarju, pri katerem kdo kaj spregovori) za absolutno invencijo. Če bi namreč del historiografske konvencije pomenil popolno *licentio poetica*, si antični zgodovinarji ne bi tako zagrizeno prizadevali za stik z viri: Tukidid ne pozabi omeniti, da se je o vsebini govorov, ki jih ni poslušal sam, pozanimal pri tistih, ki so bili navzoči – o nezanesljivosti človeškega spomina in njegovi selektivni naravi si sicer ni delal nobenih iluzij (1,20).

S tem uvodom merimo na vprašanje, na katerega ne moremo ponuditi dokončnega odgovora, in sicer, koliko je »resnice« v Ksenofontovem liku Sokrata? Ksenofont (428–354 pr. Kr.) je bil vrstnik Platona (429–347 pr. Kr.), Sokratovega najpomembnejšega filozofskega naslednika, ki je v svojih spisih zgradil doživeto in filozofsko poglobljeno podobo Sokrata, a ta je vsaj toliko glasnik Platonovih kot

2 O t.i. »sokratskem vprašanju«, iskanju »zgodovinskega« Sokrata za različnimi antičnimi pričevanji o njem prim. G. Kocijančič, *Uvod v Platona*, v: Platon, Zbrana dela II, Celje: Mohorjeva družba 2004, str. 784-786 (z nadaljnjo bibliografijo).

svojih lastnih idej; »Ksenofontovemu Sokratu« sicer marsikdo odreka avtentičnost, vendar se v odsotnosti Platono-ve tehnično dodelane filozofske argumentacije zdi na prvi pogled bolj iskren in v resnici tako tudi deluje – toda glede na to, da je ravno Ksenofont prvi navdušeno pograbil za Tukididov zgodovinopisni standard, si ne moremo delati utvar, da je »svojega Sokrata« povsem brezosebno oblikoval po bistveno drugačni metodi, kot jo je odkril pri svojem historiografskem vzorniku.

Ko so Atenci leta 399 pr. Kr. usmrtili Sokrata, je bil Gri-lov sin Ksenofont v Aziji; svojega učitelja ni videl umreti. Rodil se je v premožni atenski družini v atenskem demu Erhija. V času njegovega rojstva je grški svet že tretje leto pretresala t.i. peloponeška vojna (431–404 pr. Kr.), ki so jo zanimala nasprotja med oligarhično Sparto in demokratskimi Atenami. O Ksenofontovih mladih letih je sicer le malo znane-ega, vendar lahko iz njegovih spisov razberemo, da je bil med njegovim odraščanjem poseben poudarek odmerjen pomembnemu idealu »kalokagatije« (gr. *kalòs kai agathòs*, »lep in dober«), telesne in npravne dovršenosti. Njegov stan-ju je vsekakor omogočil dobro izobrazbo – obiskoval je pouk pri najpomembnejših sofistih svojega časa, celo pri Prodiku, ki ga posredno, skozi Sokratova usta, omenja tudi v Spominih na Sokrata (2,1,21ss).

Drugo fazo peloponeške vojne (t.i. jonsko-dekelejsko vojno, 413–404 pr. Kr.) v Atenah zaznamuje intenzivno za-ostrovanje političnih razmer; eden od simptomov skrajnih razmer je tudi kratkotrajni oligarhični prevrat (411/10), ki resda ni pustil kakih trajnejših posledic, toda v tem sicer efemernem pojavu se brez dvoma zrcali reakcija na vulgarni radikalizem, s katerim se je v tem času vztrajno spogledova-la atenska demokracija. Leta 405 je spartanski vojskovodja Lisander popolnoma uničil atensko ladjevje v spopadu pri Ajgospotamih, Atene so bile odrezane od svojih zavezni-kov in prisiljene v popolno vdajo. Privrženci oligarhije so

v Atenah s pomočjo spartanske vojaške posadke, ki se je utaborila na akropoli, vzpostavili oligarhično vladavino odbora trideseterice (*hoi triákonta*); najskrajnejši član tega gremija je bil nekdanji Sokratov učenec in osebni prijatelj Kritias, nekoliko zmernejši pa Terámen. Trideseterica je v Atenah vzpostavila popolno strahovlado; Kritias je dal ubiti zmernejšega Teramena in se krvavo znesel nad nekdanjimi političnimi in osebnimi nasprotniki. V naslednjem letu se je v Pireju organizirala skupina izgnancev pod Trasibulovim vodstvom in najprej strmoglavila trideseterico tiranov (večino so jih tudi usmrtili) ter vzpostavila zmernejšo oligarhijo, pozneje pa je vnovič vzpostavila demokracijo. Ksenofontova vloga v tej kratki oligarhični etapi ni povsem jasna (možno je, da se je v trenutku upora proti trideseterici znašel na njeni strani), vsekakor pa je iz naklonjenega opisa Teramena in njegovih političnih nazorov (prim. Grška zgodovina 2,3,15–19) mogoče sklepati, da restavraciji oligarhije ni bil nenaklonjen; njegova morebitna pro-oligarhična stališča gotovo niso ostala neopazena. Razlogov za Ksenofontovo antipatijo do radikalne atenske demokracije nam ni treba iskati prav daleč: v svojem pismu Dionovim domačim in prijateljem (323d–352a) je tudi Platon izrazil veliko mero skepse do osovraženih demokratskih demagogov, katerih vladavino opisuje kot »gospostvo krivice« (324d). Toda v tem istem pismu razgrne Platon tudi svoje globoko razočaranje nad tiranijo trideseterice, s katero je navzkriž prišel tudi Sokrat (324c–325a):

»Ker so mnogi grajali tedanjo državno ureditev, je prišlo do prevrata, prevratu pa so načelovali in prevzeli oblast neki možje, enainpetdeset po številu, in sicer enajst v mestu in deset v Pireju ... preostala trideseterica pa so postali vladarji nad vsemi, z neomejeno oblastjo. ... Mislil sem, da bodo ti ljudje upravljali polis tako, da ga bodo privedli iz nekako krivičnega življenja v pravični način (življenja) – tako da sem zelo pazljivo opazoval, kaj bodo storili. In seveda sem

videl, kako so (ti) moške v kratkem času dokazali, da je bila prejšnja državna ureditev pravo zlato. Med drugim so tudi mojega prijatelja, od mene starejšega Sokrata, za katerega bi lahko skoraj brez sramu rekel, da je bil najpravičnejši med svojimi sodobniki, skupaj z drugimi poslali, naj na silo privede nekega prebivalca polisa, da bi ga usmrtili – in to zato, da bi bil Sokrat udeležen v njihovi politiki, najsi je to želel ali ne. On pa se temu ni pokoraval in se je raje izpostavil nevarnosti, da pretrpi kar koli, kot da bi sodeloval pri njihovih brezbožnih dejanjih.»³

Tu se Ksenofont, ki se je od divjaškega terorja Kritija in njegovih pajdašev sicer distanciral v svoji Grški zgodovini, v Spominih s Platonovim pogledom nekoliko razhaja. Medtem ko se Platonov Sokrat junaško upre samovolji tiranov (325a), Ksenofont politična nasprotja med Sokratom in Kritijem pusti ob strani in njihova medsebojna trenja pripiše bolj osebnim zameram (Spomini na Sokrata 1,2,29–31). V nečem se Platon in Ksenofont sicer le zbližata, in sicer v splošni ugotovitvi, da je v okolju, v katerem je osebni vpliv za posameznika Kritijevega tipa predstavljal velik politični kapital, sokratski razumnik s svojo zavezanostjo idealom veliko tvegala.

Padec oligarhije je bil morda dober razlog, da se je Ksenofont odločil zapustiti Atene in se na povabilo prijatelja Proksena iz Bojotije odpravil v Azijo, kjer se je – ne ravno na Sokratovo navdušenje (Anabasis 3,1,4–7) – pridružil vojaški ekspediciji Kira mlajšega, ki je nanj naredil velik vtis, proti njegovemu starejšemu bratu, perzijskemu kralju Artakserksu II. Po zaslugi grških najemnikov je Kirova vojska v bitki pri Kunaksi l. 401 sicer premagala Artakserksovo vojsko, vendar je Kir sam v tem spopadu izgubil življenje, pobiti pa so bili tudi grški poveljniki, ki so postali žrtev spletk satrapa Tisaferna. Ksenofont se je v teh okoliščinah kljub pomanjkanju izkušenj izkazal kot nadarjen vojaški poveljnik: prevzel je del poveljstva nad deset tisoč preživelimi

3 Sedmo pismo 324c–325a, prev. G. Kocijančič.

Grki in jih uspešno privedel nazaj na grška tla. Zatem se je udinjal kot najemniški vojak in leta 396 stopil v službo pri spartanskem kralju Agezilaju med njegovimi vojaškimi operacijami proti satrapu Tisafernu in Farnabazu v Mali Aziji. Leta 394 se je morda udeležil na spartanski strani bitke pri Koroneji leta 394, kjer se je Sparta spopadla z združeno atensko in tebansko vojsko; njegova vloga v spopadu sicer ni zadovoljivo pojasnjena, toda morda je bil prav to razlog za njegov uradni izgon iz Aten. Ker je bil v Atenah razlaščen, mu je Sparta za njegove zasluge pri Skiluntu v Elidi, blizu Olimpije, podarila posestvo ter mu dodelila funkcijo proksena (spartanskega državnega gostitelja); na posestvu je naslednjih dvajset let užival mirno življenje podeželskega gospoda, vse dokler se ni bil po spartanskem porazu proti Tebancem v bitki pri Levktri l. 371 iz Skilunta, ki se ga je polastila Elida, prisiljen umakniti najprej v Korint, od koder se je po uradnem preklicu njegovega izгона l. 368 vsaj občasno vračal v Atene, kamor je poslal tudi oba svoja sinova služiti v atenski konjenici (njegov starejši sin Gril je tudi umrl v konjeniškem spopadu neposredno pred bitko pri Mantineji l. 362). Umrl je l. 354.

Ksenofontov literarni opus odseva značaj zvedavega, vsestranskega in očarljivega pustolovca, ki je bil izobražen in globoko veren, a zgolj zmerno nadarjen pisatelj. Pisal je o različnih temah in z različnimi motivi, pa tudi različno disciplinirano: nekatera svoja dela, denimo Grško zgodovino, pa tudi Spomine na Sokrata, je po vsem sodeč napisal z večletnimi vmesnimi premori. Nekateri njegovi spisi so bili morda namenjeni bolj osebni zabavi in salonskemu branju pred prijatelji in gosti – morda gre celo za odmeve pogovorov z njimi –, medtem ko druga besedila, med njimi Grška zgodovina ter spisi o Sokratu, govorijo o jasni ambiciji, da bi z njimi dosegel širše občinstvo.

Njegova dela je, kot že rečeno, težko organizirati po časovnem zaporedju; resnega pisanja se je bržkone lotil po

tistem, ko se je ustalil v Skiluntu, branje njegovih spisov pa pokaže, da je vsaj nekatera svoja dela pisal vzporedno. Močne in trdne osebnosti so na Ksenofonta naredile globok vtis, kar se mu je zgodilo vsaj trikrat: Sokratu je tako posvetil tri knjige spominov, in sicer Spomini na Sokrata (*Apomnémata Sokrátous*), Apologija (*Apología Sokrátous*) ter Simpozij (*Sympósion*), poleg tega pa Sokrat nastopa tudi v delu Ojkonomikos (*Oikonomikós*). V delih Kirova vzgoja (*Kýrou paideía*) in Agezilaj (*Agesílaos*) se je poklonil perzijskemu podkralju Kiru mlajšemu in spartanskemu kralju Agezilaju, ki sta pomembno zaznamovala njegova vojaška leta; do njiju je gojil globoko občudovanje, vsaj na Agezilaja pa se je tudi močno navezal. Enkomiastičnega značaja je tudi spis Hieron, v katerem sirakuški tiran Hieron s pesnikom Simonidom razpravlja o slabih in dobrih plateh tiranije.

Pri pisanju »strokovnih« spisov je Ksenofont očitno črpal iz svojih bogatih vojaških izkušenj in ekstenzivnega poznavanja političnih zadev; spisi Poveljnik konjenice (*Hipparkhikós*), O konjeništvu (*Peri hippikés*) ter O lovu (*Kynegetikós*) kažejo njegovo veselje do konjev in lova ter njegovo bogato vojaško znanje, medtem ko spisi Spartanska ustava (*Lakedaimoníon politeía*), O dohodkih (*Peri póron*) in že omenjeni spis Hieron govorijo o Ksenofontovem odličnem poznavanju politične teorije; pripisovali so mu tudi delo z naslovom Atenska ustava, ki pa ni pristno.

Delo z naslovom Kirova odprava (*Kýrou anábasis*), ki zajema iz Ksenofontovih izkušenj v Perziji, je vznemirljiv in privlačen avtobiografski spis, v katerem je Ksenofont sicer posegel po nekaterih uveljavljenih literarnih konvencijah, vendar pokazal tudi veliko mero pisateljske inovativnosti. Svoje zgodovinske ambicije je Ksenofont najuspešneje uresničil v delu z naslovom Grška zgodovina (*Helleniká*), zgodovinski pregled dogajanja v Grčiji od leta 410 do 362 pr. Kr., s katerim se je vsebinsko navezal na Tukididovo Peloponeško vojno.

Kot zgodovinar sicer Ksenofont ni dosegel globine svojega predhodnika, na čigar delo je navezal svoj zgodovinski projekt, vendar so ga kljub temu že v rimski dobi cenili vsaj enako kot Herodota in Tukidida: že v antiki se je uvrstil v kanon najboljših zgodovinarjev. Zaostal pa ni le za Tukididom, tudi kot filozof se Ksenofont nikakor ne more kosati s Platonom (čeprav so njegova dela prežeta z odmevi filozofske misli, poleg tega pa so ga predvsem zaradi njegovih spominov na Sokrata v antiki cenili tudi kot filozofa in ne le kot zgodovinarja), pa tudi kot pisatelj se z enim ali drugim le stežka kosa. Vseeno so njegova dela že v antiki uživala izjemen sloves in imela širok krog bralcev. Deloma je to posledica njegovega preprostega, priljudnega sloga in vzornega jezika, zaradi katerega se je Ksenofont kaj kmalu uveljavil kot eden tistih avtorjev, katerih dela so primerna za šolsko čtivo (in to v tistih redkih srednješolskih ustanovah, ki še poznajo pouk grškega jezika, velja še danes), vendar pa obenem nikakor ne kaže prezreti dejstva, da so nekateri njegovi spisi – tu velja izpostaviti njegov spis O konjeništvu – še vedno v veljavi kot strokovno čtivo visoke vsebinske vrednosti, ki ga strokovna srenja močno ceni.

Ko se je Ksenofont vrnil v Grčijo, je bil Sokrat že nekaj let mrtev; novica o njegovi smrti je sicer nedvomno odjeknila po vsem grškem svetu in je tudi Ksenofonta gotovo dosegla že veliko pred njegovo vrnitvijo na grška tla, zato velja izpostaviti vprašanje, kdaj in zakaj se je lotil pisanja Spominov. Sokratova smrt je bila, kot mestoma poudari, zanj velika izguba, ki jo je po njegovih besedah sodeč živo občutil še dolga leta kasneje:

»Kdor je poznal Sokrata, kdor je vedel, kakšen je bil, ta ga mora – če si le prizadeva za krepost – ves čas pogrešati bolj kot kar koli drugega, kajti bil je nadvse koristen pomočnik pri negovanju kreposti.« (Spomini na Sokrata, 4,8,11)

Neposreden povod za pisanje Spominov na Sokrata je bil po vsej verjetnosti Polikratov spis »Obtožba Sokrata« (*Kate-*

goría Sokrátous), ki ga je avtor objavil ok. leta 393/92; delo je kritiziral tudi Izokrat v svojem govoru Buziris (390 pr. Kr.). Ksenofont v uvodnih poglavjih spregovori o Sokratovih »tožnikih« (1,1,1), misleč pri tem seveda na Anita, Meleta in Likona, ki so proti Sokratu sestavili uradno obtožnico. Govori pa tudi o »avtorju obtožb« (katégoros; 1,2,9–58), s katerim meri na Polikrata, ki je Sokratu očital še več, kot mu je očitala uradna obtožnica, namreč, da je »svoje družabnike spodbujal k preziru do veljavne zakonodaje« (1,2,9), da je »učil otroke zaničevati svoje starše in sorodnike« (1,2,49–51) in da je svoje učence »usmerjal na pota malopridnosti in tiranije« (1,2,56–58). Najtežji očitek, ki tudi v Spominih zavzame največ prostora, pa je ta, da sta bili kar dve sporni osebnosti atenske politike, Kritias in Alkibiad, Sokratova učenca (1,2,12–48). Uradni obtožnici, ki je Sokrata dolžila nepriznavanja bogov polisa, uvajanja novih božanstev in kvarjenja mladine, Ksenofont v Spominih nameni razmerno malo pozornosti, le prvo poglavje prve knjige in nekaj odstavkov drugega poglavja; natančnejša polemika z uradno obtožnico je lahko izostala brez večje škode, saj se ji je Ksenofont posvetil že v Apologiji.

Kaj je bil razlog, da se je Polikrat lotil Sokrata v svoji invektivni, ostaja odprto vprašanje, vsekakor pa moremo sklepati, da je proces proti Sokratu še leta pozneje dvigal v javnosti dovolj prahu, da se je za njegovo smrtno obsodbo – ta je pri retoričnem zavzemanju za parole vnovič rojene demokracije morda puščala preslab okus – skušalo najti trdnejše politične argumente (tako pri Platonu in Ksenofontu se izkaže, da je Sokrat kar preveč suvereno pobil obtožnico v njeni temeljni točki nepriznavanja bogov), ki so na široko odpirali vprašanje Sokratovega vpliva na Alkibiada in Kritija; zdi se, da je bil Polikratov namen prikazati Sokrata najmanj kot sovražnika demokracije, čeprav lahko na podlagi Platonovih in Ksenofontovih zapisov pridemo do očitnega sklepa, da je šel Sokrat na živce tako demokratom

kot oligarhom. S Polikratom Ksenofont živo polemizira in razčlenjeno odgovarja na njegove očitke; vse to kaže, da se je po vsej verjetnosti spravil k pisanju tega dela Spominov neposredno po objavi Polikratovega govora, torej najpozneje ok. 390 pr. Kr. Ta del besedila s svojo notranjo vsebinsko zaokroženostjo kaže, da je bil napisan v enem zamahu in z jasnimi namenom; povzetek uradne obtožnice v prvem poglavju, katerega rekapitulacijo najdemo v zadnjem odstavku drugega poglavja, (1,2,64), pokaže, da je avtor polemiki s Polikratom ustvaril primeren vsebinski okvir (uradna obtožnica) in da se je vsaj v tem delu pozorno posvetil organizaciji pripovedi.

Že v uvodnih poglavjih pa je Ksenofont precej poudaril tudi obrambo Sokratovega filozofskega delovanja, pri čemer je posebej izpostavil dejstvo, da se Sokrat ni ukvarjal z naravoslovnimi vprašanji, ampak jih je imel za blazno početje (1,1,11–14):

»Nihče ni nikoli slišal ali videl Sokrata storiti ali reči kaj brezbožnega ali svetoskrunskega; za razliko od večine drugih tudi ni razpredal o naravi sveta in se poglobljal v zgradbo kozmosa, kakor ga imenujejo sofist, niso ga zanimali niti razlogi za nebesne pojave; nasprotno, tiste, ki se ukvarjajo s temi vprašanji, je imel za prismuknjene. ... Nekateri ne spoštujejo ne svetišč, ne oltarjev, sploh ničesar svetega, spet drugi časté kamne, poljubne kose lesa in živali ... in tako so tudi med tistimi, ki razglabljajo o naravi sveta, nekateri prepričani v obstoj enega samega bivajočega, drugi pa v neskončno množico bivajočih (stvari); po mnenju nekaterih je vse v nenehnem gibanju, drugi pa trdijo, da se nič ne giblje; nekateri menijo, da vse nastaja in propada, spet drugi pa, da nič ne nastane in torej tudi ne propade«

Poudarjanje brezbožnosti naravoslovnih raziskav in ostro razmejevanje med Sokratovim predmetom preučevanja ter naravoslovnimi vprašanji se ponovi tudi v četrti knjigi (4,7,6):

»Nasploh je odsvetoval vsakršno podrobno preučevanje nebesnih teles in tega, kako bog z njimi ravna; bil je namreč mnenja, da je ljudem to nedoumljivo in da bogovom ni ljubo, če kdo raziskuje, kar naj bi po njihovi volji ostalo skrivnost. Kdor se s tem peča, je govoril, ni v nič manjši nevarnosti, da se mu pomrači um, kakor Anaksagora, ki je bil silno ponosen na svoje raziskovanje dejanj bogov.«

Tolikošno izpostavljanje Sokratovega ograjevanja od naravoslovnih vprašanj, ki po njegovem mnenju sodijo v območje božanskega in potemtakem zunaj človekovega dosega, ima svojo funkcijo, ki pa ni neposredno povezana z obrambo Sokratovega značaja pred Polikratovimi obtožbami; Ksenofont tu morebiti odgovarja na očitke, ki se jih je moral Sokrat kot viden razumnik bržkone otepati vse življenje. Eden bolj vidnih pokazateljev te domneve je absurdna šaloigra, ki jo je leta 423 na oder postavil komediograf Aristofan in o kateri bomo več spregovorili v nadaljevanju.

V preostalem besedilu Spominov najdemo sledove poskusov smiselne vsebinske organizacije: od 1,2 do 2,1 pripovedovalec pogloblja vtis, da si je Sokrat prizadeval za krepost vseh, ki so ga obkrožali; od 2,1 do 2,10 pokaže, kako si je Sokrat prizadeval za iskrene in ljubeznive odnose med družinskimi člani in prijatelji. Od 3,1 do 3,14 izpostavi Sokratovo pomoč vsem, ki so se želeli izkazati v javnem življenju; prav v tem delu pride do izraza nekoliko pomanjkljiva vizija vsebinske zaokroženosti, kajti od 3,10 do 3,14 pripovedovalec zaide v precej anekdotičen način prikazovanja Sokratove osebnosti. V četrti knjigi, ki je v veliki meri posvečena vprašanju pravičnosti ter pomenu izobrazbe, odmeva motiv koristnosti Sokratove družbe, pri čemer vtis hotene didaktične anekdotičnosti podkrepi dejstvo, da je glavni Sokratovi sogovornik Evtidem – vrsto pogovorov z Evtidemom prekine pogovor s sofistom Hipijem o pravičnosti v poglavju 4,4, v katerem se Ksenofontov pripovedovalec celo odreče prisotnosti pri tem pogovoru,

ki ga uvede s formulacijo »vem, da se je ob neki priložnosti takole razgovarjal s Hipijem iz Elide«. Nekaj odlomkov kaže na poznejše razporejanje in združevanje drobcev besedil, ki jih je avtor morda skiciral kdaj prej ali kdaj kasneje, ali pa jih je morda celo napaberkoval drugod. Glede na to, da se v nekaterih poglavjih ponavljajo isti poudarki – denimo Sokratov urejen odnos do bogov, ki ga izkazuje v pogovoru z različnimi sogovorniki (z Aristodemom v 2,4; z Evtidemom v 4,3), je v tem mogoče prepoznati del organiziranega poskusa Sokratove značajske poslikave, ki bi ga obranila pred Polikratovimi očitki.

Na prvi pogled dialogi ves čas delujejo, kot da je bil Ksenofont osebno prisoten pri vsem, kar opisuje, toda ta izpovedana avtopsijska nas ne sme zazibati v prepričanje, da gre za delo, ki sledi sodobnim konvencijam biografskega žanra – že uvodoma smo opozorili na to, da se moramo varovati pred obljubami grških zgodovinarjev o resničnosti povedanega. Vsekakor je popolnoma jasno, da Ksenofont ni mogel prisostvovati vsem pogovorom in dogodkom, v katere je bil Sokrat tako ali drugače vpleten (povedali smo že, da je Atene zapustil najpozneje l. 401). Na to nas opozarjajo tudi nekateri protagonisti dialogov v Spominih, denimo Evtidem, ki v četrti knjigi Spominov postane malodane generična dramatis persona: Sokrat z njim razpravlja v poglavjih 4,2–6, le vmesno poglavje 4,4 je posvečeno pogovoru s Hipijem iz Elide. V številnih dialogih Ksenofontov pripovedovalec sicer naravnost prizna, da pogovoru ni prisostvoval (npr. v epizodi 3,1–14, ki jo otvori s formulacijo, da se je Sokrat »kolikor vem, takole pogovarjal z nekom ...«), v teh dialogih pa vsebina vselej sovпада s temami, za katere se je Ksenofont osebno zelo zanimal. V nekaterih drugih primerih pripovedovalec v dogajanje umesti Ksenofonta samega v tretjeosebni dikciji; tak primer je pogovor med Sokratom in Ksenofontom v 1,3,8–15 o Kritobulovem morebitnem ljubezenskem razmerju z Alkibiadovim sinom.

Ksenofontov Sokrat tako ni popoln odraz dejanske osebe, česar se lahko naučimo tudi iz njegovih pretirano enkomističnih portretov Agezilaja in Kira mlajšega – v resnici najbrž niti Ksenofont ni imel pravega namena ustvariti vtis, da gre za preslikavo dejanskega oziroma zgodovinskega; v Sokratovem pogovoru s Periklom v 3,5,1–28 je moral celo skrajno neučeni bralec zaznati popoln anahronizem, ko Perikles spregovori o razmerju med Atenci in Bojotijci:

»Vendar pa lahko vidiš, da vse od poraza Tolmida in njegovih tisoč pri Lebadeji in Hipokratovega poraza pri Deliju Atenci uživajo nižji ugled v primerjavi z Bojotijci, medtem ko samozavest Tebancev napram Atencem vztrajno raste, tako da zdaj Bojotijci, ki si prej niti na lastnih tleh niso upali spopasti z Atenci brez pomoči Lakedajmoncev in drugih Peloponežanov, pretijo, da bodo kar sami vpadli v Atiko. Atenci pa, ki so včasih sami plenili po Bojotiji, se zdaj bojijo, da bodo Bojotijci oplenili Atiko.« (3,5,4)

Pogovor med Sokratom in Periklom se je (če je do njega res kdaj prišlo v kakršni koli obliki) moral zgoditi še pred letom 406, ko je Perikles dejansko bil izvoljen za stratega – v času pogovora še ni zasedal tega položaja: »Perikles, gojim upanje, da bo naša država, če boš zasedel položaj stratega, postala boljša v vojaških zadevah ...« (3,5,1) Perikles morda govori o vzdušju po bitki pri Deliju l. 424, v kateri so Bojotijci premagali Atence, toda do pogovora med Sokratom in Periklom so Atene utrpeli nekaj še bolj uničujočih porazov (enega najhujših denimo ob propadli ekspediciji na Sicilijo med leti 415 in 413), vendar so ravno v pomorski bitki pri Arginuzah l. 406, med katero je poveljeval tudi Perikles, hudo porazile ladjevje peloponeške zveze. Okoliščine, o katerih na tem mestu govori Perikles, se lahko potemtakem zgodovinsko gledano nanašajo prej na obdobje po bitki pri Levktri l. 371, ko so Tebanci pod Epamejnondo porazili Spartance in nato za naslednjih deset let vzpostavili tebanško hegemonijo v osrednji Grčiji, med katero so tudi za

Atiko predstavljali hudo grožnjo. Vse to omogoča domnevo, da je Ksenofont to poglavje pisal zelo pozno – morda celo pod vtisom bitke pri Mantineji l. 362, ko je proti Tebancem padel tudi njegov sin Gril.

Dialog med Periklom in Sokratom se po vsebinski plati nahaja povsem znotraj Tukididove metodološke formulacije *tà déonta*: bralcu pokaže, kako bi se pogovarjala Sokrat in Perikles o témi, ki je živo zanimala Ksenofonta, in sicer o vprašanju kreposti (gr. *areté*) med Atenci. Perikles med pogovorom ugotavlja, da bi že bil čas, da bi kdo Atence spodbudil k temu, da bi se ponovno navdušili nad nekdanjimi krepostmi (3,5,7); odgovor na propad vrednot najde Sokrat v zgledih iz preteklosti (3,5,10), ki so v ostrem nasprotju s sodobnim propadom in ki bi jih bilo treba ponovno obuditi. Perikles to vizijo obujanja kreposti podpre s primerjavo med Atenci in Lakedajmonci, katerih vrednostni sistem se mu zdi zgleden:

»Le kdaj bodo Atenci spoštovali svoje starešine tako kot Lakedajmonci, ko pa zaničujejo vse starejše začeni z njihovimi očeti? Kdaj jim bodo podobni v skrbi za telesno vadbo, ko pa jim je izurjeno telo zadnja skrb, še več, celo zasmehujejo tiste, ki se posvečajo telesni vadbi? Kdaj bodo enako spoštovali oblast, ko pa so celo ponosni na to, da prezirajo svoje voditelje? Kdaj bodo enako složni?« (3,5,15–16)

Portret Atencev, kot jih vidi Perikles, je v ostrem kontrastu z Lakedajmonci, predvsem pa mimogrede preraste v kritiko demokratske ustave:

»Razdor med njimi najbolj pride do izraza na njihovih zasebnih in javnih shodih, pa na preštevilnih sodnih obravnavah, na katerih se pravdajo; ljubše jim je namreč ustvarjati dobiček na račun drug drugega, kakor da bi kaj ustvarili s sodelovanjem. Javne zadeve razumejo kot nekaj, kar se tiče drugih, se pa vendar zanje prepirajo – celo ponosni so na sposobnosti, ki jim v teh sporih služijo.« (3,5,16)

Periklov defetizem izzveni v preroškem vrhuncu njegove argumentacije, ko napove, da se bo »zgodilo nekaj tako

hudega, da država tega ne bo prenesla« (3,5,17). To se je tudi zgodilo – Ksenofont je to seveda že vedel. Sokratov ugovor na konkretne Periklove dileme je pravzaprav šibek in malo domišljen, predvsem pa ne zdrži zgodovinske kritike: Atene so vojno, o kateri se pogovarjata, čez dobri dve leti dokončno izgubile. Jasno je, kam meri poanta pogovora: razpuščenosti atenske demokracije, političnega sistema, ki odpira možnost, da vsak polnopraven državljan vleče v svojo smer, je treba poiskati alternativo, to pa je bodisi areté slavne preteklosti ali pa njen najboljši trenutni približek – areté lakedajmonskega tipa. Stališče torej, ki je bilo, kot smo videli zgoraj, Ksenofontu zelo blizu. Širši odlomek, o katerem govorimo, tj. 3,1–3,14, tudi sicer razkriva Ksenofontove prstne odtise (tudi v tem primeru se Ksenofontov pripovedovalec odpove prisotnosti pri pogovoru, ki ga uvede z besedami, da se je Sokrat »ob neki priložnosti, kolikor vem, takole pogovarjal s človekom, izvoljenim na položaj poveljnika konjenice ...«), ko Sokrat pokaže podrobno znanje o konjeništvu, torej o predmetu, o katerem je Ksenofont napisal kar dva priročnika.

Leta 423 so se Atenci zabavali ob podobi Sokrata, ki je bila tako neverjetna, da je lahko imela zgolj komičen učinek: mojster stare atiške komedije Aristofan si je Sokrata privoščil v komediji z naslovom *Oblačice* (gr. *Nephélai*),⁴ v kateri Sokrat nastopa kot dobro plačani učitelj, ki v svojem Frontisteriju (»mozgalnici«) učence uči klasičnih retoričnih spretnosti, denimo pretapljanja šibkih argumentov v prepričljive ipd. Gre za klavrno družbo razcapanih postopačev, ki si ne znajo najti boljšega dela, kakor je postopanje in zamišljeno glajenje brade – nad njimi pa Sokrat, ki v bingljajoči košari preučuje nebesne pojave; vrhunec absurdnega je raziskovalni dosežek, pri katerem je učitelj s svojo četico učencev preučil, kako daleč lahko skoči bolha. V to

4 V slovenskem jeziku izšlo l. 2006 v prevodu J. Isak Kres (založba Litera).

naravnost groteskno Sokratovo podobo Aristofan sam že ni mogel verjeti, vsaj ne povsem – o tem moremo sklepati po Platonovih besedah v Simpoziju (Smp 176b, 223c), kjer oba moža prikaže v prijateljskem odnosu – in resnično se je morala zdeti leta 399 prav slaba šala; tudi sodobnemu gledalcu te burleske je jasno, kam meri Aristofan s svojim portretom Sokrata – ta travestija si je za predmet posmeha vzela odpor Atencev do arhetipskega razumnika, ki je postal prispodoba za čudaške učenjake od sofistov do naravoslovnih filozofov. V smehu občinstva je tičal pričakovani odziv, ki je zunaj gledališča bržkone izzvenel dosti bolj mračno; ni si namreč težko misliti, da je atenski gledalec, ki se je do solz nasmejal resnobnemu preučevanju boljšega skoka, na filozofe gledal z velikim nezaupanjem, češ, »naj gredo raje delat kaj koristnega!« Aristofan je v Oblačicah gledališki parter spremenil v oder, nanj pa kot glavnega protagonista postavil stereotipni antiintelektualizem poznega petega stoletja pr. Kr. (v resnici je brez prave časovne omejitve), ki si je v neugledni Sokratovi pojavi našel idealen predmet posmeha in kritike – Sokrat je pač bil, kakor v Spominih ugotavlja Ksenofont, vsem na očeh (1,1,10).

Aristofanovo skrivenčeno podobo Sokrata moremo primerjati predvsem s Platonovim in Ksenofontovim portretom, toda primerjava je nujen anahronizem, kajti leta 423, ko je Aristofan postavil Oblačice na oder, sta bila Platon in Ksenofont še daleč premlada, da bi se družila s Sokratom. Primerjava teh treh portretov nam zastavlja neskončno problematično nalogo rekonstrukcije Sokratove zgodovinske osebnosti, kajti prav Sokrat, ki bi nedvomno o sebi povedal kaj najbolj objektivnega, nam ni zapustil ene same zapisane besede. Vprašanje, kateri Sokratov portret je najbližji resnični osebi, je samo na videz retorično; celo v Aristofanovem smešenju se, kot smo že pokazali, morda nahaja nezamisljivo zrno resnice. Skušnjava, da bi na to vprašanje našel preprost odgovor, je zapeljala marsikoga, za kar ne manjka

tehtnih razlogov; že Aristotel se je v svojih delih, kjer se je mestoma dotaknil Sokratovega filozofskega gradiva, pri tem naslanjal na Platonovo interpretacijo (prim. Nikomahova etika 1145b). Na dilemo, kateri Sokrat je bolj resničen, elegantno odgovarja W. K. Guthrie z besedami, da »ob tem nenavadnem značaju nihče ni ostal ravnodušen; kdor je o njem pisal, je do njega zavzel takšno ali drugačno stališče. Vsakdo mora potemtakem poznati svojega osebnega Sokrata ...«⁵ Platon in Ksenofont nista bila edina, ki sta pisala o Sokratu, pač pa se je že za njunega življenja, vsekakor pa do Aristotelovega časa, razrasla tradicija »sokratskih dialogov« (Σωκρατικοὶ λόγοι – *Sokratikoi logoi*; prim. Arist. Poetika 1447b). Sokrat v Platonovi Apologiji svojim sodnikom pre-roško spregovori (Apl 39d):

»Če mislite, da boste s tem, da ubijate ljudi, koga zadržali, da vas ne bi grajal, ker ne živite pravilno, ne razmišljate prav. Ljudi se tako znebiti pravzaprav ni niti možno niti ni prav: najbolje in najlažje se jih znebiš tako, da drugih ne onemogočaš, ampak se trudiš s seboj, da postaneš čim boljši.«

Sokratovim učencem in tudi drugim sodniki res niso zavezali ust; v reakciji na politično sporočilo Sokratove smrti so začeli pisati dela, v katerih je Sokratova misel živela naprej – najpogosteje skozi besede glavnega lika njihovih del, tj. Sokrata samega in le mislimo si lahko, kakšna odstopanja bi v Sokratovi podobi beležili v sokratskih dialogih izpod peresa, denimo, Ajshina ali Antistena. Sokrat je na ta način postal idealen glasnik »vsakokrat prisotnih tem«, kar je popolnoma v skladu z opažanjem, da tudi »Platonov Sokrat« raste in se razvija s Platonom, tako da v Platonovih zrejših delih vse bolj postaja glasnik Platonovih in vse manj svojih lastnih misli. Ksenofontov Sokrat s Platonovim sovпада v razumevanju etičnih aspektov človekovega udejstvovanja (3,9,4):

5 W. K. C. Guthrie, *Socrates*, Cambridge: Cambridge University Press 1972, str. 4.

»Med modrostjo in preudarnostjo Sokrat ni videl razlike, pač pa je sodil, da je moder in preudaren človek, ki ve, kaj je dobro in pošteno in to tudi dela – ali pa človek, ki ve, kaj je slabo in se tega izogiba. Na vprašanje, ali so ljudje, ki vedo, kaj je prav, a ravnajo v nasprotju s tem, po njegovem mnenju sicer modri, a neobrzdani, je odgovoril: ‚Prav toliko jih imam za nespametne in neobrzdane. Menim, da vsakdo ravna v skladu s tem, kar je po najboljših možnostih odbral zase kot najbolj primerno; zato tistih, ki ravnajo narobe, nimam ne za modre ne za preudarne.‘«

Vsebinsko se to prekriva s Sokratovo argumentacijo v Platonovem dialogu Protagora (355a–b):

»Povem vam: če je s tem res tako, bo postal smešen govor (lógos), v katerem trdite, da človek večkrat spoznava, da so slabe stvari slabe, a jih kljub temu dela, čeprav bi mu bilo mogoče, da jih ne dela ...«⁶

Tako (zgodnji) Platonov kot Ksenofontov Sokrat govori o tem, da človek dela slábo nevede oz. nenamerno; greši potemtakem ne iz zlobe oziroma iz duhovne šibkosti, pač pa preprosto zato, ker ne ve, da bi lahko izbral boljšo pot. Toda Ksenofontov Sokrat ni ravno dosleden; v četrti knjigi s sledečimi besedami povsem spodkoplje lastno argumentacijo (4,5,6):

»Se ti ne zdi, da razbrzdanost ljudem brani do največje dobrine, namreč modrosti, in jih pahne v njeno popolno nasprotje? Kaj praviš, ali jim s tem, ko jih odvleče k nasladam, ne odvrne pozornosti od tistega, kar jim res koristi, in jim prepreči, da bi se s tem поблиže seznanili? Ali ni res, da pogosto zamegli njihovo sposobnost razločevanja med dobrim in slabim ter jih napelje k izbiri slabšega namesto boljšega?«

Odgovor na to nedoslednost se morda ponuja v dejstvu, da je Ksenofont četrto knjigo pisal bistveno pozneje kot tretjo knjigo (opozorili smo že na periodično nastajanje Spominov) – in tudi pod vplivom »razvijajočega se Sokrata«

6 Prevl. G. Kocijančič.

iz Platonovih del –, vendar je povsem možno tudi, da ta nedoslednost v etični argumentaciji Ksenofonta ni motila, ko je opravljajl redakcijo integralnega besedila.

Platonov Sokrat je briljanten, ostroumen značaj in triumfalno globoka kapaciteta. Ksenofontov Sokrat je praktičen učitelj, katerega izjemen format izstopa tudi zato, ker ima ob sebi malodane neme, blede sogovornike.⁷ Toda primerjava je pravzaprav nemogoča: povsem na mestu je vprašanje, kakšen neki bi bil Platonov literarni opus – in njegov Sokrat –, če bi bili vlogi zamenjani. Oba avtorja sta izhajala iz podobnega aristokratskega okolja, a sta ju njuni življenjski usodi bistveno drugače zaznamovali. Oba literata in misleca sta ob svojem učitelju preživela pomemben del svoje mladosti, le da je Platon ob Sokratu ostal vse do njegove smrti. Oba sta od svojega učitelja prejela iste dragocene nauke in bila deležna iste racionalne metode – le da sta to znanje uporabila drugače in v druge namene. Ksenofont takšnega Sokrata, kot ga je ustvaril Platon, po vsej verjetnosti nikoli ne bi zmožel, vendar je njegov namen od samega začetka pisanja Spominov izrazito praktičen – avtor ima pred očmi jasen cilj. Oporna točka pri tem so mu drobci spominov, ki diktirajo tudi mestoma raztrgani, malodane anekdotični tempo pripovedi, v kateri nam Ksenofont Sokrata naslika kot protagonist precej vsakdanjega prizora: zatopljenega v pogovor s prijatelji in učenci. Namesto da bi jih, kakor pri Platonu, kjer se zaveda svojega neznanja, metodološko vodil k pravim spoznanjem, jim kot učitelj deli gotovo znanje in moralne nauke; pri večerji ga namesto globljih filozofskih tem zanima primerno vedenje in omika;

7 To seveda ne pomeni, da se v njegovih spisih ne skriva velika zakladnica misli in problemov, ki zahteva nadvse pozorno branje, kot je pokazal eden najpomembnejših političnih filozofov 20. stoletja, Leo Strauss; prim. njegov seminar o Ksenofontu, dostopen na medmrežnem naslovu <http://archive.org/details/LeoStraussSeminarOnXenophonsWorkschicago1962> in knjigo Xenophon's Socrates, St. Augustines Press 2004.

ukvarja se s strategijo preživetja v kriznem času; razmišlja o konjeništvu in obrambi države. Misel, da te teme Sokrata ne bi zanimale in da gre potemtakem za popolno karakterno fabrikacijo, je enako nemogoča kot misel, da bi bil Sokrat ves čas zgolj takšen, kot ga slika Platon: tudi filozof mora najprej živeti, *dein philosophari* – koliko vemo, se je Sokrat kot vojak posebej izkazal, tudi v javnem življenju je bil, kolikor se ga je udeleževal, vzoren in daleč od nemogoče je misel, da se je tu pa tam spustil v lahkoten pogovor o etičnih vprašanjih na tak način, da je učencem delil gotove nasvete. In to plat njegove osebnosti nam v Spominih prepričljivo in živo slika Ksenofont.

Kdor je poznal Sokrata, kdor je vedel, kakšen je bil, ta ga mora – če si le prizadeva za krepost – ves čas pogrešati bolj kot kar koli drugega, kajti bil je nadvse koristen pomočnik pri negovanju kreposti. Sam sem mnenja, da je bil, kakor sem ga opisal, tako pobožen, da ni prav ničesar storil brez privoljenja bogov, in tako pravičen, da ni nikomur storil niti najneznatnejše krivice, nasprotno, vsem okrog sebe je bil v korist. Obvladoval se je tako zelo, da ni nikoli izbral česa mamljivega namesto dobrega; bil je tako moder, da se ni nikoli zmotil v presoji med dobrim in slabim in da tudi ni potreboval tujih nasvetov, pač pa je bil v spoznavi tega popolnoma samostojen. Bil je sposoben vse to razložiti in opredeliti, še več, znal je opaziti tuje napake in jih zavriniti, znal je spodbujati h kreposti, plemenitosti in poštenju –
 skratka, zdel se mi je tak, kakršen bi moral biti
 plemenit in srečen človek.